

De Tamerlà, el Flagell de Déu, a Timur, el Pare de la Nació: Seguint les Petjades del Gran Khan de Samarcanda.

Matilde Betoret González

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

TESI DOCTORAL

Títol	DE TAMERLÀ, EL FLAGELL DE DÉU, A TIMUR, EL PARE DE LA NACIÓ: SEGUINT LES PETJADES DEL GRAN KHAN DE SAMARCANDA
Realitzada per	Matilde Betoret Gonzàlez
en el Centre	UIC Barcelona
i en el Departament	Ciències Humanes, Socials i Jurídiques
Dirigida per	Dra. Patricia Almarcegui

Dedicatòria

A la memòria dels meus pares.

Allà on sigueu espero que estigieu orgullosos de mi.

Us estimo.

I per a Ruy Gonzalez de Clavijo
perquè els nostres viatges van començar un 21 de maig.

Agraïments

A totes i cadascuna de les persones que han fet possible que aquest projecte acabés estant una realitat.

A la Patricia, la directora d'aquesta tesi i amiga. Gràcies per parlar-me de l'orientalisme i de literatura de viatges. Tot això és una mica "culpa" teva.

En especial al meu marit i als meus fills que han patit tot el procés i, malgrat tot, sempre m'han encoratjat a seguir endavant. Sense vosaltres no ho hagués pogut fer.

Abstract

El simple nom de Tamerlà ha fet somniar des de fa temps en un Orient llunyà, exòtic i misteriós.

Això ha portat a que des de la seva pròpia època, al segle XIV, aquest personatge fos protagonista de cròniques, biografies i tot tipus d'obres que recollien dades sobre la vida d'aquest gran conqueridor, sobre les fites que havia assolit amb el seu extens imperi i sobre les meravelles de la seva capital, Samarcanda.

De fet, aquesta fascinació que provoca el seu nom ha seguit vigent fins al dia d'avui i, lluny de convertir-se en un personatge oblidat, ha estat rescatat dels llibres d'història i posat en primer pla del panorama polític de l'Àsia central.

En aquest estudi s'ha volgut retrobar i reunir les obres que han parlat de Tamerlà a Occident al llarg del temps, classificar-les per primer cop i analitzar-les per tal d'obtenir-ne dades concretes sobre el personatge.

L'objectiu principal que s'ha plantejat en aquest treball és veure si la imatge transmesa de Tamerlà a Occident mitjançant les obres que se'n han escrit s'ha mantingut constant amb el pas del temps o bé si, pel contrari, aquesta imatge ha patit una evolució, uns canvis que poguéssim explicar gràcies a les dades obtingudes en l'anàlisi de les mateixes.

Per a aconseguir-ho ha estat necessari determinar, prèviament, una sèrie de característiques de la personalitat d'aquesta figura històrica, clarament definides, que poguessin retrobar-se en qualsevol de les obres que han integrat el corpus literari establert.

Tamerlane's mere name fired the imagination of many back in the faraway, exotic and mysterious Eastern world.

This led him to become the main character of chronicles, biographies and many other types of works that compiled information about the great conqueror's life since the XVIIth century. These works narrated, for instance, the milestones that he had reached during his empire or the wonders of Samarkand, his capital.

The fascination that his name arose then is still very much alive today. One could even say that he is far from being forgotten. Indeed, he has been rescued from history books and is often presented as a leading character of Central Asia's political scene.

This thesis aims to rediscover and reunite the works that have dealt with Tamerlane in the West throughout different times. It also classifies them for the first time and then analyzes them in order to obtain concrete information about this character.

Thus, the main goal of this thesis is to find out if the image that has been conveyed of Tamerlane in the Western world by these different works has been maintained throughout time or if, on the contrary, it has evolved. In this last case, these changes would be explained by the information extracted from the analysis of said sources.

In order to reach this goal, it has been necessary to previously determine a series of features of Tamerlane's personality that could be found in any of the works approached in this thesis.

INDEX

Taules i Figures	vi
1 Introducció	1
2 Marc Teòric	6
2.1 Descripció	6
2.2 Justificació	6
2.3 Estat de la qüestió	8
2.3.1 Antecedents	8
2.3.2 Estat actual de la qüestió	9
2.4 Objectius	11
2.4.1 Objectius operatius	11
2.4.2 Objectiu principal	11
2.5 Aportació	11
2.6 Limitacions	12
3 Metodologia	14
3.1 Fonts	14
3.2 Obtenció i recollida de dades	15
4 Contextualització	20
4.1 Contextualització geogràfica	21
4.1.1 La ciutat de Samarcanda	21
4.1.2 Uzbekistan	24
4.1.3 La Ruta de la Seda	26
4.2 Contextualització històrica	28
4.2.1 Els Timúrides	28
4.2.2 El projecte polític	47
4.2.3 Exèrcit, societat i religió	54
4.3 Contextualització patrimonial	60
4.3.1 El Renaixement timúrida	60
4.3.2 Disciplines	61
4.3.3 Arquitectura Timúrida a Samarcanda	69
4.4 Conclusió	88
5 El <i>flagell de Déu</i> : La figura de Tamerlà transmesa a les obres literàries (s. XIV-XX) ⁸⁹	
5.1 Obres sobre Tamerlà a Occident	91
5.1.1 Obres contemporànies a Tamerlà	91
5.1.2 Obres occidentals posteriors	94
5.1.3 Obres del període soviètic	105
5.1.4 Obres a l'Uzbekistan independent	106
5.2 Classificació de les obres que conformen el corpus literari analitzat:	107
5.3 Tamerlà com a personatge cruel	110
5.3.1 L'ús de la por	113
5.3.2 Repressions i destrucció	123
5.3.3 Adjectius i descripcions	138
5.4 Tamerlà com a personatge just	146
5.4.1 Humà, amb sentiments	147
5.4.2 Fidel al seu codi moral	155
5.4.3 Estimat pels seus súbdits i tropes	173
5.5 Tamerlà com a personatge religiós	177

5.5.1	Devoció, endevinació i infidels	179
5.5.2	Voluntat i lleis divines	185
5.5.3	Jihad	192
5.6	Tamerlà com a líder	199
5.6.1	D'uns orígens modestos a rei del món	201
5.6.2	geni militar o gran governant	210
5.6.3	Ídol del poble.....	219
5.7	Tamerlà com a personatge amant de l'art.....	225
5.7.1	El projecte.....	226
5.7.2	L'orgull.....	240
5.8	Tamerlà com a personatge supersticiós	246
5.8.1	Senyals i auguris	247
5.8.2	L'elegit de Déu	257
5.9	Comparatives.....	258
5.10	Conclusió.....	268
6	El <i>Pare de la Nació</i> : La figura de Timur com a base de la política identitària i nacionalista a l'Uzbekistan actual.....	269
6.1	Context polític	269
6.2	La República de l'Uzbekistan: a la recerca d'una identitat	273
6.3	La transformació i la utilització de la imatge de Tamerlà	278
6.4	Gestió del Patrimoni, Turisme i identitat	282
6.5	Comparativa.....	292
6.6	Conclusió	296
7	Discussió.....	297
8	Conclusions finals.....	305
9	Bibliografia	309
10	ANNEXE 1 :	322

Taules i Figures

Taula 3-1 Mètode de tractament de les evidències	19
Taula 4-1 Cronologia Timúrides.....	29
Taula 5-1 Comparativa Proposicions Teòriques versus tips d'obres	259
Taula 5-2 Proposicions Teòriques.....	259
Taula 5-3 Cròniques oficials	260
Taula 5-4 Pobles vençuts.....	261
Taula 5-5 Aproximació Primerenca.....	261
Taula 5-6 Aproximació Romàntica.....	262
Taula 5-7 Aproximació Historicista	263
Taula 5-8 Obres soviètiques.....	263
Taula 5-9 Proposició Teòrica: Cruel	264
Taula 5-10 Proposició Teòrica: Just.....	264
Taula 5-11 Proposició Teòrica: Religios.....	265
Taula 5-12 Proposició Teòrica: Líder	266
Taula 5-13 Proposició Teòrica: Amant de l'art	266
Taula 5-14 Proposició Teòrica: Supersticiós.....	267
Taula 6-1 Comparativa Proposicions Teoriques versus discursos Karimov.....	293
Taula 6-2 Comparativa Proposicions Teoriques versus cites Karimov	294
Taula 7-1 Proposició Teòrica cruel per a tots tipus d'obres inclòs Karimov.....	297
Taula 7-2 Proposició Teòrica just per a tots tipus d'obres inclòs Karimov	298
Taula 7-3 Proposició Teòrica religiós per a tots tipus d'obres inclòs Karimov.....	299
Taula 7-4 Proposició Teòrica líder per a tots tipus d'obres inclòs Karimov.....	300
Taula 7-5 Proposició Teòrica amant de l'art per a tots tipus d'obres inclòs Karim ..	301
Taula 7-6 Proposició Teòrica supersticiós per a tots tipus d'obres inclòs Karimov..	302

1 Introducció

Amb el meu treball, de Tamerlà, el *flagell de Déu*, a Timur, el *pare de la nació*: seguint les petjades del Gran Khan de Samarcanda, vull convidar-vos a que, junts, fem una passejada per una terra i una època de les que la majoria no en sabem gran cosa. El que si sabem és que el simple nom de Tamerlà o el de la capital del seu imperi, Samarcanda, ens transporten amb la imaginació a paradisos perduts, vels lleugers i jardins luxuriants de les mil i una nits.

Parlem del cor de l'Àsia Central, una terra incògnita que, per a Europa, fins a finals del segle XIX era gairebé una taca en blanc als mapes i als manuals d'història però que, de forma paradoxal, seduïa profundament.

Des del punt de vista occidental aquesta zona on es situa l'objecte de l'estudi és a mig camí entre l'Est i l'Oest, entre el món civilitzat i el dels *bàrbars*, és a dir, l'eterna tensió entre els sedentaris i els nòmades. És una zona d'encreuament de cultures al bell mig de dues rutes comercials mítiques: la Ruta de la Seda i la Ruta de les Espècies que, gràcies als 10.000 quilòmetres que travessaven, unien Orient i Occident facilitant l'intercanvi i la difusió de productes i mercaderies i, també, de idees, avenços i històries que és el del que tractarà, bàsicament, aquest estudi.

Algunes d'aquestes històries eren certes. Altres no tant. Patien certes transformacions producte de la llunyania, del desconeixement, de la fantasia i de l'exageració de qui les explicava però, també, del recel i dels prejudicis de qui les rebia.

Aquest fenomen és el que va succeir amb les històries que parlaven d'un gran imperi i del gran conqueridor que hi havia al seu capdavant: Timur. Un gran imperi fundat per ell al segle XIV i que van continuar, amb més o menys èxit, els seus successors fins al segle XVI. Va ser una cultura de gran importància i de gran transcendència però que pràcticament es va oblidar a les cròniques occidentals o es va deformar greument com a conseqüència de la imaginació i el recel que s'esmentava.

Precisament el que s'ha volgut fer amb aquest treball ha estat retrobar i reunir les obres que han parlat de Tamerlà a Occident al llarg del temps i veure què havia passat amb la figura d'aquest gran conqueridor. Es volia observar de quina manera el pas del temps havia afectat la imatge d'aquest personatge, veure si hi havia canvis en la manera en que les obres ens el mostraven i si hi havia hagut una evolució.

El que es començava amb aquest plantejament inicial ha estat un viatge apassionant d'obra en obra on les pròpies paraules dels autors han estat les que han marcat el camí i les que han permès avançar en la recerca.

Cal dir que la dificultat principal que s'ha hagut d'afrontar ha estat la d'aconseguir les obres que es volia analitzar, especialment les més antigues i, també, les del període que va des de 1930 a 1990, és a dir, les obres produïdes durant l'època de dominació soviètica. En aquest cas ha existit no només una barrera lingüística sinó també un problema de descatalogació de les obres i d'incapacitat per a obtenir-les.

Cal també fer un incís i explicar que tot i que l'autèntic nom del fundador de l'imperi era Timur (que vol dir *ferro*), a Europa se'l coneix majoritàriament amb el nom de Tamerlà. Aquest nom és, en realitat, una evolució del nom amb el que se'l coneixia en llengua túrquica: Timur-i-Leng que significa Timur *el coix*. És per aquesta raó que, al llarg del treball, s'utilitzaran de forma indistinta ambdós noms: Timur i Tamerlà. Habitualment, però s'ha preferit utilitzar el nom de Tamerlà per a les fonts occidentals i el de Timur per a les fonts orientals, especialment pel que fa a les dels darrers anys. Es respecta així la denominació que figura en les pròpies obres a les que es fa referència.

Un cop obtingudes les obres i fetes les primeres lectures ha resultat evident que calia, en primer lloc, fer una selecció de les mateixes per tal d'establir un corpus literari definit, compostat de les obres que realment eren rellevants i descartar aquelles que no ho eren. Per exemple, en molts casos apareixien el nom de Tamerlà o el de la seva capital, Samarcanda, en el títol de l'obra però després no es parlava de la vida del conqueridor o de les fites que havia assolit.

Una vegada establert el corpus literari s'ha fet necessari classificar les obres segons les èpoques en les que van ser escrites i també segons la forma en la que s'acosten al personatge de Tamerlà. No es té cap constància de que aquesta classificació s'hagués dut mai a terme i ha resultat molt interessant i clarificadora.

D'altra banda s'ha decidit escollir uns aspectes específics de la personalitat de Tamerlà per a que servissin de guia per a l'anàlisi de la seva imatge en les lectures. Havien de ser unes característiques ben definides i que fossin clares de reconèixer en qualsevol de les obres. Per a escollir-les s'ha tingut en compte els aspectes que es repetien més sovint a les obres i, també, l'opinió de dues psicòlogues amb les que s'ha consensuat aquesta elecció.

En quant a l'estructura de la tesi s'ha començat, després d'aquesta introducció, amb un capítol dedicat al marc teòric on es presenta una descripció on es defineix el problema de recerca, la justificació, l'estat de la qüestió que ha permès determinar el forat de recerca que es vol omplir, els objectius operatius, l'objectiu principal que és contestar la pregunta de recerca que s'estableix, les aportacions i les limitacions de l'estudi.

A continuació, al capítol 3, s'ha tractat la metodologia determinant quines són les fonts que s'utilitzaran per a realitzar el treball i de quina manera s'obtindran i recolliran les dades.

El capítol següent s'ha dedicat a la contextualització geogràfica, històrica i patrimonial de l'objecte d'estudi. S'ha volgut donar la informació necessària per a conèixer les dades principals sobre la figura de Tamerlà i el seu imperi així com els fets més rellevants duts a terme per ell i pels seus successors. S'ha considerat necessari donar aquesta informació abans de començar a abordar el tema de la imatge del conqueridor per a poder-lo situar correctament en el temps i el lloc. També per a concedir-li la importància que té a nivell històric però que, pel desconeixement que es té en general d'aquesta civilització, no resultava evident que es conegués.

Al capítol 5, anomenat *El flagell de Déu* s'ha volgut analitzar el tractament que s'ha donat a la figura de Tamerlà a Occident al llarg de la història. Constitueix,

doncs, una part central de l'estudi. És en aquest capítol on les obres que integren el corpus literari que s'ha determinat s'analitzaran en funció de les sis característiques de la personalitat de Tamerlà. Són les sis proposicions teòriques que permetran veure de quina manera s'ha transmès a Occident la forma de ser del conqueridor des de la seva pròpia època fins a finals del segle passat.

El capítol 6, *El pare de la nació*, és l'altre part central de l'estudi emprés en aquesta tesi. Completa l'anàlisi iniciada amb el capítol anterior tractant obres produïdes a partir del 1991, data de la independència de l'Uzbekistan. Són obres que, malgrat ser produïdes a l'Àsia central, afecten també els països occidentals. Estem parlant ja d'obres globals que es poden penjar en línia i que estan traduïdes a llengües com l'anglès.

Es veurà en aquest sisè capítol de quina manera el nou govern ha reescrit la història i, molt especialment l'època de l'imperi de Tamerlà, com a base de la seva política identitària i nacionalista. S'ha recuperat la figura del conqueridor com a model en el que basar i legitimar certes decisions que, altrament, podrien semblar conflictives. En conseqüència, les obres analitzades en aquest capítol i que són, bàsicament, discursos publicats del president de la república, comuniquen una imatge de Tamerlà totalment positiva i que pot xocar amb la que s'havia transmès en alguna època anterior.

El capítol 7, discussions, és on, gràcies a la comparació de gràfics que ofereixen dades obtingudes en els dos capítols anteriors, es respon finalment la pregunta de recerca. És on s'analitza, doncs, l'evolució de la imatge de Tamerlà des de la seva època fins a avui en dia.

La tesi s'acaba amb el capítol dedicat a les conclusions i amb l'apartat dedicat a la bibliografia i els annexos.

Per a acabar simplement assenyalar que les obres que formen part del corpus literari estudiat estan escrites en diferents llengües. Al cos del treball s'ofereixen les cites traduïdes al català per tal de facilitar la comprensió del lector. Aquestes traduccions són obra de l'autora de la tesi. Com a excepció, les cites que

originàriament es trobaven en llengua castellana s'han conservat en el seu idioma ja que es pressuposa que el lector podrà entendre-les sense cap dificultat a banda de les que es puguin derivar del tipus de llenguatge emprat degut a l'època en la que van ser escrites.

Així, doncs, comencem aquest viatge fascinant cap a la misteriosa Àsia central i apropem-nos d'un dels seus fills més il·lustres, el Gran Khan de Samarcanda, el gran Timur...

2 Marc Teòric

2.1 Descripció

Amb l'estudi "De Tamerlà, el flagell de Déu, a Timur, el pare de la nació: Seguint les petjades del Gran Khan de Samarcanda" es vol analitzar la imatge que s'ha anat transmetent d'aquest gran personatge històric al llarg dels temps i fins al dia d'avui a Occident. Aquest és el problema de recerca que s'aborda en la present tesi.

Després d'una lectura aprofundida de les obres que es consideraven rellevants per a abordar l'estudi de la imatge de Tamerlà es va constatar que aparentment la forma de tractar el personatge havia anat canviant amb el temps i segons també la incidència de diversos factors com, per exemple, les fonts en les que es basessin les obres o aspectes com la fascinació per l'orient.

Per tant, i com es pot deduir del títol de la tesi, es vol analitzar aquesta evolució que ha patit la imatge de Tamerlà al llarg del temps, des del personatge temut, sanguinari i despietat que es descriu en algunes obres contemporànies a la pròpia figura històrica (segles XIV-XV dC), fins a arribar a la imatge actual que se li ha donat d'heroi nacional, figura a imitar i, tal i com es vol establir en el treball, base de la política identitària de l' Uzbekistan d'avui en dia.

2.2 Justificació

El motiu per a triar aquest problema de recerca va estar en un inici l'interès per la història i el patrimoni cultural dels timúrides (segles XIV-XVI) i que va dur l'autora de l'estudi a conèixer un país que ha patit grans transformacions al llarg dels darrers anys.

Aquest interès inicial va portar a l'estudi de les principals fonts bibliogràfiques que tracten sobre la figura de Tamerlà i al descobriment de la manca d'informació existent sobre aquest personatge tan important i ple de contradiccions.

Malgrat estar parlant del conqueridor que va fundar un imperi que va tenir una extensió geogràfica més gran que l'imperi otomà i que, fins i tot, va jugar un paper molt important en evitar que aquest darrer declarés la guerra a l'Europa cristiana del segle XV, aquesta civilització ni tan sols s'esmenta en la gran majoria dels plans d'estudi dels països occidentals ni se'n coneix la riquesa patrimonial que se'n va derivar.

Al llarg dels temps s'han escrit nombroses obres sobre Tamerlà o sobre el seu imperi (veure corpus literari). Moltes d'elles s'han produït a Occident o bé són traduccions d'obres orientals que així han pogut arribar fins als nostres dies. Malgrat totes aquestes obres encara no es té una idea clara de qui era aquest personatge i, encara menys, de com era.

A l'actualitat aquest personatge de Tamerlà segueix essent molt important per al territori centreamericà que el va veure néixer. La raó per a això és que l'actual República de l'Uzbekistan ha viscut des del col·lapse de la Unió Soviètica un procés de transició política i social per a trobar la seva identitat i justificar la seva pròpia existència. És en aquest context que la imatge de Tamerlà ha agafat el protagonisme per a ser la base de la nova identitat nacional instaurada des del govern. Es tracta d'un procés fascinant però, alhora, ple de paradoxes.

Resultava, doncs, interessant plantejar una anàlisi de la imatge de la figura de Tamerlà ja que no es té constància de que s'hagi realitzat mai. En un món globalitzat com el nostre on les distàncies geogràfiques ja no són importants, semblava encara més necessari abordar un estudi que englobés, tant la imatge que s'ha anat transmetent des de la seva època com la imatge que es difon a l'actualitat i que s'utilitza amb finalitats polítiques. Calia confrontar-les i veure'n els punts en comú i les divergències que hi pogués haver per tal d'obtenir un estudi que englobés totes les èpoques.

2.3 Estat de la qüestió

2.3.1 Antecedents

Al llarg del temps s'han escrit obres sobre el conqueridor que tenen, bàsicament, un enfocament historiogràfic. Es centren en les fites militars i polítiques aconseguides per Tamerlà i en la seva cronologia però no intenten analitzar la seva imatge més enllà de donar alguna pinzellada sobre la seva forma de fer en moments concrets o de reproduir algunes frases d'autors anteriors al respecte. També s'han produït obres de caràcter biogràfic que recullen bàsicament el que ja deien anteriorment les biografies contemporànies al propi conqueridor.

A nivell literari s'han escrit obres que parlen sobre Tamerlà des de l'època en la que va viure fins a l'actualitat. De fet, als darrers 20 anys, hi ha hagut un ressorgiment del personatge amb algunes novel·les historiades que es basen, amb més o menys rigor, en els mateixos materials que les anteriors. L'enfocament de les obres tampoc ha cercat oferir una anàlisi de la imatge d'aquest personatge ni de la seva psicologia.

Per la seva relació amb el problema de recerca d'aquest estudi, cal destacar un petit apartat a la introducció de la traducció al francès de l'obra de Rui Gonzalez de Clavijo "*Embajada a Tamorlán*" escrita per Lucien Kehren (1990)¹ on es recopilen les principals obres que han parlat de Tamerlà al llarg de la història malgrat que no esmenten més que de passada alguns trets de caràcter del personatge ni s'analitza la imatge de Tamerlà que se'n pot extraure de cadascuna d'aquestes obres.

D'altra banda, a nivell internacional, a la base de dades *Open Access Theses and Dissertations* s'han trobat tres tesis que parlen sobre el patrimoni artístic timúrida (anys 1995, 2007 i 2011) i una altra que fa un estudi comparatiu de dues de les obres

¹ Kehren, Lucien. (1990). *La route de Samarkand au temps de Tamerlan. Relation du voyage de l'ambassadeur castillan Ruy Gonzalez de Clavijo au Xvème siècle*. Paris: Imprimerie nationale.

que formen part del corpus literari que s'utilitza en aquest estudi: la de Ibn Arabshah (1936)² i la de Christopher Marlowe (2011)³.

També Kristiaan Aерcke (1995)⁴ en un capítol de l'obra *Samarcande 1400-1500* diu que un estudi de l'encarnació literària de Tamerlà a Europa seria de gran interès ja que l'estudi d'aquest tema encara no s'ha dut a terme. Aquest és el treball més semblant al present estudi que s'ha trobat però només es tracta de forma introductòria part del problema de recerca de la tesi.

2.3.2 Estat actual de la qüestió

S'ha realitzat una cerca exhaustiva tant en biblioteques nacionals com internacionals i a la xarxa utilitzant diferents cercadors. També la cerca en la base de dades TDX de tesis doctorals en xarxa ha donat un resultat totalment negatiu pel que fa al tema de recerca i a temes similars o complementaris.

S'ha consultat també el més prestigiós especialista en història de Tamerlà, el doctor Halim Turaev de la Universitat de Bukhara (Uzbekistan), especialista per excel·lència pel que fa als estudis sobre aquest personatge històric.

Després de tot això es pot dir que es desconeix qualsevol proposta actual d'estudi sobre la figura del conqueridor ni sobre la cultura timúrida, ni a nivell literari, ni historiogràfic o patrimonial en el panorama cultural català. Tampoc s'ha trobat constància de cap estudi que vulgui abordar l'objecte d'estudi d'aquesta tesi ni a nivell estatal ni a nivell internacional.

Si que s'està estudiant per part d'alguns experts en relacions internacionals la política que es du a terme actualment a l'Uzbekistan i, per extensió a tots els països centreamericans, que s'ajuda, entre d'altres aspectes, de figures històriques com la de Timur per a legitimar algunes accions o algunes fronteres. No es tracta, però, de cap

² Arabshah, Ibn. (1936). *Tamerlane or Timur the Great Amir*. London: Luzac.

³ Marlowe, Christopher. (2003). *Tamburlaine the Great. The complete plays*. Edited by Frank Romani and Robert Lindsay. Londres: Penguin.

⁴ VV.AA. (1995). *Samarcande 1400-1500: la cité oasis de Tamerlan*. Paris: Autrement.

estudi aprofundit sobre l'aspecte que interessa en aquesta tesi: la imatge transmesa a occident de Tamerlà. A casa nostra les institucions per excel·lència que duen a terme aquest tipus d'anàlisi sobre la política centreasiàtica són el CIDOB, alguns grups de recerca de les universitats catalanes i Casa Àsia.

En qualsevol cas es pot establir que alguns aspectes aïllats que formen part d'aquesta tesi són tractats per altres estudis però en cap cas s'intenta fer un estudi que comporti una visió global del tema de recerca.

En resum es pot concloure que el problema de recerca plantejat per aquesta tesi es desconeix que hagi estat tractat amb anterioritat ni tampoc que sigui motiu d'altres treballs de recerca que s'estiguin realitzant a l'actualitat. Per tant, ens trobem davant del forat de recerca (research gap) que volem omplir.

2.4 Objectius

2.4.1 Objectius operatius

- Determinar la presència de la figura de Tamerlà a la literatura occidental.
- Contribuir, encara que sigui a petita escala, a omplir el buit existent en relació al coneixement d'un personatge històric de gran importància i transcendència però que, paradoxalment, és gairebé desconegut a Occident.
- Establir com a proposicions teòriques una sèrie de característiques aïllades de la personalitat de Tamerlà per a poder analitzar l'evolució de la seva imatge en les fonts consultades.
- Estudiar fins a quin punt el discurs historiogràfic sobre la figura de Tamerlà defensat per les elits polítiques uzbeques a l'actualitat és contraposat al discurs historiogràfic transmès prèviament des de l'època timúrida i fins a l'època soviètica o quins són els elements que tenen en comú.

2.4.2 Objectiu principal

L'objectiu principal és, evidentment, contestar la pregunta de recerca que se'ns deriva:

- Volem estudiar l'evolució de la imatge de Tamerlà a Occident des de la seva època fins a l'actualitat.

2.5 Aportació

Aquesta tesi vol contribuir, en certa manera, a omplir un buit de coneixement existent en relació a una etapa històrica, a un personatge històric cabdal i a una civilització de gran importància i transcendència però gairebé desconeguda a Occident.

Més concretament es vol omplir el forat de recerca trobat responent la pregunta de recerca plantejada. Així, doncs, aquesta tesi constitueix un estudi amb voluntat multidisciplinar que compara la visió que s'ofereix de la figura de Tamerlà en les obres publicades des de la seva pròpia època i al llarg del temps i arriba igualment fins al dia d'avui on la imatge d'aquesta figura s'ha reinterpretat per tal de ser usada com a base de la política identitària de la República d'Uzbekistan. Fent servir la metodologia de cerca de bibliografia esmentada anteriorment no s'ha trobat que s'hagi fet fins ara un estudi que analitzés des d'aquests diferents punts de vista la imatge de Tamerlà.

2.6 Limitacions

En primer lloc s'ha limitat l'estudi de la imatge de Tamerlà a l'àmbit geogràfic d'Occident, entenent per això Europa i Estats Units, degut a la impossibilitat d'arribar a fonts bibliogràfiques, sobretot antigues, fora d'aquest context i al desconeixement de les llengües en les que aquestes fonts es poden trobar.

D'altra banda aquest estudi no aprofundeix en dades històriques o en els aspectes biogràfics del personatge de Tamerlà. Tampoc pretén aprofundir en aspectes artístics o arquitectònics assolits durant el període timúrida. Únicament s'ha considerat necessari donar les dades bàsiques per tal de permetre una aproximació al tema i al personatge i permetre'n una millor comprensió. Això és especialment cert al capítol 4 que correspon a la contextualització geogràfica, històrica i artística de l'imperi creat per Tamerlà.

Al capítol 5 s'han aïllat un total de 6 proposicions teòriques per tal d'aproximar-se a la figura de Tamerlà. Són sis característiques de la personalitat d'aquest personatge sota les que s'ha fet la lectura de les fonts bibliogràfiques. Potser haguessin pogut ser més nombroses o diferents però s'ha decidit acotar-ho a aquests sis aspectes ja que són els que més es repeteixen en les obres i sota el paraigües dels quals s'ha considerat que es podia fer una anàlisi més àmplia de la imatge del conqueridor. Cal dir també que la decisió ha estat consensuada amb dues psicòlogues

que han determinat que aquestes característiques de la personalitat eren vàlides per tal d'aproximar-se a la imatge transmesa de Tamerlà i poder fer-ne una anàlisi.

Al capítol 6, dedicat a la utilització actual de la figura de Tamerlà s'hagués volgut incorporar algunes entrevistes personals però no ha estat possible fer-ho per una limitació de temps. Les comunicacions amb membres de institucions oficials com l'ambaixada uzbeqa a Madrid i el consolat uzбек a París s'han revelat extremadament lentes i burocratitzades. Les preguntes que es volien plantejar havien de passar varis filtres i obtenir el vistiplau de diferents estaments fins a arribar a la persona adient cosa que ha estat impediment per tal de poder integrar cap entrevista al present estudi.

3 Metodologia

3.1 Fonts

La metodologia que s'ha d'emprar per a contestar la pregunta de recerca serà, bàsicament, la recerca documental. Tamerlà va viure entre els segles XIV i XV i, per tant, no podem acostar-nos a aquest personatge d'altra forma que no sigui mitjançant les obres que s'han escrit sobre ell.

De forma complementària també s'utilitzaran mètodes quantitius de recerca. Aquests mètodes es tradueixen en el càlcul de percentatges per a obtenir uns resultats objectius mitjançant la realització d'unes taules que s'aniran omplint amb les dades de cada obra (veure índex de taules i figures).

Així doncs, el material de base que s'ha emprat en la realització d'aquest estudi consisteix, bàsicament, en fonts textuais, tan primàries com secundàries, recursos disponibles a la xarxa i, de forma complementària, fonts iconogràfiques (música i imatges). Són materials documentals ja existents, recopilats poc a poc, a excepció d'algunes fotografies que són originals de l'autora. També s'han utilitzat fonts orals consistents en els discursos públics realitzats pel president de la República d'Uzbekistan.

Per tant, una de les principals dificultats a l'hora de realitzar l'estudi ha estat la fragmentació de les fonts documentals i, també, el fet que són de qualitat i fidelitat històrica molt variables, especialment pel que respecta als recursos en xarxa. D'altra banda, les obres publicades sobre el tema no són massa nombroses i, les edicions, normalment són curtes i difícils de trobar, especialment pel que fa a les obres més antigues.

Pel capítol dedicat a la utilització actual de la figura de Tamerlà, que és on s'inclouen els discursos esmentats anteriorment, també s'han utilitzat fonts bibliogràfiques que poden ajudar a entendre el procés de construcció nacional que s'ha viscut a la República de l'Uzbekistan des del moment de la seva fundació al 1991.

En general es pot dir que l'obtenció del material de base necessari ha estat llarga i no exempta de dificultats degut a la singularitat de l'objecte d'estudi.

3.2 Obtenció i recollida de dades

Pel que fa a les fonts bibliogràfiques que tractaven sobre el problema de recerca, en una primera fase s'ha intentat tenir informació sobre elles i obtenir les obres quan això era possible.

En una segona fase s'ha fet una selecció d'aquestes obres en funció de la seva idoneïtat o no per tal de formar part del corpus literari a analitzar per tal de dur a terme la investigació. Cal dir que han estat moltes les obres rebutjades en aquesta fase. Moltes vegades el nom de Tamerlà però, sobretot, el de la capital del seu imperi, Samarcanda, només s'utilitzen en les obres com a evocadors d'un orient misteriós i excitant sense tenir després res més a veure amb el tema tractat o fent-ho d'una forma molt superficial i, fins i tot, històricament incorrecta.

Pel que fa a les entrevistes que s'havien plantejat, aquestes tenien un format tancat ja que constaven d'una sèrie de preguntes prèviament establertes, tot i donar explícitament a l'entrevistat la llibertat de contestar només a les preguntes que es volgués. Prèviament a la formulació d'aquestes entrevistes s'havien donat els contactes previs consistents en l'intercanvi de correspondència electrònica, trucades telefòniques i, en alguns casos, trobades personals que van fer escollir quines eren les persones més adients per a realitzar les entrevistes. L'aplicació d'aquestes eines qualitatives hauria permès obtenir dades que facilitessin, a banda de donar dades concretes, copsar sensacions i matisos sobre diversos aspectes estudiats. Malauradament, com s'ha dit anteriorment, això no ha estat possible degut a les traves burocràtiques que han fet que les respostes no arribessin a temps.

Cal dir que gairebé no existeix bibliografia en català o castellà i la recerca s'ha fet, bàsicament, utilitzant l'anglès, el francès i l'italià. S'ha decidit no oferir traducció de les cites que estaven originàriament en castellà, pressuposant que el lector pot entendre-les sense problemes més enllà de les dificultats inherents a l'època en la que

estigui escrit el text i que pot dificultar-ne la comprensió. En canvi per als textos en les altres llengües les cites apareixen traduïdes al català. Aquesta traducció s'ha fet per part de l'autora de l'estudi.

En quant a les obres que ens aproximen a la imatge de Tamerlà al llarg de la història s'ha considerat que es poden classificar de la següent manera:

a) obres contemporànies al personatge:

- Les històries i cròniques oficials de la cort de Tamerlà i els seus descendents, els Timúrides. Aquestes obres del segle XV ofereixen una visió de primera mà però que ha passat per un filtre “oficial” que els hi fa tenir una visió totalment positiva del personatge. Com a exemple cal citar el *Zafar Name* de Sherif ad-Din Ali.
- Les cròniques i històries escrites pels pobles vençuts per Tamerlà. Mostren visions totalment negatives del personatge. En serien clars exemples les cròniques armènies dels segles XIV i XV, les turques, les russes i, molt especialment, el llibre d'Ibn Arabshah.
- L'aproximació europea primerenca a mans d'un narrador d'excepció, Rui González de Clavijo que, als inicis del segle XV, va descriure minuciosament el seu viatge com a emissari enviat pel rei Enric III de Castella a la llunyana cort de Tamerlà a l'obra *Embajada a Tamorlan*. També la breu crònica d'un religiós, Jean de Soltanieh, adreçada al rei francès Charles VI.

b) obres posteriors al personatge:

- Les obres escrites, bàsicament a Europa, que recollien part de la informació donada en les obres contemporànies al personatge. Donen una visió romàntica del personatge, amb dades no sempre reflectides de forma fidedigna i que, en qualsevol cas, perpetuen i exageren els trets positius o negatius del personatge segons es basin en una obra o una altra. La més important, possiblement, és l'obra de l'anglès contemporani de Shakespeare i directe rival seu, Christopher Marlowe (segle XVI), *Tamburlaine the Great*.

- Les traduccions a llengües occidentals de les obres contemporànies a Tamerlà i gràcies a les quals aquestes obres originals han pogut arribar fins a nosaltres. Les més importants, sens dubte, pel seu valor històric i perquè marquen la base per a la resta d'obres són la traducció de Petis de la Croix (1722) de la biografia de Sherif ad-Din Ali i la traducció de Sanders (1636) de l'obra de Ibn Arabshah.
- Les aproximacions occidentals més recents, amb intenció de ser crítiques i més neutres que les anteriors. Són obres de voluntat historicista com la de Gibbon (finals del segle XVIII) i altres historiadors posteriors.

c) obres del període soviètic (dècades de 1930 a 1980). La visió que en donen és totalment negativa. Potencien i generalitzen els fets puntuals més escabrosos i cruels de les biografies de Tamerlà. Aquestes idees s'expandeixen des dels llibres de text fins als fulletons turístics. Aquestes obres soviètiques no formen part realment del corpus analitzat ja que es limita a l'estudi de la imatge transmesa a Occident. Malgrat això, si que cal esmentar aquesta categoria d'obres com a responsables de influir amb la seva visió a alguns escriptors occidentals.

d) obres actuals de l'Uzbekistan independent (des de 1991). Mostren la imatge de Tamerlà com a heroi nacional, donant una visió del mateix totalment oposada a la del període anterior. Els discursos públics del president en són el millor exemple. No són obres occidentals en sí mateixes però si s'han decidit incloure ja que la independència del país va arribar al mateix temps que la globalització de la informació i, com a resultat, la imatge que es transmet de Tamerlà ja no es queda limitada geogràficament sinó que està a l'abast de tot el món.

Aquesta classificació que es planteja de les obres ha ajudat a entendre l'origen i el posicionament de cadascuna respecte de la figura de Tamerlà i, per tant, respecte a la imatge que transmeten del personatge.

Un cop feta aquesta aproximació inicial a les obres s'ha determinat que, per tal de poder analitzar la imatge de Tamerlà i contestar la pregunta de recerca, calia

establir una sèrie de paràmetres que poguessin ser objectius i que es poguessin reconèixer en totes les obres per igual.

S'ha treballat amb dues psicòlogues, R. Guirao i M. Olivares, per tal de consensuar quins elements, d'entre els que es repetien més sovint en les obres analitzades, serien els més adequats. No es parlarà de trets de personalitat ja que aquest terme té un sentit molt concret quan es parla en termes científics. Segons aquestes especialistes s'ha de parlar aquí de característiques o d'aspectes psicològics que fan referència a la psicologia de forma més col·loquial però igualment correcte a l'hora de voler acostar-se a la imatge de Tamerlà segons s'ha transmès al llarg de la història.

Un cop parlat amb aquestes dues psicòlogues per tal d'establir les característiques de la personalitat que es podien aïllar per a fer aquesta anàlisi es va decidir que aquests vectors d'investigació serien un total de sis:

- Tamerlà com a personatge cruel
- Tamerlà com a personatge just
- Tamerlà com a personatge religiós
- Tamerlà com a líder
- Tamerlà com a amant de l'art
- Tamerlà com a personatge supersticiós

Un cop analitzades les fonts bibliogràfiques i orals en clau dels sis vectors d'investigació o proposicions teòriques establerts s'ha deixat que fossin pràcticament les pròpies obres les que responguessin gràcies a les seves pròpies paraules. Cita rere cita es construeixen els resultats de la investigació.

Aquests resultats, però, s'han reforçat gràcies a tècniques d'investigació quantitatives que volen donar dades objectives com a resposta. S'han confeccionat unes taules que permeten calcular si les obres d'un període determinat reflecteixen cadascun dels vectors d'investigació predeterminats o fins a quin punt. Les taules permetran, doncs, calcular els percentatges d'obres, sobre el total del corpus literari

establert, que transmeten la imatge de Tamerlà segons cadascuna de les característiques de la seva personalitat que s'han aïllat per a permetre'n l'anàlisi (taula 3-1).

Obra	Any public	Classificació	Criteri 1	Criteri ...	Criteri 6
1.-	XXXX		Criteri 1 citat en obra 1: S/N	...	Criteri 6 citat en obra 1: S/N
2.-	YYYY		Criteri 1 citat en obra 2: S/N	...	Criteri 6 citat en obra 2: S/N
3.-	etc...		etc...	...	etc...
4.-
5.-					
6.-					
7.-					
...					
...
54.-	YYYY		Criteri 1 citat en obra 54: S/N		Criteri 6 citat en obra 54: S/N
55.-	ZZZZ		Criteri 1 citat en obra 55: S/N		Criteri 6 citat en obra 55: S/N

Classificació	Criteri 1	Criteri ...	Criteri 6
Còniques oficials	%	%	%
cròniques pobles vençuts	%	%	%
Aproximació primerenca	%	%	%
Aproximació Romàntica	%	%	%
Aproximació historicista	%	%	%
Obres soviètiques	%	%	%

Taula 3-1 Mètode de tractament de les evidències

Tenint en compte els resultats obtinguts en les taules s'han creat uns gràfics que reflecteixen clarament el percentatge d'obres de cada categoria que tracten de cadascun dels vectors d'investigació i gràcies als quals ha resultat més entenedor extreure'n opinions.

Amb tots aquests elements s'ha pogut donar forma a l'estudi proposat sobre la imatge de Tamerlà al llarg de la història i contestar la pregunta de recerca plantejada.

4 Contextualització

S'ha considerat necessari realitzar una tasca de contextualització que ajudi a entendre l'estudi que es vol dur a terme. Si es parlés de realitats més properes a la nostra, no només cronològicament sinó, sobretot, geogràficament, és molt probable que no calgués endinsar-se tan profundament en un capítol de vocació introductòria com aquest. Això es pot explicar pel profund etnocentrisme que marca, sens dubte, la formació a països com el nostre.

En el cas que ens ocupa resulta imprescindible donar uns conceptes bàsics sobre qui era Tamerlà, on va viure, en quina època i perquè és important, és a dir, quines són les seves fites i què és el que el fa mereixedor d'un estudi com aquest. Per a realitzar aquesta aproximació s'ha dividit el capítol en tres apartats dedicats respectivament a la contextualització geogràfica, la històrica i la patrimonial.

En el primer apartat es situarà en el mapa l'àrea de la que es parla i s'intentarà que la misteriosa ciutat de Samarcanda deixi de ser la *terra incògnita* que constitueix per a la majoria de nosaltres. L'objectiu és que passi de ser una ciutat que evoca històries de les mil i una nits (però de la que no sabem res) a tenir dades objectives que la situen dins de l'actual realitat geopolítica de l'Àsia central.

En el segon apartat s'abordaran les dades històriques que presenten la figura de Tamerlà i els seus successors i es mostrarà en petites pinzellades les fites que van aconseguir.

En darrer lloc, al tercer apartat, es mostrarà de forma breu i, per tant, assumint que de forma incompleta, les fites artístiques i patrimonials a les que es va arribar gràcies a l'empenta de Tamerlà i dels seus descendents.

Aquest capítol, doncs, vol ser una aproximació no exhaustiva a la figura de Tamerlà situant-la en el temps i l'espai com a punt de partida per a poder entendre més fàcilment els capítols posteriors.

4.1 Contextualització geogràfica

4.1.1 La ciutat de Samarcanda

Segons Duteil (2002):

Cap ciutat de l'Àsia central ha fascinat tant els europeus al llarg dels segles. Samarcanda és, abans que res, un somni. La cerca d'un Orient misteriós i secret, de caravanes a la Ruta de la Seda, de carrerons entrelaçats i de multituds multicolors, d'homes amb ulls ametllats i de dones morenes amb llargues trenes. La història recorda que va ser destruïda diverses vegades i diverses vegades reconstruïda.

Però l'ànima de Samarcanda també és a les tchaïkhanes, les cases de té, on la trobem: dones, mai amb cobertes amb vels, amb bonics vestits de vellut de seda amb fils daurats, ancians fràgils amb barbes blanques curtes, tallades en punxa, robustos nòmades de les estepes portant torbant i botes de cuir, ciutadans lluint el barret negre brodat de blanc, funcionaris amb costums a la "soviètica"... La història, tumultuosa, i la geografia de la ciutat, a l'encreuament dels móns, el sedentari i el nòmada, el Nord i el Sud, es llegeixen a les voreres.

I si per casualitat doneu un cop d'ull al pati d'una casa, teniu totes les possibilitats d'ésser invitats a entrar-hi. Assentat sobre un llit alt de fusta, protegit del sol per un enreixat, degustareu el tradicional té verd acompanyat d'un assortiment d'ametlles ensucrades, de pinyols d'albercoc torrats, de préssecs confitats... Una hospitalitat llegendària que també forma part del mite de Samarcanda.⁵

La ciutat de Samarcanda està situada a la vall del riu Zarafshan, en una posició geogràfica molt avantatjosa que l'ha convertit en protagonista de la història d'Àsia central en més d'una ocasió.

És la segona ciutat de la República de l'Uzbekistan i és una de les ciutats més antigues del món, amb una edat de fundació equivalent a la de les ciutats de Babilònia o Roma. Al llarg dels seus 2500 anys d'història, Samarcanda ha viscut moments de gran agitació i canvis: l'arribada d'Alexandre el Gran, la conquesta àrab, la invasió mongola amb Genghis Khan al capdavant i, finalment, un personatge que li donaria esplendor i poder sense precedents, Tamerlà i els seus descendents, els timúrides.

Durant l'època timúrida, és a dir del segle XIV al XVI, es va viure el moment de màxim esplendor de la ciutat. En aquest període medieval, Samarcanda era una

⁵ DUTEIL, M., 2002, p. 13.

fabulosa ciutat plena de palaus i jardins, amb carrers pavimentats de tres carrils i un sistema d'aigua corrent que abastia la majoria de les cases. Tenia una important indústria de la seda i del ferro i era punt de trobada de mercaders i caravanes que viatjaven al llarg de la Ruta de la Seda i de la Ruta de les Espècies i unint Orient i Occident no només amb l'intercanvi de mercaderies sinó també d'idees i tecnologies. Els poetes i historiadors del passat la van anomenar, entre d'altres formes, *la Roma de l'est, la perla del món islàmic, la bellesa del desert...*

A la zona d'Afrasiab (afores de Samarcanda), es trobava la que els grecs denominaven Maracanda, al sud d'una vasta regió semidesèrtica, entre els rius Amu Darya i Sir Darya, coneguda com la Sogdiana. Alexandre el Gran va arribar-hi al 330 aC. després de creuar l'Oxus (Amu Darya) i, inicialment, no va tenir problemes per a establir-hi una guarnició a la ciutadella. Fins i tot va trobar-hi una comunitat d'origen grec, els Brànquides, descendents de jònics deportats pels perses cap a l'interior d'Àsia. Malgrat això, al 329 aC., quan estava ocupat en fundar, una mica més al nord, a les ribes del Jaxartes (Sir Darya), la que seria coneguda com a Alexandria Última (avui en dia Chodjend), es van iniciar les revoltes. Els sogdians, amb un personatge anomenat Spitamen al capdavant, havien pres la ciutat i assetjat la guarnició macedònia. Això va suposar el senyal per a un alçament generalitzat. Un primer intent d'alliberar la ciutadella de Maracanda va acabar amb la completa derrota d'un destacament macedoni.

Al 327 aC., durant la presa d'algunes forteses que no havien estat sotmeses a la Sogdiana, Alexandre va prendre la Roca Sogdiana on resistia Oxiartes, un príncep local. Es va casar amb la seva filla, Roxana, per tal de segellar una aliança definitiva amb tots els grans senyors de la regió.

Les notícies que arribaven al Mediterrani de Maracanda parlaven, segons Dunan (1973), d'una "*meravellosa ciutat i ben defensada*⁶", establint el seu perímetre emmurallat en uns 70 estadis.

⁶ DUNAN, M., 1973, p. 27.

Durant els segles II al IV dC. la ciutat va anar abandonant-se i es van construir petits nuclis de cases fortificades als voltants d'Afrasiab, desapareixent el nom de Maracanda dels documents de l'època. Al segle V, les cròniques xineses fan referència ja a Samarcanda, possiblement coincidint amb una revitalització de la Ruta de la Seda. Les muralles van ser reconstruïdes i la ciutat va créixer fins a estendre's més enllà d'Afrasiab al segle VI. A les excavacions dutes a terme fa uns anys s'han trobat, entre d'altres, restes d'un gran palau del segle VII que mostra l'esplendor de la cort sogdiana d'aquells temps. Les riques pintures dels murs del que possiblement és un saló de recepcions representen tot el cerimonial que acompanyava l'arribada d'ambaixadors.

Al 712 d.C., els àrabs van prendre la ciutat i van erigir les primeres mesquites. Des de llavors i fins al segle X, el centre de la ciutat es va anar desplaçant progressivament a la zona baixa que avui ocupa la mesquita Bibi Khanum. És en aquesta zona on es van anar instal·lant artesans i comerciants. En aquells temps, productes d'arreu del món arribaven als seus mercats gràcies a l'afluència de les caravanes de la Ruta de la Seda. La producció de ceràmiques vidriades també va assolir una important qualitat i fama.

Aquesta és la Samarcanda que va conèixer Omar Khayyam, filòsof, astrònom i poeta persa que va viure als segles XI-XII. Va dir de la ciutat, "*Samarcanda, el més bell rostre que la Terra mai ha tornat cap al Sol*". Va ser l'autor de les *Ruba'iyyat*, una de les joies de la literatura persa. La ciutat d'aquest segle XI és també la que va inspirar la novel·la *Samarcanda*, del libanès Amin Maalouf (1988)⁷.

Per desgràcia, aquest primer esplendor no va durar gaire temps ja que els inicis del segle XIII van ser força violents, amb governants corruptes i conspiracions a palau que van debilitar la ciutat fins a tal punt que quan, al 1220, Genghis Khan la va assetjar, només va poder resistir una petita guarnició que aviat també va ser derrotada. El Khan mongol va incendiar Samarcanda i la destrucció va ser tant important que, quan un segle després Ibn Batuta va visitar el lloc, encara eren visibles les empremtes de les terribles hordes mongols.

⁷ Maalouf, Amin. (1988). *Samarcande*. Ligugé: Jean-Claude Lattès.

Al 1360, però, va aparèixer a l'escenari d'Àsia central un personatge que engrandiria Samarcanda fins a límits mai coneguts, fent-la capital del seu imperi i residència d'una cort fastuosa: el gran Tamerlà. Va reconstruir la ciutat amb artesans i arquitectes de tota Àsia, arribant a perfeccionar tecnologies i creant un estil nou, el Timúrida, que amalgamava el bo i millor de cadascun dels estils en que s'havien format tots aquests artistes. Per a Timur, la ciutat de Samarcanda va arribar a ser la magnífica capital a l'alçada del *conqueridor del món*. Els seus descendents, i molt especialment el seu nét, Ulugh Beg, van contribuir també a aconseguir aquesta fita fins que al segle XVI la ciutat va ser conquerida per les tribus uzbeks i va passar a formar part del khanat de Bukhara fins a la conquesta russa al segle XIX.

Actualment, la ciutat presenta una zona antiga que data de l'època medieval i una secció nova, construïda bàsicament sota la conquesta russa i soviètica. El plànol de la ciutat antiga consisteix en carrers que convergeixen cap a un centre, la plaça del Registà. Hi havia muralles del segle XI, de vuit quilòmetres de perímetre i sis portes d'entrada. Els russos van destruir aquestes muralles i portes després de conquerir la ciutat però l'estructura medieval encara es conserva.

La ciutat de Samarcanda va estar inclosa a l'any 2001 al llistat de l'UNESCO dels monuments i conjunts històrics més importants del món.

4.1.2 Uzbekistan

Uzbekistan, país dels uzbeks en el seu significat original, és un concepte polític i geogràfic modern. Té fronteres amb el Kazakhstan, el Kirguizistan, el Turkmenistan i l'Afganistan. Per a comprendre adequadament la història del país hem de remuntar-nos a un concepte geogràfic més ampli: l'Àsia Central.

La característica geogràfica fonamental de l'Àsia Central és el seu aïllament respecte dels grans espais marins, cosa que comporta una absència gairebé total de pluges. La part de la que es parlarà inclou les ribes dels dos principals rius de la zona: el Syr Darya (Jaxartes de l'antiguitat) i l'Amu Darya (Oxus de l'antiguitat) separats en el seu curs baix pel desert del Kizil-Kum.

Aquesta zona, on l' Uzbekistan es troba situat, ha jugat al llarg de la història un paper decisiu en l'intercanvi cultural i comercial entre Àsia i Europa. S'hi troben algunes de les ciutats més antigues del món, etapes del que va ser la Gran Ruta de la Seda.

Algunes ciutats del modern Uzbekistan com Tashkent, Samarcanda, Bukhara o Khiva són autèntiques meravelles pel que fa als seus monuments i restes arquitectòniques. En elles s'uneixen amb especial força el passat i el present i s'esforcen actualment, amb més o menys èxit depenent dels casos, per a atraure el turisme com a font per a crear riquesa.

Algunes dades interessants de l' Uzbekistan⁸ són:

Capital: Tashkent

Àrea: 447,400 quilòmetres quadrats

Llengües: Uzbek (oficial), rus, tadjik i altres llengües minoritàries.

Població: 25 M

Ètnies (en %): Uzbeks: 77.8 %

Russos: 5.5 %

Tadjiks: 5 %

Coreans: 4.7 %

Kazakhs: 3 %

Karakalpaks: 2.5 %

Tàrtars: 1.5 %

La bandera nacional de l' Uzbekistan va ser adoptada el 18 de novembre del 1991 amb la independència del país. Els dotze estels representen les dotze divisions administratives (*vilorzat*) del país. En quant als colors existeixen diferents explicacions.

⁸ Font: Banc Mundial

La primera i oficial diu que la franja blava representa el cel, la blanca la justícia i la verda l'hospitalitat. Les dues ratlles vermelles representarien la força. La lluna creixent seria símbol de la renovació del país o de la seva reaparició després de la llarga pertinença a la Unió Soviètica.

Una segona explicació diu que la franja blanca representa el cultiu del cotó que és el principal del país i que la lluna creixent representa l' Islam que és la religió majoritària del país.

Una tercera explicació diu que el blau representa l'aigua, el blanc la pau, el verd la natura i les línies vermelles la força de la vida que connecten cada component.

L'emblema nacional va ser adoptat el 3 de juliol del 1992 i mostra un ocell mitològic, el *khumo*, originari de l'imaginari persa, cosa que demostra la importància d'aquesta cultura a l'Àsia central. Representaria la felicitat i l'amor per la llibertat.

El cercle es forma per una planta de cotó i unes espigues de blat que són els principals productes agrícoles uzbeques (i que ja apareixien anteriorment en l'emblema soviètic). Al fons es veuen dos rius que són l'Amu Darya i el Syr Darya.

4.1.3 La Ruta de la Seda

La llegenda explica que Xiling Shi, esposa del semimític emperador Huangdi que va regnar a la Xina fa gairebé cinc mil anys, va ser qui va descobrir la seda, un dels productes més valuosos i distintius d'Orient. Un dia, mentre passejava pel jardí, va recollir un capoll blanc d'una morera sota la que passava. Més tard, se li va caure accidentalment en el bol de té que estava a punt de prendre. En intentar treure'l, es va trobar que estirava un llarg fil blanc.

En realitat, la seda va ser només un dels productes que viatjaven entre Orient i Occident. Alguns dels productes de luxe que s'intercanviaven per productes occidentals (com plata, or o teles de cotó i llana) eren, a banda de la seda, les espècies, l'encens i la porcellana. Es transportaven també jade, lapislàtzuli, espècies,

fruites i flors (com les roses). Igualment es van transmetre tecnologies com la impremta i la fabricació del paper.

Durant segles, les Rutes de la Seda i de les Espècies van travessar el continent asiàtic, unint les terres de l'Est amb les del Oest i amb Europa. La Ruta de la Seda ho feia per terra i la Ruta de les Espècies per mar. Els comerciants sabien que no totes les mercaderies arribarien a la seva destinació final i per això treballaven amb uns alts marges de benefici que encara contribuïen més a donar la sensació de productes cars i luxosos als compradors.

La Ruta de la Seda engloba en realitat varies rutes terrestres d'Àsia i que van ser el principal canal internacional de comerç des de l'any 100 aC., fins al segle XVI. La principal començava a Changan (l'actual Xi'an), antiga capital xinesa i recorria Àsia central fins a arribar a la costa oriental de la Mediterrània. Poc a poc, altres rutes es van anar unint a aquesta com el gran camí de la Índia, la Ruta de l'Encens que sortia del sud d'Aràbia i, en alguns punts, la de les espècies. Al nord, la ruta de l'estepa eurasiàtica era una alternativa per tal de creuar Àsia i el seu recorregut principal passava per Samarcanda.

És més difícil definir en el temps la Ruta de les Espècies. La xarxa de rutes marítimes des de la Xina fins a Indonèsia, per l'oceà Índic i fins al Golf Pèrsic i el mar Roig, ha existit des del 2000 aC. i encara avui en dia els vaixells utilitzen aquestes vies. Els trajectes que sí van caure en desús van ser els que comunicaven l'oceà Índic amb la Mediterrània. La raó va ser la descoberta per part dels europeus, al 1498, de la ruta que vorejava Àfrica per a arribar a la Índia. Aquesta és la data que es dóna en moltes obres com la de Reid (1994)⁹ com a data del declivi final de la Ruta de la Seda ja que els europeus, en vorejar Àfrica i arribar directament a la Índia i el llunyà Orient, evitaven els intermediaris d'Àsia central i occidental.

Les rutes de la seda i de les espècies no eren només un mitjà per al transport de mercaderies entre Orient i Occident sinó que servien també com a canals per a la transmissió cultural. La riquesa que el comerç va generar al llarg d'aquestes rutes va

⁹ Reid, Struan. (1994). *The Silk Road: Cultures and Civilizations*. London: Belitha/UNESCO.

afavorir clarament el sorgiment i creixement d'importants civilitzacions com la Timúrida. Van anar sorgint ports i ciutats on es trobaven gents de diverses procedències per a comerciar, intercanviant també idees i cultures. Aquestes diferències s'expressaven de vegades en els béns que venien, en els seus dissenys i colors, però també en les seves formes de vida, les robes que portaven, els aliments que menjaven i les religions que practicaven.

Les connexions comercials van afavorir igualment que es contractessin artesans especialitzats d'altres terres, amb l'intercanvi de tecnologies i estils artístics que això suposava. En aquest aspecte els timúrides van aprofitar el bo i millor que l'intercanvi ofereix, aglutinant i perfeccionant les influències provinents d'altres zones veïnes.

4.2 Contextualització històrica

4.2.1 Els Timúrides

Els timúrides són la dinastia que va començar Tamerlà, figura principal d'aquest estudi, i que va construir un gran imperi a l'Àsia central que va fer recordar l'època daurada de l'imperi mongol, superant-lo en grandària territorial i en esplendor cultural. La capital de l'imperi timúrida va situar-se a Samarcanda i, posteriorment, a Herat (a l'actual Afganistan) fins a la fi de la dinastia.

La cronologia dels integrants d'aquesta dinastia va ser la següent:

Governant	Des de	Fins a
Timur (Tamerlà)	1369	1405
Miran Shah	1405	1408
Shah Rukh	1408	1447
Ulugh Beg	1447	1449
Abdul Latif	1449	1450
Abu Said	1452	1468
Hussein Bayqara*	1468	1506

Zahiruddin Babur **	1497	1512
---------------------	------	------

Taula 4-1 Cronologia Timúrides

* La Capital de l'imperi a l'època de Hussein Bayqara era Herat (actual Afganistan).

** Zahiruddin Babur va fer-se amb el control de Samarcanda al 1497. Posteriorment el va perdre davant dels uzbeks de Shaibani Khan al 1501. Va tornar a reconquerir la ciutat però per poc temps. Al 1505 els uzbeks van fundar la dinastia Shaibanida a l'Àsia central i a Persia es creava l'imperi Safàvida. Al 1511 Babur (net de Tamerlà) va haver de marxar cap al Sud, va envair la India i va ser el fundador l'imperi Mogol o Moghul.

Un dels majors conqueridors que Àsia ha donat al llarg de la història és el que a Europa es coneix com a Tamerlà (1336-1405). Aquest nom és una evolució del seu nom en llengua túrquica, Timur-i-Leng, que significa *Timur el coix*. El terme Timur vol dir *ferro*, significat que sembla molt adient com a nom d'una persona que, durant la seva vida, va ascendir des de ser successor d'una petita tribu turcomongola fins a acabar esdevenint el governador d'un extens imperi que abraçava des de Delhi fins a Anatòlia.

Timur va néixer el 8 d'abril del 1336 (25 de Shahban del 736 del calendari musulmà Hijra) a la ciutat de Kesh, coneguda també com a Shahr-i-Sabz (la ciutat verda), emplaçada a uns vuitanta quilòmetres al sud de Samarcanda. Era el fill del cap de la tribu dels Barlas, una de les moltes tribus mongoles que tenien com a origen les hordes de Gengis Khan (1162-1227) i que va ser fortament influenciada pels elements túrquics dels exèrcits mongols.

A la mort del gran Khan el 1227, el seu gran imperi va dividir-se entre els seus fills. Cadascun d'ells va rebre una porció del territori anomenada *Ulus*. El segon fill del Khan, Chagatay (que va morir el 1242), va rebre els territoris coneguts en aquell moment com a Transoxiana (la terra que voreja el riu Oxus) i el Moghulistan (avui en dia Semirechiye i Sinkiang). Juntament amb les altres tribus turcomongoles, els Barlas estaven assentats a la Transoxiana, entre els dos rius principals de la regió, l'Oxus (avui en dia Amu Darya) i el Jaxartes (actual Syr Darya).

A l'època de Timur, el poder a l'Ulus Chagatai estava molt debilitat. Els descendents de Gengis Khan només mantenien el poder a l'àrea en teoria. Els caps locals exercien diferents graus de control sobre les diferents zones de la Transoxiana. Malgrat haver estat ferit a la cama i al braç drets abans dels trenta anys i malgrat que això el va deixar coix per a la resta de la seva vida, Timur va ser capaç d'avançar aprofitant el buit de poder existent i, poc a poc, reunir un exercit de lleials seguidors. Juntament amb el seu cunyat, Amir Husayn, va encapçalar la defensa de l'àrea contra els descendents de Gengis Khan. Aquests atacaven repetidament des de la seva base central de Semirechiye (estepes del nord) en un esforç per a recuperar el control de la zona. Com a conseqüència de la seva tàctica militar i del fet que, més tard, derrotés també a Husayn, Tamerlà va esdevenir l'únic governant de la Transoxiana a l'any 1369, establint la seva capital a Samarcanda. Aquesta ciutat és recordada a l'obra *Tamburlaine the Great* de Marlowe (1587)¹⁰:

Llavors, pot la meua ciutat natal, Samarcanda...
Ser famosa pels més llunyans continents,
És on el meu palau reial ha de situar-se,
Del que les torres brilliants podrien fer desmaiar el cel,
i enviar la fama de la torre d'Ilió a l'infern.

Des de la seva nova capital, el conqueridor *coix* gairebé va aconseguir dominar la resta del món. Les primeres zones en ser incloses als seus territoris, durant la dècada que va de 1380 a 1390, van ser les regions del Khwareszm (avui en dia Turkmenistan), el Khorasan (zona nord d'Afganistan) i Pèrsia. Totes aquestes terres havien estat anteriorment part de l'imperi Mongol.

Tot i que Timur mai no va arribar a expandir el seu imperi més enllà de Tiflis (Tblisi) al Càucàs, les seves campanyes a les estepes russes van acabar amb la derrota del seu gran rival Toktamish, khan de l'Horda d'Or, al 1395. Una altra conseqüència directa en va ser la debilitació del poder Mongol en aquesta zona. Cal dir que Timur va arribar a les mateixes portes de Moscou però que mai no va assetjar la ciutat.

Una de les motivacions principals de Timur, oculta darrera els esforços per a la construcció d'un autèntic imperi, era el desig de controlar les profitoses rutes de comerç que enllaçaven l'Est amb l'Oest. La seva conquesta de Delhi al 1398 i la

¹⁰ MARLOWE, C., 2003,

posterior proclamació com a emperador de l'Hindustan seguien aquest objectiu d'igual manera que la derrota dels Mamelucs a Síria al 1400 i la destrucció de Bagdad de l'any següent. Les seves campanyes occidentals van continuar amb la invasió d'Anatòlia al 1402 que va portar com a conseqüència la derrota del sultà otomà Bayazet I (Bayaceto o Bajazet) a la batalla d'Ankara del mateix any. Els monarques europeus van sentir-se molt alleujats quan Timur va derrotar els turcs que estaven contínuament amenaçant els seus territoris. Aquests regnes europeus van tenir por, llavors, de que aquest gran conqueridor asiàtic volgués atacar-los a ells. Per això, alguns monarques van afanyar-se en intentar establir contactes diplomàtics amb el *Gran Tamerlà*, *Tamorlán* o *Timurbeque* com se'l va anomenar des de la cort castellana.

L'intent més reeixit va ser el del rei Enric III de Castella que va enviar una ambaixada a Tamerlà amb Ruy Gonzalez de Clavijo al capdavant. La memòria del viatge que van redactar els membres d'aquesta obra¹¹, juntament amb les d'alguns biògrafs musulmans com el persa Cherefeddin Ali¹² (o Ali Sharaf al-Din segons les fonts) i l'àrab Ahmad ibn Arabshah¹³, constitueixen les fonts principals a partir de les quals s'ha pogut reconstruir la història de la vida de Timur.

Clavijo va estar present a Samarcanda durant les celebracions per la victòria sobre els otomans tot i que Tamerlà ja pensava en una conquesta encara major: la de la Xina. Aquest desig havia començat ja a l'època en que Timur accedia al poder, al 1368, quan la dinastia Yuan acabava de ser deposada per la dinastia Ming. Timur va presentar-se a l'emperador Ming i, aquest, el va mirar com a un vassall, exigint-l'hi el pagament de tributs donat que ell es considerava l'autèntic senyor d'Àsia. Timur sempre es va sentir humiliat per l'actitud dels emperadors xinesos i mai va dubtar en tractar despectivament els ambaixadors xinesos que visitaven Samarcanda. Malgrat tot, el seu pla de conquesta de la Xina mai no es va poder realitzar ja que al 1405, als inicis d'aquesta gran campanya, l'emperador de ferro va morir a Otrar, al costat del riu Jaxartes, a uns 425 quilòmetres al nord de Samarcanda.

¹¹ González de Clavijo, Ruy. (1999). *Embajada a Tamorlán*. Madrid: Miraguano.

¹² Petis de la Croix (trad.). (1722). *Histoire de Timur-Bec, connu sous le nom du Grand Tamerlan, empereur des Mogols et Tartares*. Paris : Antonin Deshayes.

¹³ Arabshah, Ibn. (1936). Sanders, John Herne (trad.). *Tamerlane or Timur the Great Amir*. London : Luzac.

4.2.1.1 Biografia de Tamerlà:

- 8 d'abril 1336 Naixement de Timur (en mongol Temür, *home de ferro*) a Hodja Ulgar, prop de Kech (l'actual Char-i Sebz o Shahrissabz), a uns 80 quilòmetres al sud de Samarcanda.
Fill de Taragai, cap de la tribu túrquica dels Barlas.
- 1347 Tughluk Temur és escollit khan del Moghulistan
- 1352 Als 16 anys es posa al Servei de l'emir Kazghan, senyor de la Transoxiana, sota la tutela d'un Khan gengiskhànida que Tughluk Temur ha nomenat i que serveix per a legitimar el seu poder.
Kazghan li dona en matrimoni Aldjai, una de les seves nétes.
- 1357 Naixement de Djahangir, primer fill de Timur
- 1358 Kazghan és assassinat. Timur es venja dels assassins i torna a Kech on, en morir el seu pare, es disputa el poder amb el seu oncle Hadji Barlas i altres nobles.
- 1360 Tughlug Temür, khan gengiskhànida del Moghulistan, arriba a la Transoxiana per a reprendre el poder dels seus ancestres. Hadji Barlas fuig i Timur s'alia amb el khan mongol.
Timur és nomenat regent de la Transoxiana per Tughlug Temür i, aquest, torna al seu territori. Hi ha una lluita entre l'oncle i el nebot però Timur és perdonat per Hadji Barlas.
- 1361 Torna Tughlug Temür i Hadji Barlas és assassinat.
El fill de Tughlug Temür, Ilyas Khodja, és nomenat virrei. Timur és nomenat simplement conseller. Aquest es revolta i Tughlug Temür intervé de nou.
Timur fuig amb la seva dona Aldjai i una vintena de soldats. S'alia amb el seu cunyat Mir Husain, desposseït per la seva banda del seu territori a l'Afganistan. Batalla contra l'emir de Khiva.
Timur fuig amb un sol company i la seva dona. És fet presoner a Merv. Es fuga i reconstitueix un petit exercit amb homes descontents del règim existent. Aconseguix entrar a Samarcanda disfressat de mendicant. La conspiració fracassa i fuig un altra cop cap al sud on retroba Mir Husain. Els dos grups entren al servei de l'emir del Sistà (nord d'Afganistan) com a mercenaris. Posteriorment, aquest emir es retorna contra ells.
- 1362 Timur i l'emir Hussain, nét de Kazghan, són capturats al Kara Kum per Ali Beg. Un cop alliberat, Timur s'amaga a la vora del riu Amu Daria, on rep els missatgers del malik de Herat.

- 1363 Durant un combat contra l'emir del Sistà, Timur és ferit amb fletxes a la cuixa i al colze drets. Té 27 anys i queda coix i paralitzat del braç dret. D'aquí prové el seu sobrenom de Tamerlà (Timur-i-leng), és a dir, *Timur el coix* en llengua persa.
Primera gran victòria de Tamerlà davant Ilyas Khodja prop del riu Wakhch. Ilyas Khodja se'n torna a Almalik (Moghulistan) en saber que el seu pare, Tughlug Temür, ha mort.
Tamerlà pren Kech. Posteriorment, guanya un altre cop a Ilyas Khodja prop de Samarcanda. La Transoxiana està lliure i Tamerlà fa nomenar un khan titella, Kabul Chah.
Timur rep el títol de Sahib Kiran
- 1365 Mort de la dona de Tamerlà, Aldjai, i fi de l'entesa entre Tamerlà i Mir Husain que es declaren la guerra.
- 1366 Tamerlà pren Karchi i, després, Balkh.
- 1367 Timur és a Makhan. Atac contra Bukhara i ambaixada de Timur al rei de Herat. Naixement de Miran Shah, fill de Timur.
- 1367-8 Timur hiverna a Tashkent.
- 1368 Timur i Hussain fan les paus. Kesh és reconegut territori de Timur. Expulsió dels mongols de la Xina (dinastia Yuan) i inici de la dinastia Ming.
- 10 abril 1370 Durant un *kuriltai* (assemblea) a Balkh, Tamerlà es fa proclamar gran emir: *emir el kebir*.
- 29 maig 1370 Mort del rei de Herat
- Estiu 1370 Tamerlà es casa amb Saray Mulk Katun, filla del khan de Qazan i esdevé *gendre imperial*.
Fa assassinar el khan titella Kabul Chah i el reemplaça per Soyurghatmich (1370-1388) i, posteriorment, pel seu fill, Mahmud-khan (1388-1402).
- 1370-1380 Consolidació del poder de Tamerlà.
- 1371 1ª Guerra contra el Moghulistan.
- 1372 2ª Guerra contra el Moghulistan, on el cap és en aquell moment Qamar ed-Din, l'assassí d'Ilyas Khodja.
Guerra contra el Khorezm que es sotmet. S'annexiona Khiva.

- 1373 2ª campanya contra el Khorezm. La filla del shah de Khorezm, la princesa Khan Zade és casada amb Djahangir, fill de Tamerlà.
- 1375 3ª Guerra contra el Moghulistan. Tamerlà captura una filla de Qamar ed-Din i s'uneix a ella.
Timur rep Toktamich. Mort de Djanhangir, fill gran de Tamerlà.
3ª campanya contra el Khorezm.
- 1376 4ª expedició contra el Moghulistan.
Toktamich, descendent de Gengis Khan, demana l'ajut de Tamerlà per a accedir al poder al territori de l'Horda Blanca (nord de la mar d'Aral), que està en mans d'Urus Khan. Tamerlà tindrà una llarga amistat amb Toktamich malgrat les batalles que es faran.
- 1377 Després de 3 derrotes i amb l'ajut de Tamerlà, Toktamich accedeix al poder i esdevé khan de l'Horda Blanca.
- Agost 1377 Naixement de Shah Rukh, fill de Timur.
- 1377-8 Toktamich es fa amb el poder a l'Horda d'Or.
- 1378 Saif al-Din Nogus, quan torna de La Meca, descriu a Tamerlà l'estat d'anarquia en que es troba l'Iran.
- 1379 4^a campanya contra el Khorezm. Tamerlà assetja Urgench, la capital i pren la ciutat. Mort del shah del Khorezm, Yusuf Sufi.
- 1380 Mort de Dilchad Aka, esposa de Timur, i de Kutluk Turkhan Aka, germana d'ell.
- 1381 Comença la conquesta de l'Iran. Presa d'Herat. Com a resultat d'una segona revolta, la vila d'Herat és represa un altre cop per Miran Shah, fill de Tamerlà, que aplica una repressió ferotge (piràmides de caps tallats erigides a l'entrada de la ciutat).
Continuació de la campanya al Khorezm (presa de Kalat i de Nichapur) que és annexionat.
- 1382 Toktamich pren i destrueix Moscou. Timur travessa la república dels Sarbadars per segon cop.
- 1383 6ª expedició contra el Moghulistan.
Expedició contra el Sistà, presa de la capital Zarendj i després de Kandahar. Pillatge i piràmides de cranis.
- 1385 Timur ocupa Sultaniye. Campanya al Mazandaran i al Gilan.

- 1386 Atac de l'Iran occidental, començant pel Luristan (nord d'Ispahan), després l'Azerbaijan (Tabriz es perdonada perquè es rendeix) i Geòrgia (Tiflis és reduïda a cendres).
- 1387 Tamerlà passa l'hivern a Karabagh. És atacat pel seu antic protegit Toktamich, khan de Kiptchak (l'Horda d'Or) que serà vençut. Tamerlà el perdona.
La campanya continua cap a Armènia (presa d'Erzurum, submissió de l'emir d'Erzindjan, presa de Van i massacre).
Continuació de la campanya al reialme muzafàrida on el príncep és Zaïn el-Abidin. Presa d'Hamadà. Massacre a Ispahan: 45 torres d'uns 1000 a 2000 cranis són erigides. Shiraz, la capital, es rendeix i és perdonada. Tamerlà troba el poeta persa Hafiz (1329-1390).
Cap a finals de novembre, Tamerlà torna a Samarcanda per a expulsar Toktamich que ha envaït la Transoxiana.
- 1388 Guerra contra Toktamich que ha envaït la vall de Ferghana amb l'ajut de Qamar ed-Din, khan del Moghulistan.
- 1389 Darrera expedició contra el Moghulistan. Qamar ed-Din desapareix. Khizir Khodja, hereu legítim de la nissaga chagatai, puja al tro del Moghulistan. Dona la seva filla gran en matrimoni a Tamerlà.
- 1390 Toktamich ataca la Transoxiana per segona vegada. Casament d'Omar Shaik, fill de Timur. Malaltia de Tamerlà.
- 1391 Campanya contra Toktamich. Tamerlà el persegueix per les estepes, al nord del mar d'Aral. En divuit setmanes recorren 2800 quilòmetres. Batalla prop d'Orenburg (Kunduztcha) que comença el 19 de juny del 1391 i té una durada de 3 dies. Victòria de Tamerlà. Nomena a Timur Qutlug, nét d'Urus Khan, per a governar en el seu nom.
- 1392 Timur marxa per la guerra dels Cinc Anys.
- 1393 Campanya al Mazandaran i eliminació de la secta xiïta dels Assassins.
Campanya a l'Iran contra un príncep muzafàrida que ha refet la unitat del país: Shah Mansur. Prop de Shiraz, victòria de Tamerlà. El cap de Shah Mansur és tirat als peus de Tamerlà pel fill del darrer, Shah Rukh.
Campanya a l'Iraq. Tamerlà entra a Bagdad sense combatre. El soldà Ahmed Djelair (darrer representant de la dinastia mongola dels Djelairides) fuig cap a Egipte.
- 1394 Pacificació del nord de l'Iran per Tamerlà i del sud pel seu fill Miran Shah. Un segon fill de Tamerlà mor: Omar Chaïkh.
Geòrgia és devastada.

- Maig 1394 Naixement d'Ulugh Beg, nét de Timur, el futur *príncep astrònom*.
- 1395-6 Campanya en territori del Kiptchak, contra Toktamich.
El 15 d'abril del 1395: victòria de Tamerlà contra Toktamich a les ribes del Terek. Anomena Timur Qutlug, de la corona del khanat de Kiptchak, abans de perseguir Toktamich al llarg del Volga i, més tard, a l'Oest, fins al Don, descens cap al mar d'Azov (pillatge de Tana), i entrada a Kuban (pillatge). Un cop a Geòrgia, remuntada cap al nord i assalt d'Astrakhan que és arrasada. Mateixa sort per Sarai, la capital del khanat de Kiptchak.
Toktamich es refugia a Lituània on serà mort el 1406 per Chadibeg, el successor de Timur Qutlug.
Tamerlà torna a Samarcanda on es quedarà gairebé durant 2 anys.
- 1397 Preparatiu per a la conquesta de l'Índia. Tamerlà té 60 ans.
El sultanat de Delhi és en descomposició, a mans de Mahmud Shah II.
Tamerlà s'està a Samarcanda on fa realitzar grans treballs.
Pir Muhammad, nét de Tamerlà és governador de l'Afghanistan.
- 1398 Pir Muhammad travessa l'Indus i pren la ciutat de Multan.
Un altre nét de Tamerlà, Muhammad Sultan, ataca pel sud-est.
Tamerlà travessa l'Indu Kuch i redueix amb dificultats les tribus kafirs. Es retroba amb Pir Muhammad. És ferit per una fletxa a l'espatlla durant el setge de Bhatnir. Presa d'aquesta ciutadella i massacra 100.000 presoners (considerats massa "molestos" per a transportar-los) abans del setge de Delhi.
- 17 desembre 1398 Presa de Delhi després de vèncer Mahmud Shah II i el seu exèrcit, que comprenia 120 elefants de guerra.
Contra la voluntat de Tamerlà, les seves tropes pillen Delhi i massacren els seus habitants.
- 1399 Tamerlà pateix un tumor al braç. Travessa el Ganges i retroba Muhammad Sultan que ha pres Lahore.
Iskandar, nét de Tamerlà, envaeix la Kashgària.
- 15 abril 1399 Tamerlà travessa el Syr Daria a Termez i torna a la Transoxiana.
- 1400 Els ambaixadors de Tamerlà enviats al soldà mameluc d'Egipte (que és Faradj de 1399-1412, successor de Barquq 1382-1399) són empresonats. Tamerlà declara la guerra als Mamelucs.
- Agost 1400 Presa de Sivas, ciutat otomana (4000 Armenis són enterrats vius, les dones lligades darrera dels cavalls, els nens trepitjats per la cavalleria).
- 15 setembre 1400 Presa de Malatya, plaça avançada de l'imperi egipci a Anatòlia.

30 octubre 1400	Presa d'Alep (massacre, piràmides de caps)
Desembre 1400	Setge de Damasc. Retrobada i entrevista de Tamerlà amb Ibn Khaldun, escriptor (<i>Prolegòmens i Història dels Berebers</i>).
25 març 1401	Després de la presa de Damasc, incendi de la ciutat i de la mesquita dels Omeies del segle VIII.
9 juliol 1401	Campanya de Tamerlà a l'Iraq, on Ahmed Djelair, el soldà de Bagdad, ha tornat després de la seva fuga cap a Egipte. Bagdad és presa de nou (massacre, 90.000 caps formen 120 piràmides), vuit anys després de la primera conquesta del 1393. Intensa activitat diplomàtica.
Febrer 1402	Tamerlà deixa el Karabagh per anar cap a l'Anatòlia otomana. Presa de la fortalesa de Kamakh pel seu nét Muhammad Sultan.
4 d'abril 1402	Tamerlà passa revista a les seves tropes a la plana de Sivas, des de l'alba fins al migdia.
20 juliol 1402	Victòria d'Ankara (Angora), a la plana on Pompei havia vençut Mithridate VI Eupator. Ankara capitula al primer assalt i és condemnada a pagar un impost i una multa. El sultà Bayazid és fet presoner.
3 d'agost 1402	Muhammad Sultan pilla el palau de Brusa. Tamerlà allibera cavallers francesos que hi estaven presoners.
Desembre 1402	Smyrna, ciutat cristiana dels Cavallers Hospitalaris de Rhodes, és presa i pillada (massacre i piràmides de caps). Quan l'esquadra de Rhodes arriba com a reforç, és bombardejada amb caps tallats (cosa que era un mètode compartit per nombrosos exercits de l'edat Mitjana).
9 març 1403	Bayazid mort a Akchehir d'un atac d'apoplexia. La conseqüència indirecta serà la caiguda de Constantinopla 50 ans després.
13 març 1403	Mort del nét de Tamerlà designat per a ser el seu successor: Muhammad Sultan. Mort de Sayyid Baraka, mestre espiritual de Timur.
21 maig 1403	Els ambaixadors d'Enric III de Castella surten del port de Santa Maria.

Finals 1403	El nét de Tamerlà Abu Bakr reconquereix Bagdad davant Kara Yusuf, el cap de la Horda dels Qara-Qoyunlu (Béns Negres).
Principis 1404	Retorn de Tamerlà a Samarcanda.
Estiu 1404	Assemblea dels descendents de Tamerlà i repartició de l'imperi entre els seus fills i néts.
8 setembre 1404	L'ambaixada de Ruy González de Clavijo, enviat pel rei de Castella, arriba a la cort de Samarcanda on coincideix, entre d'altres, amb l'ambaixada Ming.
21 novembre 1404	Marxa dels ambaixadors d'Enric III.
8 de gener 1405	Tamerlà condueix el seu exercit cap a la Xina.
19 de gener 1405	Al campament d'Otrar, Tamerlà mor als 69 anys.
24 març 1406	Ruy González de Clavijo i els seus companys arriben a Castella.

4.2.1.2 Els successors:

L'imperi que Timur havia construït no va poder ser conservat pels seus descendents, cap dels quals havia heretat la mateixa fortalesa que ell havia tingut. Tal i com va succeir amb l'imperi de Genghis Khan, aviat es van desenvolupar diferents faccions i els vassalls dels territoris perifèrics dels timúrides van aprofitar la situació per a intentar independitzar-se'n.

Poc després de la mort de Timur, pràcticament només quedava de l'imperi la Transoxiana i l'Afganistan. Malgrat això, els seus successors van aconseguir dur a terme un ressorgiment, equivalent al Renaixement europeu, al món islàmic, centrat en les ciutats de Samarcanda i Herat. Dos dels quatre fills de Timur havien mort abans que el seu pare: Jahangir (1355-1375) i Umar Shaykh (1355-1394). El seu segon fill, Miran Shah (1366-1408), va morir una mica després que el seu pare, deixant sol al més jove, Shah Rukh (1377-1447) com a descendent. De fet, Timur havia escollit al seu net Pir Muhammad per a succeir-lo però ell també va morir poc després que el seu avi, al 1406.

Al 1409, Shah Rukh es va fer amb el poder i va nomenar Herat (actualment a l'oest d'Afganistan) la seva nova capital. Shah Rukh va governar des d'aquesta ciutat convertint-la en un pròsper centre cultural i comercial. Va fundar una biblioteca i es va convertir en mecenes de les arts. El seu fill gran, Ulugh Beg (1394-1449), va ser anomenat governador de Samarcanda i el seu segon fill, Baysunghur (1399-1433) va ser el seu visir a la nova capital. Cap d'aquests successors de Timur havia heretat la seva passió per les conquestes però si compartien el seu interès en la construcció i van jugar un paper decisiu com a mecenes de les arts i les ciències.

Ulugh Beg va governar l'imperi durant els dos anys que van anar des de la mort del seu pare i la seva pròpia. Va ser un dels més grans astrònoms que hagin existit mai. Va construir un magnífic observatori a Samarcanda i els càlculs que va realitzar amb ell van gaudir de fama inclús a Europa com a estudis de gran eminència. Malauradament va ser assassinat al 1449 pel seu propi fill, Abdul Latif, que estava alarmat per les persecucions seculares que patia el seu pare. Un any després de l'assassinat, Abdul Latif també va morir. Al 1452, Abu Sa'id (1424-1469), un nét de Miran Shah, va prendre sota el seu control els territoris timúrides consistents en la Transoxiana, l'Afganistan i el nord de Pèrsia. Li va seguir Sultan Hussein Bayqara (1438-1506), nét de Umar Shaykh, que va iniciar el seu govern de gairebé quatre dècades al 1468.

Prawdín (1963) diu:

Va ser sota la seva benèfica direcció que Herat va aconseguir el zenit de la seva glòria com a centre de l'art, la literatura i la ciència i va ser a la cort de Hussein que el poeta Mir Ali Shir Nava'i, que va popularitzar el Chagatay, la llengua clàssica túrquica, com un mitjà literari, va aconseguir el seu prestigi igual que el pintor de miniatures Bihzad i el poeta Jami. Al mateix temps, però, el governant va seguir amb la seva cerca del plaer que havia estat una característica de la majoria dels integrants de la dinastia dels timúrides i que havia tingut com a resultat que més d'un dels descendents de Timur morís com a resultat de l'alcohol o d'altres formes de depravació¹⁴.

Ulugh Beg (22 de Març del 1394-27 d'octubre del 1449) va ser un astrònom, matemàtic i soldà timúrida. El seu nom també apareix com a Ulug Bey (bey en Turc

¹⁴ PRAWDIN, M., 1963, p. 63.

significa *cap*), Ulugh Bek, Ulug Bek i Mirzo Ulug'Bek.

Era el nét del gran conqueridor Timur (1336-1405) i el fill gran de Shah Rukh. Havia nascut a Sultaniyya (actualment a l'Iran). El seu avi, amb motiu del seu naixement, va mostrar la seva alegria perdonant una ciutat conquerida i, també, perdonant als ciutadans de pagar uns impostos que anteriorment ja havia decidit imposar.

Quan era un nen, viatjava des del Pròxim orient fins a la Índia ja que el seu avi expandia les seves conquestes en aquestes zones. Ulugh Beg tenia cinc anys quan el seu avi va tornar victoriós de la Índia. Timur sempre va dedicar una gran cura al seu nét i Ulugh Beg viatjava tot sovint amb l'exèrcit del seu avi. Ulugh Beg, conjuntament amb altres prínceps timúrides, desenvolupava la tasca de prendre les cartes de mans dels ambaixadors i portar-les a la cort de Timur.

Molt probablement Ulugh Beg va ser un dels prínceps que va veure l'ambaixador de Castella Clavijo quan va visitar la cort de Tamerlà al 1403-1404.

A la mort de Timur, el seu cos va ser repatriat a Samarcanda, capital del seu immens imperi, amb una processó d'esposes i joves prínceps. Entre ells, un jove d'onze anys, el seu nét Mohamed Turgay, conegut posteriorment com a Ulugh Beg (gran príncep).

Al mateix any li van ser confiades les ciutats de Tashkent, Sayram, Yangi (actualment Aulliya-ata), Ashpara i el Moghulista fins la frontera amb la Xina. Shah Malik va ser nomenat com al seu mentor per a guiar-lo pels perills de la política. Shah Rukh, el seu pare, va nomenar Ulugh Beg príncep de Shapurgan i Andkhoy. Posteriorment va ser nomenat governador del Khorezm. Després de vèncer a Mirza Omer el 18 d'abril del 1407, Ulugh Beg va expandir el seu territori incloent-hi el Mazandaran. Al 1409, Shah Rukh, que havia fet de Herat (actualment Afganistan) la seva capital, el va fer governador de Samarcanda. Al 1411, Ulugh Beg va deixar la tutela de Shah Malik.

Ulugh Beg sentia una gran admiració pel seu pare. Com a governant, va

ordenar que s'encunyessin monedes amb el nom de Shah Rukh com a reconeixement als seus esforços pel seu fill i el seu estat. El primer cop que el seu propi nom es va encunyar a les monedes va ser al 1448, un any després de la mort del seu pare.

El gran amor que sentia pel seu pare no li va impedir prendre grans decisions com, per exemple, l'expedició al Moghulistan amb la qual el seu pare no hi estava d'acord. Pocs anys després de la seva gran victòria al Moghulistan al 1414, va tenir que afrontar la derrota en mans dels exercits uzbeks al 1427 que van posar fi al seu afany conqueridor fins a la mort del seu pare.

Ulugh Beg està considerat com a un dels més influents astrònoms i matemàtics del segle XV. Ulugh Beg va ser en primer lloc un científic encara que, segurament, no menystenia les arts ja que escrivia poesia i història i estudiava l'Alcorà. Va fer de Samarcanda una de les ciutats més importants del món islàmic.

Es diu que Ulugh Beg tenia una memòria fora del comú. Era capaç de recordar la majoria dels versicles de l'Alcorà. Li agradava molt la caça i, segons ens diu la llegenda popular, un cop un servent va perdre el gran registre on Ulugh Beg anotava les preses i les circumstàncies en les que les havia caçat. En lloc de posar-se nerviós, va fer cridar un escriba i li va dictar el contingut del manuscrit perdut. Uns dies després es va trobar el document original i es va comparar a la còpia. La única diferència eren alguns detalls insignificants.

El jove governant va convertir la ciutat en el centre intel·lectual de l'imperi. Entre els anys 1417-1420 va construir una madrassa (una universitat o institut) a la plaça del Registà a Samarcanda, on s'ensenyava astronomia i va convidar nombrosos astrònoms i matemàtics islàmics a treballar-hi. El deixeble més famós d'Ulugh Beg en el que a matemàtiques es refereix va ser Ghiyath al-Kashi (1370-1429).

Posteriorment, al 1428, va començar la construcció d'un magnífic observatori a tres nivells a Samarcanda. El seu observatori es va emplaçar dalt d'un turó al nord de la ciutat, anomenat Kohik. Després d'Ulugh Beg, aquest observatori va ser abandonat i, a principis del segle XVI, estava en ruïnes.

Donat que va ser destruït poques generacions després de la seva mort, al segle XX ningú no coneixia la seva localització exacta. Tot el que s'ha conservat de l'edificació, excavada pels arqueòlegs a les darreres dècades, són els fonaments i la part inferior de les seves instal·lacions científiques. Com a curiositat direm que també s'hi pot contemplar un bust esculpit a partir de l'estudi de les restes d'Ulugh Beg segons les teories de Gerasimov en plena època soviètica.

L'observatori era de planta circular, amb un diàmetre de més de 50 metres, una alçada de 35 metres i una separabilitat òptica de 180" (segons d'arc). Entre els instruments construïts especialment per a l'observatori hi ha un sextant, tan gran que part del terra va haver de ser excavat per a que hi pogués cabre.

L'anomenat *sextant* va haver d'estendre's per sobre del terra i era molt proper a ser en realitat un quadrant. Possiblement es tractava del major instrument meridià mai construït. Alguns fragments de l'escala graduada de medició han sobreviscut (uns 20 graus). Podria ser el punt més alt des d'on es realitzaven les observacions. El sextant s'havia d'haver utilitzat per a mesurar l'angle d'elevació dels cossos celestes més importants, especialment durant els solsticis d'estiu i d'hivern. El llum de l'astre, passant mitjançant una obertura controlada, devia reflectir-se en l'escala corbada, graduada de forma molt precisa amb graus i minuts. No queda clar, però, si altres cossos celestes, a banda de la lluna i el sol, van poder ser mesurats amb aquest procediment ja que, per exemple, els planetes, no devien emetre suficient llum per a fer-ho. L'observatori estava equipat amb molts altres instruments com un triquetram, un lineal paral·làctic i esferes equinoccials i solsticials, que segurament van ser emprats per a la majoria dels mesuraments científics.

L'admiració pel treball d'Ulugh Beg hauria d'augmentar encara més si recordem que realitzava les seves observacions gairebé dos segles abans de la invenció del telescopi. Al 1437 va publicar la seva obra més famosa i influenciadora, un nou catàleg d'estels titulat *Zidji Djadid Sultani*. En ell, revisava la posició i les magnituds dels estels observats per Ptolomeu. Va assenyalar alguns errors en aquests càlculs de Ptolomeu que havien estat considerats com correctes fins llavors. El treball d'Ulugh Beg incloïa diversos càlculs i observacions tals como la posició dels estels coneguts, les seves trajectòries i mesuraments del temps.

Al 1437, Ulugh Beg va determinar la duració de l'any sideral com a 365.2570370...^d és a dir, 365 dies, 6 hores, 10 minuts i 8 segons. Per als seus càlculs, que van durar anys, va utilitzar un gnòmon de 50 metres d'alt. Aquest valor va ser millorat en 28 segons a l'any 1525 (88 anys després) per Nicolau Copèrnic (1473-1543). La duració de l'any sideral, mesurada amb els mitjans actuals, ha estat calculada en 365 dies, 6 hores, 9 minuts i 9,6 segons. Això deixa l'error de càlcul d'Ulugh Beg en menys d'un minut.

També realitzava taules dels moviments dels planetes que eren molt populars entre els membres de la comunitat astronòmica. El gran astrònom va estudiar els moviments anuals dels cinc planetes brillants: Saturn, Júpiter, Mars, Venus i Mercuri. Les seves anotacions són encara avui considerades com molt precises. Al 1437 també va recopilar un catàleg d'estels, donant la posició de 992 d'ells. La diferència entre les dades proporcionades per Ulugh Beg i les dels temps actuals respecte d'aquest punt són de només de dos a cinc segons.

Els resultats en trigonometria inclouen taules de sinus i tangents amb intervals de 1°. Aquestes taules mostren un alt grau d'exactitud, essent correctes fins als 8 decimals com a mínim. El càlcul es basa en una determinació exacta del sinus de 1° que Ulugh Beg va resoldre amb una equació cúbica que va solucionar amb mètodes numerals. Va obtenir el següent:

$$\text{Sinus } 1^\circ = 0.017452406437283571$$

L'aproximació correcta és:

$$\text{Sinus } 1^\circ = 0.017452406437283512820$$

Això mostra la impressionant exactitud que Ulugh Beg va aconseguir.

El seu catàleg, el primer genuïnament original des de Ptolomeu, va ser editat per Thomas Hyde a Oxford al 1665 (*Tabulae longitudinis et latitudinis stellarum fixarum ex observatione Ulugbeighi*), per G. Sharpe al 1767, i al 1843 per Francis

Baily al vol. XIII de la Royal Astronomical Society.¹⁵

Les observacions van ser dutes a terme de forma sistemàtica des del 1420 fins al 1437. Malgrat que als observatoris d'avui en dia s'espera que les observacions durin indefinidament, a l'antiguitat això no era així.

L'observatori també tenia una biblioteca on es conservaven molts llibres de valor incalculable. Es guardaven sis llibres d'Al-Khwarzmi, que Ulugh Beg va portar de Bait-ul-Hikma o *Casa de la Saviesa*, de Bagdad. Amb ells, dotze llibres d'Avicena, setze d'Al Farabi i alguns d'Al Biruni, entre els quals el seu *Al Kanoon*, un dels seus preferits. Hi havia altres llibres d'Abu'l Wafa, Farghani, Nasir ud Din Tusi i Qadi Zada. Ulugh Beg va invitar a un xinès per tal de traduir tres obres xineses d'astronomia. També va convidar un hindú per a traduir el famós llibre *Sedhanat* d'astronomia india encara que, malauradament, el traductor va morir abans d'acabar el seu treball. El pagament en or en ambdós casos mostra el gran interès d'Ulugh Beg en conèixer el treball astronòmic realitzat a d'altres parts del món.

Per desgracia per a Ulugh Beg era el successor de Shah Rukh i, quan va morir el seu pare al 1447, es va convertir en el regent de l'imperi timúrida. Dos anys després va ser assassinat pel seu fill gran Adb al-Latif quan es trobava de peregrinació cap a la Meca. La seva memòria va ser rehabilitada pel seu nét Babur, fundador de l'imperi Mogul a la India, qui va fer portar les restes d'Ulugh Beg cap al mausoleu de Timur a Samarcanda. La seva tomba va ser descoberta pels arqueòlegs al 1941. Es va descobrir que Ulugh Beg va ser enterrat amb les seves robes, cosa que indica que va ser considerat un màrtir. Les ferides que va patir eren evidents quan es va examinar el seu cos.

Roux (1997) diu que, “la tercera vèrtebra cervical va ser travessada amb un instrument afilat de forma tal que la major part del cos i un arc de la dita vèrtebra van ser seccionats netament; el cop, donat des de l'esquerra, va tallar també l'extrem dret

¹⁵ Waugh, Dan (Washington University). (2001). *Dan Waugh's Central Asia*. Recuperat 21 octubre 2014 a <http://faculty.washington.edu/dwaugh/CA/intropg.html>

de la mandíbula inferior i la barbeta”¹⁶.

Ali Kudschi, a qui Ulugh Beg acostumava a anomenar *fill*, va ser l'únic dels seus estudiants que va viure després de la seva mort. Va ser anomenat posteriorment director de l'observatori. Després de la mort d'Ulugh Beg, Kudschi va prendre alguns llibres de la biblioteca per a salvar-los de la crema.

En honor a les seves fites, un cràter a la superfície de la Lluna va ser batejat com *Ulug Beigh* (la grafia emprada és deguda a l'astrònom alemany Johann Heinrich von Mädler -1794-1874- qui va proposar el nom en el seu mapa de la Lluna del 1830). També, a l'actual Uzbekistan, l'institut astronòmic es diu Ulugh Beg.

Res millor per a il·lustrar la seva tasca que les pròpies paraules d'Ulugh Beg recollides per Roux, “La religió es dissipa com la boira. Els regnes col·lapsen, però el treball dels científics resta per l'eternitat”¹⁷.

Un altre descendent de Timur, Zahiruddin Muhammad Babur, popularment conegut com a *Babur*, que significa *lleó*, va ser el fundador de la dinastia imperial Mughal a la Índia. El seu nom també s'ha escrit com Baber, Babor o Babar. Va néixer a Ferghana, a l'actual Uzbekistan, el 14 de febrer del 1483. Babur va deixar enrere la dinastia dels seus ancestres i els seus territoris per a fundar la seva pròpia i nova dinastia de guerrers mongols que serien coneguts com a Mughals. L'imperi Mughal que va fundar ell va durar 331 anys.

Babur era descendent de Timur per part de pare i de Genghis Khan per part de mare. Quan el pare de Babur, Umar Sheikh Mirza, va morir al 1494, va heretar els territoris de l'antiga Ferghana. Babur només tenia 14 anys d'edat i va tenir que afrontar moltes dificultats durant aquest període de la seva vida. Inclús va ser expulsat del territori del seu pare i va vagar durant gairebé dos anys. Al 1504 va marxar a l'Afganistan i va ocupar Kabul on va assumir el títol de Pachà.

¹⁶ ROUX, J. P., 1997, p. 78.

¹⁷ *Ibidem*. p. 120.

Malgrat la seva precària posició a l'Àsia central, després de creuar l'Indus va envair la Índia en cinc ocasions. La cinquena expedició va tenir com a resultat la mort d'Ibrahim Lodhi a la primera batalla de Panipat, a l'abril del 1526. Aquesta victòria es considera la data inicial de la dinastia Mughal. En aquesta època, el poder polític a la Índia estava en mans dels afgans i dels Rajputs. A la batalla de Kahnwaha, Babur va vèncer al cap dels Rajput, Rana Sanga de Mewar. Al 1528 va envair Chanderi, guanyant al cap Rajput Medina Rao i, un any després, va vèncer als líders afgans de Mahmud Lodhi a la batalla de Ghagra a Bihar. Aquestes conquestes van convertir a Babur en el *Mestre de l'Hindustà*, i fundador de l'imperi Mughal al subcontinent indi.

Babur no va viure massa temps per a governar el seu imperi. Cap al final de la vida de Babur, el seu fill Humayun va emmalaltir greument. La llegenda popular ens diu que Babur, en una cerimònia religiosa, va transferir la malaltia del seu fill a la seva pròpia persona, sacrificant-se per a salvar a Humayun. El fill es va curar i la salut del pare es va empitjorar ràpidament fins a morir als dos o tres mesos. Babur va morir a Agra el 26 de desembre del 1530 i va ser enterrat a Kabul segons els seus propis desitjos.

La personalitat de Babur pot ser jutjada mitjançant les seves pròpies memòries, titulades *Tuzk-i-Baburi*, conegudes també com a *Babur Namah* o *Baburnama*, escrites en la seva llengua túrquica nativa, el Chagatay i transcrites per el seu fill Humayun. Durant el regne d'Akbar van ser traduïdes al persa. En elles es relaten més de quaranta anys de les seves aventures, idees i opinions. Aquest document, el *Baburnama*, és una de les primeres autobiografies conegudes del món islàmic i, potser, representa el document més detallat que es conserva oferint detalls sobre la vida a l'Àsia central d'aquest període. El *Baburnama* es troba entre les obres més encantadores i novel·lesques de tots els temps.

Babur posseïa les qualitats innates d'un líder. No només era un brillant general sinó també un gran espadatxí que era capaç de veure els punts forts i les debilitats dels rivals que se li oposaven. Babur era un home d'extraordinària energia i resistència. Es diu d'ell que podia agafar un home amb cada braç i córrer amb ells al voltant de les muralles d'una fortalesa i que va creuar nedant tots els rius del subcontinent indi. Perpètuament en cursa, cavalcava més de cent quilòmetres al dia. Babur era per sobre de tot un home de fe. "No passa res" acostumava a dir, "excepte la voluntat de Déu".

Durant el breu període de temps en que va ser el gran governant de l'Índia, Babur no va tenir el temps suficient o l'oportunitat de deixar ben assentats els assumptes d'estat. Babur va deixar, a la seva mort, un imperi regit bàsicament per la força de les armes, que presentava un buit d'administració civil consolidada. El seu fill Humayun de 23 anys va pujar al tro de l'imperi creat pel seu pare.

El principal llegat arquitectònic de Babur són el Masjid Madhi (Delhi), la tomba de Shaikh Yusuf Qattal (Delhi) i el Rambagh (Agra).

A les seves memòries, el *Baburnama*, Babur ens ofereix una descripció de la ciutat de Samarcanda del seu temps. Ho recull Prawdin (1963):

Samarcanda és una ciutat increïblement bonica (...) posseeix una característica que només es troba en escasses ciutats: cada tipus de comerç i de indústria es porta a terme en una subdivisió especial dels llocs o botigues, és a dir, que les categories d'artesans, comerciants i detallistes mai disminueix. És un costum encantador. Aquí es troben bons forns i cases de menjars. El millor paper del món es produeix a Samarcanda... Hi ha un producte a Samarcanda, el vellut carmesí que s'exporta a tots els països... Samarcanda produeix deliciosos (i en gran varietat) fruits: raïms, melons, pomes, magranes; la resta de la fruita també és bona. Però especialment glorioses són les pomes de Samarcanda i el "sanibi" (una varietat de raïms)¹⁸.

4.2.2 El projecte polític

Timur es trobava a la confluència de dues cultures que havien estat antagonistes des de molt temps enrere i que encara ho eren. La seva pròpia natura les feia entrar en conflicte ja que una era sedentària mentre que l'altra era nòmada. Aquesta oposició de les dues cultures s'havia agreujat amb les diferències religioses. La societat sedentària s'havia convertit a l'islamisme. La societat nòmada no s'havia convertit o ho era només en superfície.

Les dues economies eren complementàries. Una proveïa la carn, el cuir, la llet i podia assegurar la defensa dels ciutadans i dels pagesos. L'altra cobria les necessitats ramaderes. Com a mínim, aquesta era la teoria tot i que, a la pràctica, la realitat era força diferent. Pesava massa tot el passat de les dues societats enfrontades on sempre hi havia hagut un vencedor i un vençut, un conqueridor i un conquerit. La

¹⁸ PRAWDIN, M., 1963, p. 75.

tendència durant segles havia estat prendre en lloc d'intercanviar. Els nòmades havien atacat durant segles, els sedentaris buscaven fórmules per a defensar-se. Amb el govern de Timur que va aglutinar les dues formes de vida, van anar proliferant relacions pacífiques cada cop més nombroses entre ambdues societats. Timur va oferir respecte a canvi d'estabilitat.

El mateix Timur constituïa una síntesi d'ambdós móns. Malgrat haver estat educat en la cultura d'influència persa, es considerava més proper de la cultura túrquica. Tot i estar convertit a l'Islam, seguia mantenint cultes propers al xamanisme. Li agradava la vida sota una tenda i recórrer les estepes sense baixar-se del cavall igual que als nòmades però edificava palaus i grans monuments a les ciutats. Sens dubte havia pogut reunir els extrems oposats. El seu projecte polític va consistir en gran mesura en intentar fer amb el seu imperi el que havia aconseguit en la seva persona.

Tamerlà detestava el desordre, l'anarquia i la insubordinació en general però, més concretament perquè constituïen obstacles al seu projecte econòmic, potser fins i tot més important que el polític. Aquest projecte tant ambiciós era la restauració del gran comerç internacional.

La fragmentació del territori multiplicava les duanes i els peatges i feia augmentar desmesuradament el preu de les mercaderies. Senyors feudals a les seves places fortes, tribus insubordinades, bandolers de camins i guerres de regions convertien la circulació en perillosa i desencoratjaven les expedicions. Tot el que es pillava durant el trajecte i no arribava a destinació augmentava el cost d'allò que sí que aconseguia passar.

La formació d'un immens exèrcit, gairebé sempre en exercici, no deixava oportunitat als homes d'agrupar-se en bandes, deixant les tribus indisciplinades sense les seves forces vives. Continues expedicions punitives assetjaven els bandits, els clans bel·licosos, les associacions de malfactors i els lladres de qualsevol tipus. Naturalment Timur no va deixar escapar l'ocasió de comunicar a la població que es castigaven els dolents, es venjaven els bons i s'assegurava la seguretat de les regions.

En pocs anys va regnar la seguretat i la criminalitat va desaparèixer. La gent li estava agraïda a Timur.

A la vegada que treballava per la seguretat de les rutes, Tamerlà es preocupava activament del seu manteniment i conservació: fites de senyalització de distàncies, ponts, albergs, *caravanserais*, etc. No s'ha d'oblidar que en aquells temps, les mercaderies podien trigar anys en arribar des del seu lloc de fabricació o de comercialització fins als consumidors. Fins i tot les notícies circulaven lentament, tant a Orient com a Occident. Un exemple clar el tenim amb la presa de Constantinopla pels otomans al 1453: la notícia va arribar a Venècia vint-i-cinc dies més tard.

Timur va voler assegurar en primer lloc la rapidesa dels correus (a la manera mongola). Va aconseguir que els correus poguessin recórrer una mitjana de 140 quilòmetres diaris i només van necessitar disset dies per a anar des de Samarcanda fins a Shiraz (2500 quilòmetres) per a comunicar-li la invasió de la Transoxiana per les tropes de Toktamich. Les caravanes anaven evidentment més lentes però ja no hi havia elements que les entorpissin.

Els mamelucs tendien a desenvolupar, per al seu propi profit, la via marítima que venia de les Indies i arribava al nord del Mar Roig o al Golf Pèrsic on començava la via per terra fins al Líban, remuntant l'Eufrates i tallant pel desert siri per l'oasi de Palmira. Malgrat els esforços de Tamerlà, Egipte i Síria no van deixar de créixer en importància al mercat mundial.

Dues rutes principals interessaven la Transoxiana: la Ruta de la Seda i la de les Espècies, és a dir, la ruta de la Xina i la de les Índies. La primera partia de Tchang-an, passava per Gunzhou i Suzhou per a arribar a Dunhuang on es dividia en dos. La seva branca principal es dirigia cap a Hami, Turfan, Karachar, Kutcha, Charki, Aksu, Tumchuk i Kashgar on es reunia amb la branca secundària, més meridional, per Tchertchen, Khotan i Yarkand. De Kashgar s'endinsava a la Ferghana o al Pamir i després baixava cap a la Transoxiana en direcció a Urgench, sense altre raó de ser que la prosperitat de la ciutat i la posició que havia aconseguit. La ruta va tornar a passar per Samarcanda un cop que Timur va arruïnar l'antiga capital del Khorezm.

La política econòmica de Timur va donar els seus fruits, encara que en menor mesura que el que ell hauria desitjat. Després de la destrucció d'Urgench, la prosperitat de Samarcanda va augmentar ràpidament en les vies comercials de l'Índia i de l'extrem-orient. Els mercaders italians, que havien deixat d'anar fins a Tabriz en considerar que la via no era suficientment segura, van tornar-hi en quant Timur va haver restablert l'ordre. Malgrat això, els intercanvis comercials no van arribar al seu nivell anterior ja que Tamerlà no va tenir temps suficient com per acabar de convèncer les potències comercials europees de la tasca que havia realitzat.

A un nivell més modest, els intercanvis a l'interior d'una zona econòmica que s'expandia des de les Indies fins a Síria van conèixer, en aparença, un desenvolupament prodigiós, que va afavorir el sorgiment del Renaixement timúrida. Tamerlà, en aquest aspecte, indubtablement va assolir una gran fita.

En quant a la política financera de Timur, aquesta es basava en l'exempció màxima dels impostos que pagaven els seus súbdits. No era així amb els que s'aplicaven als enemics vençuts. El principi de la seva política financera era que l'empobriment del poble comporta el del tresor públic i això té com a conseqüència la reducció de les despeses i, per tant, una disminució de l'autoritat, de la seguretat i dels beneficis tant comercials com agrícoles, cosa que acabaria generant l'anarquia.

L'expansió timúrida, amb els recursos que implica, fa que les finances esdevinguin pròsperes. Forbes-Manz (1993) diu que, "*sense prosperitat no hi ha Estat; sense intercanvi no hi ha prosperitat*"¹⁹.

L'impost sobre els beneficis era determinat en funció del que produïen les terres. Representava, en general, una tercera o quarta part de la producció agrícola, que no era exigible fins després de la collita i que podia pagar-se en espècies o en diners. Molts són perdonats de pagar. Quan el botí de guerra és considerable, simplement s'aboleix l'impost, de vegades fins i tot per més d'un any.

Per a fomentar l'agricultura, aquell qui iniciava una explotació agrícola o netejava i preparava el sòl verge no havia de pagar res al fisc durant el primer any, pagava el que podia el segon i no era inscrit a la llista de contribuents fins al tercer

¹⁹ FORBES-MANZ, B., 1993, p. 34.

any. Els comerciants que passaven moments de dificultat o que s'arruïnaven eren subvencionats per Timur que els hi deixava, a títol personal, els diners que necessitaven per a sortir-se'n. D'altra banda, poques són les sancions que s'aplicaven contra els malpagadors.

L'estat paga l'exèrcit i els funcionaris, que són força nombrosos. Finança els treballs públics de prestigi com els palaus, les mesquites, etc. També els treballs d'utilitat pública com les escoles (madrasses), els hospitals o els caravanseralls. Fa el manteniment i la vigilància de les rutes. Ajuda l'agricultura amb les seves mesures fiscals i desenvolupant la irrigació. Es donen eines als pagesos que les necessiten i es vigilen els grans propietaris per tal d'assegurar que no abusin del seu poder. Qui intenta pressionar a un pobre veu els seus béns confiscats i distribuïts entre les seves víctimes. Es controla la producció i la distribució, segons una tradició ben arrelada a l'Islam, per tal d'assolir el primer deure de l'estat, que és el d'assegurar a la població l'abastiment a un preu just i protegir-la de l'especulació i del frau.

Timur intenta reduir al mínim la misèria i eliminar la mendicitat. Crea caixes de solidaritat per als més desvalguts, multiplica els menjadors populars i els hospicis. En totes les províncies que es conquereixen, els pobres s'han de presentar a les oficines socials per rebre una insígnia especial que els permeti fer-se nodrir gratuïtament.

Les grans fortunes no són les dels productors sinó les dels distribuïdors, els mercaders, els prestadors de diners (sovint no són musulmans ja que l'Islam prohibeix els préstecs usurers).

La principal font de recursos de Timur prové del pillatge de les ciutats, dels tributs que s'imposen als vençuts i dels béns personals que es confisquen als seus prínceps o governants. Es reparteix el botí entre el Tresor públic, els emirs i els soldats.

Els botins eren magnífics i permetien mantenir els recursos necessaris ja que, en general, l'economia d'Orient era florent i no deixava de créixer. La principal causa d'això era el comerç que era sempre excedent amb Occident.

En quant a la diplomàcia i les relacions amb l'exterior es pot dir que Timur es considerava hereu de Gengis Khan i, com a tal, era fidel al *yasak*, el recull de costums segons el qual es considerava sagrada la persona de l'ambaixador. Aquest era inviolable i digne d'honors. Retenir captiu un diplomàtic o, pitjor encara, matar-lo, constituïen crims imperdonables que comportaven la guerra i l'execució dels culpables. Al mateix nivell es situaria la no-observació o el trencament d'un tractat o d'un pacte.

En quant al paper de les dones, s'ha de dir que generalment a Orient no eren sobiranes (tret d'excepcions) però que servien per a intentar consolidar les aliances. Timur mateix es feia dir *gendre imperial* i no va dubtar en intentar crear una xarxa d'aliances mitjançant unions matrimonials.

A mesura que el seu imperi es fa més gran, la diplomàcia de Timur agafa amplitud i acabarà prenent tenir abast mundial: va establir relacions (que es coneixen molt poc) amb la Xina, l'Índia, Egipte, Bizanci, els Otomans, Itàlia, Anglaterra, França i Castella. És en aquest darrer cas en que existeix una font escrita d'altíssim valor i que s'esmentarà sovint al llarg d'aquest estudi: *l'Embajada a Tamorlán* de Ruy González de Clavijo²⁰.

La propaganda de Timur tendia a fer creure que la Xina estava governada per musulmans qagataides. Els Ming per la seva banda reivindicaven l'herència mongol en la seva totalitat. Per aquest motiu, Timur es va negar al llarg del seu mandat a reconèixer la sobirania xinesa tot i que, en realitat, representava un tribut purament simbòlic. Al 1394, per exemple, les fonts Ming citen un pagament de 200 cavalls. Possiblement la rebel·lió de Timur es tractava de fet d'un afer d'orgull.

Clavijo (1406) diu:

Leváronlos asentar a un estrado llano que estava a la mano derecha del Señor. E los mirazaes que los tenían por los braços, asentáranlos debaxo de un embaxador que el

²⁰ González de Clavijo, Ruy. (1999). *Embajada a Tamorlán. Edición de Francisco López Estrada*. Madrid: Clásicos Castalia.

emperador Chiscant, señor del Catay, enviara al Tamurbeque, con el cual le enviava demandar el tributo que cada año le solía dar. E desde que el Señor vido a los dichos embaxadores sentados baxo del embaxador del Señor del Catay, envió mandar que asentasen a los dichos embaxadores encima, e al otro, debaxo d'ellos.

E desde que los ovieron asentados, llegó uno de los mirzaes del Señor e dixo aquel embaxador del Catay que el Señor mandava que aquellos embaxadores que eran del Rey de España, su fijo, que era su amigo, que estoviesen encima d'él e que a él, que era embaxador del ladrón mal omne, su enemigo, que estoviese más baxo; el cual, Dios queriendo, entendía muy cedo enforçar, porque no se atreviese otro a venir con tal embaxada. (...)

E este Emperador del Catay se llama Chiscano, que quiere dezir el Emperador de Nuebe Imperios; e los chacatanes lo llaman Tanguis, que han por denuesto, que quiere dezir Emperador puerco. E es señor de muy grand tierra; e solía el Tamurbeque dar tributo, e agora no g'lo quería dar²¹.

Hi ha documentació molt fragmentària sobre la relació entre Timur i Occident. Sembla que aquestes relacions amb la cristiandat van iniciar-se al 1398 amb l'enviament del bisbe de Nakhichevan, futur Jean de Sultanieh, un dominicà italià, cap a Gènova i Venècia que eren potències comercials presents a la Ruta de la Seda. Ell ho va aprofitar per a anar a Roma i el papa Bonifaci IX el va promoure a la categoria d'arquebisbe. Timur preparava la guerra contra els otomans i veia com a aliats potencials tant a Bizanci com a les potències europees i als governadors de les repúbliques comercials italianes, especialment la de Pera. L'emperador otomà Bayazid (Bayaceto) acabava de vèncer a Nicopolis als europeus i Bizanci estava encerclada. Els otomans representaven una amenaça comú per a tots ells i Tamerlà podia presentar-se com la solució a aquest enemic.

A l'hivern de 1399-1400, Timur va acollir una primera ambaixada de Bizanci i, a principis del 1401, el seu fill en va rebre una de Pera. França representava els interessos comercials dels genovesos i es va nomenar governador al mariscal Boucicaut, antic combatent de Nicopolis que va fer tot seguit un dossier sobre Tamerlà, demanant sobre ell a les colònies comercials de Crimea, Azak, Chio, Famagouste i de Pera. El 17 d'agost del 1401, van arribar a Trebisonda dos emissaris de Timur demanant als genovesos que no tractessin amb els otomans. Un dels

²¹ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 123.

emissaris era un tal Pare François que se'n va tornar portant una carta de Carles VI a Tamerlà.

Enric III de Castella va confiar a Gómez de Sotomayor i a Hernán Sánchez la missió de contactar successivament amb els otomans i amb els timúrides. Aquests dos ambaixadors van arribar a Turquia a la primavera del 1402 i van seguir a Bayazid fins a Ankara on van assistir a la batalla entre ambdues potències. L'endemà al matí es van presentar al vencedor, Timur, que els va acollir tant bé que, un cop tornats a la cort castellana, no van escatimar elogis sobre ell, lloant el seu esperit cavalleresc, el seu sentit de l'hospitalitat i la seva generositat. Realment podem dir que van escollir el millor dels moments. Amb ells van anar una missió diplomàtica timúrida amb Muhammad al-Cazi al capdavant, que va arribar a Cadis al gener de 1403 i, des d'allà va anar a Segovia on es trobava el rei. Aquesta comitiva comprenia tres cristians i sis tàrtars així com un cofre de joies (regal de l'emir) i tres belles captives cristianes nobles que Timur va trobar a l'harem de Bayazid. Una d'elles, Angelina de Grècia, va esdevenir cèlebre en convertir-se en la dona d'un Gran d'Espanya. La seva història va inspirar més d'un poeta de la cort.

Enric III de Castella va tenir l'afortunada idea d'enviar la seva ambaixada a Timur amb Ruy González de Clavijo al capdavant amb la missió de recollir per escrit tots els detalls del seu viatge i la seva estada a Orient. Va embarcar a Cadis el 21 de maig del 1403 amb destinació Constantinopla on passen l'hivern abans d'agafar una altra nau cap a Trebizonda. Un cop a terra, els correus timúrides imposen un ritme tal als ambaixadors que un dels membres de l'expedició mor d'esgotament durant el viatge. Arriben en tres mesos a Samarcanda, després de 2000 quilòmetres de pistes i muntanyes. Clavijo i els seus companys són rebuts en audiència el 8 de setembre de 1404.

4.2.3 Exèrcit, societat i religió

El nucli de l'exèrcit de Timur comprenia les antigues tropes de l'exèrcit karaunas de l'emir Hussain. Se'ls anomenava karaunas que vol dir *barreja de sang* ja que era una nova ètnia que s'havia format a la segona meitat del segle XIII a partir de

mongols i de gentes provinents de l'Índia. Aquest terme, però, es va emprar ben aviat per a designar a la totalitat dels clans turcomongols de la zona, incloent-hi els Barlas (d'on Timur era originari) degut al seu mestissatge i aculturació. Això faria, segons autors com Marozzi (2004)²² i Roux (1991)²³, que existís una unitat cultural entre els clans de la Transoxiana, amb uns ideals i formes de fer possiblement comuns. Per això podem entendre que tots ells es veiessin representats per igual en la figura de Timur, que era un d'ells.

Malgrat això, Timur es va donar compte aviat que el que calia era afeblir les unitats tribals i acabar amb les successions hereditàries a les tribus. L'afectació als diferents regiments de l'exèrcit de Timur no va ser una qüestió de pertinença a un determinat districte o tribu ans el contrari. Es preferia destinar oficials i soldats a unitats constituïdes per homes de procedències diverses. Això donava a l'exèrcit una homogeneïtat específica sense cap lligam amb l'estructura tribal.

L'exèrcit es dividia en unitats de 10, 100, 1000 i 10000 homes (*tümen*). Cada unitat havia de mantenir els mateixos efectius, havent de compensar les pèrdues a mida que es produïen.

La paga era generosa i distribuïda escrupolosament cada any o cada sis mesos i fins i tot es pagava per avançat quan es preveia una expedició llarga o perillosa. S'hi afegia el botí, que podia ser enorme i enriquir de cop els soldats. La varietat de salaris era àmplia: es pagava el soldat simple en funció del nombre de cavalls que tenia (de 1 a 4); el cap de deu homes (*on bachi*) rebia deu cops més; el cap de cent homes (*yüz bachi*) cent cops més; el cap de mil homes (*bin bachi*) cinquanta vegades més que aquest. Els grans senyors rebien sumes fabuloses. Els qui es recuperaven de ferides o els qui s'havien retirat, gaudien d'una renda que pagava l'estat. Els oficials tenien dret a una tenda personal, els soldats dels cossos d'elit a una tenda per cada cinc i els altres dormien en tendes de divuit llits.

²² Marozzi, Justin. (2004). *Tamerlane: Sword of Islam, Conqueror of the World*. London: Harper Collins.

²³ Roux, Jean-Paul. (1991). *Tamerlan*. Paris : Fayard.

L'armament defensiu comptava amb un casc cònic amb protecció nasal i protector de nuques en malla d'acer, una camisa de malla curta, de vegades una cuirassa lleugera i un escut rodó també lleuger. L'objectiu era protegir-se sense haver de portar molt de pes. Per exemple, un escut de palla reforçada no oferia la mateixa protecció que un escut de ferro però era molt més maniobrable i no cansava el braç de la mateixa manera. Es valorava per damunt de tot la vivacitat de moviments i la rapidesa de desplaçament.

Les armes ofensives eren la xarxa per llençar, el llaç (a l'extrem d'una llarga vara), el sable, el punyal, l'arc i les fletxes i una llança fina. Les muntures estaven protegides per malles folrades. Les vestimentes eren netes i molt refinades. Timur volia que el seu exercit tingués un aire majestuós. Pensava que amb l'ostentació, les tropes adquiririen més orgull i seguretat en si mateixes i que, d'altra banda, l'enemic se sentiria desmoralitzat.

L'exèrcit de Timur tenia fama per la rapidesa amb la que es desplaçava, muntava i desmuntava els camps, i construïa obres defensives o ofensives (com les torres rodants). L'entrenament era intensiu i la disciplina molt rigorosa. Cadascú sabia, abans de l'acció, el lloc que havia d'ocupar i el paper que li havia estat assignat.

Una gran quantitat de gent seguia l'exèrcit: canviadors, artesans, mercaders, etc. Calia respondre a les necessitats dels homes com comprar o bescanviar coses que no els interessessin dels botins que els havia tocat. El desplaçament i el manteniment d'una massa considerable de gent comportaven greus problemes d'abastament i transport que mai van acabar de ser solucionats de forma definitiva.

Els autors no es posen d'acord sobre el nombre d'homes que Timur desplaçava però tots estan d'acord en que era enorme, especialment si es compara amb els exercits occidentals de l'època. Com a exemple per a la comparació direm que al 1414, durant la guerra del Cent Anys, els anglesos van desembarcar 10.000 homes a Normandia i això ja va ser considerat una quantitat enorme de soldats. En el cas de l'exèrcit de Tamerlà, les cròniques medievals citen xifres que van de 500.000 a

1.400.000 homes²⁴. És probable, però, que els cronistes, acostumats als petits exèrcits europeus, haguessin quedat tant estorats per la grandària de les tropes que haguessin sobreestimat els seus efectius.

En quant a la societat, els nòmades constituïen una fracció important de la població. Aquests nòmades són tribus turcomongoles i turques, perses, afgans, kurds i àrabs. D'altra banda, a les regions ben irrigades, la població sedentària és densa. Després de les devastacions gengiskhanides i de la Gran Pesta de 1348, la natalitat havia augmentat tant que, cap al 1370, la situació demogràfica havia tornat gairebé al seu nivell de començaments de segle XIII.

Sota la dominació timúrida, els camperols estaven organitzats en tres classes: els grans propietaris (*khwadja*), que eren gent molt rica que feien treballar una mà d'obra servil; els mitjans propietaris, benestants; i, finalment, els pagesos simples que posseïen un hort i, segons paraules de Roux (1991), “*menjaven en vaixella de fusta*”²⁵.

Els banquers adinerats no eren musulmans (sovint eren jueus), i els propietaris de negocis d'importació i exportació, els industrials, els metges, els astròlegs, els responsables de l'administració i els emirs, constituïen l'alta burgesia. La resta de la població comprenia una massa de petits comerciants, obrers, artesans, personal de l'administració i d'empreses. L'esclavitud no sembla un costum molt extens malgrat l'abundància de captius provinents de les campanyes bèl·liques. Aquests esclaus es destinaven a les explotacions agrícoles, tot i que les ciutats ben segur que n'absorbien també una part.

En quant a l'alimentació no se sap amb exactitud el que menjaven les famílies humils. La classe dirigent, en cas de necessitat, es conformava amb *bulmaya*, una massa de carn picada barrejada amb farina de cereals i amb herbes salvatges. L'arròs és present a la dieta però no era un aliment bàsic. Es prefereix la bona carn de bé o de cavall, acompanyada amb el iogurt que és sempre present a l'alimentació dels pobles turcs. Quan és el període adequat també és present la caça a les taules. Els fruits més apreciats són els melons, els raïms i les ametlles. Es beu aigua, vi (el de Shiraz era el

²⁴ Roux, Jean-Paul. (1991). *Tamerlan*. Paris : Fayard.

²⁵ ROUX, J. P., 1991, p. 45.

de major prestigi) i la llet d'euga fermentada (l'anomenat *kumis* que, encara avui, és la beguda nacional de les estepes).

El bany és un plaer reconegut. Els banys mòbils, amb aigua escalfada amb calderes situades a l'exterior de les tendes, acompanyen l'exèrcit de Tamerlà en les seves campanyes.

Les úniques forces socials autènticament organitzades eren les agrupacions gremials i comercials. Els gremis professionals estaven molt estructurats i eren molt potents ja que gaudien de molts privilegis ancestrals i, alhora, n'adquirien constantment de nous. Les agrupacions comercials tenien el favor del govern ja que es considerava que el comerç assegurava la prosperitat de l'estat i dels ciutadans. Segons Roux, Timur va escriure a Carles IV de França que, “és pels mercaders que el món prospera”²⁶. Aquest interès que Timur manifesta pels comerciants els converteix en una classe privilegiada el que, d'altra banda, li agrairan recolzant-lo al llarg de la seva carrera. Prefereixen un poder fort que garanteixi l'ordre social i la seguretat de les rutes abans que l'anarquia que comportaven les tribus i el despotisme dels petits tirans locals. També els resulta molt més interessant un mercat de dimensions immenses que l'espai estret d'una petita província. Fins i tot, en alguna ocasió, els comerciants arriben a sol·licitar la intervenció de l'exèrcit timúrida per a alliberar places fortes i castells que havien esdevingut bases per a la pirateria.

En quant al paper de les dones a la societat timúrida cal esmentar que hi ha un gran contrast entre la dona àrab i la dona turca. La dona àrab és més submissa i accepta les restriccions que imposen la llei i els costums musulmans. Porta vel i, a l'alta societat, està tancada a l'harem. La dona túrquica és molt més lliure, es dedica a les seves ocupacions (com la feina del camp, etc.) i no amaga ni la seva cara ni el seu cabell. La societat timúrida, com s'ha dit anteriorment, és una barreja on els dos referents conviuen i es fonen.

En quant a la religió, Timur era de fe musulmana. Creia actuar en nom de Déu i que havia conquerit el seu gran imperi perquè així era la seva voluntat. Sovint es feia

²⁶ *Ibidem*. p. 74.

veure amb el rosari islàmic a la mà, del que anava passant les boletes amb els dits. Va fer-se construir una mesquita desmuntable per a poder-la emportar en els seus desplaçaments i campanyes bèl·liques. Després de la seva victòria davant Toktamich es va ajupir a terra per a agrair-li a Déu, de forma tant espontània que difícilment es pot pensar que era un cop d'efecte calculat. Respecta els chaiks, els religiosos, els descendents de la família del Profeta i conversa sovint amb ells. Des de la seva infantesa acostuma a visitar els derviches. Té un mestre espiritual que escolta i venera. Coneix bé la llei musulmana (*charia*) fins i tot si, de vegades, la interpreta força lliurement com en el cas de la prohibició de veure vi. De fet, organitza sovint banquets on la beguda circula en grans quantitats. Això entraria de ple en contradicció amb la *charia* però, en canvi, semblaria acostar-nos a certs rituals xamànics. Aquest aspecte de la figura de Timur es tractarà més amplament al capítol següent però era necessària una breu introducció per a entendre el que passa amb la qüestió religiosa a la societat timúrida.

La societat timúrida també vivia aquesta dualitat que s'ha explicat de Tamerlà. En aparença, la major part de la població era de religió musulmana, tot i que altres religions també eren practicades comunment, amb tolerància. Per les seves arrels, el substrat xamànic era sempre present en la societat i en el propi Timur. L'antiga religió dels turcs i dels mongols, que anomenem (a falta d'un terme més apropiat) xamanisme, és el que segons Mircea Eliade (1982) seria una "tècnica arcaica de l'èxtasi"²⁷ i no arribava en realitat tots els àmbits de la vida. Aquesta religió, sens dubte mil·lenària, havia inspirat el codi de lleis gengiskhànida, el *yasak*, que Timur sempre va respectar. Ibn Arabchah va pensar que Timur era un mal musulmà ja que, en paraules de Roux (1991), "prefereix la llei de Gengis Khan a la del Islam"²⁸. Per als mongols en general, el *yasak* era la referència essencial, els fonaments de la seva civilització, la seva herència més preuada i el que permetia la cohesió del seu poble i la seva identitat.

En estar en contacte amb la cultura islàmica, el *yasak*, s'havia acabat per assimilar com a mínim en part, tant en la vida quotidiana de la gent, com en la política

²⁷ ELIADE, M., 1982, p. 15.

²⁸ ROUX, J. P., 1991, p. 59.

duta a terme pel govern timúrida, com en algunes manifestacions artístiques. Es representen figures humanes i d'animals, en contradicció amb les normes del Islam.

4.3 Contextualització patrimonial

4.3.1 El Renaixement timúrida

El Renaixement timúrida és el moviment cultural que potencia les lletres, les arts i les ciències donant a l'Àsia central del segle XV una importància cabdal dins l'història de la civilització islàmica.

El Renaixement timúrida s'inicia durant l'època de Timur tot i que alguns autors han tendit a considerar que aquest moviment correspon a l'època immediatament posterior, és a dir, al regnat dels seus successors. De fet, moltes de les grans obres arquitectòniques i artístiques dels timúrides havien tingut lloc per encàrrec de Tamerlà que és qui, d'altra banda, porta els artistes i artesans d'arreu dels seus amplis territoris cap a Samarcanda per a que, tots junts, trobin nous llenguatges artístics i perfeccionin les tècniques que seran el punt de partida per a les obres mestres posteriors.

Cal aquí desfer un possible malentès amb el terme *Renaixement*. No s'ha de veure des del punt de vista occidental en què tindria relació amb un retorn a l'antiguitat perduda o amb un posar en dubte els fonaments de la societat existent. En aquest cas no es tracta de renegar del passat immediat ni de les aportacions de la civilització musulmana sinó que, precisament, basant-se en aquests elements, es pretén aconseguir, segons Gorshenina (2000), “l'esplendor i l'activitat que existien abans d'un període de certa decadència i desorganització degut a les invasions nòmades dels mongols”²⁹.

²⁹ GORSHENINA, S., 2000, p. 45.

Possiblement el gran mèrit dels timúrides, a banda de reunificar els millors artistes per tal que poguessin treballar plegats, va ser el de donar els mitjans econòmics necessaris per a que els projectes arribessin a realitzar-se. Timur i els seus descendents posseïen tots els elements necessaris per a ser els grans mecenes de les arts, les lletres i les ciències de l'Àsia central. Com diu Roux (1991) van tenir, “el respecte als religiosos, als artistes, l'amor per la construcció i la decoració, la passió i el coneixement de disciplines intel·lectuals tals com l'història, la teologia o el dret, un viu interès per la música...”³⁰

4.3.2 Disciplines

Cal parlar, en primer lloc de la pintura. Als temps de Timur, el seu exèrcit victoriós conqueria regions molt allunyades entre si des d'on els millors artistes eren portats cap a Samarcanda per tal d'embellir-la. La pintura i, en concret, l'art de la miniatura i de la il·lustració de llibres, eren només una petita part de les arts que l'estil timúrida va perfeccionar.

De l'època de Timur no es conserva més que alguns fragments de pintures murals com les del palau d'Afrasiyah. A l'època de Shah Rukh i d'Ulugh Beg, l'art de les miniatures va aconseguir un grau tal de perfecció que va servir com a model per a les escoles posteriors de tota Àsia central i Pèrsia. D'aquest període, que té com a epicentres les escoles de Shiraz i Herat, sí que hi ha mostres que il·lustren la bellesa i dificultats tècniques que es van assolir en aquesta disciplina.

La fita més gran aconseguida per la pintura de miniatures d'estil timúrida és la de plasmar una nova concepció de l'espai. L'horitzó se situa alt per tal de permetre plasmar diferents plànols en els quals es mostren, gairebé en perspectiva, objectes, figures, arbres, flors i motius arquitectònics. Això permetia a l'artista pintar grups més nombrosos, amb major varietat, major amplitud i sense recarregar l'escena. Tot hi és perfectament calculat. Les imatges resultants representen tot sovint un gran repte per a l'espectador i no es deixen desxifrar fàcilment.

³⁰ ROUX, J. P., 1991, p. 36.

En general, les miniatures servien per a il·lustrar històries èpiques i heroiques, poemes i històries de les famílies reials. En un principi aquests llibres il·lustrats eren propietat exclusiva dels sultans o els reis. Algunes vegades també podien tenir-ne els mercaders més adinerats. Poc a poc, a mida que la classe mitjana va anar prosperant a les ciutats (com és el cas de Samarcanda), cada cop més gent va tenir accés a aquest tipus de llibres. La qualitat de l'execució d'aquests treballs no era, però, la mateixa que es reservava per als grans senyors. Els seus llibres il·lustrats seguien essent autèntiques obres d'art.

Les miniatures eren sovint emprades per a il·lustrar llibres. Van ser molt comuns des de Turquia fins a la Índia. De vegades, deixen sentir influències mongols i, posteriorment, xineses. Les pintures tracten una gran varietat de temes: històries animals i faules, tàctiques militars, poesia, històries sobre els herois del poble, festivals, etc. Les imatges que representaven escenes de la cort deixaven clara la importància de la jerarquia en la disposició de tots els personatges.

Els timúrides tenien un especial interès per la història i és per això que moltes de les escenes representades en aquesta època ens mostren importants successos que van tenir lloc a la cort o que tenen com a protagonistes als membres de la família governant.

D'altra banda, els timúrides també tenien un especial amor per la poesia. Els poetes descrivien les dones boniques com posseïdores de cares rodones com la lluna, cossos prims com xipresos, cabells arrissats com la xarxa d'un caçador i boques vermelles i petites com botons de roses. Les representacions de dones a les miniatures timúrides segueixen el cànon d'aquesta bellesa ideal (*madjula*).

També s'ha de parlar de la cal·ligrafia que sempre s'ha considerat, dins la cultura islàmica, com una de les formes més elevades d'art.

Cal·ligrafia significa *escriptura bonica*, és a dir, l'escriptura com a forma d'art. Es considerava que, tenint en compte que l'Alcorà havia estat escrit en àrab, l'escriptura en aquesta llengua representava la paraula de Déu. Per això els timúrides, tot i tenir una altra llengua túrquica per a la vida quotidiana, adornaven les seves

mesquites, madrasses i llibres sagrats en les variants més artístiques de cal·ligrafia àrab.

La cal·ligrafia ha estat practicada no només per cal·lígrafs professionals sinó també pels mateixos prínceps timúrides i pels nobles més importants. El mateix artista, tot sovint practicava les arts de la cal·ligrafia, la il·luminació (il·lustració de llibres) i la pintura. Mirak Naqqash, per exemple, va començar com a cal·lígraf, va seguir com a il·luminador (il·lustrador de llibres) i va acabar essent un dels millors pintors de l'escola de la cort de Herat.

Els cal·lígrafs timúrides van ser mestres en totes les varietats d'estils de la cal·ligrafia:

- *muhaqqaq* (una varietat de grans dimensions i línies elegants)
- *rihani* (amb el final de les lletres en punxa)
- *ghubar* (se l'ha anomenat cal·ligrafia crepuscular)
- *thuluth* (de lletres condensables i replegables sobre si mateixes)
- *cúfica* (formant motius geomètrics i orientable en qualsevol direcció)

En quant a les arts decoratives, l'època timúrida també va ser un moment de gran desenvolupament de les arts decoratives como els tèxtils (especialment les catifes), els treballs en metall, la ceràmica (els objectes), etc.

Pel que fa a les catifes, hem de dir que, malauradament no se'n conserven exemplars que datin d'aquesta època (segles XIV a XVI) però les miniatures i pintures ens donen dades sobre elles. Sembla que la moda imperant privilegiava les catifes amb motius geomètrics de patrons turco-asiàtics, semblants a les que es poden trobar encara avui en dia a la zona.

Igualment, pocs treballs de qualitat realitzats en metall han sobreviscut des de la dinastia timúrida. Altre cop ens hem de basar en les miniatures del període que, gràcies al detall que representen, constitueixen una guia excel·lent per a intentar suplir les mancances materials. Ens mostren recipients i gerros de gran bellesa, amb fins becs de línies corbades. Alguns objectes isolats si que ens han arribat i corroboren

aquestes idees. Són objectes espectaculars com un canelobre format per caps de dracs encreuats i un parell de calderes massives de bronze.

En quant a treballs en or i plata, pràcticament no ens ha arribat cap peça del que havia de ser una superba col·lecció d'articles i ornaments en metalls preciosos. Les miniatures ens mostren una gran profusió de joieria en or, plata i pedres precioses. Les incrustacions de pedres precioses i semiprecioses en els objectes quotidians sembla seguir una influència directa dels models xinesos. Cal esmentar en particular l'ús del jade en petits bols, en anses de gerros i segells (anells).

Mereixen una especial atenció els treballs en fusta tallada de l'època, dels quals sí que en tenim alguna mostra que sobreviu al pas del temps com, per exemple, algunes portes situades en entrades a mausoleus o altres edificis timúrides.

La disciplina més famosa possiblement de l'època timúrida és la ceràmica i, especialment, la ceràmica aplicada a l'arquitectura.

Timur és famós tant per les seves campanyes militars com pel seu mecenatge de les arts. Les seves conquestes sovint comportaven massacres de la població però els millors artesans eren salvats i portats normalment d'arreu del nou imperi cap a les principals ciutats timúrides i, especialment, cap a Samarcanda. Gegantins projectes arquitectònics, palaus, mausoleus i mesquites van ser encarregats per ell i pels seus successors. Sota els timúrides, l'arquitectura es va tornar colossal, amb unes ceràmiques que havien arribat a la seva maduresa. Juntament amb una nova mestria del medi va arribar la percepció de totes les seves possibilitats: els revestiments ceràmics podien emprar-se en una varietat il·limitada de formes, en superfícies de qualsevol contorn i mida, tant en interiors com a l'exterior.

Les descripcions més evocadores de Timur i la seva cort provenen de l'ambaixador castellà Ruy González de Clavijo, que va ser a Samarcanda mesos abans de la mort de Timur. Durant la seva estada van ser testimoni de la gran activitat constructiva, meravellant-se de la velocitat (uns vint dies) a la que es va construir un basar. El propi Timur, ens diu Clavijo (1406), supervisava personalment la construcció de la seva mesquita del Divendres, *Bibi Khanum*, i hi anava cada dia,

malgrat la seva salut decreixent, per tal de donar pressa als treballs, llençant trossos de carn i monedes. Va remarcar particularment el prodigiós ús de les rajoles blaves i daurades a tot arreu, « *E la entrada d'esta puerta de la huerta era muy grande e alta, e labrada muy fermosamente de oro e de azul e de azulejos* »³¹.

L'estil arquitectònic timúrida va créixer a partir de la tradició Il-Khanida de l'arquitectura de maons. L'objectiu principal era la monumentalitat: portals alts, amplis *iwans* (portalades monumentals que formen sales amb cúpula que estan obertes per un dels extrems) i cúpules de color turquesa que es veien des de lluny com si fossin fars. Estaven profusament decorats, molts amb sostres pintats com a complement de les ceràmiques. Els artistes i artesans timúrides, molts vinguts de terres llunyanes, van crear un estil decoratiu complex, caracteritzat per una mescla subtil de motius xinesos i motius tradicionals islàmics, sovint descrit com l'estil internacional timúrida. Dins d'aquest estil, però, podem trobar diferents variants regionals. Per exemple, alguns dels dissenys semblen més propers de l'estil persa i, d'altres, més propers als d'Àsia central. Això pot ser degut a la variada procedència dels artistes que hi treballaven.

En quant a les tècniques i als dissenys, cal dir que, sota el regnat dels timúrides, la decoració arquitectònica amb ceràmiques va tenir un important progrés tècnic:

- La gamma i la intensitat dels colors va esdevenir més ampla i rica.
- Els motius policroms cobrien els monuments en la seva totalitat, combinant diferents tècniques.

Mentre que durant el regne dels Seljúcides i Il-Khanides es van utilitzar de forma general les mateixes tècniques i dissenys tant per a decorar recipients ceràmics com per a decorar rajoles, en aquest moment les indústries divergeixen. Els recipients d'època timúrida estan decorats normalment amb una combinació de colors blau i blanc essent inspirats en la ceràmica blava i blanca de la Xina. Les rajoles, d'altra banda, empen una sorprenent varietat d'altres tècniques i motius: maons vidriats,

³¹ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 248.

terracota vidriada i gravada, mosaics ceràmics, *cuerta seca*, ceràmica amb sobrerelleus esmaltada, rajoles amb sotarelleu pintat i esmaltat.

És particularment significatiu el fet que, durant el període timúrida, les rajoles ceràmiques no només semblen recobrir totes i cadascuna de les superfícies disponibles (Porter -1995-³² ho ha descrit com, “un vel de ceràmiques cada cop més desconnectat de les formes estructurals que hi ha a sota”), sinó que en un mateix edifici poden emprarse dues o tres tècniques diferents per a zones diferents. Amplies superfícies de murs estan tot sovint decorades amb rajoles vidriades, per exemple, mentre que àrees com portals d’entrada presenten mosaic ceràmic.

Molt abans del període islàmic, els maons vidriats de colors havien decorat edificis a l’Iran i a Mesopotàmia. Al període islàmic els historiadors àrabs a partir del segle X parlen de cúpules blaves a les mesquites i als palaus de la regió. El geògraf del segle XIII, Yaqut, descriu la tomba del soldà seljúcida Sanjar a Merv, construïda al 1152, on una cúpula blava que pot ser vista des d’un dia de marxa abans d’arribar-hi. La utilització de les rajoles vidriades per a la decoració dels monuments timúrides és, segons diu Venetia Porter (1995) a la seva obra *Islamic Tiles*:

L’evolució lògica de la introducció gradual de nous elements a l’arquitectura de maons, no vidriats en un moment inicial, intercalats per tal d’interrompre les superfícies de maons. En els edificis medievals primerencs, algunes àrees concretes, com les inscripcions, comencen a ser ressaltades amb rajoles blaves. Rajoles blaves vidriades intercalades en les superfícies eren una altra forma de trencar visualment la façana ³³.

La tècnica *banna’i* va ser molt utilitzada durant l’època timúrida. Era una evolució particularment efectiva en la qual els maons vidriats es tocaven pels extrems, formant motius en zig-zag o inscripcions de mida monumental. Els atrevits dissenys en blau cobalt i turquesa contrasten vivament amb el fons de la façana feta amb maons de color mel. A Ulugh Beg, el nét de Timur, li agradava especialment la tècnica de *banna’i* i, als seus edificis, molt especialment a la seva madrassa (construïda als anys 1417-1421) a la plaça del Registà de Samarcanda, hi ha

³² PORTER, V., 1995, p. 42.

³³ *Ibidem.* p. 56.

inscripcions cúfiques de patró quadrat amb els noms d'Allah, Muhammad i Ali decorant profusament l'exterior dels murs.

L'ús primerenc dels mosaics ceràmics a l'arquitectura timúrida es pot apreciar a l'Aq Saray, el palau de Timur, prop de Samarcanda: destaquen els panells geomètrics, inscripcions i complexos motius florals clarament diferenciats dels panells en *cuerda seca* que es troben al costat. Els mosaics ceràmics són emprats de forma exclusiva en un altre exemple primerenc: la tomba de la germana de Timur, Shirin Biqa (construïda als anys 1385-6) dins la necròpolis de Shah-i Zinda a Samarcanda.

Al costat dels mosaics ceràmics també trobem rajoles decorades en *cuerda seca* , una tècnica desenvolupada a l'Àsia central durant la segona meitat del segle XIV. Alguns dels primers exemples, que daten dels voltants de 1370, es troben a Shah-i Zinda, a Samarcanda. Les rajoles típiques en *cuerda seca* de les darreries del segle XIV i de principis del XV estan decorades amb arabescos i motius florals, sovint emmarcats en cartutxos i, de vegades, amb el contorn ressaltat en color groc. També hi trobem complicades composicions amb estels i inscripcions en sofisticades escriptures cúfiques, tot sovint perfilades en negre o, fins i tot, daurat. En general, el color predominant és el blau tot i que també se'n poden trobar d'altres com el verd poma, el blanc, el groc, el negre i el vermell, a més a més del daurat que Clavijo descrivia com a brillant. Les formes de les rajoles decorades en *cuerda seca* presenten una gran varietat: n'hi ha en forma d'estels simples o de pentàgons insertades en façanes de maons, rajoles còncaves rectangulars usades en columnes i rajoles quadrades o hexagonals formant panells.

A la necròpolis de Shah-i Zinda podem trobar totes les tècniques descrites anteriorment (maons vidriats, *banna'i* , mosaics ceràmics i *cuerda seca*). Aquesta necròpolis extraordinària està composta bàsicament de tombes d'una sola cambra, construïdes en un carrer estret a les falces del munt Afrasiyab, al nord de Samarcanda. La seva fundació s'associava amb el culte a la figura de Qusam ibn Abbas i els primers monuments daten del segle onze. Els més destacables són una sèrie de tombes, densament decorades tant a l'exterior com a l'interior, construïdes des del 1370 fins al 1405 per a l'aristocràcia timúrida, en molts casos dones. Una de les

tècniques que hi predominen és la de la terracota vidriada i tallada, amb el millor exemple a la tomba de Shad-i Mulk aga (1371-83). Els gruixuts panells estan profundament gravats amb inscripcions i motius vegetals entre sanefes de dissenys geomètrics. El color principal és un blau turquesa particularment ric, amb blau més fosc al fons i contorns blancs. Aquesta tècnica tan refinada és una fita de l'art timúrida i sembla que va ser usada només durant el segle XIV. En podem trobar un exemple primerenc en un fragment que s'exposa al Victoria and Albert Museum de Londres, datada del 1322, i que diu provenir "d'una mesquita al Shah-i Zinda".

Pel que fa a les ciències, i contràriament a les idees més esteses, l'Edat Mitjana no va ser a tot arreu un pou de foscor i un desastre per a la ciència. Si bé és cert que Occident es va desinteressar poc a poc de les ciències per a concentrar-se més en l'arquitectura i la glosa, aquest no va ser el cas d'Orient.

Per als timúrides, i contràriament a la visió cristiana de l'època, el fet d'estudiar l'univers, creació d'Allah, és un gran honor. No importa que sigui la Terra qui giri al voltant del Sol o que sigui a l'inrevés. En qualsevol cas serà la situació que Déu li ha donat i, per tant, cap teoria científica posa en dubte la doctrina islàmica.

Un factor fonamental per a que la ciència timúrida progressés i assolís un grau tant elevat de fites va ser la llibertat d'expressió. La política d'àmplia tolerància religiosa i filosòfica va permetre un debat obert entre els diferents punts de vista i escoles de pensament així com el qüestionament i l'anàlisi crítica que, a l'època medieval, mancava a la major part de les societats europees.

De fet, al món musulmà es tenia molt interès en estudiar els astres ja que intervenen en molts aspectes i moments de seva la vida quotidiana:

- Utilitzen un calendari lunar i és precisament aquest satèl·lit el que marca l'inici del Ramadà (dejú diürn anual que dura un mes) o dels peregrinatges a La Meca (tot musulmà l'ha de fer com a mínim un cop a la vida).
- El Sol ocupa un lloc destacat al panteó astronòmic àrab ja que, no només marca el començament i la fi dels dies, sinó que també assenyala el moment de les cinc pregàries diàries.

- Les pregàries s'han de fer en direcció cap a La Meca i les mesquites també han d'estar orientades cap a aquesta ciutat. Això fa necessari que es pugui determinar la latitud i la longitud de tots els punts en territori àrab. La latitud es pot determinar gràcies a l'estrella polar però determinar la longitud presenta molts més problemes ja que no s'ha d'oblidar que no existia cap brúixola precisa a l'època. Els musulmans utilitzaran els esdeveniments celestes simultanis com els eclipsis de Lluna per a deduir la diferència entre les hores locals de les diferents ciutats i per tal de crear un sistema de coordenades geogràfiques fiable.

Tota aquesta activitat necessitava de nous instruments i, evidentment, grans quantitats de diners. És per això que en destaca el paper de mecenes que van dur a terme els governants timúrides en general i, molt en particular per la seva pròpia implicació en el procés de investigació científica, el nét de Timur, Ulugh Beg, gràcies al qual un dels observatoris més famosos del món va ser el de Samarcanda. Fins i tot, en honor als seus grans descobriments i fites aconseguides en el món de l'astronomia i la matemàtica, un dels cràters de la Lluna porta el seu nom.

Tots aquests avenços en el camp de les ciències van ser, poc a poc, transmesos a Europa via les conquestes àrabs. Els jueus espanyols, per exemple, van tenir un paper destacat en la traducció al llatí i la posterior propagació dels texts científics àrabs a Occident.

4.3.3 Arquitectura Timúrida a Samarcanda

- Shah-i Zinda necròpolis:
 - a. Masjid Qusam ibn Abbas (1460)
 - b. Mausoleu Amir Husain ibn Tughluq Tekin (1376)
 - c. Mausoleu Amir Burundiq (1390-1420)
 - d. Mausoleu Shodi Mulk Aqa (1371-1383)
 - e. Mausoleu Ahirin Bika Aqa (1385-86)
 - f. Mausoleu Usta Alim (1385)
 - g. Mausoleu Ulug Sultan Begim (1383)

- h. Mausoleu Amirzodah (1386)
 - i. Masjid Tuman Aqa (1404)
 - j. Mausoleu Tuman Og'o (1404-05)
 - k. Avantcambra Abdulaziz dargoh (1435-36)
 - l. Mausoleu Qazizodah Rumi (1420)
 - m. Mausoleu Octagonal (primera meitat del segle 15)
- Tomba de Burkhaniddin Sagarji (1404)
 - Madrassa i mausoleu Saray Mulk Khanum (1397)
 - Mesquita Masjidi Jome (Bibi Khanum) (1398-1405)
 - Madrassa Gur-I Emir (1400)
 - Khanaqah Gur-I Emir (1400)
 - Mausoleu Gur-I Emir (1404)
 - Madrassa Ulugh Beg (1417-21)
 - Observatori Ulugh Beg (1420)
 - Khanaqah Abdi Darun (1430)
 - Masjid Alikeh Ko'kaldosh (1439)
 - Tomba de Cho'pon Ota (meitats segle XV)
 - Mausoleu Ishrat Khonah (1464)
 - Mausoleu Aq Saray (1470)
 - Khanaqah Khoja Akhror (1490)

El comerç al llarg de la Ruta de la Seda va fomentar el creixement de grans ciutats on expressar, no només el sentit de comunitat dels seus habitants sinó també el nivell o la potència de la ciutat o de l'imperi. Els beneficis del comerç van ajudar a finançar la construcció de grans edificis i, en el cas del imperi timúrida, també els mecenes de les arts entre els quals destacaven els mateixos governants.

Es planificaven els carrers i es realitzaven els traçats de basars i mercats. Els edificis més importants, però, per al conjunt de la comunitat eren els llocs de culte: temples, esglésies o mesquites. Aquestes construccions no només reflectien el poder de les creences d'una comunitat sinó també la importància de la ciutat. Els estils arquitectònics revelaven la riquesa cultural que s'havia heretat i s'incorporaven a les tradicions locals els elements que aportaven les noves religions. Les mesquites que es

troben en les ciutats al llarg de la Ruta de la Seda o de les Espècies són un bon exemple d'aquesta amalgama d'influències. Són llocs normalment bells on celebrar els ritus i pregaries dels musulmans, la majoria situats al cor del basar de la ciutat com a forma de destacar la importància de la religió en la vida quotidiana. La distribució bàsica d'una mesquita és molt semblant a la del món que l'envolta: una zona coberta, sovint amb bóveda, unida a un pati, amb una torre alta, com a mínim, des d'on cridar a l'oració als fidels: el minaret. Totes les mesquites tenen en una de les parets de la zona coberta un *mihrab*, que indica la direcció de La Meca, lloc de naixement del profeta Mahoma i una de les ciutats sagrades del Islam. Tots els musulmans han de pregar cinc cops al dia mirant en direcció a La Meca.

A l'Àsia central l'arquitectura de les mesquites va adquirir un estil més oriental en incorporar les tradicions arquitectòniques locals. Els grans arcs oberts dels palaus sassànides van ser adoptats per a l'entrada del pati de la mesquita. Les mesquites de Samarcanda en són un bon exemple. Els motius decoratius que es trobaven en els articles comercials de la Ruta de la Seda es van emprar als complexos mosaics que decoraven les mesquites i monuments timúrides.

La plaça del Registà és el lloc més famós de tota Samarcanda. És una gran plaça pública, que en l'actualitat es troba al bell mig d'una moderna avinguda, i que té el conjunt arquitectònic més impressionant de la ciutat. Segons Gorshenina (2000) va ser descrita al 1888 per Lord Curzon, el Virrei de la India, com “la plaça pública més noble del món”³⁴.

En la llengua uzbek, Registà significa, senzillament, *plaça de sorra*. El Registà era el cor de l'antiga Samarcanda i ja existia abans de la invasió mongola com a plaça comercial pels artesans. Era el punt d'encreuament on portaven els sis camins que partien de les portes d'entrada a la ciutat. Des d'aquest lloc, trompetes de coure anunciaven als ciutadans noves ordres dels governants. Sota el regnat de Tamerlà, la plaça del Registà va esdevenir la principal plaça de la ciutat i, més tard, durant el regnat del seu nét, Ulugh Beg, van construirse majestuosos edificis al seu voltant.

³⁴ GORSHENINA, S., 2000, p.12.

Les fotografies que es poden veure de la plaça no li fan justícia. Els grans angulars que cal utilitzar degut a les seves proporcions, fan perdre la gràcia i l'esplendor de la plaça. Distorsionen les exquisides proporcions, convertint les imatges en planes i sense la màgia que, realment, té el lloc. L'elegància de la plaça no prové de la simetria sinó de l'equilibri. La plaça està tancada per tres dels costats amb estructures perfectament proporcionades. El quart lateral s'obre al carrer principal.

A l'actualitat, la plaça presenta, doncs, construccions en tres dels seus costats:

- La Madrassa d'Ulugh Beg, construïda de 1417 a 1421, és a dir, durant els temps del nét de Timur. És, per tant, una autèntica construcció timúrida.
- La Madrassa Shir Dor, construïda entre els anys 1619 i 1635 i que és, bàsicament, un reflex de la Madrassa d'Ulugh Beg.
- La Madrassa Tilla Kari, construïda entre 1646 i 1659.

Les dues darreres construccions, és a dir, les mesquites de Shir Dor i de Tilla Kari, són construccions posteriors a l'època timúrida, pròpiament dita, però que normalment, tant per les seves característiques com per les seves intencions urbanístiques, s'inclouen dins del repertori de monuments arquitectònics de l'estil. Les tres edificacions segueixen la mateixa estructura: un *iwan* monumental d'entrada i un pati central rodejat de corredors amb *iwans* que marquen els angles. Els tres edificis mostren una profusa decoració amb ceràmiques i unes magnífiques cúpules blaves. Ocupen l'espai que, en temps d'Ulugh Beg, ocupaven l'hospital i el caravanserall que acompanyaven i completaven el conjunt format amb la mesquita d'aquest príncep.

La madrassa d'Ulugh Beg de la gran plaça del Registà és la més antiga de les edificacions que voregen la plaça. Va ser construïda durant els anys 1417 al 1421. Inicialment, aquesta madrassa estava acompanyada d'un *khanaqah* (hospici o hospital) i d'un *caravanserall* (fonda) per a acollir als viatgers que recorrien la Ruta de la Seda o que venien d'altres províncies allunyades.

Si pensem que Ulugh Beg era més un científic que no pas un governant o un líder religiós, no ens ha d'estranyar que la primera contribució a l'arquitectura de

Samarcanda que va deixar fos un edifici amb vocació educativa: una madrassa o escola corànica. Aquest edifici és únic en quant a complexitat i ambició. Sens cap mena de dubte s'ha de considerar entre els millors exemples de l'estil timúrida.

L'edifici és de planta rectangular, mesurant els seus costats 56 per 81 metres. El pati interior, de 30 metres de costat, presenta quatre *iwans* axials (portalades d'entrada que formen una sala amb volta al sostre i oberta per un dels costats). Hi ha minarets a cadascun dels quatre angles. La portalada d'entrada mesura 34'7 metres d'alçada i es troba emplaçada en el lateral que dona sobre la plaça del Registà. Els minarets que emmarquen l'entrada són gairebé el doble d'alts que els murs que encerclen el recinte. Aquests minarets mai van ser utilitzats pels *muetszins* per a cridar als fidels sinó que es considerava que simplement eren torres que assenyalaven cap al cel. També hi ha dues entrades laterals, més petites, per a accedir a la madrassa. Aquestes tres entrades s'obren sobre el pati interior mitjançant tres dels quatre *iwans* del complex. Al voltant del pati es troben cinquanta cambres, situades a dos nivells diferents, pensades per a allotjar fins a cent estudiants. També hi ha dues grans sales de lectura. El quart *iwana*, al costat oposat al d'entrada, condueix cap a una mesquita rectangular emmarcada per dos cambres que culminen amb cúpules.

La decoració de la madrassa, tal i com passa a la ciutat de Samarcanda en tots els monuments de l'època timúrida, posa un especial èmfasi en el color blau. Rajoles ceràmiques de la gamma dels blaus, des del blau cel fins al blau nit, tot passant per un increïble turquesa, formen dissenys emprant diferents tècniques que inclouen la representació cal·ligràfica de noms sagrats dins sanefes de motius geomètrics a la façana, als murs exteriors i a les entrades secundàries. A la portalada d'entrada s'ha de destacar la utilització del mosaic de ceràmica que forma un disseny ple d'estels. De fet, popularment es coneix aquesta madrassa com la dels estels, cosa molt apropiada per a un governant (Ulugh Beg) que es declarava astrònom abans que qualsevol altra cosa i que, sembla ser, va donar classes de matemàtiques i astronomia en aquest lloc. Aquests motius estelats també són presents en altres llocs prominents com la porta d'entrada a la mesquita. Trobem també motius decoratius ceràmics construïts seguint una graella diagonal.

L'*iwana* d'entrada que dona a la plaça del Registà té una forma apuntada i està emmarcat amb rajoles que formen un motiu cordat que li ofereixen un aspecte elegant

i majestuós. L'ús del marbre inserit entre les rajoles també és comú, especialment en els frisos.

És especialment interessant la inscripció que Ulugh Beg va fer posar al portal que uneix la mesquita amb la madrassa ja que expressa el seu desig d'unir la religió i la ciència, cosa que, a la llarga, el va portar a la mort, “aquest portal s'ha construït per a trobar el paradís... Hi trobareu mestres de les veritats de les ciències útils a la religió, sota la direcció del més gran dels sultans”.

Fins a l'arribada de l'era soviètica, la madrassa va anar-se deteriorant i presentava un trist aspecte. A partir d'aquell moment, i fins avui en dia, es van començar les restauracions amb actuacions, entre d'altres, sobre el minaret situat al nord-est, que amenaçava ruïna, i els motius ceràmics de l'*iwan* d'entrada.

A l'actualitat, amb la revalorització dels personatges històrics potenciada per les autoritats uzbeques, s'ha erigit enmig del pati central de la madrassa un monument que mostra a Ulugh Beg rodejat dels seus deixebles.

La madrassa de Shir Dor, que també podem trobar amb les grafies de Shir Dar o Sher Dor, i va ser construïda al segle XVII (1619-1635) amb l'objectiu de ser una institució educativa i residència pels estudiants de ciències islàmiques. És una altra de les tres construccions que emmarquen la coneguda plaça del Registà de Samarcanda.

La madrassa de Shir Dor va ser encarregada una dècada abans de la madrassa adjacent (la de Tilla Kari) pel mateix general shaibànida, Alchin Yalantush Bahadur. Al segle XIV, quan es va construir la madrassa d'Ulugh Beg, al lloc on posteriorment es construiria la madrassa de Shir Dor, es trobava edificat el *khanqah* (hospici o hospital) de la ciutat. Anteriorment, però, l'espai havia estat ocupat per un basar cobert que el propi Timur va manar construir.

Igual que en el cas de la madrassa de Tilla Kari, aquest edifici és posterior a l'època timúrida pròpiament dita i reemplaça els anteriorment existents un cop van entrar en desús, però per les seves característiques arquitectòniques i espacials cal que els incloem dins la llista de monuments d'estil timúrida.

Una inscripció, gairebé il·legible avui en dia, atorga l'autoria de l'edifici a un arquitecte anomenat Abdul Jabbar i la decoració a Mohammad Abbas. La madrassa segueix l'esquema dels quatre *iwans* que encerclen el pati interior i la planta rectangular. L'edificació reforça l'èmfasi timúrida per l'escala i el resultat del conjunt d'edificis de la plaça és d'una gran harmonia. La façana és simètrica i en destaca la portalada d'entrada i els minarets que marquen els angles de l'edifici. Entre l'*iwan* d'entrada i els minarets, a ambdós costats, es troben dos torretes amb cúpules de menor alçada. Tots aquests elements estan ricament decorats amb motius geomètrics i inscripcions cal·ligràfiques fets amb ceràmiques policromades en les que destaca la utilització mestra del color blau.

L'estructura de la madrassa és una còpia de la d'Ulugh Beg, de la que intenta ser el reflex a l'altra banda de la plaça. Els estudis dels arqueòlegs russos constaten que està construïda sobre un petit monticle de sorra i runes de les edificacions anteriors. La madrassa presenta, al voltant del pati central, una galeria de cambres destinades als estudiants situades a dos nivells diferents. Els amplis *iwans* del pati interior, en els seus laterals nord, est i sud, recoberts amb rajoles ceràmiques d'increïble bellesa, servien com a classes obertes. Aquests espais estaven emmarcats a cada costat per tres cambres i els seus vestíbuls precedents. El més curiós d'aquest edifici és que no té mesquita pròpia, cosa que el diferencia dels dos edificis adjacents. A canvi té una *ziarat khana* o sala pia on es podia resar.

El timpà a la portalada d'entrada té representacions de lleons o tigres perseguint gaseles, amb sols que tenen cara humana i que il·luminen amb els seus rajos vigilant l'escena. Aquestes figures donen nom a la madrassa ja que Shir Dor significa *lleó que rugeix*. Aquestes representacions zoomòrfiques violen clarament les convencions islàmiques ortodoxes que prohibeixen les figures d'homes i animals. Se situen, doncs, segons Clévenot i Degeorge (2000), “molt més properes a la tradició xamànica anterior i que s'havia assimilat a la religió islàmica en aquesta zona”³⁵. A la resta de l'edifici la decoració ceràmica policromada mostra motius vegetals de gran complexitat i bellesa.

³⁵ CLÉVENOT, D. i DEGEORGE, G., 2000, p. 57.

L'estructura va ser restaurada per primer cop al 1920 i, després, al 1930 sota el domini rus. Al 1950, però, es va emprendre la més extensiva de les intervencions. Els minarets van ser reforçats i es van utilitzar barres de ferro per a donar solidesa a les parets que presentaven esquerdes, les cúpules i els murs exteriors. Part de les cambres situades al pis superior de les galeries van ser reconstruïdes. Al 1962 es van restaurar moltes decoracions ceràmiques i d'estuc. Malgrat això, encara fan falta noves intervencions per a assegurar el futur de l'edifici ja que les restauracions dutes a terme en el passat no sempre han estat les més encertades segons es demostra amb el pas del temps.

La tercera edificació de la plaça del Registà és madrassa de Tilla Kari que va ser encarregada una dècada després que la madrassa adjacent, la de Shir Dor, pel mateix general shaibànida, Alchin Yalantush Bahadur. Va ser construïda durant els anys 1646 a 1659.

Al segle XIV, al lloc on posteriorment es va construir la madrassa Tilla Kari, es trobava edificat el Mirzoi caravanserall, on els mercaders que recorrien la Ruta de la Seda i altres viatgers que passaven per la rica ciutat de Samarcanda, trobaven allotjament i manutenció. Igual que en el cas de la madrassa de Shir Dor, aquest edifici és posterior a l'època timúrida pròpiament dita i reemplaça els anteriorment existents un cop van entrar en desús, però per les seves característiques arquitectòniques i espacials cal incloure'ls dins la llista de monuments d'estil timúrida.

Aquesta madrassa, originàriament, es va construir com a seminari teològic però ben aviat la seva gran sala de pregària es va convertir en la mesquita congregacional de Samarcanda. El principal motiu per a que això succeís va ser que l'anomenada Bibi Khanum, construïda per ordre del propi Tamerlà, va començar a esfondrar-se.

La madrassa de Tilla Kari va ser concebuda com la darrera, la més gran i la més decorada de les edificacions de la plaça del Registà i n'ocupa el costat nord. El seu nom significa "coberta d'or" i fa referència a la luxuosa i brillant decoració de la volta interior de la sala de pregàries.

La seva façana mesura 120 metres d'ample i desfà voluntàriament la que hagués estat una excessiva simetria de la plaça situant fora de l'eix central la seva cúpula principal. La composició queda reforçada pels minarets amb cúpules situats als extrems, harmonitzant amb l'escala de la plaça i dels edificis adjunts. L'exterior de la madrassa està ricament decorat amb rajoles ceràmiques policromades en motius de caire geomètric. Quatre finestrals en cadascun dels dos pisos flanquegen la portalada d'entrada per ambdós costats, diferenciant-se d'edificis anteriors on els murs eren de parets llises. La madrassa presenta però un altre canvi important respecte dels altres edificis de la plaça: la proporció d'espai construït és més gran respecte de l'espai a l'aire lliure que en les madrasses adjacents. El pati interior és clarament més petit, seguint el model de les madrasses de Bukhara dels segles XVI i XVII.

La madrassa té cambres i vestíbuls precedents destinats als estudiants, situats a dos nivells diferents, que envolten el pati per tres dels seus costats. La mesquita amb cúpula ocupa el quart dels laterals. Al centre de cadascuna de les façanes hi ha un *iwan* amb un alt *pishtaq* (mur que emmarca la portalada d'entrada). L'*iwan* situat a l'est és el que dona accés a la mesquita.

La mesquita té una cambra central amb una gran volta al sostre i està connectada amb arcs laterals amb les galeries que envolten el pati central. La cúpula s'aixeca seguint quatre nivells. Una gran base rectangular forma el primer nivell i forma al seu interior la gran sala de pregàries que sobresurt per sobre dels murs de la madrassa. Després, dos pisos octagonals que suporten una cúpula cilíndrica i molt alta. La decoració en ceràmiques blaves monocromes de la cúpula contrasta amb la decoració policromada en les bandes inferiors que presenten motius cal·ligràfics. La volta del sostre de la cambra interior és pràcticament plana però es potencia l'efecte amb una sofisticada decoració de *trompe-à-l'oeil* composta per arcs cecs que suporten tres pisos d'anells de *muqarna* (estalactites decoratives en miniatura). Aquesta cambra central està ricament decorada amb *kundal* (relleus ornamentals) i amb bandes de ceràmiques, mosaics i estuco. Dominen en la decoració interior els colors blau i daurat (de la gran quantitat de daurats a l'interior prové el nom del complex). El *mihrab* és de marbre multicolor. Cal dir que el marbre és una pedra molt escassa a la regió i, per tant, va haver de ser portat des de províncies llunyanes.

La madrassa va ser l'objecte de diverses campanyes de restauració. Primer als anys 1920, després als 1930 i més tard als anys 1950 amb la intervenció dels arqueòlegs russos. La cúpula va ser restaurada i els minarets dels angles i les portalades van ser totalment refets. L'interior va ser restaurat al 1970. Malgrat totes aquestes intervencions la madrassa ha patit el pas del temps i no sempre les restauracions fetes han estat les més encertades o se li ha dedicat el temps necessari i calen encara noves inversions per a assegurar la supervivència d'algunes de les pintures i decoracions ceràmiques del complex.

Una altra gran edificació timúrida a Samarcanda és la mesquita de Bibi Khanum que va ser construïda entre els anys 1399 a 1404 en commemoració de l'esposa de Timur (Saray Mulk Khanum, filla del khan que Timur va instal·lar al poder per tal de legitimar la seva conquesta de la Transoxiana al 1364) o de la mare d'aquesta, segons les fonts. L'autèntic nom del complex és el de Masjid-i Jami o mesquita del divendres. Una crònica contemporània relata que Timur va portar, després de la seva victoriosa campanya a l'Hindustan, arquitectes des de l'Iran i l'Índia per al projecte i que va utilitzar noranta-cinc elefants, especialment ensinistrats, per a transportar els materials per a la construcció de l'edifici. Sembla que un dels models en que es va inspirar l'edificació va ser la gran mesquita ilkhanida de Sultaniye.

La mesquita de Bibi Khanum tenia al davant una madrassa de la que no en queden restes. Un basar cobert connectava la mesquita amb la plaça del Registà. Amb la magnificència del complex, que havia de ser el més gran de tot l'Islam i incloïa arcs de 30 metres d'alt, 4 minarets principals, desenes de cúpules i centenars de columnes de marbre blanc (pedra extremadament rara a la Transoxiana i que van transportar els elefants des de la Índia), es volia simbolitzar la conquesta del món per part de Timur. Havia de perpetuar la glòria del seu regne.

Un cop acabades les obres, Timur va considerar que l'arc d'entrada a la mesquita era massa baix i que calia fer-lo més alt i elegant. Així doncs el va fer destruir i construir-ne un altre que s'ajustés millor als seus desitjos de grandiositat. Timur es trobava en un moment de salut molt delicat i no era capaç de romandre

dempeus gaire estona ni podia pujar tot sol damunt del cavall. Cada matí es feia transportar en llitera fins a les obres on s'estava gran part del dia per a controlar-ne el ritme i la qualitat. Clavijo (1406) va descriure alguns detalls sobre les darreres fases de la construcció. Les seves paraules escenifiquen perfectament la implicació personal de Timur en els seus projectes i la seva impaciència amb els arquitectes que duïen a terme l'obra:

La mezquita qu'el Señor mandó fazer por onor de la madre de Cano, era la más onrada que en la ciudad avía. E desde fue acabada, no se pagó de la portada, que era baxa, e mandóla derrocar. E finieron dos foyos ante ella para por do pasasen los cimientos; e porque fuese más aína fecha, dixo qu'él mismo quería tomar carga de acuciar la meatad de la una parte, e mandó a dos privados suyos que tomasen carga de la otra meatad; e que vería quién pornía su obra más aína en salvo.

E el Señor era ya flaco e no podían andar por su pie ni a cavallo, salvo en andas; e fazíase cada día allí llevar en unas andas, e estava ende una pieça del día acuciando; e desí mandava traer mucha carne cozida, e echávangela a los que andavan en el foyo desde arriba, como quien la dava a perros. E aun él mesmo con su mano les echava d'ello. E con esto andava tanta acucia que era maravilla. E aun el Señor les fazía a las vezes echar dineros en aquel foyo. E en esta obra labravan así de día como de noche³⁶.

Timur desitjava que un cop acabades les obres, aquest lloc de pregària pogués acollir una gran part dels habitants de la capital. L'edifici mesurava 109 per 167 metres, és a dir, tenia una superfície de dues hectàrees i un perímetre de 550 metres. La seva planta, amb els quatre *iwans*, segueix el patró de les mesquites perses però presenta una innovació: les cúpules en els *iwans* laterals. La planta és rectangular i es tanca amb alts murs. A l'eix est-oest, el portal d'entrada monumental amb minarets, i l'immens santuari amb voltes al sostre i amb un *ivan* emmarcat per dos minarets. A l'eix nord-sud, dos *iwans* més petits i cambres amb voltes. Per tant, als quatre angles del complex s'erigien quatre alts minarets cilíndrics als que acompanyaven uns altres quatre minarets, encara més alts i impressionants de secció poligonal. Al voltant del pati central la mesquita de Bibi Khanum presenta galeries cobertes, suportades amb columnes, que formaven petites cúpules repetitives entre els arcs. El pati interior ofereix un espai obert de 65 x 75 metres. Els quatre *iwans* són de dimensions variables, tenint en compte la seva funció. L'*ivan* construït a esquenes de la gran portalada d'entrada té la mateixa amplitud però és més profund que els *iwans* laterals.

³⁶ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 206.

Aquests precedeixen, cadascun, a una sala amb una cúpula de nou metres de diàmetre, formant annexes de la cúpula principal. Aquesta gran cúpula, lleugerament bulbosa, està coberta d'un superb recobriment de ceràmica blava (de to blau-verdós) i s'aixeca una quarantena de metres oferint la seva superfície esfèrica per a que s'hi reflecteixi la llum del sol. Contrasta amb les dues cúpules de les sales secundàries laterals, més baixes i proveïdes cadascuna de 36 costelles en relleu que destaquen pels motius decoratius que presenten en ceràmiques de color blau nit, blanc i taronja sobre un fons de color blau turquesa.

Tal i com va ser característic en els edificis Timúrides, la mesquita presenta un ús molt abundant de diferents estils i diferents tipus de ceràmiques, tant en l'interior com en l'exterior de l'edifici. Algunes de les fites que s'aconseguien en els edificis no són visibles des de l'exterior. Per exemple, les cúpules eren moltes vegades dobles (com en aquest cas) o, fins i tot, triples. Per a que a l'exterior aquestes cúpules s'aixequessin elegantment, a l'interior hi hagués hagut un espai massa elevat i hagués estat considerat com un defecte estètic. Utilitzaven mecanismes enginyosos per a connectar les petxines i proveir al mateix temps estabilitat a l'estructura. Els arcs que suportaven les cúpules des del terra, no només eren complexos estructuralment parlant sinó que estaven profusament decorats amb les tradicionals *estalactites* islàmiques (*muqarnas*). La decoració ceràmica de la mesquita, originàriament, era present a totes les façanes. Incloua dissenys cúfics que utilitzaven rajoles vidriades i rajoles insertades entre els maons i altres peces de terracota. Les inscripcions separen les seccions superior i inferior del mur on s'obre la portalada d'entrada. El mateix *iwan* principal està delimitat per un marc de color blau clar fet amb motius espirals. Les cúpules també estan decorades amb inscripcions fetes sobre ceràmica, les més grans escrites en cal·ligrafia cúfica. A l'interior, els sostres i les voltes estan decorats amb guix pintat i estalactites de papier-maché. Ambdós tipus de decoració interior estan pintats en diferents games de blaus i daurat. Actualment queda poc d'aquesta decoració interior que sigui original.

El nét de Timur, Ulugh Beg, que va ser un dels seus successors en governar l'imperi i que també va agafar la ciutat de Samarcanda com a capital del seu imperi, va fer la seva aportació a la mesquita de Bibi Khanum. Va donar un Alcorà de mides gegantines per a la mesquita (la seva longitud estava al voltant dels 230 centímetres).

En un primer moment va ser mostrat a l'interior del temple però, més tard, es va traslladar al centre del pati central, on es va instal·lar un suport de marbre gris de Mongòlia sobre el qual es repenjaven el gegantí llibre. Es deia que era el més gran (300 quilos de pes), el més antic (data del segle XVIII) i el més valuós (està revestit d'or i plata) Alcorà del món i que l'havia portat a Samarcanda Osman Hazrat, un cosí de Mahoma. Aquest llibre va ser emportat pels tsars russos i només es va tornar a les autoritats uzbeques a finals dels anys 90. Actualment es pot veure al museu de la capital, Tashkent. Desproveït de la seva funció religiosa original, l'Alcorà ha entrat al món de les llegendes populars que li atribueixen poders sobrenaturals. Es creu que les noies trobaran marit si giren al seu voltant i que les dones estèrils tindran un fill si passen amb les cames obertes sobre el pedestal de pedra que el sostenia antigament.

L'ambició de Timur va ser excessiva en la construcció de la mesquita i al segle XVI les cúpules ja amenaçaven amb caure. Bibi Khanum va anar empitjorant i, en les fotografies que es guarden del segle XIX, la veiem amb dos dels *iwans* d'entrada en molt males condicions però encara dempeus i la resta de l'edifici en ruïnes. Els terratrèmols també han contribuït al llarg de la història a la decadència de l'edificació. El pitjor del que en tenim constància va ser al 1897.

La llegenda popular explica unes altres raons ben diferents. Diu que va ser la dona de Tamerlà qui va ordenar construir la mesquita per tal de donar-li una sorpresa al seu marit quan tornés de les seves campanyes a l'Hindustan. S'explica que l'arquitecte al qui es va encarregar l'obra es va enamorar bojament de la dona de Timur. Aquesta, per intentar dissuadir-lo, li va portar 40 ous pintats de colors diferents, explicant-li que malgrat les aparences externes, tots tenien el mateix gust, igual que passava amb les dones. Bibi Khanum intentava així que l'arquitecte s'oblidés d'ella i acabés la construcció encarregada. Una setmana més tard, l'arquitecte li portava a ella 40 ampolles, 39 plenes d'aigua i una plena de vi, justificant així que, malgrat que totes semblaven iguals, només una podia satisfer la seva set. Ella va accedir a que li fes un petó a la cara, posant la ma com a separació. L'apassionada resposta va penetrar de tal manera a través de la mà que li va deixar una marca a la galta. La llegenda diu que quan Timur va tornar i va veure la marca que tenia la seva dona va ordenar que la seva brigada d'elefants destruïssin la mesquita i que es capturés a l'arquitecte.

A finals dels anys seixanta del segle passat es va procedir a instal·lar bastides al voltant de l'edifici per tal d'intentar salvar *l'iwan* que encara estava sencer. Fins i tot en ruïnes, es podia apreciar la importància, grandària i bellesa que havia tingut aquella mesquita. Des d'aquell moment, les restauracions s'han anat succeint a l'edifici.

En un dels extrems de la ciutat de Samarcanda, s'eleva el complex arquitectònic del Gur-i Amir o tomba de l'emir, construït entre els anys 1398 i 1404.

El conjunt estava compost d'una madrassa i d'un temple, agrupats al voltant d'un pati quadrat que precedia una gran portalada en el mur nord. Tot seguit se li va afegir un mausoleu dinàstic. Un nét de Timur, anomenat Mohammad Sultan, que és qui havia de ser el seu hereu, supervisà la construcció. El destí, però, li va reservar un altre paper: va morir als 29 anys d'edat al camp de batalla i va ser el primer en ser enterrat en l'edifici. El seguirien el mateix Timur i els seus successors, Umar Shaykh, Miran Shah, Pir Muhammad, Shah Roukh i Ulugh Beg. La veneració de la que va ser objecte aquest mausoleu li va valdre la supervivència mentre que els edificis perifèrics van anar majoritàriament desapareixent.

L'estructura té 33 metres d'alçada. Es tracta d'un octògon sobre el qual s'eleva un tambor d'una desena de metres d'alt i amb un diàmetre de 15 metres. Al damunt, una preciosa cúpula amb costelles en relleu. L'edifici presenta el sistema del doble sostre per a que l'espai interior no fos inestètic. L'espai buit entre les dues cúpules (interna i externa) té 15 metres d'alçada i està ocupat per tirants de fusta que parteixen de la cúpula interna. La seva funció era la de contrarestar les forces centrífugues de la cúpula exterior, de perfil bulbós. L'octògon extern està decorat amb ceràmiques de color blau turquesa formant els noms d'Allah i Muhammad. Al voltant de la base de la cúpula, també en ceràmica, hi ha una banda d'inscripcions en llengua cúfica que diu "Déu és immortalitat". La resta de la cúpula està profusament decorada amb motius geomètrics en ceràmica vidriada o rajoles simples, en colors blaus, tant foscos com clars, jugant un paper predominant. Finalment, la cúpula externa, en forma de bulb, té 64 costelles en relleu que continuen amb el mateixos motius geomètrics utilitzats en el tambor, creant una impressió òptica de continuïtat i vasta expansió del blau i el turquesa.

Aquesta estructura complexa cobreix una sala funerària quadrada de 10'20 metres de costat, proveïda de reforços axials en àbsides que creen una planta cruciforme. L'orientació cap a La Meca és molt patent en el reforç del sud-oest, amb la presència d'un mihrab. Tota la disposició i la decoració interior destaquen la sumptuositat del lloc. En sobresurt el conjunt decoratiu fet amb estuc, folrat amb or i plata, que presenta motius ornamentals i estalactites en miniatura (*muqarnas*) que aconseguen un vistós efecte visual de llum i reflexos. Aquesta és una de les primeres aplicacions del *papier-maché* a la decoració d'interiors a l'àrea. Per la mateixa fragilitat del material, no és d'estranyar que aquests elements decoratius s'anessin deteriorant amb rapidesa. No és fins la època actual que s'han començat a restaurar. A banda d'això, les parets estan decorades amb estels i bandes d'inscripcions amb lletres daurades que donen la volta als quatre murs i decoració feta amb jade i alabastre.

Sota aquesta sala funerària que conté els cenotafis dels membres de la dinastia timúrida, es troba una cripta subterrània on estan les autèntiques sepultures. S'accedeix a aquesta cambra mitjançant una escala situada a l'extrem sud-est de la cambra principal. Per la seva sobrietat i els materials aparents (pedra calcària de colors ocres), aquest espai amb volta al sostre que no passa dels dos metres d'alt, contrasta vivament amb el lloc de culte que es troba a sobre.

El cenotafi de Timur és una llosa massissa de nefrita (la més gran del món), una varietat de jade de color verd fosc. Va ser portada des de Mongòlia per Ulugh Beg al 1425. A meitat del segle XVIII, l'invasor persa Nadir Shah va intentar emportar-se-la i la llosa es va trencar per la meitat, tal i com pot veure's encara avui en dia.

La tomba de Timur té una inscripció que avisa a qui la obri que tindrà com a càstig un invasor al seu país igual o pitjor que el propi Tamerlà. A l'any 1941, el professor Mikhail Gerasimov, un arqueòleg rus, va obrir finalment la tomba per a estudiar l'esquelet de Timur, no fent cas a la inscripció. Una estona després, rebia la notícia que les tropes de Hitler havien creuat les fronteres i estaven envaint la Unió Soviètica. Maledicció o casualitat.

El gran *iwān* d'entrada al mausoleu està emmarcat per dos minarets de 25 metres d'alt i que disten 33 metres entre ells. Aquesta portalada forma una façana davant del pati interior i presenta un detall original: una inscripció on figura el nom de l'arquitecte responsable del projecte, anomenat Mohammad b. Mahmoud al-banna al-Isfahani, és a dir, el constructor originari de Isfahan (Iran). A l'actualitat només resta el mausoleu, la portalada d'entrada i un dels minarets.

Ulugh Beg està considerat com a un dels astrònoms i matemàtics més influents del segle XV. Ulugh Beg va ser en primer lloc un científic encara que, segurament, no menystenia les arts ja que escrivia poesia i història i estudiava l'Alcorà. Va fer de Samarcanda una de les ciutats més importants del món islàmic.

Al 1428, va començar la construcció d'un magnífic observatori a tres nivells a Samarcanda. El seu observatori es va emplaçar dalt d'un turó al nord de la ciutat, anomenat Kohik. Després d'Ulugh Beg, aquest observatori va ser abandonat i, a principis del segle XVI, estava totalment en ruïnes.

Donat que va ser destruït poques generacions després de la seva mort, al segle XX ningú no coneixia la seva localització exacta. Tot el que s'ha conservat de l'edificació, excavada pels arqueòlegs a les darreres dècades, són els fonaments i la part inferior de les seves instal·lacions científiques. Actualment, al seu interior, es pot contemplar també un bust esculpit a partir de l'estudi de les restes d'Ulugh Beg segons les teories de l'antropòleg soviètic Gerasimov.

L'observatori era de planta circular, amb un diàmetre de més de 50 metres, una alçada de 35 metres i una separabilitat òptica de 180" (segons d'arc). Entre els instruments construïts especialment per a l'observatori hi ha un sextant, que és tan gran que part del terra va haver de ser excavat per a que hi pogués cabre.

L'anomenat *sextant* va haver d'estendre's per sobre del terra i era molt proper a ser en realitat un quadrant. Possiblement es tractava del major instrument meridiana mai construït. Alguns fragments de l'escala graduada de medició han sobreviscut (uns 20 graus). Podria ser el punt més alt des d'on es realitzaven les observacions.

L'observatori estava equipat amb molts altres instruments com un triquetam, un lineal paral·làctic i esferes equinoccials i solsticials, que segurament van ser emprats per a la majoria dels mesuraments científics.

Una altra meravella construïda a l'època timúrida és la necròpolis de Shah-i Zinda. Segons la llegenda, el profeta Elijah va portar Qusam ibn Abbas, suposadament cosí del profeta Mahoma, a la muntanya d'Afrasiyah, al nord de Samarcanda. La mateixa llegenda popular va més enllà i ens diu que Qusam, l'home sant que havia portat el Islam a la zona, va entrar en un pou i que encara és viu en un palau subterrani. El nom del complex, Shah-i Zinda, vol dir *el rei vivent*, en honor a Qusam.

Les excavacions dutes a terme a la falda de la muntanya revelen que, sota el nivell del terra, hi ha restes de l'antiga ciutat de Samarcanda. S'hi ha trobat restes d'edificis residencials i comercials. Malgrat això, és de destacar que ja s'hi trobaven nombroses estructures dedicades al culte religiós. Sembla evident que a inicis de l'era islàmica ja s'hi va construir una tomba per a Qusam i que va esdevenir un lloc destacat de culte.

Als segles IX i X la muntanya d'Afrasiyah estava poblada de cases. Més tard, aquesta població es va anar desplaçant progressivament cap a la vall, on ara és la ciutat de Samarcanda. Els elements més antics del complex, incloent-hi el minaret prop del mausoleu de Qusam, daten del segle XI. Al segle XII, el lloc ja era utilitzat únicament com a cementiri. Amb la invasió i saqueig de Samarcanda per part dels mongols al 1221, molts dels elements construïts al voltant de la tomba de Qusam van ser destruïts tot i que van respectar la tomba del sant. Entre els segles XI i XV van anar-se construint tombes en aquesta zona, formant una necròpolis que prenia com a centre el mausoleu de Qusam i, posteriorment, ocupava la falda de la muntanya en un llarg carrer que anava baixant. A part d'aquests elements també s'hi troben algunes mesquites connectades als principals mausoleus.

Shah-i Zinda va conèixer un moment de màxima atenció al segle XIV amb el culte als sants que va prosperar en aquell moment. La tomba de Qusam va ser inclosa

dins d'un mausoleu construït durant els anys 1334-1335 i ampliat al 1460. El mateix Timur va enterrar a la necròpolis molts membres de la seva família, la majoria dones. Al 1434-1435, Ulugh Beg va fer construir una portalada monumental d'accés que marcava l'entrada al recinte pel seu extrem sud (al final del carrer que baixa). En aquest punt s'unia la necròpolis amb les afores de la ciutat dels vius. Des d'aquesta porta, i vorejant el carrer principal on hi ha setze mausoleus, es van construir una sèrie de terrasses que facilitaven anar des del nivell inferior fins als monuments i tombes del cim. Cap als segles XVIII i XIX aquestes terrasses es van anar omplint també de tombes.

Aviat es va convertir en un lloc sagrat i objecte de peregrinatge pels creients. Ibn Battuta fa la següent descripció recollida a Gorshenina (2000), “a les afores de Samarcanda hi ha la tomba de Qusam ben Abbas. Els habitants de Samarcanda van a visitar-la cada diumenge i dijous al vespre. Els tàrtars també hi van, fan vots i ofrenen vaques, béns, dirhams i dinars (monedes)”³⁷.

A més de Qusam, com dèiem, també descansen a Shah-i Zinda alguns membres de la dinastia timúrida. Hi trobem els qui van morir abans que el mausoleu del Gur-i Amir estigués acabat o els qui es considerava que tenien un nivell inferior, tot i pertànyer a la família de Timur, com per a ser-hi enterrats. Per exemple, hem de destacar els mausoleus dedicats a dones de la família timúrida.

El complex és massa gran com per a descriure'l de forma detallada en aquestes pàgines. Cadascun dels setze mausoleus del carrer principal de la necròpolis mereixeria un estudi propi i això ens allunyaria dels objectius establerts en aquesta aproximació. A continuació esmentarem simplement alguns dels detalls generals que caracteritzen Shah-i Zinda.

L'entrada al complex és una impressionant portalada (*iwan*). L'arc és apuntat i s'envolta d'un timpà decorat. La porta dóna accés a una renglera d'escales que condueixen al carrer principal, on es troben, a banda i banda, els mausoleus. Aquest carrer va combinant, al llarg de 70 metres, escales i trams del carrer seguint

³⁷ GORSHENINA, S., 2000, p. 44.

l'orografia de la falda de la muntanya fins a arribar al cim on es troba la tomba de Qusam, el sant que dóna nom al complex: *el rei vivent*.

Els mausoleus arrengrats a ambdós costats del carrer principal es poden agrupar segons la seva localització dins del complex: els que estan prop de l'entrada, els que es troben a mig recorregut del carrer i, d'altra banda, els qui es troben al voltant de la tomba de Qusam, al cim de la muntanya. El que resulta sorprenent, però, és el fet que cap d'aquests monuments no es trobi orientat amb exactitud cap a La Meca i que, de fet, les seves orientacions difereixin força d'unes a les altres.

Molts dels elements que caracteritzen els monuments construïts en estil timúrida arreu de la ciutat de Samarcanda es veuen reproduïts en els mausoleus d'aquesta necròpolis. El que resulta més evident a simple vista és la utilització en molts edificis de les cúpules recobertes amb ceràmiques d'un intens blau turquesa. Algunes són llises i d'altres presenten costelles en relleu. També hi trobem inscripcions cal·ligràfiques en escriptura cúfica fetes amb rajoles vidriades i marbre, similars a les que es troben al Gur-i Amir i a la mesquita de Bibi Khanum, i que envolten els tambors de la majoria de les cúpules. Les façanes i les portalades d'entrada (*iwans*) als mausoleus estan decorats amb una àmplia gamma de motius ornamentals que inclouen *muqarnas* (estalactites en miniatura típiques de la decoració islàmica), rajoles vidriades, tot tipus de ceràmiques i terracota. Bandes amb inscripcions, tant situades en sentit horitzontal com en sentit vertical, empen escriptures cúfiques. De fet, és important destacar en aquest moment que algunes de les millors i més delicades obres ornamentals de tota l'Àsia central es troben en aquest complex. Són nombrosos els autors que coincideixen en fer aquesta afirmació: Clévenot i Degeorge (2000)³⁸, McLeod i Mayhew (2002)³⁹, Porter(1995)⁴⁰ i Sajidov (1991)⁴¹.

Troben motius decoratius que segueixen patrons molt diferents: motius florals i vegetals, estels, dissenys geomètrics, etc. La decoració dels interiors d'alguns dels

³⁸ CLÉVENOT, D. i DEGEORGE, G., 2000, p. 59.

³⁹ MAC LEOD, C. i MAYHEW, B., 2002, p.78.

⁴⁰ PORTER, V., 1995, p. 67.

⁴¹ SAJIDOV, P., 1991, p. 15.

edificis també és molt destacable, incloent-hi panells mosaics de colors blau i or fi en rajoles ceràmiques vidriades. En altres casos en destaquen les pintures que mostren de forma naturalista elements del paisatge exterior com flors, matolls, arbres amb ocells, rierols i núvols, mostrant en aquest cas una clara influència xinesa que queda encara més palesa en trobar en alguns casos representacions estilitzades de dracs i fènixs en la decoració de parets interiors.

En paraules de Voronina (1969), *“no dolor, sinó reconciliació i placidesa emanen d’aquesta ciutat de la mort, amb la seva frescor i intensitat de colors i les seves inesperades perspectives i combinacions de formes”*⁴².

4.4 Conclusió

En aquest capítol s’ha volgut donar la informació bàsica per a conèixer les dades principals sobre Tamerlà i el seu imperi així com els fets més rellevants duts a terme per ell i pels seus successors. S’ha considerat que era necessari donar aquesta informació degut al desconeixement que es té sobre el tema de recerca.

Així, doncs, i segons tot el que s’ha exposat en aquest capítol de contextualització, es pot afirmar que Tamerlà va ser un personatge històric de primera magnitud, creador d’un imperi i d’una dinastia de gran importància a la seva època i que ha deixat testimonis patrimonials de gran bellesa i vàlua artística. Cadascun d’aquests elements mereixeria per si mateix un estudi més aprofundit que el que s’ofereix aquí però no era aquest l’objectiu que es pretenia assolir en el present estudi.

⁴² VORONINA, V., 1969, p. 35.

5 *El flagell de Déu: La figura de Tamerlà transmesa a les obres literàries (s. XIV-XX)*

En aquest capítol es vol començar a respondre a la pregunta de recerca d'aquesta tesi. Es vol estudiar l'evolució de la imatge de Tamerlà a Occident des de la seva època fins a l'actualitat. Més concretament aquest capítol es centrarà en veure la imatge de Tamerlà transmesa en la literatura occidental fins a l'època soviètica, deixant el període actual pel proper capítol.

Per a intentar descriure el personatge de Tamerlà segons la imatge que se n'ha transmès al llarg de la història s'ha de partir, necessàriament, de les fonts bibliogràfiques que s'han escrit des de la seva època i al llarg dels segles següents i, com es deia anteriorment, fins a finals del segle XX.

En general, la majoria dels grans personatges històrics solen mostrar-se en les obres que se'ls hi dedica com personatges plans, lineals, ja sigui com a herois o com a villans. En canvi, en fer la lectura de les obres dedicades a Tamerlà, es descobreix un personatge molt complex i ple de contradiccions. Això fa que la seva anàlisi sigui més complicada.

Sommerive (1741), diu sobre els escrits que parlen de Tamerlà que, “En uns es descriu com un heroi que, pel paralelisme que en fan amb Alexandre (el Gran), el consideren superior a aquest. Els altres n'han fet un bandid i un canalla amb sort”⁴³.

És amb aquesta dicotomia *bo-dolent* que s'ha afrontat l'estudi. Això ha fet que s'ha hagut de crear un procediment que permetès analitzar la imatge del personatge en les diferents obres que n'han parlat al llarg del temps.

S'ha considerat que per a estudiar la imatge el que s'ha de fer és aproximar-se a la personalitat de Tamerlà tot i ser conscients que les obres literàries que parlen d'ell no ho fan amb la voluntat de ser cap estudi psicològic. Així, doncs, per a poder fer aquest tipus d'anàlisi es va fer una lectura aprofundida de les obres i se'n van extreure

⁴³ SOMMERIVE, C., 1741, prefaci de l'obra.

els trets que més es repetien i que, a priori, permetrien una anàlisi comú per a totes les obres.

Un cop consensuat amb especialistes en psicologia, es van escollir sis aspectes o característiques psicològiques com a vectors d'investigació per tal d'establir uns paràmetres, clarament delimitats i comuns per a totes les fonts i permetre així l'anàlisi de les obres d'una forma més rigorosa, equitativa i acurada.

- Tamerlà com a personatge cruel
- Tamerlà com a personatge Just
- Tamerlà i la religió
- Tamerlà com a líder
- Tamerlà amant de les arts
- Tamerlà i les supersticions

L'elecció d'aquests aspectes concrets i no uns altres pot semblar subjectiva i arbitrària però, després de la lectura exhaustiva de les fonts bibliogràfiques i de valorar llargament les possibilitats, s'ha decidit que aquests aspectes proposats acoten de la millor manera possible les diferents cares del prisma constituït pel personatge de Tamerlà. En definitiva, l'establiment i anàlisi d'aquests aspectes donen cabuda a les visions recollides en les obres de totes les èpoques, des de la més negativa a la més positiva i permeten posar èmfasi també en altres aspectes de la seva personalitat, com el seu paper com a governant o la seva posició davant la religió, que ajuden, innegablement, a formar millor una visió tridimensional del personatge.

Segons les paraules de Blin (2007) "Freud probablement hauria estat fascinat per aquest individu tan paradoxal⁴⁴".

⁴⁴ BLIN, A., 2007, p. 136.

5.1 Obres sobre Tamerlà a Occident

Un cop establerts els vectors d'investigació que es farien servir calia establir el corpus literari que s'utilitzaria per a poder respondre la pregunta de recerca.

Per a abordar aquest estudi de la imatge de Tamerlà segons s'ha transmès a la literatura europea calia classificar les obres que han parlat d'aquest personatge. El criteri que es fa servir no és únicament cronològic sinó que té en compte, també, la forma d'abordar el subjecte.

Així, doncs, les aproximacions a la figura de Tamerlà que s'han fet al llarg de la història en forma d'obres literàries s'han decidit classificar de la següent manera:

- Les obres contemporànies al mateix Tamerlà
 - o Històries i cròniques oficials de la cort de Tamerlà
 - o Històries i cròniques escrites pels pobles vençuts per Tamerlà
 - o Aproximació europea primerenca

- Les obres occidentals posteriors
 - o Obres occidentals d'enfocament romàntic
 - o Traduccions a llengües occidentals de les obres contemporànies a Tamerlà
 - o Aproximacions occidentals de vocació historicista

- Les obres del període soviètic

- Obres actuals a l'Uzbekistan independent

5.1.1 Obres contemporànies a Tamerlà

Les obres que es van escriure a l'època mateixa en que va viure Tamerlà o poc després de la seva mort tenen una especial importància per a l'anàlisi de la figura del conqueridor.

Aquests treballs són les úniques fonts de primera mà que es tenen per a tractar d'extreure'n dades sobre la personalitat de Tamerlà i les seves formes d'actuar. Com a tal, constitueixen les fonts primordials per a l'estudi de la figura de Tamerlà i són la base sobre la que es van escriure, posteriorment, altres obres sobre el conqueridor.

Aquestes obres contemporànies a Tamerlà s'han dividit en tres grups segons l'aproximació que fan de la figura del protagonista.

En primer lloc, les històries i cròniques oficials de la cort de Tamerlà i dels seus successors, els timúrides. Aquestes obres daten del segle XV (són, doncs, contemporànies a Timur) i donen una visió totalment positiva del personatge.

La principal és el *Zafer Name* o *Llibre de les victòries*⁴⁵. Va ser escrit en llengua persa per ordre del mateix Tamerlà i es va acabar al 1404. L'autor va ser Nizam-i-Shams, de Bagdad. Els successors de Tamerlà, posteriorment, van encarregar-ne una revisió a Cherif ed-Din qui, també en llengua persa (la llengua culta de l'època), va refer l'obra acabant-la al 1425. Aquest autor havia acompanyat Tamerlà en nombroses gestes i, per tant, n'és una font d'informació de primera mà molt valuosa.

Va donar a l'obra un estil florit i molt ornamentat que lloava fins a l'exageració les fites aconseguides per Tamerlà i en justifica sempre les seves formes de fer. Aquesta és l'obra que ha arribat fins als nostres dies gràcies a les traduccions que se'n van fer uns segles després i que, com veurem, van influenciar molt la literatura europea dels segles posteriors.

En segon lloc, les cròniques i històries escrites pels pobles vençuts per Tamerlà. Mostren visions totalment negatives del personatge i, per tant, diametralment oposades a les de les obres encarregades per la cort timúrida.

⁴⁵ Petis de la Croix (trad.). (1722). *Histoire de Timur-Bec, connu sous le nom du Grand Tamerlan, empereur des Mogols et Tartares*. Paris : Antonin Deshayes.

La més important d'aquestes obres és la biografia de Tamerlà escrita per l'àrab Ahmad ibn Arabshah, mort al 1450. El títol d'aquesta obra és *Adjab al-Makdur fi Nawab o Tamerlà el gran emir*⁴⁶ acabada al 1435 i escrita en llengua àrab.

L'obra narra amb un estil sarcàstic i àcid la biografia de Tamerlà al que retrata com un personatge cruel i despietat que gaudeix fent el mal sense cap raó que pugui justificar els seus actes. El motiu per a aquesta animadversió és, sens dubte, el fet que el mateix Ibn Arabshah va ser fet presoner als 11 anys per les tropes del conqueridor i dut a Samarcanda en qualitat d'esclau. Un cop alliberat, quan Tamerlà ja havia mort, va passar al servei d'un dels nets de Bajazet (el gran enemic de Tamerlà). Aquest és l'odi que es traspua en cada pàgina de la seva obra.

També serien clars exemples d'aquest grup d'obres les cròniques armènies dels segles XIV i XV com la que traduiria al francès Felix Neve al 1861 titulada *Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-Rokh dans l'Asie occidentale, d'après la crhonique arménienne inédite de Thomas de Medzoph*⁴⁷.

En tercer i darrer lloc, l'aproximació primerenca europea basada en les experiències directes de viatgers a la cort de Tamerlà.

Bàsicament tenen una visió positiva del conqueridor ja que aquest va ser qui va parar l'avenç dels exèrcits otomans que havien començat a envair Europa i amenaçaven amb seguir avançant. Malgrat això, el sentiment en aquestes obres es barreja també amb una certa sensació de temor davant l'altre que representa allò desconegut i, alhora, poderós.

La més important d'aquestes obres és la *Embajada a Tamorlán*⁴⁸ de Ruy Gonzalez de Clavijo, enviat diplomàtic del rei Enric III de Castella a la cort de Samarcanda entre els anys 1403 i 1406. No va ser l'únic enviat occidental a la cort de

⁴⁶ Arabshah, Ibn. (1936). Sanders, John Herne (trad.). *Tamerlane or Timur the Great Amir*. London : Luzac.

⁴⁷ Nève, Felix (trad.). (1861). *Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-Rokh dans l'Asie occidentale, d'après la crhonique arménienne inédite de Thomas de Medzoph*. Bruxelles : Hayes.

⁴⁸ González de Clavijo, Ruy. (1999). *Embajada a Tamorlán*. Madrid: Miraguano.

Tamerlà però si va ser l'únic que va recopilar l'experiència plasmant-la per escrit i aconseguint una autèntica obra mestra de la literatura medieval europea.

També cal citar a Jean de Soltanieh⁴⁹, ambaixador del rei francès Charles VI que va redactar una llarga carta al seu rei explicant-li qui era Tamerlà.

5.1.2 Obres occidentals posteriors

A occident, una certa reputació de cruel senyor de la guerra de Tamerlà va ser importada per horribles llegendes populars, carregades d'exotisme i exageracions, que tenien la seva base no en la història sinó en la superstició dels pobles que havien estat vençuts per ell.

La majoria d'aquestes obres tenen una aproximació de caire romàntic. Amb això volem dir que el que s'hi exposa està explicat sense contrastar-ne les fonts i, per tant, no està escrit des d'un punt de vista científic. No es pot, doncs, acceptar-ho com a certitud indiscutible. La voluntat no és explicar fets d'una veracitat indubtable sinó recollir imatges d'allò que resulta "exòtic" i que pot ser de vegades una exageració, un sòl punt de vista o una visió imaginada de l'Orient.

Aquesta és la font d'inspiració, per exemple, de l'estranya història de Johannes Schildtberger⁵⁰. Va néixer a Munic al 1380 i va ser fet presoner pels turcs des del 1394 fins al 1427 (vint-i-dos anys després de la mort de Tamerlà). Schildtberger va viatjar per Egipte, pel Turkestan, per Crimea i pel Càucàs abans no va poder arribar a la seva Baviera natal. La seva història va ser publicada al 1475 per primer cop i, posteriorment, en varies ocasions durant el Renaixement.

Les dates de la seva biografia, comparades amb les de Tamerlà, ens fan dubtar de que veritablement hagués estat un testimoni en primera persona de les proeses o barbaritats dutes a terme per Tamerlà. És per això que no hem inclòs l'obra en l'apartat corresponent a obres contemporànies de Tamerlà.

⁴⁹ Soltanieh, Jean de. (2012). *La vie et la cour de Tamerlan. Récit de son ambassadeur auprès de Charles VI en 1403*. París: Cartouche.

⁵⁰ Schiltberger, Johann. (1879). *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger, a Native of Bavaria, in Europe, Asia, and Africa*. Londres: Hakluyt Society.

Sembla molt més factible que els seus relats, si més no les parts que fan referència a aquest tema concret, es basessin en les històries i rumors explicats per altres persones. Aquestes persones podrien haver estat o bé els mateixos guàrdies otomans que vigilaven les cel·les, o bé altres presoners, vinguts potser d'altres terres, amb els qui va compartir aquests anys de captiveri.

Com s'ha dit, el testimoni ocular més important va ser, sens cap mena de dubte, Ruy González de Clavijo⁵¹ que va redactar un text en prosa on descrivia les diverses etapes del seu viatge, l'organització local i la pompa exòtica i les esplendors de la cort de Tamerlà. El seu relat va ser tornat a editar a Sevilla, l'any 1582, amb el nom de *La Historia del gran Tamorlán e itinerario y enarración de la embaxada* i l'obra es constitueix en una font capital per a les representacions històriques i literàries més tardanes de Tamerlà. El text va ser traduït a l'italià al 1856, al rus al 1881, i a l'anglès al 1928.

Argote de Molina va afegir dues breus notes biogràfiques sobre Tamerlà a banda del seu propi *Comentario* on cita Gonzalo Fernández de Oviedo (cronista del rei Enric III de Castella) a l'edició anomenada *Princeps* de la narració de l'ambaixada de Clavijo. Aquesta edició va fer-se al 1582 i sembla l'origen d'algunes de les llegendes que van arrelar a Europa sobre la vida del conqueridor. Aquestes notes que afegien eren la de Pero Mexia i la de Paulo Giovio, bisbe de Nochera que recull aproximadament les mateixes notes que el primer afegint-ne algunes noves fàbules.

L'obra de Mexia va ser adaptada a l'anglès, primer per Thomas Fortescue (*The Forests*, 1571) i més tard per George Whetstone (*English Myrror*, 1586) i cita una frase com a pronunciada pel mateix Tamerlà on s'anomena a ell mateix *el flagell de Déu i la destrucció del món*, terme recollit també per altres autors posteriors i que dona nom al present capítol.

Posteriorment, al 1782, es va reeditar l'obra en la que s'anomena *edició Sancha* i que consta del contingut de l'edició *Princeps* més els "Comentarios" de Don

⁵¹ González de Clavijo, Ruy. (1999). *Embajada a Tamorlán. Edición de Francisco López Estrada*. Madrid: Clásicos Castalia.

García de Silva, ambaixador del rei de Castella a Pèrsia al 1618 i que ofereix una visió més positiva del conqueridor.

Paral·lelament, van haver-hi altres obres en citar Tamerlà. Per exemple, Petrus Perondinus va escriure una obra en llatí titulada *Magni Tamerlani Scytarum Imperatoris Vita* (1553) a la que, malauradament, no s'ha pogut tenir accés.

Tamerlà i Samarcanda també s'esmenten en l'obra *Theatrum orbis terrarum*, d'Abraham Ortelius (Amberes, 1564), que va ser el primer atlas imprès i, durant segles, una obra de referència obligada.

A la mateixa època, la bibliografia d'Ahmad Ibn Arabshah, que presentava Tamerlà com la plaga divina, es va traduir al francès per l'abat Jean du Bec (mort al 1610) sota el títol de *Histoire du grand Tamerlan tirée des monuments antiques des Arabes*.

Al 1577, el senyor de Sainctyon publicava la *Histoire du gran Tamerlan tirée d'un excellent manuscrit et de quelques autres originaux*, on aquest excel·lent manuscrit és la traducció de Jean du Bec. Aquesta obra es va publicar en diverses ocasions: a Brussel·les al 1601, a Lyon el 1602, a Rouen el 1614, a Amsterdam el 1678, a Utrecht el 1679 i a Lyon el 1691. Una traducció anglesa es va publicar al 1597.

Així doncs, des de la segona meitat del segle XVI, Occident va començar a sentir un cert interès en la figura de Tamerlà i en la mítica ciutat de Samarcanda. Aquest període va estar marcat per nombroses descobertes i per l'obertura de nous horitzons. Els lectors occidentals demanaven amb avidesa nous relats sobre viatges, diaris, expedicions per via terrestre o marítima, descripcions de llocs exòtics (ja fossin realistes o fantàstiques), d'indígenes, dels seus costums, i de flora i fauna estranyes.

Posteriorment, al Renaixement, l'adjectiu *Scythià* que qualificava Tamerlà, i l'Àsia central en general, va passar a significar igualment *bàrbar*. El gran interès que es tenia per l'exotisme no garantia gens la veracitat dels fets narrats en les obres, ans

el contrari ja que, per tal de guanyar lectors i popularitat, molts dels relats incloïen una generosa ració d'imaginació i fantasia.

La història als segles XV i XVI no era encara una ciència i no existia cap regla per a l'enregistrament o la descripció de fets. Molts cops, la història i la geografia estaven estretament lligades a la moral, a la filosofia o a les ideologies polítiques. Fortescue, per exemple, va veure en la mort de Tamerlà un càstig pel seu orgull blasfemador.

L'èxit literari de Tamerlà durant el Renaixement va dependre, en gran mesura, del gran interès que es tenia per l'obra el *Príncep* de Maquiavel (1513). Els autors humanistes fundaven la seva reconstrucció ideològica de l'èxit de Tamerlà en el principi de la virtut de Maquiavel. Per exemple, el subtítol de l'obra *Histoire du grand Tamerlan* de Sainctyon (1577) posa especial èmfasi en el fet que, a més a més de les descripcions sobre les estratègies militars de Tamerlà, s'inclouen altres *instruccions per a la guerra que no han de passar per alt els qui volen aconseguir la ciència de les armes*. Tamerlà, durant el Renaixement, doncs, constitueix bon recurs per als gèneres literaris *elevats* com l'epopeia o la tragèdia.

L'obra que recull el personatge de Tamerlà més famosa, i que es basa en gran mesura en les teories de Maquiavel, és *Tamburlaine the Great*⁵², tragèdia històrica en dos parts escrita en versos lliures per l'anglès, contemporani de Shakespeare, Christopher Marlowe.

Les dues parts de l'obra van ser produïdes a Londres als anys 1587-1588 i la seva primera edició (anònima) data del 1590. Aquesta primera edició s'autodefinia com a discursos tràgics (*tragic discourses*) i no com a obra sencera. Les fonts per a aquest *Tamburlaine* inclouen el *Theatrum orbis terrarum* d'Ortelius i les adaptacions en anglès de la *Vida del gran Tamerlán* de Pero Mexia.

L'obra de Marlowe narra la carrera de Tamerlà des de la seva joventut com a pastor però dotat amb una forta voluntat, fins a la seva presa de poder gracies a la

⁵² Marlowe, Christopher. (2003). *Tamburlaine the Great*. London: Penguin.

manipulació de la rivalitat fraternal entre Mycetes i Chosroes. La primera part, sobretot, posa gran interès en la set de poder *maquiavèl·lic* de Tamerlà i, a la qual, tot i tothom s'han de doblegar. El poder li arriba amb rudes conquestes militars i gracies també al seu domini del llenguatge ornat amb retòrica.

Marlowe va voler descriure llargament la victòria de Tamerlà sobre l'emperador turc Bayacet (exposat públicament en una gàbia de ferro), cosa que determinarà l'aproximació que se li donarà al tema en les obres que la seguirien.

El Tamerlà de Marlowe, com a mínim en la seva primera part, no és un monstre absolut ja que l'obra s'acaba amb la instauració d'una pau universal i amb el casament de l'emperador amb Zenocrata, filla del soldà d'Egipte i única força civilitzadora a la qual Tamerlà no sotmetrà.

A la segona part, els turcs busquen una pau temporal amb l'Europa cristiana amb l'objectiu de posar fi a les noves amenaces militars de Tamerlà ja que ha ordenat als seus tres fills que esdevinguin, a imatge del seu pare, una plaga divina (el *flagell de Déu*) i un terror pel món. Les connotacions negatives que es transmeten del personatge s'accentuen quan mor Zenocrata (i la seva influència positiva). Comença llavors una conquesta boja de regions, incendiant ciutats sense perdonar-ne ninguna ni ningú. Finalment pren Babilònia i massacra la població sencera, blasfemant i tirant l'Alcorà a les flames. Com a conseqüència d'aquest acte, Déu el castiga amb febres que el mataran després, però, que li hagi encomanat als seus dos fills restants que conquistin la resta del món. Marlowe juga conscientment amb l'ambivalència dels termes "heroi" i "conqueridor", debat encara vàlid avui en dia.

Al segle següent, s. XVII, la negativa biografia d'Ibn Arabchah va ser traduïda de nou al francès per Pierre Vattier i també a l'anglès (ambdues partint de la traducció de Sainctyon). A França, Magnon va redactar un estudi (del qual només es conserven uns pocs exemplars en mans de particulars i als que no s'ha pogut tenir accés) titulat *Le Grand Tamerlan et Bajazet* (1647).

També semblen datar del segle XVII les memòries (*Mulfuzat*) i els *Instituts polítics i militars* atribuïts al propi Tamerlà. Tot i que no se sap amb certesa, Jean

Aubin assegura que van ser redactades a la India Moghola i van ser trobades a la biblioteca de Jaffer Pacha, governador del Iemen al 1610. Des d'aquí van ser portades a la India i d'allà a Anglaterra on White les va traduir i va publicar-ne una part al 1783. La traducció va acabar-la Steward al 1830. Les Memòries van ser traduïdes al francès al 1787 per L.M. Langlès.

L'interpretació de Marlowe de la figura de Tamerlà va continuar inspirant les tragèdies del segle XVII. Per exemple, Luis Vélez de Guevara va escriure la seva *Nueva ira de Dios, y Gran Tamorlan de Persia* (València, 1630) que va ser traduïda després a l'holandès (Amsterdam, 1719).

Charles Saunders va escriure un *Tamerlan* per a l'escena londinenca al 1681 també basada en la visió de Marlowe.

Un Tamerlà substancialment diferent va ser el presentat per Jacques Pradon a *Tamerlan ou la mort de Bajazet*, editada a París al 1676 i, molt aviat, traduït a l'italià. L'obra de Pradon es situa a Prusa, la capital de Bithynia, i es centra en l'època posterior a la victòria sobre els turcs. Tamerlà ha fet presoner Bayacet i ha fet matar el seu fill i la seva dona però s'enamora de la seva filla Astèria. Ella, per la seva banda, està enamorada d'Andrònic però està disposada a casar-se amb Tamerlà per tal de salvar el seu pare i el seu estimat, malgrat que aquests darrers li diuen que no ho faci. Tamerlà els amenaça però Bayacet prefereix ser mestre del seu destí i pren verí per escapar al xantatge de Tamerlà. Aquest, s'entendreu per l'acte i anuncia el seu casament amb la seva antiga promesa, Irene i dona Astèria en matrimoni a Andrònic. Aquests darrers esdeveniments fan de Tamerlà un ésser menys salvatge i més humà, enfrontat a passions i a interessos dinàstics. Això va suposar una influència important en la representació de Tamerlà al segle següent.

Un cop ja al segle XVIII, a Londres, la tragèdia de Nicholas Rowe, *Tamerlane a Tragedy* (1701) va esdevenir una de les obres angleses més populars del segle. Marca de forma evident una transició en el teatre anglès en general. La *tragèdia heroica* barroca i grandiloqüent, on figuraven herois exòtics de dimensions èpiques i duent a terme actes abominables i cruels per tal de satisfer la seva ambició, va deixar pas a la tragèdia anomenada *sentimental*, que introduïa els primers estudis psicològics

que podríem anomenar *moderns* dels personatges, que vivien sentiments més comprensibles i realistes.

El Tamerlà de Rowe és un personatge molt més positiu que el de Pradon. És gairebé un benefactor de l'humanitat, en contraposició del seu rival, Bayacet, que mostra un orgull sense límits. Rowe idealitza el Tamerlà històric per raons polítiques ja que es presentava una obra de propaganda nacional. En el just i pietós Tamerlà es podia identificar fàcilment el rei anglès William III i en el sinistre i pompós Bayacet, tirànic i intransigent, a Louis XIV. Aquesta és, possiblement, la raó per la qual l'obra va tenir un èxit enorme a la seva època però, després, i pels mateixos motius, va caure en l'oblit ràpidament.

D'aquesta manera podem dir que Tamerlà va ser representat de forma positiva a l'escena, fins i tot abans de la traducció del *Zafar Name*, la biografia elogiosa escrita per Sherif ad-Din. La traducció al francès, amb el títol d'*Histoire du Timur-bec connu sous le nom du grand Tamerlan*, de Pétis de la Croix, va publicar-se el 1722 en quatre volums. A l'any següent, el text es va traduir a l'anglès. Cal tenir en compte, però, que aquestes traduccions no eren completes ja que passaven per alt una bona part del text original. La imatge de Tamerlà que donava Sherif ad-Din es va considerar com un exemple típic de pompa oriental i va ser tractada com a tal.

Pétis de la Croix adapta l'estil de l'original al que ell considera més semblant a la realitat i ajuda, doncs, a que la imatge de Tamerlà sigui més positiva per l'època. També hi va ajudar la reedició, al 1782, de l'obra de Clavijo.

A França, al 1739, va aparèixer una Història de Tamerlà signada pel Pare Margat. Era un jesuïta que va intentar oferir una visió mínimament objectiva de Tamerlà tot i que va caure repetidament en citar faules i passatges de poca veracitat historiogràfica.

Un altre exemple de visió positiva sobre el conqueridor el tenim en les paraules de Voltaire al capítol 88 del seu *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations* (1769). Voltaire, després d'una breu descripció de les campanyes de Tamerlà a Síria i a l'Iraq, i de la construcció de Bagdad, presenta la guerra contra Bayacet i homenatja

a Tamerlà amb paraules de reconeixement. Dubta de l'empresonament de Bayacet en una gàbia de ferro i treu la conclusió que Tamerlà va tractar-lo en tot moment amb respecte, igual que va fer amb tot l'imperi turc. Voltaire compara Tamerlà amb Alexandre Magne ja que aquest darrer va construir ciutats però el primer no era ni un supersticiós ni un fanàtic de cap església. El Tamerlà de Voltaire és, doncs, un home honest.

Malgrat això, el mateix any es va publicar de nou la biografia hostil d'Arabshah en anglès gràcies a la nova traducció de la versió francesa de Jean du Bec del segle XVI. Ja s'havia traduït al llatí al 1767 per Samuel Manger sota el nom de *Ahmedis Arabsiadae Vitae*. Així, doncs, per primer cop, i gràcies sobre tot al temps passat des dels esdeveniments originals, coexistien dues corrents d'opinió sobre la figura de Tamerlà.

Als artistes del segle XVIII els interessa principalment el xoc entre dos grans tirans de caràcter complex més que no pas els fets purament històrics.

Aquest xoc de tirans pot recollir-se també en la *Grand opera*, capaç de reconstruir els caràcters de Tamerlà i de Bayacet de forma apropiada per l'època. Considerant com a base els *librettos* de les mateixes, es poden incloure aquestes obres en la categoria de literatura.

Ambdós conqueridors, Tamerlà i Bayacet, eren representats de forma molt propera als personatges sobrehumans orientals, grecs o romans, com els que abundaven a l'òpera dels segles XVII i XVIII. Els llibretistes adaptaven aquesta ficció al principal interès temàtic de l'òpera de tots els temps: la interacció de l'amor, de la vida i de la mort. Tota referència a un segon plànol polític i històric no era desenvolupat més que per mostrar el seu exotisme extravagant i el seu costat més espectacular.

Un dels primers exemples va ser *Il gran Tamerlano* de Giulio Cesare Corradi, estrenada a l'Òpera pública de Venècia al 1689. Més famosa va ser, però, l'òpera *Tamerlano*, també estrenada a Venècia al 1711. La música (gairebé perduda en la seva totalitat) era de Francesco Gasparini, un compositor molt popular a l'Òpera de

Venècia, i el *libretto* en vers era del comte Agostino Piovene. Per la representació de 1719 al teatre de la cort de Reggio, aquest *Tamerlano* va ser revisat i el seu títol va canviar-se per el de *Il Bajazet*. El poeta de la cort de Mòdena, Ippolito Zanelli, va modificar l'estil del libretto de Piovene i en va millorar les últimes escenes que eren poc dramàtiques. Bayacet va esdevenir un personatge més fort i el seu suïcidi més heroic. Gasparini va escriure noves àries i va reescriure gran part del text recitatiu.

Durant el segle XVIII es van escriure noves músiques per al text revisat de Piovene. Irònicament, des de que Tamerlà va ésser representat com un personatge menys feroç i més humà, va anar perdent la presència a l'escena, guanyant protagonisme el seu enemic Bayacet.

Ja al 1720, l'òpera timúrida de Fortunato Chelleri s'havia estrenat a Treviso i, dos anys més tard, un altre *Tamerlano*, compost per Leonardo Leo sobre el text revisat de Piovene, era representat a Nàpols.

El més gran de tots els *Tamerlano*, però, va ser compost per Georg Friedrich Haendel⁵³ i estrenat a l'octubre del 1724. A la seva temporada inaugural va representar-se dotze cops a Londres i, al 1725 va ser posat en escena a Hamburg amb els texts en alemany. El libretto era, un cop més, una adaptació del text revisat de 1719. Per fer de la mort de Bayacet l'apoteosi de l'obra, Haendel i el seu llibretista, Nicolo Haym, van treure encara més protagonisme al personatge de Tamerlà que ja només ocupava els vuit darrers versos del recitatiu⁵⁴.

A Alemanya, el libretto revisat de Piovene va inspirar el *Tamerlano* de Nicola Pórpora que es va estrenar al 1730 a Dresde, conegut llavors com "el Nàpols d'Alemania" pel que feia a la cultura musical. Antonio Vivaldi va utilitzar el mateix libretto per al seu propi *Tamerlano* que es va estrenar a Verona al 1735. Era el que s'anomenava un *pasticcio*, un mosaic musical. Va unir àries de diferents autors i ell en va escriure només els recitatius que les connectaven i les tres darreres escenes.

⁵³ Brenac, Jean-Claude. (2002). *Opera Tamerlano*. Recuperat 22 abril 2015 a http://perso.wanadoo.fr/jean-claude.brenac/HAENDEL_TAMERLANO.htm

⁵⁴ English Concerts. (2004). *Tamerlano by Haendel*. Recuperat 23 abril 2015 a <http://www.englishconcert.co.uk/tamerlano/handel.htm>

Altres *Tamerlano* van seguir com els d'Antonio Maria Sacchini (estrenat a Londres al 1773) o el de Ferdinando Paër (estrenat a Milà al 1796), però, malgrat aquestes noves versions, el *Tamerlano* original de Piovene continuava oferint-se de forma paral·lela a les noves versions: Turí (1730), Venècia (1765), Milà (1772), Copenhaguen (en danès, amb el títol *Den store Tamerlan*, al 1764).

A la fi del segle XVIII, a l'època de transició entre el classicisme i el romanticisme, els mètodes de composició i la tècnica de les òperes alemanyes i franceses van oferir noves alternatives a les rígides convencions de l'*opera seria* italiana. Dos compositors de la cort alemanya van musicar el mateix *Tamerlan*, llibret en quatre actes, d'Ètienne Motel de Chédeville, per a l'Òpera de París. La primera d'aquestes dues òperes va ser composta per Johann Friedrich Reichardt, compositor preferit de Goethe i, des del 1775, director de l'orquestra de Frederic el Gran. Per diversos problemes, l'obra no es va poder estrenar fins al 1799 a Königsberg en lloc de fer-ho a París. Al 1802, a París es va estrenar l'òpera, amb música de Peter von Winter, un dels compositors preferits del seu temps a la cort de Baviera.

A finals del segle XVIII, Tamerlà es presenta com una ombra del que havia estat. Es converteix en un personatge menor i ple d'humilitat. Aquesta tendència és molt significativa en l'obra *Turandot, llegenda tragicòmica en cinc actes pel teatre* de Carlo Gozzi estrenada a Venècia al 1761. És una obra que barreja el melodrama amb l'espectacle exòtic. Es situa a Pequín, en un passat indefinit, on Tamerlà (en un paper molt petit) és el rei destronat dels tàrtars i es presenta com un home feble i virtualment presoner de l'emperador xinès. Al 1802, Johann Friedrich Schiller va adaptar aquesta obra per una producció dirigida per Goethe. Aquesta adaptació de Gozzi per Schiller va servir de base per al libretto que Giuseppe Adami i Renato Simoni van refer per a *Turandot*, la darrera i possiblement la més original de les òperes de Puccini, estrenada (inacabada) a Milà al 1926, dos anys després de la mort del seu autor.

Deixant la música de banda, Tamerlà és un personatge que apareix en nombrosos contes protagonitzats per Nasreddin Hodja, també conegut com a Yoha, un heroi popular de la literatura turca que encara avui en dia és conegut per tothom.

En aquestes històries, Tamerlà hi apareix com un governador poderós i irascible tot i que, sovint, massa naïf davant l'inventiva i l'humor de Hodja.

Tornant a la literatura més ortodoxa i ja al segle XIX, un Tamerlà molt diferent és el que es mostra al poema de joventut *Tamerlane* d'Edgard Allan Poe, publicat dins del recull *Tamerlane and Other Poems* (1827). L'argument mostra un Tamerlà que, a la fi de la seva vida, sent la necessitat de fer una confessió de la seva vida i dels seus pecats. Diu que l'únic objectiu de la seva vida havia estat el d'oferir el món i els seus tresors al seu gran amor però que, en tornar a Samarcanda, va descobrir amb horror que ella havia mort de solitud. És un poema atípic per a Poe que mostra un Tamerlà retòric i poc expressiu. En realitat, l'autor vol exposar sentiments que poden ser comuns a qualsevol que hagi sacrificat l'amor per l'orgull.

Als segles XIX i XX, l'èxit literari de Tamerlà va desaparèixer pràcticament. L'obra de Edschmid, *Der Bezwingen* (el conqueridor), publicada el 1916 és pràcticament una excepció. La prosa d'aquesta obra és característica dels principis de l'expressionisme. El seu protagonista, Tamerlà, és un personatge que sembla sortit d'un malson, un producte del subconscient. És més violent i cruel que mai, sense cap mena d'humanitat, un home que, després d'haver conquerit la meitat de la terra, estrangula la única dona que havia estimat entre les seves concubines per a acabar bevent la seva sang.

George Borodin (1945)⁵⁵ reprèn el personatge de Timur oferint-ne la visió que es donava des de les obres soviètiques. Tamerlà és un monstre cruel i sanguinari.

Un cop parlat de les obres posteriors a Tamerlà de caire romàntic, s'ha d'esmentar les obres occidentals escrites amb voluntat historicista. Per voluntat historicista volem dir les obres que s'han escrit des d'un punt de vista més científic i amb una intenció, més o menys reexida, de plasmar fets amb rigor històric.

El *Decline and Fall of the Roman Empire* de Gibbon⁵⁶, que vol trobar lligams entre els móns present i passat, encara es considera una de les obres de referència de

⁵⁵ Borodin, George. (1945). *Cradle of Splendour. The song of Samarkand*. London: Staples.

la literatura històrica anglesa. Va ser escrit a partir del 1776 i la font principal que va utilitzar va ser la traducció de Pétis de la Croix. El seu Tamerlà no és un simple bàrbar d'Àsia central sinó un personatge que va marcar el curs de la història, tant a Àsia central com a Occident. Aquest historiador no dubta de que Tamerlà fos una plaga divina però, amb la consciència imperialista britànica típica del segle XVIII, el que critica són els seus mètodes i no els seus objectius. Gibbon no pot evitar una gran admiració per la set de poder del qui comença essent un pastor i que acaba conquerint un gran imperi.

A finals del segle XIX i, més especialment, durant el segle XX, la fotografia ha permès tenir imatges reals de les meravelles que van construir els timúrides. No podem oblidar artistes com Ella Maillart o Nicolai Veselovsky tot i que, possiblement, l'autor més important va ser Sergei Mikhailovich Prokudin-Gorskii (1863-1944). Aquestes obres constitueixen una font important d'informació pel que fa al Patrimoni artístic timúrida existent en aquella època.

Fins i tot obres molt recents recullen la figura de Tamerlà i les seves gestes des d'un punt de vista romàntic, reproduint i perpetuant la imatge que s'oferia en obres anteriors, recollint fragments de les biografies del conqueridor sense buscar contrastar la informació des d'una aproximació historicista o, ni tan sols donant una visió ambigua del personatge, concedint-ne el benefici del dubte. Un exemple molt clar és l'obra de Franco Cardini (2009) *Il signore della paura*⁵⁷.

5.1.3 Obres del període soviètic

Posteriorment, a meitats del segle XX, els historiadors soviètics van reprendre l'estudi de Tamerlà i dels timúrides en general. En general en donen una visió totalment negativa, potenciant els punts més escabrosos de la seva biografia. Aquesta visió és la que es generalitzarà als llibres de text i la que es transmetrà a Occident.

⁵⁶ Gibbon, Edward. (2013). *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Barcelona: Random House.

⁵⁷ Cardini, Franco. (2009). *Il signore della paura*. Milano: Arnoldo Mondadori.

Resulta molt complicat poder analitzar aquestes obres ja que estan redactades en rus i, en general, no tenen traduccions a altres llengües.

Com a exemple i donat que recull la versió oficial soviètica respecte a la imatge de Tamerlà s'ha analitzat la guia turística de la ciutat de Samarcanda escrita per Finitskaya (1982). Aquesta obra va ser publicada pels estaments responsables del turisme a la zona i està traduïda a l'anglès. En aquesta obra no es parla de Tamerlà fins a la pàgina 16 (cosa impensable avui en dia) i és per a titllar-lo de *conqueridor inhumà*, de *maníac* i insinuar que tenia problemes d'autoestima. Tamerlà no torna a aparèixer a l'obra fins a la pàgina 56 on se l'anomena el *terrible conqueridor* i, més endavant, s'acaba l'aparició del personatge a l'obra amb aquestes línies:

Per més de trenta anys, Timur va refer el mapa del Medi Orient amb les seves campanyes de conquesta acompanyades per ruïna i destrucció, extenent els contorns canviants del seu estat de curta-durada, que literalment va començar a caure immediatament després de la seva mort⁵⁸.

Aquesta és la imatge que s'exportava a Europa del personatge de Tamerlà en aquesta època: insignificant i cruel.

Com recull Justin Marozzi (2004) a la seva obra dedicada al conqueridor, el nom de Tamerlà va ser eliminat dels llibres d'història i, si s'esmentava, era per a qualificar-lo de bàrbar i dèspota⁵⁹.

5.1.4 Obres a l'Uzbekistan independent

En aquest apartat s'haurien d'incloure les obres escrites a partir de l'any 1991 i que, per tant, estan marcades pel fet que el país assolís la independència política amb l'escissió de l'antiga URSS.

No entrarem aquí a detallar les obres que composarien aquest apartat ja que s'hauria d'esmentar un corpus viu i que va creixent dia a dia. De totes maneres algunes obres, bàsicament de caire polític, si que formaran part de l'estudi del proper

⁵⁸ FINITSKAYA, ZOIA., 1982, pàg. 64.

⁵⁹ MAROZZI, J., 2004, pàg. 59.

capítol. Després de dècades d'oblit, la figura de Tamerlà s'ha rescatat i s'ha constituït en l'heroi nacional. Timur era el líder d'una nació i ara és el seu orgull, la figura que sintetitza i recorda la seva grandesa.

Així, doncs, aquest subjecte es tornarà a tractar de forma més amplia al proper capítol de l'estudi.

5.2 Classificació de les obres que conformen el corpus literari analitzat:

a) Obres contemporànies al personatge:

a. Històries i cròniques oficials de la cort de Tamerlà:

1722: Petis de la Croix (trad.). *Histoire de Timur-Bec, connu sous le nom du Grand Tamerlan, empereur des Mogols et Tartares.*

1723: Steward, Charles (trad.). *The Mulfuzat Timury or Autobiographical memoirs of the Moghul Emperor Timur.*

b. Històries i cròniques escrites pels pobles vençuts per Tamerlà:

1403: Khaldun, Ibn. *Le voyage d'Occident et d'Orient.*

1636: Arabshah, Ibn. Sanders, John Herne (trad.). *Tamerlane or Timur the Great Amir.*

1861 : Nève, Felix (trad.). *Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-Rokh dans l'Asie occidentale, d'après la crhonique arménienne inédite de Thomas de Medzoph.*

c. Aproximació europea primerenca:

1403: Soltanieh, Jean de. *La vie et la cour de Tamerlan. Récit de son ambassadeur auprès de Charles VI en 1403.*

1406: González de Clavijo, Ruy. *Embajada a Tamorlán.*

b) Obres occidentals posteriors al personatge:

a. Obres occidentals d'enfocament romàntic:

- 1540: Giovio, Paolo. *Vida del Gran Tamorlan*. Dins de: González de Clavijo, Ruy. *Embajada a Tamorlán*.
- 1540: Mexia, Pero. *Vida del Gran Tamorlan*. Dins de: González de Clavijo, Ruy. *Embajada a Tamorlán*.
- 1582: Argote de Molina, Gonzalo. *Discurso*. Dins de: González de Clavijo, Ruy. *Embajada a Tamorlán*.
- 1587: Marlowe, Christopher. *Tamburlaine the Great*.
- 1676: Pradon. *Tamerlan ou la mort de Bajazet*.
- 1739: Margat, Jean-Baptiste. *Histoire de Tamerlan, empereur des Mogols et conquerant de l'Asie*.
- 1739: Pacarony, Chevalier de. *Bajazet Premier. Tragedie*.
- 1753: Bec-Crespin, Jean du. *The Historie of the Great Empereur Tamerlan*.
- 1757: Gignes, Joseph de. *Histoire Générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares occidentaux avant et depuis Jesus-Christ jusqu'à present*.
- 1787: Langlès, L. *Instituts Politiques et Militaires de Tamerlan, proprement appelé Timour*.
- 1618: García de Silva. *Noticias del gran Tamurlan sacadas del libro V de los comentarios MSS. De Don Garcia de Silva, de la embajada que de parte del rey de España Felipe III hizo al rey Xaabas de Persia*. Dins de González de Clavijo, Ruy. *Embajada a Tamorlán*.
- 1618: Mexia, Pero. *Vida del Gran Tamorlan*. Dins de Gonzalez de Clavijo, Ruy. *Embajada a Tamorlán*.
- 1678: Sainctyon, Sieur de. *Histoire du Grand Tamerlan, tirée d'un excellent manuscrit, et de quelques autres originaux*.
- 1681: Saunders, Charles. *Tamerlane the Great, a Tragedy*.
- 1741: Sommerive, Comte de. *Bajazet Ier. Cinquième empereur des turcs, tragedie*.
- 1756: Voltaire. *Essai sur les mœurs et l'esprit de la nation*.
- 1819: Goethe, Johann Wolfgang. *Le divan oriental-occidental. Le livre de Timour*. (Trad. Porchat, Jacques).
- 1824: Rowe, Nicholas. *Tamerlane. A Tragedy*.
- 1827: Poe, Edgar Allan. *Tamerlane and Other Poems*.

- 1835 : Michaud, M. ; Poujoulat, M. *Correspondance d'Orient*.
- 1855: Chavannes de la Giraudière, Hippolyte de. *Conquêtes en Asie par les Mogols et les Tartares sous Gengiskan et Tamerlan*.
- 1859: Markham, Clements R. *Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo to the Court of Timour, at Samarcand*.
- 1865: Lamartine, Alphonse de. *Les Grands Hommes de l'Orient*.
- 1879: Schiltberger, Johann. *The bondage and travels of Johann Schiltberger, a native of Bavaria, in Europe, Asia and Africa, 1396-1427*.
- 1894 : Moranvillé, Henri. *Mémoire sur Tamerlan et sa cour par un dominicain en 1403*.
- 1938: Grousset, René. *L'Empire des Steppes*.
- 1942: Champdor, Albert. *Tamerlan*.
- 1945 : Borodin, George. *Cradle of Splendour. The song of Samarkand*.
- 1951: Percheron, Maurice. *Les Conquérants d'Asie*.
- 1955: Lamb, Harold. *Tamerlane. Conqueror of the Earth*.
- 1962: Hookham, Hilda. *Tamburlaine the Conqueror*.
- 1963: Brion, Marcel. *Le Mémorial des Siècles : Tamerlan*.
- 1971 : Demazière, Albert. *Les personnages maudits de l'histoire : Tamerlan ou la cruauté guerrière*.
- 1973: Michal, Bernard. *Tamerlan. Dans les Grands Conquérants*.
- 1975 : Benoist-Méchin, J. *Tamerlan le terrible construit une merveille: Samarcande*.
- 1978: Kehren, Lucien. *Tamerlan*.
- 1987: Wepman, Denis. *Tamerlan*.
- 1991: Roux, Jean-Paul. *Tamerlan*.
- 2001: VV.AA. *De Baty a Tamerlán*. (Trad. Enrique Moya Carrión).
- 2002: Veilletet, Pierre. *Le prix du sang*.
- 2003: Stier, Roy. *The Ultimate Warrior*.
- 2004: Marozzi, Justin. *Tamerlane: Sword of Islam, Conqueror of the World*.
- 2007: Blin, Arnaud. *Tamerlan*.
- 2009: Cardini, Franco. *Il signore della paura*.

- b. Traduccions a llengües occidentals de les obres contemporànies a Tamerlà:
S’ha decidit no posar les obres en aquest apartat. Es considera més interessant posar aquestes traduccions en l’apartat d’obres contemporànies al personatge (són les obres que es tradueixen) ja que no podem posar-hi les obres originals que no s’han pogut recopilar.

- c. Aproximacions occidentals de vocació historicista:
1806: Gibbon, Edward. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*.
1993: Forbes Manz, Beatrice. *The Rise and Rule of Tamerlane*.
1976: Filgueira Valverde, José. *Gómez de Soutomayor: mariscal de Castilla, embajador de Enrique III al Gran Tamerlán*.
2001: VV.AA. *De Baty a Tamerlán*. (Trad. Enrique Moya Carrión).

- c) Obres del període soviètic:
1982: Finituskaya, Zoia. *Guide of Samarkand*.

- d) Obres actuals de l’Uzbekistan independent:
Aquestes obres seran, en realitat, els discursos oficials i les entrevistes personals que es reculliran al capítol 6.

5.3 Tamerlà com a personatge cruel

L’aspecte més conegut del caràcter de Tamerlà i el que més sovint és citat a les obres que han parlat d’aquesta figura al llarg de la història és el de ser un conqueridor essencialment cruel i sanguinari i, com a conseqüència, molt temut a la seva època.

Segons paraules de Marlowe (1587), “és un terror pel món⁶⁰”. Cohen (2003) recull aquesta mateixa imatge i diu a la introducció de la versió en espanyol de *Tamburlaine the Great* de Christopher Marlowe:

⁶⁰ MARLOWE, C., 2003, p. 24.

Si hay mucho que admirar en este temible guerrero, sus enemigos encuentran también mucho que deplorar. Con razón le ven como un impávido asesino y destructor de todo orden establecido. Le denuncian como si fuera un diablo una encarnación del mal que amenaza al mismo cielo⁶¹.

Forbes-Manz (1993) diu que, “la historia de la seva carrera és una de soroll, destrucció i violència arreu del món⁶²”. Com a conseqüència d’aquesta violència, l’adjectiu que més s’utilitza quan algun autor vol tractar de descriure la figura de Tamerlà és aquest *cruel* que encapçala l’apartat aplicat tant a ell pel seu caràcter com a les accions que du a terme al llarg de les seves campanyes de conquesta i el seu regnat. Bec-Crespin (1595), per exemple, diu que “aquest príncep exercia tot tipus de crueltats a les ciutats i països que conqueria, cosa que aterroritzava els veïns de tal forma que voluntàriament es sotmetien com a vassalls seus⁶³”. Per a Nève (1861) “és amb tota justícia que li retrauriem a aquest monarca actes d’una crueltat odiosa⁶⁴”.

Aquesta és, doncs, la visió que se’ns ha donat principalment en la major part de les obres literàries escrites fins a l’època soviètica inclosa. Les obres d’aquesta època escrites a Occident també es fan ressò d’aquesta imatge de Tamerlà vist com un personatge cruel. Per a Marozzi (2004):

A l’època soviètica, les autoritats per por del nacionalisme que podia inspirar entre les poblacions de l’Àsia central el van excloure dels llibres d’història. Quan s’esmentava el seu nom només era un salvatge bàrbar i dèspota⁶⁵.

El poc que es coneixia, doncs, sobre aquest personatge estava condicionat per aquesta visió repetida de persona sanguinària i sense pietat. Per a Blin (2007), Tamerlà “encarnava l’amenaça absoluta per a l’època, siguent a la vegada turc, musulmà i hereu dels mongols⁶⁶”.

Tamerlà va ser, indiscutiblement, un dels majors conqueridors que ha donat la història aconseguint un territori dels més grans que mai ha estat sota el control d’un sol governant. Lamb (1955) ens recorda que, “un rere l’altre, va superar els exèrcits

⁶¹ COHEN, M., 2003, introducció.

⁶² FORBES-MANZ, B., 1993, p. 89.

⁶³ BEC-CRESPIN, J., 1968, p.69.

⁶⁴ NÈVE, F., 1861, p. 14-15.

⁶⁵ MAROZZI, J., 2004, p. 59.

⁶⁶ BLIN, A., 2007, p. 215.

de més de la meitat del món⁶⁷”. Per a Pétis de la Croix (1722) en la traducció que fa de la biografia de Tamerlà, “com només hi ha un Déu, només hi ha d’haver un rei⁶⁸”. Això ens dona una idea de la gran ambició que tenia aquest monarca.

Malgrat les seves grans conquestes, a occident no es coneix més que per les poques al·lusions que ens fan algunes obres i, com es deia, gairebé sempre, descrivint-lo com un personatge terriblement cruel. Com ens diu Lamb (1955), “al llistat europeu de reis, Tamerlà no hi té lloc. A les pàgines d’història només hi ha una vaga impressió del terror que va escampar⁶⁹”.

Per a Borodin (1945):

El seu nom ressona tot al llarg d’Àsia i Europa i és per a considerar-lo pels seus enemics com el cruel, l’home assedegat de sang que indulgeix en orgies de carnisseries que no tenen igual en res que el món hagi vist⁷⁰.

Com diu Mr. de Chavannes (1864), per a intentar entendre’l hauríem de basar-nos en els costums de l’època. No l’exculparien però segurament ens seria més fàcil arribar a entendre determinades accions:

Per a jutjar i comprendre Tamerlà, cal tenir en compte els costums de la seva època i, sobretot, les seves creences religioses. Si no ens situem des d’aquest punt de vista, resulta impossible conciliar les altes capacitats i els instints sanguinaris i devastadors que revelen les seves accions a menys que li suposem una d’aquestes natures impresionables, mòbils i fogoses, capaces de tot sota l’infuència de la passió. Però aquesta hipòtesi no és admissible: els càlculs freds dels que Tamerlà precedia els seus actes formen un dels trets més impactants del seu caràcter⁷¹.

Arnaud Blin (2007), en canvi, intenta posar els actes de Tamerlà i la seva trajectòria bèl·lica en termes d’avui en dia quan ens diu que, “en la moda actual dels “llibres negres”: comunisme, colonialisme, terrorisme, etc. Podriem fàcilment crear el de Tamerlà, efectivament culpable de nombrosos “crims contra l’humanitat” segons la terminologia contemporània⁷²”. Diu també que és “un estratega complet, potser el més complet de tots els temps⁷³”.

⁶⁷ LAMB, H., 1955, p. 15.

⁶⁸ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 311.

⁶⁹ LAMB, H., 1955, p. 18-19.

⁷⁰ BORODIN, G., 1945. p. 79.

⁷¹ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 228.

⁷² BLIN, A., 2007, p. 138.

⁷³ *Ibidem.* p. 132.

La veritat és que no queda gaire ben parat amb les seves opinions. Si valorem amb els nostres ulls moltes de les campanyes de conquesta i repressió de Tamerlà, el nombre de víctimes que en fa, els mètodes que utilitza per a castigar les revoltes, etc., certament ens trobem davant d'un *monstre* sense escrúpols ni el més petit respecte per la vida humana.

Ja que el “moment Tamerlà” constitueix un “proto-totalitarisme” encara que no els hi agradi als politòlegs i als filòsofs del segle XX que han vist el fenomen totalitari com un producte de la modernitat. El totalitarisme timúrida es mou per una ideologia específica que barreja l'herència mongol amb l'Islam, amb la idea de la guerra permanent, amb la voluntat d'instaurar un sistema universal de valors i per l'ús del terror com un mitjà de la política i, encara més, com una fi per ell mateix⁷⁴.

Sempre segons paraules de Blin (2007) “Tamerlà és el campió de la destrucció terrorista o, si ho preferim, de la violència política organitzada⁷⁵”. El compara amb personatges del segle XX com Stalin o Hitler dels qui diu que “van superar el rècord⁷⁶”. Queda clar, doncs, que la imatge negativa de Tamerlà ha sobreviscut al pas dels segles i segueix estant plenament vigent.

Caldria ara analitzar els fets i veure què feia, de quina manera i què és el que volia aconseguir amb les accions que el van portar a ser considerat d'aquesta manera.

5.3.1 L'ús de la por

Caldria establir la veracitat i la magnitud de la crueltat de Tamerlà ja que aquesta característica constitueix la que gairebé sempre s'aplica a aquesta figura.

Hi ha autors que han volgut donar la culpa als costums de l'època. Maurice Percheron (1951), per exemple, no té cap dubte que Tamerlà mereix el qualificatiu de cruel:

Les seves campanyes ens el mostren cruel. Certament ho va ser i de forma atroç. Malgrat això hem de recordar que la inhumanitat estava en els costums de l'època i que un cap no es podia mostrar estalviant cap vessament de sang. (...). La seva ferocitat va ser sempre política i no un efecte de còlera, de venjança o de maldad⁷⁷.

⁷⁴ *Ibidem*. p. 213.

⁷⁵ *Ibidem*. p. 139.

⁷⁶ *Ibidem*. p. 139.

⁷⁷ PERCHERON, M., 1951, p. 171.

Altres autors com Lamartine (1865) consideren en canvi que es tracta d'un fet únicament atribuïble al propi conqueridor i a la seva personalitat i creu que "tot pretexte era bo per a la mort. Timur va fer immolar fins i tot els desgraciats leprosos...⁷⁸".

En la línia dels que pensen que es tracta d'un tret comú e intrínsec a la cultura nòmada de l'Àsia central, es troba Jean Baptiste Margat (1739) que diu que, "aquests pobles, gairebé sempre a cavall, són d'un humor belicòs⁷⁹". Aquest autor creu que tant els perses com els que anomena *tàrtars* i entre els quals es trobava Tamerlà, comparteixen el gust per la provocació, l'ofensa i la posterior repressió cruenta:

Aquesta sublevació es va fer, primer, pacíficament; però era difícil que uns vencedors tan insolents com els tàrtars no fessin algun insult als perses, o que aquests fossin tan pacients com per sofrir-los sense murmuri i sense indignació. (...) Els tàrtars van acusar els perses com si aquests haguessin volgut excitar una sedició i aixecarse contra els vencedors. Els perses per la seva banda van pretendre que els tàrtars havien buscat un pretexte qualsevol per a exercir les seves crueltats ordinàries sobre aquells que es sotmetien de forma totalment voluntària. Aquest era en efecte el caràcter dels tàrtars⁸⁰.

La majoria dels autors, però, consideren que aquest caràcter bel·licós, malgrat pugui ser més o menys comú als habitants dels pobles d'aquesta zona geogràfica, és una característica sobretot aplicable a Tamerlà, de forma intrínseca, que el porta als extrems més inimaginables.

Michal (1973) diu que "Tamerlà explica, no sense cinisme: "els meus soldats poden morir. Se'ls paga per a això⁸¹". Lamb (1955) el considera un temerari a qui li agrada la guerra mogut, principalment, pel seu humor capriciós i diu que, "Timur, l'emir, era encara l'amant del combat –massa temerari per a pensar en sortides més grans que el seu propi humor⁸²".

Els autors que li són contemporanis també citen el caràcter irascible del gran Khan. Péti de la Croix (1722) a la traducció que va fer de la biografia de Cheref-ed Din Ali (1425) diu que "la còlera de Timur va ser tan violenta que va ordenar que es

⁷⁸ LAMARTINE, A., 1865, p. 216-217.

⁷⁹ MARGAT, J.B., 1739, p.5.

⁸⁰ *Ibidem.* p. 215.

⁸¹ MICHAL, B., 1973, p. 59.

⁸² LAMB, H., 1955, p. 65.

lliuressin una certa quantitat de caps dels habitants⁸³”. Rui González de Clavijo (1406), autor del relat de l’ambaixada a la cort de Tamerlà també parla d’aquest caràcter:

Y el Señor tuvo gran saña de sus Mirassaes, porque no habían ido los dichos Embajadores a aquella fiesta, y porque el Trujiman no había estado con ellos, y por su mengua no habían venido los Mirassaes del Señor que mandaban su casa, y enviaron por el Trujiman, y díjole: ¿Cómo por ti es el Señor ensañado, y ha habido enojo? Porque no estabas con los Embajadores de los Francos, y porque te castigues y estés todavía presto, mandamos que te horaden las narices, y te metan por ellas una cuerda, y te traigan por todo el Ordo, porque castigues. Y no lo habían dicho, cuando lo tenían por las narices otros hombres por se las horadar, y el Caballero que había llevado a los dichos Embajadores por mandado del Señor, que estaba allí, demandó merced por él, y escapó que no hiciesen de él justicia⁸⁴.

Ibn Arabshah (1436), el tercer autor contemporani a Tamerlà, es desmarca dels anteriors al considerar que no es tracta d’atacs de mal humor sinó que Tamerlà és molt intel·ligent i un gran estratega capaç de qualsevol tret per tal d’enganyar l’enemic i aconseguir els seus plans. Assegura que, “amb els seus canvis de comportament enganyava l’enemic⁸⁵”.

Algun autor actual també es decanta per aquesta versió. Blin (2007) arriba a anomenar-lo *mestre de l’estratègia psicològica*:

Més que cap altre, Tamerlà és un mestre de l’estratègia psicològica. Pot, per exemple, fingir la malaltia o bé fer creure que el seu exèrcit està en plena rebel·lió per tal d’empènyer un adversari cap a l’error. Aquest gust per la guerra psicològica es mostra a l’hora per la seva passió pels escacs i, en un camp menys lúdic, per la seva atracció per les tècniques de terror que imposa principalment en el moment de la presa de les ciutats⁸⁶.

El que sembla clar és que Tamerlà durant el seu regnat i les seves batalles va dur a terme actes que difícilment tenen justificació, especialment si els mirem des de la nostra perspectiva actual. Michal (1973) diu que, “innegablement hi ha demència en aquesta megalomania delirant, en aquesta crueltat portada al paroxisme⁸⁷”.

⁸³ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 435.

⁸⁴ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 179-180.

⁸⁵ ARABSHAH, I., 1936, p. 106.

⁸⁶ BLIN, A., 2007, p. 129.

⁸⁷ MICHAL, B., 1973, p. 78.

Com es pot apreciar, fins i tot la característica de la crueltat que, a priori, sembla poder aplicar-se a la figura de Tamerlà sense gaires dubtes, mereix una anàlisi més amplia i detallada.

A totes les obres es coincideix en que la seva màxima aspiració era la de ser considerat l'amo i senyor de tot el món. Sainctyon (1678), ho expressa dient que “tenia com a fonament l'honor i la glòria, amb un gran desig de fer el seu nom famós per tot l'Univers⁸⁸”. Això implicava ampliar cada cop més les seves conquestes i l'extensió del seu imperi. Una eina per a aconseguir-ho amb més facilitat era que, prèviament a les seves tropes, fos la seva fama la que arribés als nous territoris. Segons Percheron (1951), “els mongols deixaven escapar expressament alguns fugitius per a que s'encarreguessin d'espantar les ciutats veïnes amb els seus horribles relats⁸⁹”. Totes aquestes històries que s'explicaven sobre el conqueridor augmentaven la por que es tenia de la seva figura i els seus mètodes. Es pot considerar una utilització primerenca de la guerra psicològica i la propaganda bèl·lica.

Per a Paulo Giovio (1540) el seu nom era sinònim de terror:

El que los campos henchía
De esquadrones y soldados,
El Tamorlan que traía
Gente y pueblos espantados,
Este rostro y ser tenía.
Cuya venida espantaba
La ciudad que mas segura
Con muro y torres estaba,
Y el suelo y la tierra dura
De puro temor temblaba⁹⁰.

Tamerlà, com s'ha repetit en nombroses ocasions, va ser un dels majors conqueridors que ha donat la història i també va ser un dels més temuts. Per a Pradon (1676), “el soberbi vencedor, terror del món⁹¹”. Per a Mexia (1540), “seyendo el más temido y rico Rey que había en el mundo⁹²”. Margat (1739), coincideix en l'opinió de considerar-lo temut quan diu que la seva era “una armada victoriosa amb una reputació que havia portat el terror a tots els esperits⁹³”.

⁸⁸ SAINCTYON, S., 1678, p. 196.

⁸⁹ PERCHERON, M., 1951, p. 156.

⁹⁰ GIOVIO, P., 1540, P. 18.

⁹¹ PRADON, J., 1676, p. 111.

⁹² MEXIA, P., 1540, p. 12.

⁹³ MARGAT, J.B., 1739, p. 288.

La seva fama es va escampar ràpidament per tots els països d'Àsia i Margat ho justifica dient que, “les conquestes de Tamerlà eren massa extenses i massa ràpides com per no semblar el pànic entre les nacions d'Àsia⁹⁴”.

Fins i tot la seva fama es va estendre fins i tot per països llunyans on havien arribat relats de les seves conquestes i dels mètodes que hi emprava i així ens ho narra Ibn Arabshah (1436) a la seva biografia de Tamerlà:

I la por a ell es va estendre pels països llunyans i la païra (per Tamerlà) va arribar a Mazanderan, Gilan i a les Províncies de Rai i Irak i els cors i les oïdes estaven omplerts amb la seva fama i el terror que causava va a arribar a veïns i a persones distants però, sobretot, a Shah Shujah⁹⁵.

Quan Tamerlà i la seva armada arribaven a un territori ho feien “precedits del terror i seguits de la desolació” per citar les paraules de l'obra *Instituts Politiques et Militaires*⁹⁶. El temor previ que sentien els habitants d'aquell lloc normalment es veia confirmat per les accions que s'hi acabaven duent a terme per tal de conquerir-lo. Sainctyon (1678) diu que conforme l'exèrcit de Tamerlà avançava cap a una població, “com més s'aproximava, major era la por dels habitants⁹⁷”.

La visió de Champdor (1942) és especialment negativa al respecte:

I quan (Tamerlà) repeteix amb satisfacció : els meus pobles, les meves lleis, els meus combats, hauria pogut dir també : les meves massacres, els meus incendis, les meves osseres. Si en tot va ser gran, ho va ser particularment per les seves matances que van fer recórrer un calfred d'horror per tot el món⁹⁸.

Això era especialment cert si la vil·la intentava resistir-se al domini per part de Tamerlà. Margat (1739), diu que en aquests casos volia aplicar un càstig exemplar atacant amb “enemics furiosos dels que el simple nom provocava des de feia temps el terror⁹⁹”.

⁹⁴ Ibidem. p. 151.

⁹⁵ ARABSHAH, I., 1936, p. 27.

⁹⁶ LANGLESS, L., 1787, p. 72.

⁹⁷ SAINCTYON, S., 1678, p. 73.

⁹⁸ CHAMPDOR, A., 1942, p. 222.

⁹⁹ MARGAT, J.B., 1739, p. 218.

La fama que precedia l'arribada del gran conqueridor es va convertir en una autèntica arma bèl·lica de caràcter psicològic com ens diu Roux (1991) afirmant que, “de sobte, el terror tornava a ser el que havia estat en temps de Genghis Khan: un instrument de guerra¹⁰⁰”.

Gràcies a aquesta arma, molts pobles es deixaven conquerir directament, sense oposar-hi resistència. Blin (2007), diu que es “difícil dir si el terror és una eina de la conquesta o si la conquesta serveix el terror¹⁰¹”. En qualsevol cas, alguns pobles preferien rendir-se i tenir alguna possibilitat de que el conqueridor tingués clemència envers ells.

Així parla Sainctyon (1678) d'aquest terror que provocava el nom de Tamerlà i que tan bé servia als seus propòsits de conquesta dient que, “Tamerlà se'n va anar en persona a Babilònia per donar encara més terror als habitants en cas que volguessin resistir-s'hi¹⁰²”.

Els habitants sabien que si es resistien era condemnar-se a patir la seva terrible còlera. Sainctyon (1678) continua dient que, “van venir ambaixadors (...) sotmeten-se al seu imperi: de tal forma havia omplert de terror l'eco de les seves conquestes¹⁰³”.

Diu Cardini (2009), “recordeu que si voleu viure tranquils necessiteu obeir el Gran Emir¹⁰⁴”.

La seva sola presència al capdavant del seu exèrcit era suficient per a que aquest lluités encara amb més forces i més decisió. Bec-Crespin (1595) diu que en cas de rebel·lions difícils, Tamerlà “s'havia de posar al capdavant de les seves tropes per a encoratjar els seus amics i inspirar terror als seus enemics¹⁰⁵”.

Les ordres del gran Tamerlà eren executades sense que ningú gosés dur-li la contrària. Pétis de la Croix, en la traducció que fa del Zafar Nama, la biografia oficial

¹⁰⁰ ROUX, J.P., 1991, p. 88.

¹⁰¹ BLIN, A., 2007, p. 146.

¹⁰² SAINCTYON, S., 1678, p. 263.

¹⁰³ Ibidem. p. 237.

¹⁰⁴ CARDINI, F., 2009, p. 208.

¹⁰⁵ BEC-CRESPIN, J., 1968, p. 29.

del conqueridor escrita per Cheref-ed din Ali (1425) afirma que les ordres es cumplien amb gran diligència i “van crear un terror tan gran al Khorassan que no es podria explicar¹⁰⁶”. Pradon (1676) va dir que, “el nom de Tamerlà feia tremolar la terra¹⁰⁷”.

El terror que inspirava la seva presència tenia un efecte multiplicador de la por que sentien els seus enemics. Cheref-ed din Ali (1425) explica clarament aquest fenomen a la seva obra:

L'emir Moussa i els altres caps de les seves tropes que havien sentit nombroses vegades els efectes del valor de Timur, van ser presos de no sé quin terror que van estar obligats a escindir d'aquest exèrcit tres grans esquadrons que van enviar al davant amb l'ordre de mantenir-se cadascun en un camí particular per tal d'esperar Timur al seu pas¹⁰⁸.

També ho fa més tard Margat (1739) a la seva obra sobre Tamerlà:

Aquesta victòria va donar una gran reputació a l'aliança dels dos emirs i va convertir el nom de Tamerlà en terrible. Convertit en dominador de la campanya va decidir aprofitar el terror que havia escampat entre els enemics per a reforçar l'opinió que tenia un exèrcit molt poderós que el seguia¹⁰⁹.

Tamerlà tenia enemics fins i tot entre els seus propis homes. El poder sempre és envejat (en tots els llocs i totes les èpoques) però, fins i tot en aquests casos, el simple fet de sentir la veu del conqueridor era suficient per a que sentissin terror i volguessin desistir del seu intent. Steward (1830) en la traducció que fa del Mulfuzat Timury diu el següent:

En aquella època, quatre dels meus caps, el vizir Zinde Khushm, Amyr Musa, Abulys i Abual Mualy de Termez, tots ells amb grans deutes envers meu, van unir-se per a assassinar-me mentre gaudia de la diversió dels falcons i la caça. Així un dia mentre em divertia i tenia un falcó a la mà, aquests quatre cavallers van atacar els meus acompanyants. Immediatament vaig posar-me el petit timbal que tenia a la mà al cap com a casc, vaig fer volar l'ocell, vaig treure l'espasa i vaig cridar-los amb tota la meua potència. Quan van sentir la meua veu, van quedar aterroritzats i van intentar fugir però els meus acompanyants els van capturar. Vaig ordenar llavors que els confinassin i vaig continuar el meu esport¹¹⁰.

¹⁰⁶ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 315.

¹⁰⁷ PRADON. J., 1676., p. 132.

¹⁰⁸ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 151.

¹⁰⁹ MARGAT, J.B., 1739, p. 34.

¹¹⁰ STEWARD, C., 1830, p. 143.

Les cròniques també posen de manifest que Tamerlà aprofitava les noves possibilitats que li oferien els descobriments fets al llarg de les seves campanyes. Per exemple, introdueix l'utilització dels elefants de guerra portats de la Índia entre la seva cavalleria. Com explica Michal (1973), des de la primera batalla un cop tornats d'aquell país “els elefants sembren el pànic entre l'exèrcit dels Mameluks¹¹¹”.

És, com es pot veure, un dels personatges més temuts de la història i del qual les cròniques han guardat, precisament, aquest record del terror que inspira. A l'obra de Marlowe (1587) es diu, entre d'altres coses, que “temut Tamerlà, el nostre Déu terrenal, del qual la mirada fa tremolar aquest món inferior¹¹²”.

Sembla clar que la fama del gran Tamerlà es va estendre per tots els territoris de l'Àsia central. Com deia Sainctyon (1678), “va ser llavors que la ciutat va ser forçada a rendir-se o a esperar els odiosos esdeveniments que la llei del més fort imposa al més feble¹¹³”. Quan les seves tropes s'acostaven a una vil·la que encara no estava sota el seu control, els habitants tenien molta por ja que cap ciutat havia pogut resistir els assalts de l'armada timúrida. Sainctyon afirma, doncs, que la por que provocava el nom de Tamerlà feia que moltes ciutats es rendissin per por a les represalies:

La major part de les ciutats per les que passavem es rendien al príncep que les tractava amb dolçor. Les que oferien resistència eren castigades rigorosament en la persona dels seus habitants¹¹⁴.

Quedaven, doncs, aquestes dues opcions : rendir-se voluntàriament i intentar demanar clemència o bé lluitar fins al darrer moment i, en cas de derrota, patir la ira destructora del conqueridor. Chavannes de la Giraudière (1864) ho explica perfectament:

Torres formades amb els cadàvers dels vençuts ofegats en la calç i la sorra s'elevaven per tot arreu al costat de les ciutats que li havien tancat les portes i que havia hagut de conquerir per la força. D'una altra banda, les províncies i els llocs que van acceptar la seva

¹¹¹ MICHAL, B., 1973, p. 74.

¹¹² MARLOWE, C., 2003, p. 206.

¹¹³ SAINCTYON, S., 1678, p. 101.

¹¹⁴ *Ibidem.* p. 172.

dominació no van patir cap dany i els seus caps o els seus governadors, reintegrats sota la seva autoritat, van conservar els seus títols i van ser omplerts d'honors i de presents¹¹⁵.

De vegades la ciutat, en rendir-se, volia comprar el perdó de Tamerlà pagant una forta suma o bé acceptant l'espoli i pillatge de les coses de valor. Ho diu, per exemple, Margat (1739) afirmant que “la ciutat es va rendir i va pagar una suma considerable per a comprar la vida i l'expoli¹¹⁶”.

Les seves tropes ja inspiraven terror per si mateixes però quan el propi Tamerlà anava al capdavant del seu exèrcit, aquest sentiment de por era encara major. Steward (1830) diu que “quan van veure la meua bandera i van saber que avançava contra ells en persona, van estar aterroritzats i van enviar un ambaixador a suplicar misericòrdia¹¹⁷”.

Fins i tot exèrcits que haurien volgut plantar-li cara a les tropes de Tamerlà es veien abocats a rendir-se i demanar clemència. Segons la traducció de l'obra de Cheref-ed din Ali feta per Pétis de la Croix (1722) fins i tot els millors soldats respectaven i temien el conqueridor:

Quan els soldats van sentir el nom d'aquest príncep (Tamerlà), el respecte els va impedir lliutar, van admetre la seva feblesa, van besar el terra en senyal de sumisió i dos d'entre ells es van avançar amb humilitat demanant perdó a Timur¹¹⁸.

Algunes vegades, doncs, Tamerlà aconseguia victòries sense haver hagut de vessar ni una sola gota de sang gràcies a l'arma psicològica que era el terror que inspirava el seu nom. Stier (2003) diu que, els enemics “confosos i després intimidats per la presència del gran emir, van desmuntar i van llençar les armes”. És el que anomena “una victòria sense sang¹¹⁹”.

També aconseguia que alguns territoris es sotmetessin sota el seu poder perquè la fama de Tamerlà hi havia arribat i creien que avançant-se a la possible invasió era

¹¹⁵ CHAVANNES DE LA CIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 140.

¹¹⁶ MARGAT, J.B., 1739, p. 209.

¹¹⁷ STEWARD, C., 1830, p. 122.

¹¹⁸ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 170.

¹¹⁹ STIER, R., 2003, p. 92.

la millor manera d'aconseguir el favor del conqueridor. En paraules de Clavijo (1582):

Y el dicho Zaratan, habiendo oído del Tamurbec, y del su grande poder, y de cómo estaba entonces en la Persia haciendo guerra, y que había vencido al Sultán de la Persia, envióle sus Embajadores y su presente y letras, y envió demandar, que lo quisiese defender del Turco, y aquella su tierra, y él que era a su mandado; y que hiciese de él como de un su cautivo¹²⁰.

La fama de Tamerlà era tan gran i les notícies sobre els seus mètodes bèl·lics arribaven tan lluny que algunes vil·les, creient-se inexpugnables gràcies a la seva situació o fortificacions, pensaven que aquesta era la única forma vàlida de resistir-li. Chavannes de la Giraudière (1864) cita com alguns cavallers que havien pogut escapar de les tropes de Tamerlà explicaven coses terribles d'aquell exèrcit i que “el seu senyor va jutjar que no era prudent arriscar-se en una batalla i va decidir tancar-se a la ciutadella de Balk¹²¹”.

La història demostrarà que estaven equivocats i que les forteses no eren suficients per a contenir les forces de l'armada timúrida. Així, doncs, cada cop que una d'aquestes ciutats fortificades queia, la fama de Tamerlà es feia encara més gran i la desesperació dels que s'hi havien d'enfrontar era encara pitjor.

Aquest terror que causava el nom de Tamerlà espantava exèrcits sencers que es donaven a la fuga abans que enfrontar-s'hi. Per a Pétis de la Croix (1722), “el terror secret que tenien de Timur va fer que les tropes de Malek es donessin a la fuga¹²²”.

D'altra banda, l'exèrcit de Bedakchan va prendre el camí de l'extremitat del Mont Kerkes on es va parar pensant que no passaria ni un ocell sense el seu permís però quan van veure la cavalleria de Timur van donar-se a la fuga encara que quan van arribar al congost de Gerem van voler enrocar-se. Tan aviat com l'estendard de Timur va acostar-se, totes les tropes van fugir més enllà de la muntanya¹²³.

Si a la por que provocaven les tropes de Tamerlà s'hi afegia la figura del mateix conqueridor liderant-les, el terror encara era major i mots enemics es donaven

¹²⁰ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 108.

¹²¹ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 116.

¹²² PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 152.

¹²³ *Ibidem.* p. 167.

a la fuga. Segons Pétis de la Croix (1722) els enemics, “tan bon punt van saber que arribava el gran Timur van girar-se i van fugir¹²⁴”.

La fama terrorífica de Tamerlà era, fins i tot, suficient com per a posar en fuga exercits més nombrosos que el seu. Cheref-ed din Ali (1425) diu que “aquesta armada tan ferotge i tan nombrosa en comparació amb la de Timur, va donar-se a la desbandada¹²⁵”.

5.3.2 Repressions i destrucció

Tamerlà no només conqueria territoris nous sinó que havia d’apagar constantment revoltes que sorgien amb més o menys violència a les ciutats que ja es trobaven dins del seu imperi.

Per a Pétis de la Croix (1722):

Aquesta cèlebre fortalesa que no havia estat mai conquerida per cap altre sobirà, va ser guanyada per la força de les armes pel gran Timur. Va ser presa el vintè dia del setge i les tropes hi van entrar amb el sabre a la mà. Van matar gran quantitat d’aquells rebels i en van precipitar un gran nombre des de l’alt de la muntanya després d’haver-los lligat coll i braços. Així van netejar el món d’aquests bojós que no tenien altra cosa a fer que crear desordre i malifetes¹²⁶.

Per a Ibn Arabshah (1436):

I quan van ser finalment destruïts i tota traça d’ells va ser esborrada i quan el seu foc va ser sufocat, les aigües que fluïen pel seu regne van ser netejades d’enemics i rebels ja que no va quedar ningú a la Transoxiana desobedient o disposat a resistir-s’hi¹²⁷.

Els mètodes emprats en aquestes sufocacions de revoltes no eren gens generosos amb les persones que havien iniciat aquestes sublevacions. Segons Chereffedin Ali (1425), la princesa Cotluc Turcan Aga, germana de Tamerlà, li manifesta el seu disgust per les rebel·lies sorgides i li diu al seu germà el que pensa que hauria de fer:

¹²⁴ Ibidem. p. 174.

¹²⁵ Ibidem. p. 154-155.

¹²⁶ Ibidem. p. 418-419.

¹²⁷ ARABSHAH, I., 1936, p. 16.

Aneu, li diu ella, del costat de Mazendran i de kelat per a castigar aquesta tropa orgullosa que ha tingut l'osadia de sortir del camí de l'obediència. Feu-los tractar d'una manera tan ruda que serveixi d'exemple als demés. Que no es perdoni la seva vida. Que es saquegin les seves cases i, en definitiva, que els criminals rebin un càstig conforme als seus crims i que els innocents no caiguin en la desgracia i en la pena sortint del bon camí pel consell dels malvats¹²⁸.

Les forces de Tamerlà s'enfrontaven a les revoltes que sorgien i castigaven la ciutat sense cap mena de miraments. Sainctyon (1678) diu que les ordres de Tamerlà eren de castigar la ciutat tan bon punt era presa i "passar tot a ferro i sang sense perdonar ningú per a servir d'exemple als altres que volguéssin en un futur posicionar-se contra el seu poder¹²⁹".

Com es pot apreciar, Tamerlà, sempre conscient de la importància de fer córrer la veu sobre les seves campanyes, aprofitava també els sufocaments de rebel·lions per a enviar un missatge a qualsevol altre que tingués el pensament de fer-ho.

Es va saber que el gran Cham (Tamerlà) volia que es fes justícia amb tots els qui havien instigat la revolta. Això va ser executat en nom de l'emperador, i pels seus ministres mateixos. Es van executar dos-cents habitants dels qui els caps van ser exposats a la gran plaça per a servir d'exemple i de terror a qualsevol que tingués la temptació de revoltar-se¹³⁰.

La seva venjança sempre tenia la voluntat de ser exemplar. Qualsevol que passés per aquestes terres podia veure els macabres monuments que en feien referència. Segons Margat (1739):

Va castigar al passar Sebzvar, vil·la del Khorassan, que s'havia revoltat. Havent-la pres va fer passar tots els seus habitants pel fil de l'espasa. Dos mil havien estat fets presoners, va donar l'ordre que fossin amuntegats vius uns al damunt dels altres amb mahons i ciment i que es construïssin torres, monuments capaços de deslluir la seva glòria però també d'immortalitzar la seva venjança¹³¹.

Fins i tot feia arribar les notícies de com els rebels i les ciutats revoltades eren castigats sense miraments a altres llocs allunyats mitjançant l'enviament de cartes que relataven els esdeveniments i que es llegien en públic. Segons Ibn Arabshah (1636),

¹²⁸ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 357.

¹²⁹ SAINCTYON, S., 1678, p. 214.

¹³⁰ Ibidem. p. 74.

¹³¹ MARGAT, J.B., 1739, p. 137-138.

aquestes cartes eren llegides “en places i assemblees i llegides als qui anaven i venien¹³²”.

Diu Veilletet (2002):

Tamerlan, nodrit amb llet d'euga, era més mongol que turc, cap guerrer terrible, i d'una crueltat que sobrepassava l'entendiment. S'explicava que a proximitat de les ciutats que acabava de pillar i cremar elevava altes torres fetes únicament amb cranis de les seves víctimes¹³³.

Amb qui Tamerlà era encara més dur era amb les ciutats que ja havien estat conquerides amb anterioritat però que s'havien revoltat. Wepman (1987) posa com a exemple la rebel·lió de Herat després que s'hagués rendit a les tropes de Tamerlà i diu que, aquest, “va tornar, va suprimir la revolta i va construir torres amb les calaveres dels rebels¹³⁴”.

Una ciutat que s'hagués rendit per a demanar clemència a Timur i que en realitat aquest fet no fos més que una tretxa per a evitar càstigs però no acceptés realment la seva sobirania, segons la opinió del conqueridor, era mereixedora de la pitjor de les repressions. Així ho diu Kehren (1978):

La sort dels assetjats era llavors horrible: pillatge total, violacions, massacre de gairebé tota la població, condemna dels sobrevivents a l'esclavatge i incendi dels habitatges. Era el mateix per als qui, havent-se rendit una primera vegada, aprofitaven l'allunyament de Tamerlà per a rebel·lar-se. És amb aquests amb els qui Tamerlà es mostrava més implacable: les piràmides fetes amb els caps tallats s'erigien davant de la ciutat arrasada per tal de servir d'exemple¹³⁵.

Per a Borodin (1945), “li agrada veure les torres construïdes amb calaveres humanes, il·luminades per la nit per esperits malignes”¹³⁶.

Quan Tamerlà conqueria una vil·la per la força, no hi havia perdó possible per als seus soldats ni tampoc pels seus habitants. Així ho descriu Pétis de la Croix (1722):

¹³² ARABSHAH, I., 1936, p. 42.

¹³³ VEILLETET, P., 2002, p. 32.

¹³⁴ WEPMAN, D., 1987, p. 72.

¹³⁵ KEHREN, L., 1978, p. 45-46.

¹³⁶ BORODIN, G., 1945, p. 80.

Van entrar a la ciutat, van agafar el Governador i els principals habitants i, llavors, van passar pel fil de l'espasa la majoria dels qui la defensaven, fent també taula rasa sobre els habitants dels quals van endur-se dones i nens com a esclaus després d'haver pillat tot el que van trobar¹³⁷.

La major part dels homes morien en el decurs de les batalles o bé, posteriorment, com a càstig per a haver defensat la ciutat. Quedaven, llavors, les dones i els infants que, la majoria de cops eren capturats com a presoners o esclaus. En paraules de Nève (1861), “el ferotge tirà va donar l'ordre d'endur-se en captivitat les dones i els infants¹³⁸” i afegeix en quines terribles condicions quan diu que “els van conduir al nostre país nus i descalços, sufrint gana i sed¹³⁹”.

Queda clar que aquests presoners eren tractats durament, sense cap escrúpol i enviats en condicions molt precàries allà on fessin falta.

La pitjor calamitat que Timur va fer caure sobre Armènia després de les tortures i les massacres va ser la deportació una gran quantitat d'habitants, sobretot cristians, lliurats com a presoners a oficials mongols i transportats a l'Àsia central ja fos per a viure en esclavatge o per a augmentar la població dels països musulmans. (...). La majoria dels armenis transplantats d'aquesta manera en una terra estrangera o bé van morir de misèria o bé van ser forçats a abjurar de la seva fe¹⁴⁰.

Normalment eren enviats com a esclaus cap a les principals ciutats de l'imperi o a la mateixa Samarcanda. D'altres vegades servien per a repoblar zones devastades. Moranvillé (1894) ho descriu perfectament :

Els nens i les dones els prenen. Uns els venen, els altres els fan esclaus i els envien a les seves ciutats. Els altres els arrosseguen amb ells en gran misèria i servitut tots nusos i tristos i n'hi ha molts que moren de gana i de fred. I això ho fan als cristians igual que als sarrasins, cosa que cal remarcar¹⁴¹.

Segons Henri Moranvillé aquests esclaus no patien cap distinció per la religió que tinguessin. En algunes ocasions, fins i tot, els presoners eren tan nombrosos que entorpien l'avenç de les tropes timúrides. Després d'arrasar la ciutat de Delhi, per

¹³⁷ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 234.

¹³⁸ NÈVE, F., 1861, p. 45.

¹³⁹ Ibidem. p. 76.

¹⁴⁰ Ibidem. p. 53-54.

¹⁴¹ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 453.

exemple, Tamerlà va considerar que els presoners molestaven i no va dubtar a encarregar que fossin eliminats. Langlès (1787) diu que, “Timur va donar una ordre digna d’un conqueridor. Va ser la de degollar tots els presoners¹⁴²”.

La figura de Tamerlà ha passat a la història com un dels personatges més destructors que s’han donat, equiparant-lo a Atil·la o a Genghis Khan. Per a Benoist-Méchin (1975) les campanyes de Timur, “van ser menys guerres de conquestes que empreses d’exterminació¹⁴³”. Ibn Arabshah (1436) ja havia considerat que el conqueridor tenia un lloc destinat “al més profund forat de l’infern¹⁴⁴”.

Arrasa les ciutats que se li volen resistir sense tenir cap clemència d’elles i moltes vegades sense tenir intenció ferma de reconstruir la vil·la encara que sigui sota el seu mandat.

El conqueridor deixa darrere seu una ruta interminable, flanquejada de destrucció i de massacres, un país arrassat, abatut, on, segons els seus costums, d’altra banda, no ha resolt res. Va trobar la Índia fragmentada i dividida. La va deixar de igual manera però, a més a més, arrassada¹⁴⁵.

Ibn Arabshah (1436) cita les paraules del propi Tamerlà dient que davant seu van la devastació, l’esterilitat i la pesta:

Déu totpoderós m’ha anomenat senyor sobre tu i sobre prínceps injustos i reis despòtics, i m’ha alçat per sobre dels meus enemics i m’ha ajudat contra els meus adversaris tal i com has vist i sentit. Així, doncs, si obeeixes i et conformes amb això, estaràs fent bé. Sinó, sàpigues que tres coses em precedeixen, devastació, esterilitat i pestilència, desgràcies que t’afectaran i que seran culpa teva¹⁴⁶.

Són les mateixes paraules que recull Benoist-Méchin (1975) a la seva obra sobre Tamerlà:

Abans de partir a la guerra, Tamerlà enviava als sobirans enemics cavallers portadors de missatges lacònics “donant-lis l’ordre de morir-. Advertia les poblacions que tres flagells avançaven entre les seves armes: la desolació, l’esterilitat i la pesta¹⁴⁷”.

¹⁴² LANGLÈS, L., 1787, p. 74.

¹⁴³ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 109.

¹⁴⁴ ARABSHAH, I., 1936, p. 231.

¹⁴⁵ MICHAL, B., 1973, p. 71.

¹⁴⁶ ARABSHAH, I., 1936, p. 27.

¹⁴⁷ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 110.

Els passatges que descriuen les escenes de destrucció protagonitzades per Tamerlà i els seus soldats són sovint impactants per la crueltat amb la que es descriu i per la pròpia naturalesa de les barbaritats que s’hi expliquen. Un bon exemple el tenim en l’obra de Ibn Arabshah (1436):

I quan arribava a veure la ciutat, ordenava carnisseries i sacrilegis, massacres i saquejos, devastació, cremar les collites, tallar els pits de les dones, destruir els infants, desmembrar els cossos, insultar l’honor, que les persones dependents fossin traïts i abandonats, la catifa del perdó guardada i la manta de la venjança estesa¹⁴⁸.

Són escenes que vistes des dels nostres ulls actual semblen totalment impossible de justificar. Posades, però, en el context de la seva època i dels costums practicats, no només per Tamerlà, sinó per molts altres personatges, no constitueixen un comportament totalment aïllat.

Per a Borodin (1945):

Piràmides de calaveres humanes s’anaven alçant, més macabres i horribles que res que s’hagués vist sobre la superfície de la terra. Setanta mil van ser massacrats d’aquesta manera, i tot el món islàmic va proclamar Timur com el diable encarnat i un sanguinari¹⁴⁹.

La recompensa que obtenen les tropes timúrides amb tota aquesta destrucció són les enormes riqueses que s’obtenen gràcies al pillatge i saqueig de les ciutats. Marozzi (2004) diu que “les espases deixaven ruïnes fumejants, cossos apilats i torres de cranis” però a canvi hi havia caballs i camells “portant els tresors més fantàstics del món presos de les grans ciutats¹⁵⁰”.

Quan les tropes de Tamerlà volien ocupar una ciutat que no volia rendir-se voluntàriament, sovint l’envoltaven impedint que els habitants poguessin sortir-ne. Això feia que, poc a poc, s’anessin quedant sense provisions. Sainctyon (1678) diu que el conqueridor, “llest com era, va considerar millor deixar l’enemic patir una mica i que consumís les seves provisions¹⁵¹”.

¹⁴⁸ ARABSHAH, I., 1936, p. 45.

¹⁴⁹ BORODIN, G., 1945, p. 103.

¹⁵⁰ MAROZZI, J., 2004, p. 206.

¹⁵¹ SAINCTYON, S., 1678, p. 62.

Era una forma de posar fi a la situació de setge. Molts cops, però, els soldats tímúrides arrasaven els camps al voltant de la ciutat mentre durava el setge com a forma d'aconseguir provisions per a les pròpies tropes. Margat (1739) explica que l'exercit de Tamerlà “va tallar les vinyes que eren una de les principals riqueses del país i van arrassar els camps de “gom” del que tothom feia el seu aliment principal¹⁵²”.

Destruir els cultius era també una forma de càstig suplementària pels qui no accedien a rendir-se. En aquests casos, un cop marxaven els soldats, els habitants es trobaven condemnats a la fam i la misèria. Kehren (1978) ho explica amb detall:

Tamerlà va deixar Damasc el 19 de març del 1401 deixant darrere seu una ciutat devastada. Un gran nombre d'habitants van morir de gana i de malaltia després de la seva marxa. El 29 de març les llagostes van apareixer devorant el que quedava dels cultius. Una fam atroç es va instal·lar i va portar a escenes de canibalisme. El nom de Tamerlà va ser maleït per sempre pels supervivents i pels seus descendents¹⁵³.

Després d'assetjar les ciutats, les tropes de Tamerlà sovint en destruïen les fortificacions per a que no poguessin tornar a resistir-se de la mateixa manera en el futur. Ibn Khaldun (1403) diu que, “de tots costats s'esfondraven els murs de la ciutadella: no podent més, els assetjats van demanar el perdó¹⁵⁴”.

Com ens diu Cherefeddin Ali (1425), de la ciutat no queda res més que el nom un cop marxen les tropes de Tamerlà:

Van vèncer tan bon punt van arribar. Van obrir bretxes i van entrar a la ciutat. Van passar pel fil de l'espasa una infinitat de gent i van destruir tots els edificis, des de les cases més considerables fins a les més modestes, de forma que no va quedar d'aquesta gran ciutat que el simple nom d'Esferaïn que no se li podia treure¹⁵⁵.

Si el biògraf « oficial » de Tamerlà diu això, el seu antagonista, Ibn Arabshah (1436) no podia quedar-se enrere:

Va descarregar amb resolució la cavalleria contra el Korasan i va capturar i matar al sultà. Va enderrocar les fortificacions, va convertir en ruïnes els edificis i va imposar sobre els

¹⁵² MARGAT, J.B., 1739, p. 198.

¹⁵³ KEHREN, L., 1978, p. 116.

¹⁵⁴ KHALDUN, I., 1995, p. 236.

¹⁵⁵ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 331.

qui quedaven un governador en el seu nom emportant-se tot el que es podia moure cap al regne de Samarcanda¹⁵⁶.

Es destrueixen les fortificacions i també la resta dels edificis de la població. Algunes vegades , però, es fan excepcions. Langlès (1787) diu que es van perdonar “les mesquites, les escoles i els hospitals¹⁵⁷”. Brion (1963) també opina el mateix:

Quan tots els habitants de més de vuit anys van ser massacrats, Tamerlà va fer marcar amb un signe que els havia de salvar els hospitals, les mesquites i les escoles, després totes les cases van ser incendiades¹⁵⁸.

En totes aquestes ciutats conquerides per la força per Tamerlà, un cop assolit el control de la mateixa, es procedeix al pillatge de les seves riqueses. Ibn Khaldun (1403) diu que un cop entraven a les ciutats “es lliuraven al pillatge i les espoliacions i atemptaven a l’honor de la gent de la pitjor forma possible¹⁵⁹”.

Tamerlà expropiava la gent de les ciutats i els hi prenia immenses riqueses. Després autoritzava el pillatge de les cases: es segrestaven les dones, es confiscaven els béns i es calava foc als parracs i als objectes sense valor¹⁶⁰.

L’espoliació s’acompanya de tota mena d’actes violents i vandàlics amb la total permissivitat de Tamerlà envers les seves tropes.

Per a Petis de la Croix (1722):

Els soldats enemics van pillar la plaça i van exercir més violències, més crueltats i més abominacions que l’esperit humà no pot imaginar. El dany va ser general i totes les riqueses, els tresors, les rareses que s’havien anat recollint des de feia molts anys en una ciutat tan important, van ser dissipades en menys de deu dies per aquest terrible estrall¹⁶¹.

Grans ciutats com Bagdad van patir aquesta ira destructora dels exercits de Tamerlà. Ibn Arabshah (1436) diu que “va escampar la destrucció i va enviar els seus soldats insolents contra aquesta ciutat¹⁶²”.

¹⁵⁶ ARABSHAH, I., 1936, p. 32.

¹⁵⁷ LANGLÈS, L., 1787, p. 85.

¹⁵⁸ BRION, M., 1963, p. 79.

¹⁵⁹ KHALDUN, I., 1995, p. 227.

¹⁶⁰ Ibidem. p. 236.

¹⁶¹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 383.

¹⁶² ARABSHAH, I., 1936, p. 106.

Lamb (1955) hi està d'acord:

Bagdad, anomenat Dar essalam, la casa de la pau, hagues hagut d'anomenar-se millor en aquell dia el palau de la destrucció i l'infern. (...). Cent-vint columnes van ser construïdes amb caps tallats i potser noranta mil persones van morir¹⁶³.

Igualment la ciutat d'Alep, a l'actual Síria, i la seva actual capital, Damasc van patir aquesta destrucció dels soldats timúrides. Michal (1973) parla de la primera d'aquestes vil·les dient que és “pillada a consciència per l'exèrcit timúrida amb les massacres habituals mentre el conqueridor parla de teologia amb els doctors de la llei¹⁶⁴”.

Kehren (1978), per la seva banda, parla de Damasc:

Finalment, després de quaranta-tres dies de setge, la ciutadella es va rendir. Per a castigar la ciutat per aquesta dura resistència i per a oferir als seus soldats que s'havien esperat a la plana una compensació per la seva paciència, va autoritzar la seva armada a entrar a Damasc per a pillar-la després de fer evacuar tota la població sota la guardia dels emirs. Els seus homes van recollir un botí tan prodigiós com variat¹⁶⁵.

Kehren (1978) també parla de la meravellosa ciutat d'Isphahan a Pèrsia (actual Iran), tot i que, en aquest cas, si es van respectar algunes cases per ordre directa de Tamerlà:

Presat d'una còlera violenta va ordenar a tot el seu exèrcit que es precipités sobre Isphahan i matés tots els seus habitants. La única excepció van ser les cases ocupades pels doctors de la llei i pels quei havien salvat soldats escapant de la matança i els seus habitants, protegits per guàrdies enviats per a aquest menester¹⁶⁶.

A Delhi no hi va haver aquesta *sort* i no va quedar pràcticament res d'empeus. Marozzi (2004) diu que, “el flagell de Déu va deixar la seva terrible marca i va obscurir les pàgines de la història de la Índia¹⁶⁷”.

¹⁶³ LAMB, H., 1955, p. 217.

¹⁶⁴ MICHAL, B., 1973, p. 74-75.

¹⁶⁵ KEHREN, L., 1978, p. 115.

¹⁶⁶ Ibidem. p. 62.

¹⁶⁷ MAROZZI, J., 2004, p. 274.

Malauradament la destrucció de les ciutats no va aturar-se en la dels edificis. Ibn Arabshah (1436) diu de Tamerlà que, “es mantenia actiu en constants agressions fins que va tornar a aquest país i va destruir ciutats i persones sense distinció¹⁶⁸”.

Sembla molt atrevit donar la raó a Arnaud Blin (2007) quan diu que Tamerlà preferia turmentar la població civil abans que els soldats enemics “degut a interessos estratègics així com a la psicologia complexa del personatge¹⁶⁹”.

El que si és cert és que el conqueridor semblava no tenir cap problema amb el fet de donar l'ordre d'arrasar totalment amb la població d'un lloc determinat. Per a Lamartine (1865), Tamerlà salvava les elits del pensament que “li semblaven una excepció a aquesta humanitat que menstenia fins a l'infinit¹⁷⁰”.

La seva vara de mesura en quant al respecte de la vida humana caldria comparar-la amb la de grans conqueridors de la seva època i no amb la que es té avui en dia en la nostra societat. Per a Benoist- Méchin (1975), als seus ulls “l'espècie humana no era res més que fems i no mereixia cap clemència¹⁷¹”.

Com s'ha dit anteriorment, Tamerlà no tolera que les ciutats que ja estan sota el seu poder es revoltin i vulguin desfer-se'n. En aquests casos, com va ser a Bagdad, la seva venjança és terrible tal i com diu Grousset (2001):

La venjança de Tamerlà va ser implacable. Ell, que set anys abans havia tractat Bagdad amb una certa moderació, va ordenar aquest cop una massacre general. Cada soldat va haver de dur un cap d'un habitant, diu Chéref-ed din Ali; dos caps diu Ibn Arabchah. Com a excepció en mig d'aquestes carnisseries, Tamerlà va salvar algunes persones de lletres i, fins i tot, els hi va oferir vestits d'honor. A banda d'ells, tota la població va ser massacrada com tots els edificis van reduir-se a ruïnes a excepció de les mesquites. Ibn Arabshah estima les víctimes en noranta-mil¹⁷².

Cardini (2009) diu:

¹⁶⁸ ARABSHAH, I., 1936, p. 115.

¹⁶⁹ BLIN, A., 2007, p. 101.

¹⁷⁰ LAMARTINE, A., 1865, p. 219.

¹⁷¹ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 110.

¹⁷² GROUSSET, R., 2001, p. 513-514.

Poc quedaba del seu antic esplendor. Les esglésies havien estat destruïdes per ordre de Timur, irritat perquè la població armènia, que odiava els turcs locals, havia donat signes de simpatia per l'otomà Bajazet que els haguès volgut sotmetre¹⁷³.

També és destacable la matança que ordena Timur dels presoners fets amb la presa de la ciutat de Delhi com descriu Michal (1973):

Fredament dona l'ordre als seus soldats de matar immediatament els seus captius, sense consideració de sexe o d'edat sota l'amenaça de ser ells mateixos sacrificats i de confiscar els seus bens pel bé de l'estat. S'asisteix a aquesta matança gigantesca, fantàstica, inimaginable: cent-mil desgraciats hindús, homes, dones, infants, són degollats en tres hores. Això es tradueix en una ossera d'on puja, en la calor humida de Delhi, una olor putrefacta¹⁷⁴.

Segons hagi estat el procés de presa de la ciutat, la venjança de Tamerlà sobre els seus habitants serà més o menys cruenta.

Per a Ibn Arabshah (1436):

Llavors Timur va tornar al Khorassan amb un propòsit fixat de prendre revenja del Seistan, on els seus habitants van sortir cap a ell demanant pau i acords, coses que ell els hi va prometre a condició que devien donar-li les seves armes. (...). Tan bon punt van tenir aquesta garantia, va portar l'espasa contra ells i va enviar-los l'exèrcit de la mort. Llavors va enderrocar la ciutat no deixant ni un arbre ni una pared i destruint tot sense deixar ni una traça de la seva existència. I quan va marxar ningú va quedar amb vida i va actuar així perquè en un primer moment el van insultar¹⁷⁵.

Per a Nève (1861):

I precipitar els homes indistintament, fidels i infidels, des de les fortificacions del castell cap als fossars. I així els soldats van executar immediatament la seva cruel ordre. Es van posar a llençar sense distinció tots els assetjats als fossars del voltant. Les piles de cadàvers es van enlairar tan que els darrers que van ser llençats no van morir pel cop¹⁷⁶.

De vegades, se salven alguns habitants i són fets presoners o esclaus. Altres vegades en canvi no se salva ningú. Segons Champdor (1942), "la venjança de Tamerlà no salvava ni els nens ni les dones, la seva campanya va ser un seguit d'atrocitats¹⁷⁷".

¹⁷³ CARDINI, F., 2009, p. 175.

¹⁷⁴ MICHAL, B., 1973, p. 68.

¹⁷⁵ ARABSHAH, I., 1936, p. 23.

¹⁷⁶ NÈVE, F., 1861, p. 45.

¹⁷⁷ CHAMPDOR, A., 1942, p. 62.

En relats com els de Ibn Arabshah (1436) es descriuen autèntiques atrocitats comeses per les tropes de Tamerlà en el moment d'una conquesta:

Afeitaven caps, amputaven colls, trencaven cames, tallaven espatlles, cremaven fetges, marcaven cares, treien ulls, obrien ventres, feien cecs els que veien, feien callar les llengües, llevaven la capacitat de sentir, trencaven nassos contra el terra, llaveràven boques, tallaven pits, xafaven esquenes, escapçàven costelles, tallaven melics, fonien cors, tallaven tendons, vessaven sang, ferien parts privades, feien violència contra les ànimes, destruïen els homes, feien caure cossos, destruïren vides i ni tan sols un terç o una quarta part dels habitants del Rum van escapar l'infern amb el que es van trobar sinó que la majoria van ser estrangulats o devorats per bèsties salvatges¹⁷⁸.

Llavors Timur va girar les rendes de l'atropellament cap a la ciutat de Siwas. (...). Quan la tempesta es va acabar, quan va tenir els soldats sota el seu poder, els va lligar tots amb cadenes i va ordenar que fos cavada una cripta sota el nivell del terra per a ells i va ordenar-los que s'hi fiquessin vius en aquells forats mentre que els líders eren llençats als pous de Badar. I el nombre d'homes que van acabar en aquests pous era de tres mil. Després va donar llibertat per al pillatge i va causar saqueig, captivitat i estralls¹⁷⁹.

El recurs a les tretes i enganys també sembla una moneda corrent pel que fa a les repressions sobre els habitants de les ciutats conquerides per la força. Així ho explica Moranvillé (1894):

Els va respondre que la seva llei era bona i els va ordenar que anessin a refugiar-se en les seves esglésies amb les seves dones i els seus fills per tal que ningú els fes cap mal, i així ho van fer amb alegria i van anar amb ells alguns altres per a salvar-se i, tan bon punt com va estar dins la ciutat, va fer tancar la porta dels jueus i els va fer cremar tots¹⁸⁰.

Malauradament el resultat gairebé sempre és el mateix: destrucció de les fortificacions, els edificis i de la població local. Com diu Khaldun (1403), “després d'haver-los convidat a tots a tornar a casa, els va atacar de nit i els va massacrar a tots¹⁸¹”.

El recurs als enganys era força comú pel que fa a la repressió contra els habitants de les ciutats assetjades. Brion (1963) ho resumeix de la següent manera:

Tamerlà va aconseguir finalment la rendició dels habitants de la ciutat però, segons els seus costums, no va respectar les condicions d'aquesta capitulació, exigint un pagament deu vegades superior al que havia estat acceptat, lliurant la ciutat al pillatge i a l'incendi i no perdonant més que els tècnics que podien ser-li útils¹⁸².

¹⁷⁸ ARABSHAH, I., 1936, p. 191-192.

¹⁷⁹ Ibidem. p.116-117.

¹⁸⁰ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 456.

¹⁸¹ KHALDUN, I., 1995, p. 226.

¹⁸² BRION, M., 1963, p. 124.

Moltes cròniques fan esment de les falses promeses que Tamerlà feia als habitants de les ciutats per a que es rendeixin. Una que es repeteix en diverses obres és la que, originàriament, va fer Ruy Gonzalez de Clavijo a la seva obra *Embajada a Tamorlan* (1406):

Combatiólos muy recio, tanto que vinieron a hablar los de la ciudad con él, y quedaron con él en esta manera: que saliese cierta gente de la ciudad a él, y que les aseguraba, de no hacer sangre en ellos, y que les diese cierta cuantía de oro y plata. Y de que hubo recibido el Tamurbec el tributo que les hubiera pedido de ellos, dijo, que quería hablar con los de la ciudad algunas cosas que eran mucho para su provecho, y que para esto que los mayores y mejores de la ciudad que viniesen a él. Y ellos por el seguro que les tenía dado, otrosí porque le habían dado lo que les había demandado, salieron luego a él: y el Tamurbec, de que los tuvo fuera de la ciudad, hizo hacer muy grandes hoyos, y díjoles, que él les tenía prometido y asegurado de no hacer sangre en ellos, por ende que él los quería ahogar en aquellos hoyos, y mandar entrar la ciudad a su gente que la robasen, que lo habían menester que estaban pobres. E hizolo así, que mandó soterrar a cuantos habían salido de la ciudad, y mandó que entrasen la ciudad y la robasen: y de que la hubieron robado, mandóla aportellar, y destruyóla toda¹⁸³.

Aquesta cita es repeteix a l'obra de Schiltberger (1879) on diu, “quan Tamerlà va prendre la ciutat, el governador va suplicar que no es vessès sang. Va consentir i, per tant, els va enterrar vius¹⁸⁴”. Igualment recull aquest engany l'obra de Moranvillé (1894):

I, quan els de la ciutat van veure que estaven perduts, es van rendir a ell (Tamerlà) de manera que aquest els hi va prometre que no en vessaria sang i, tan aviat com va ser dins la ciutat i va prendre totes les riqueses, va agafar tots els homes, dones i infants, excepte els grecs, i els va llençar vius, armats i vestits tal com estaven fins al nombre de trenta-sis mil aproximadament¹⁸⁵.

Malauradament no és l'únic episodi que es troba pel que fa a les mentides i falses promeses fetes a la població en el moment de la conquesta. Així ho recull Nève (1861):

Llavors, obrint les portes de la seva ciutat, van anar davant d'ell amb alegria i joia, com si s'haguessin alliberat de l'esclavatge. Però en aquell instant, les seves tropes van rebre l'ordre cruel de fer presoners els pobres, de torturar els rics, de prendre els seus tresors ocults així com de lligar les dones a la cua dels caballs i de fer-les arrossegar lluny. Va fer també juntar en una plana els infants, nens i nenes, en un nombre considerable, i va donar ordre als

¹⁸³ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 109-110.

¹⁸⁴ SCHILTBERGER, J., 1879, p. 20.

¹⁸⁵ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 454.

caballers de trepitjar-los sense cap pietat. Es va tenir llavors un espectacle de cruels patiments de nens innocents, siguessin fidels, siguessin infidels, caiguts sota la mà del ferotge tirà¹⁸⁶.

Alguns cops Tamerlà intentava justificar les seves accions posant com a excusa la religió. Michaud y Poujoulat (1835) així ho diuen:

Timur va oferir aixecar el setge amb condicions que els habitants van creure que podien acceptar. Però el conqueridor tàrtar va violar el tractat sota la fe del qual havia penetrat a la ciutat, forçant la població a pagarli deu milions en or, i va ordenar una carnisseria a les seves tropes per a fer expiar als infants dels siris la mort d'Alí, gendre de Mahoma. L'espasa no va perdonar més que una família, la que havia donat sepultura al gendre del profeta i a un cert nombre d'artesans armers que va enviar a Samarcanda¹⁸⁷.

Segons Margat (1739), Tamerlà es va fer amb el poder d'algunes ciutats “sota el pretext de la religió¹⁸⁸”.

Com es veu, sovint s'emprava la religió com a excusa per a les atrocitats que cometien les tropes sota les seves ordres. Grousset (2001) diu que, a la ciutat de Tana “només la població musulmana va ser perdonada. Tots els cristians van ser reduïts a l'esclavatge i els seus comerços, esglésies i consulats destruïts¹⁸⁹”.

De vegades els habitants musulmans es salvaven de la funesta sort dels altres ciutadans però no sempre era així. Grousset (2001) explica que Tamerlà, “va acordar el perdó als musulmans però va fer enterrar vius o llençar a pous quatre mil soldats armenis de l'exèrcit otomà. Després va arrasar les muralles de la ciutat¹⁹⁰”.

Chavannes (1864) assegura a la seva obra que Tamerlà vessava sang pel simple plaer de fer-ho però no vol comparar-lo amb figures com Neró o Tiberi ja que aquests, i sempre segons aquest autor, eren simplement bojós amb manies destructives:

Aquestes terribles venjances exercides amb sang freda sobre els vençuts rebelen el caràcter de les races tàrtares i mongoles que no havien perdut res dels seus instints exterminadors en abraçar l'islamisme. El que ens sobta sobretot, al llegir aquestes hecatombes

¹⁸⁶ NÈVE, F., 1861, p. 73-74.

¹⁸⁷ MICHAUD, M. i POUJOULAT, M., 1835, p. 233.

¹⁸⁸ MARGAT, J.B., 1739, p. 194-195.

¹⁸⁹ GROUSSET, R., 2001, p. 521-522.

¹⁹⁰ *Ibidem.* p. 530.

humanes, és que s'executaven fredament, i que els qui les ordenava no semblava cruel a la manera de Neró o de Tiberi. Tamerlà no vessa sang pel plaer de vessar-la. El saqueig de les ciutats que resisteixen a les seves armes o es revoltent contra la seva autoritat és un mitjà d'arribar a la dominació universal a la que aspira. És un mitjà terrible, l'únic que coneix i que aplica en tot el seu rigor. És la lògica de la força portada a les seves darreres conseqüències, no coneixent altre dret que el seu, caminant cap al seu objectiu com la pedra que cau, i segant amb la impassibilitat de l'espasa les poblacions que li són un obstacle¹⁹¹.

Per a ell, Tamerlà era víctima d'un fanatisme estúpid que el duria a massacrar fins i tot als musulmans si eren d'una corrent diferent de la seva. Com diu Chavannes de la Giraudière (1864) a la campanya de Mahanasar i d'Amoul, “va fer massacrar tots els habitants perquè pertanyien a una secta diferent de la seva¹⁹²”.

Aquest fet també va ser recollit per Henri Moranvillé (1894) quan narra com el fet de professar la mateixa fe no va ser cap impediment per tal d'arrasar multitud de *sarraïns*.

Als altres que fan alguna cosa contra ell o que li contradiuen la seva voluntat és molt cruel i els fa morir de mort cruel i els fa patir diversos torments. No mira gens les condicions de les persones ni la seva dignitat ni la fe i especialment als sarraïns i, com dic, els sarraïns han estat destruïts ben bé fins a una quarta part i són morts de diverses maneres¹⁹³.

A la conquesta de Delhi, ciutat que va destruir totalment, la població no va ser perdonada. Van ser fets esclaus i, posteriorment, assassinats en considerar que entorpien l'avenç de les tropes sense que importés el fet que fossin musulmans igual que els soldats timúrides.

Grousset (2001) ho explica:

Tamerlà, a la seva manera habitual, després d'haver guanyat l'imperi indo-musulmà de Delhi, marxava deixant el país en una anarquia total, havent-ho destruït tot sense posar res al seu lloc. Vingut en teoria per a combatre el brahmanisme, és a l'islam hindú que va portar els seus cops. Aquest home relativament cultivat, enamorat de la literatura persa i de l'art iraní, participava d'una civilització de les més refinades de l'època antiga, es va comportar com un cap d'una tribu pillant per pillar, massacrant i destruint per incomprensió dels valors culturals. Aquest estrany campió de l'Islam va venir a frapar la guardia avançada de l'islam a la Índia. I la mateixa actitud va tenir quan va anar contra l'imperi otomà a les portes de Rumania¹⁹⁴.

¹⁹¹ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 116.

¹⁹² *Ibidem.* p. 169.

¹⁹³ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 454.

¹⁹⁴ GROUSSET, R., 2001, p. 526.

En el decurs d'altres invasions també va passar el mateix i la religió no va constituir cap impediment per a la massacrar la gent com es veu a l'obra de Margat (1739):

Tamerlà del que la còlera era terrible, avia taxat per a cada regiment el nombre de caps enemics que havien de portar-li. Fins i tot es va nomenar oficials per a ser els controladors i els dipositaris d'aquests caps. Aquesta crueltat va semblar estranya, fins i tot a molts dels tàrtars, per la religió musulmana que era comú a les dues nacions¹⁹⁵.

Ja ho havia dit Jean de Soltanieh (2012):

No farien res per a contradir la seva voluntat de ser cruel. Els fa morir de mort violenta i els fa patir diversos sofriments. No presta cap atenció ni a la situació social de les gents, ni a la seva respectabilitat, ni a la seva religió, en particular tractant-se dels musulmans. Un quart d'aquests han estat eliminats per ell. Han mort de diverses maneres¹⁹⁶.

René Grousset (2001) assegura que Tamerlà reuneix el comportament salvatge dels Mongols amb la ferocitat de la guerra santa musulmana. Segons aquesta teoria, Tamerlà mata per missió sagrada:

La invasió dels mongols genghiskhanides al segle XIII aviat estat menys cruel ja que els mongols no eren més que salvatges i mataven només perquè, des de feia segles, el massacre constituïa el comportament instintiu dels pastors nòmades cap als cultivadors sedentaris. Tamerlà juntava a aquesta fiersa el gust de la mort religiosa. Matava per pietat corànica. Representa la síntesi –que faltava a la història- de la barbàrie mongola i del fanatisme musulmà i aquesta etapa superior de la necessitat ancestral de matar que és el matar fet al servei d'una ideologia abstracta, per deure i missió sagrada¹⁹⁷.

Per a Langlès (1787) les tropes de Tamerlà van ser prodigis de valor i de crueltat. « El zèl de la religió i l'ardor de la carnisseria no els rendia menys ingeniosos que intrèpids¹⁹⁸ ».

5.3.3 Adjectius i descripcions

Molts són els adjectius que s'han dedicat a Tamerlà al llarg de les obres que expliquen les seves batalles i conquestes. La majoria d'aquests de clares connotacions negatives. El de *flagell de Déu*, que dona nom a aquest capítol, és un dels més

¹⁹⁵ MARGAT, J.B., 1739, p. 219.

¹⁹⁶ SOLTANIEH, J., 2012, p. 34.

¹⁹⁷ GROUSSET, R., 2001, p. 513.

¹⁹⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 79.

emprats des que Christopher Marlowe l'anomenés així a la seva obra *Tamburlaine the Great*.

A continuació es recullen uns quants d'aquests adjectius que se li dediquen en diferents obres per a poder quantificar d'alguna manera aquesta utilització de qualificatius que entren dins la transmissió de la imatge de Tamerlà com a personatge cruel.

Flagell o ira de Déu:

Mexia (1540) ja havia dit posan-t'ho en boca del conqueridor, "jo no sóc un home com els altres, sóc la ira de Déu i la destrucció del món¹⁹⁹".

Paulo Giovio (1540) diu, "Porque con horrible voz decía, que era la ira de Dios, que venia á castigar los hombres pecadores de aquel corrupto tiempo²⁰⁰".

Marlowe (1587) va ser qui va estendre el concepte per Europa quan a la seva obra diu, "jo sóc el flagell i la ira de Déu²⁰¹".

Champtdor (1942) descriu la imatge de Tamerlà de la següent manera:

Quan pensem en el personatge de Tamerlà veiem el mongol a cavall, caracteritzat com a les il·lustracions perses de l'època, és el cavaller fogós i ràpid com el vent, el « flagell de Déu » de les Santes Escritures que avança Atila per cent caps i que Occident va veure arribar des del fons de les estepes com un malson²⁰².

Michal (1973) diu que Tamerlà ha d'esdevenir "un nou flagell de Déu²⁰³".

Filgueira Valverde (1976) al seu estudi sobre Gómez de Soutomayor, ambaixador de Castella davant Tamerlà diu que aquest era l'hereu de Genghis Khan i

¹⁹⁹ MEXIA, P., 1540, p. 12.

²⁰⁰ GIOVIO, P., 1540, p. 22.

²⁰¹ MARLOWE, C., 2003, p. 70.

²⁰² CHAMPDOR, A., 1942, p. 42.

²⁰³ MICHAL, B., 1973, p. 44.

que “se creía una encarnación de la ira de Dios y, ciertamente, representaba la idea mongólica de la dominación del mundo conocido²⁰⁴”.

A l’obra de Marozzi (2004) diu, “Clavijo no va tenir que esperar gaire per a la seva audiència amb el flagell de Déu²⁰⁵”.

Blin (2007) recull les paraules que es troben a l’obra Instituts Polítics i Militars (1787) i al Mulfuzat Timury (1830) quan diu que Tamerlà va ordenar als seus hereus ser com ell “un flagell i un terror pel món²⁰⁶”.

Terror del món:

Giovio (1540) a la seva crònica afegida a la Embajada a Tamorlán en la seva reedició posterior diu:

El Tamorlan, Señor de los Tartaros, que por su inaudita crueldad y fiereza y fuerzas monstruosas fue llamado terror del mundo y ruina del Levante, subió de lugar baxo por grados al más alto punto de la milicia, y á ser Capitan y Rey²⁰⁷.

Marlowe (1587) diu en repetides ocasions que Tamerlà és “l’única por i terror del món²⁰⁸” o que “ha estat anomenat el terror del món²⁰⁹”.

Dimoni maleït:

Ibn Arabshah (1436) diu de Tamerlà, “aquest home o més aviat dimoni i traïdor²¹⁰” i també “aquest dimoni va enviar-li un missatge²¹¹” o bé, referint-se al conqueridor “i Satan va enxampar les seves narius i va continuar avançant el

²⁰⁴ FILGUEIRA VALVERDE, J., 1976, p. 1.

²⁰⁵ MAROZZI, J., 2004, p. 211.

²⁰⁶ BLIN, A., 2007, p. 58.

²⁰⁷ GIOVIO, P., 1540, p. 18.

²⁰⁸ MARLOWE, C., 2003, p. 92.

²⁰⁹ Ibidem, p. 328.

²¹⁰ ARABSHAH, I., 1936, p. 41.

²¹¹ Ibidem, p. 10.

campament²¹²” i “entre les seves ciutats està Tiflis, que aquest Satan ja havia pres²¹³” entre altres utilitzacions d’aquest qualificatiu.

A la mateixa obra posa cara a cara Tamerlà amb un altre gran conqueridor de l’època, el sultà otomà Bajazet que li diu “si tu ets un dels esperits infernals, jo sóc l’altre²¹⁴”.

Roux (1991) diu que el conqueridor pensava que Déu li havia otorgat les seves victòries i li replica “Ell ho creïa sens dubte però no estem obligats a compartir la seva opinió i podríem pensar que era més aviat el diable²¹⁵”.

A l’obra *De Baty a Tamerlà* (2001) se l’anomena el *pérfido y maldito zar*²¹⁶.

Per a Cardini (2009), era “un mag diabòlic²¹⁷” i, explica que les mares deien als seus fills “ara ve el diable coix²¹⁸”.

Tirà:

A l’obra de Ibn Arabshah (1436) un dels seus enemics li pregunta a Tamerlà, “perquè actuar poc a poc, tirà ferotge? Quan de temps hauran de cremar els cors pel teu foc i consumir-se els pits pel teu calor i ardor?²¹⁹”.

Jean de Soltanieh (1403) diu, “trionfa, gràcies al seu sentit de la treta, prosperant de forma tirànica²²⁰”.

Pacarony (1739) sentència, parlant del conqueridor, que “no ets més que un tirà²²¹”.

²¹² *Ibidem*, p. 45.

²¹³ *Ibidem*, p. 202.

²¹⁴ *Ibidem*, p. 227

²¹⁵ ROUX, J.P., 1991, p. 131.

²¹⁶ VV.AA., 2001, p. 94.

²¹⁷ CARDINI, F., 2009, p. 181.

²¹⁸ *Ibidem*, p. 244.

²¹⁹ ARABSHAH, I., 1936, p. 227.

²²⁰ SOLTANIEH, J., 2012, p. 15.

²²¹ PACARONY, C., 1739, p. 71.

Sommerive (1741) també l'anomena de la mateixa manera dient, “tirà, mira l'efecte de la teva barbàrie!”²²².

A la crònica sobre la conquesta de Tamerlà a terres armènies que tradueix Nève (1861) diu, “el tirà infidel, Timur, havent reagrupat les seves tropes a la primavera, va marxar secretament contra un cap turcomà anomenat Ghara Mahmad”²²³.

Goethe també repren un diàleg entre Tamerlà i el sultà otomà Bajazet que li diu:

Injust tirà!
El nostre poder s'empassa les terres i els homes.
Tu ets Mars, jo sóc Saturn, astres malèfics²²⁴

Per a Demazière (1971) és també «el tirà sense pietat»²²⁵.

Cruel:

Giovio (1540) justifica l'èxit de Tamerlà amb aquesta característica quan diu, “por su inaudita crueldad llegó a ser rey”²²⁶.

Mexia (1540) diu que “no se puede negar que este hombre fuese muy cruel”²²⁷.

Per a Marlowe (1587), és difícil entendre la forma de procedir de Tamerlà “amb guerra, sang, mort i crueltat”²²⁸.

Bec (1595), fa que un dels personatges de la seva obra li preguntí a Tamerlà “perquè actúes amb tanta crueltat, no perdonant edat ni sexe?”²²⁹.

²²² SOMMERIVE, C., 1741, p. 78.

²²³ NÈVE, F., 1861, p. 38.

²²⁴ GOETHE, J. W., 1861, p. 568.

²²⁵ DEMAZIÈRE, A., 1971, p. 69.

²²⁶ GIOVIO, P., 1540, p. 18.

²²⁷ MEXIA, P., 1540, p. 15.

²²⁸ MARLOWE, C., 2003, p. 286.

²²⁹ BEC, J., 1595, p. 79.

Sommerive (1741) diu al seu text, “del cruel Tamerlà que vol esperar-ne?”²³⁰.

Nève (1861), l’anomena “aquest monstre cruel”²³¹» i unes pàgines després “el monstre cruel, precursor de l’anticrist”²³².

Moranvillé (1894) explica que « és molt cruel i els fa morir de mort cruel”²³³ ».

Bàrbar:

García de Silva (1618) diu que tots el consideren de la següent manera, “Demás de que todos le pintan con una fiera y bárbara truculencia, y casi ageno (sic) de toda la humanidad y clemencia”²³⁴.

Sommerive (1741) diu simplement “Bàrbar Tamerlà!”²³⁵ ».

Voltaire (1756) no queda enrere i escriu “Al nom de Tamerlà un s’imagina un bàrbar”²³⁶.

Marozzi (2004):

A l’imperi soviètic, va ser exclòs dels llibres d’història, les autoritats temeroses del nacionalisme que podia inspirar entre les poblacions sotmeses a l’Àsia Central. Quan s’esmentava, era només com un salvatge bàrbar i dèspota”²³⁷.

Monstre:

Per Pacarony (1739), Tamerlà és “Un monstre carnisser i àvid de crims”²³⁸.

Nève (1861) diu, “Thamour, aquest monstre cruel, es presenta a la porta de la ciutat d’Ardzgué”²³⁹» i, unes pàgines més enllà, “Tot seguit, el monstre cruel,

²³⁰ SOMMERIVE, C., 1741, p. 4.

²³¹ NÈVE, F., 1861, p. 43.

²³² Ibidem, p. 77.

²³³ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 454.

²³⁴ GARCÍA DE SILVA., 1618, p. 221.

²³⁵ SOMMERIVE, C., 1741, p. 59.

²³⁶ VOLTAIRE., 1756, p. 460.

²³⁷ MAROZZI, J., 2004, pàg. 59.

²³⁸ PACARONY, C., 1739, p. 52.

precursor de l'Anticrist, l'infidel Thamour va prendre les seves tropes i va entrar al país dels Huns²⁴⁰”.

Demazière (1971), l'anomena “aquest monstre cruel”²⁴¹.

Blin (2007) és qui fa una descripció més llarga dient que, “Tamerlan és un monstre. Ni tan sols ja és humà, és un “monstre amagat sota una forma humana”, un “monstre que ha begut un mar de sang”, o encara un “monstre innoble, engendrat per un diable”²⁴²”.

Altres:

Per a Arabshah (1436) la mort del seu fill va ser determinant per a que “aquesta víbora”²⁴³ patís un canvi important degut al dolor i que el seu caràcter fos encara pitjor.

“Però Timur estava continuament sense descans, amb ansietat i insomnia, des de que Shah Mansur faltava i li faltava el coneixement a aquest lleó delirant”²⁴⁴.

Giovio (1540) el descriu com a “el espanto bravo y fiero de toda la humana gente”²⁴⁵.

Marlowe (1587) el veu com al “Bàrbar i sanguinari Tamerlà”²⁴⁶.

Pacarony (1739) l'anomena “aquest infame malfactor elevat pel crim”²⁴⁷.

Poe (1827), al seu poema, veu a Tamerlà com “un fora de la llei amb corona!”²⁴⁸”.

²³⁹ NÈVE, F., 1861, p. 43.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 77.

²⁴¹ DEMAZIÈRE, A., 1971, p. 38.

²⁴² BLIN, A., 2007, p. 60.

²⁴³ ARABSHAH, I., 1936, p. 48.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 41.

²⁴⁵ GIOVIO, P., 1540, p. 23.

²⁴⁶ MARLOWE, C., 2003, p. 70.

²⁴⁷ PACARONY, C., 1739, p. 25.

²⁴⁸ POE, E. A., 1827,

Nève (1861), quan el conqueridor va avançar amb les seves tropes cap a Armènia en diu “el drac amb l’alè mortal”²⁴⁹ i després segueix amb aquest tipus de definicions quan diu “qui podria reescriure els horrorosos suplicis que va posar en pràctica el precursor de l’Anticrist, el tirà sense pietat?”²⁵⁰.

Lamb (1955) escriu que, “els seus enemics deien que era un gran llop gris que es menjava la terra”²⁵¹.

Brion (1963) li dedica adjectius com *salvatge* i *brutal* quan el compara amb altres grans personatges de la història i diu que “ensenya, en alguns moments de les seves campanyes, una salvatgeria tan brutal com la d’Atila, una crueltat tan refinada com la de Genghis Khan”²⁵².

Michal (1973) no el veu de forma més positiva quan diu “no és més, en aquesta època de la seva vida, que un vell megalòman, a la vegada intolerant i sàdic, una forma de Neró ja acaronat per l’ala de la mort”²⁵³.

Demazière (1971) diu que és el precursor de l’anticrist i el descriu com, “l’home sense pietat, sense entranyes, sense fre, omplert de maldat, de impietat i de la perfídia de Satan”²⁵⁴.

Mechin (1975) el descriu així:

“Aquest home dotat d’una vitalitat poc comú va semblar als seus contemporanis com l’heroi de la destrucció pura, l’anunciació de l’apocalipsi. N’hem de deduir que era un brutal sanguinari, que només tenia plaer trepitjant els budells de les seves víctimes?”²⁵⁵.

A l’època soviètica també es dedicaven adjectius negatius a la figura de Tamerlà. Un exemple el tenim en l’obra de Finitskaya (1982):

²⁴⁹ NÈVE, F., 1861, p. 69-70.

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 74.

²⁵¹ LAMB, H., 1955, p. 16.

²⁵² BRION, M., 1963, p. 55.

²⁵³ MICHAL, B., 1973, p. 86.

²⁵⁴ DEMAZIÈRE, A., 1971, p. 23.

²⁵⁵ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 109.

No només portava mort i destrucció amb ell. El conqueridor inhumà va emprendre treballs de construcció a gran escala com a mitjà d'autoafirmació. (...)

Un símbol de la forma en que Timur va ser castigat per la seva idea maníaca i irreal va ser l'autodestrucció de la seva obra preferida, la mesquita de Bibi-Khanum.²⁵⁶

Veilletet (2002), diu de Tamerlà, “el degollador de les estepes, el col·leccionista de cranis, era capaç d'aquestes delicadeses²⁵⁷”.

Marozzi (2004) tanca aquest recull d'adjectius dient que “fins a l'arribada de Hitler, Timur es mantenia a la història com l'exemple supreme de manca d'ànima i de militarisme inproductiu”²⁵⁸.

Així, doncs, en resum es pot dir que la imatge de Tamerlà ha estat sempre marcada pels adjectius i les descripcions que se n'han fet a les obres ja des de la seva època. Tan el seu biògraf oficial com el que en dona la visió totalment oposada estan d'acord en que era un gran conqueridor però que els seus mètodes eren, si més no, cruels i sanguinaris. La imatge que se'n despren constantment, tant en aquestes obres com en les posteriors, és la d'un personatge que causa terror entre les poblacions que el trobaven al davant o, simplement, que en sentien parlar.

5.4 Tamerlà com a personatge just

Després de l'apartat anterior, dedicat a analitzar la crueltat com a característica de la personalitat de Tamerlà basant-se en les accions que va dur a terme al llarg de la seva vida i que el van portar a ser un dels majors conqueridors que ha donat la història, pot semblar estrany intentar establir que un altre dels aspectes del seu caràcter pugui ser el fet de ser *just*. Però, què vol dir ser just?

En parlar de just, s'enten aquest adjectiu en contraposició a *capriciós* o a *arbitrari*. En canvi, no es contraposa amb el qualificatiu de *cruel* ja que els fets

²⁵⁶ FINITSKAYA, ZOIA., 1982, p. 16.

²⁵⁷ VEILLETET, P., 2002, p. 58.

²⁵⁸ MAROZZI, J., 2004, p. 59.

descrits de les seves campanyes militars i els seus mètodes i costums al llarg de la seva vida com a conqueridor és difícil veure'ls de cap altre manera, especialment si s'analitzen des dels nostres valors actuals. Així ho veu Percheron (1951) quan diu que, “no és amb un esperit occidental d'avui en dia amb el que hem de jutjar-lo sinó en funció del seu temps”²⁵⁹.

Malgrat acceptar que Tamerlà es podria definir d'aquesta manera des d'un punt de vista actual no treu, però, el fet que ens alguns casos aquesta forma d'actuar pugui estar *justificada* d'alguna manera.

Això podia ocórrer, en primer lloc, pels costums de l'època, ja que altres conqueridors, sobretot orientals, utilitzaven des de feia segles mètodes similars i, posteriorment a Tamerlà, també es van seguir utilitzant. En segon lloc, per determinades actituds puntuals de respecte cap al contrari (s'ha guanyat que el tracti així) i, de forma més general, per seguir un codi de conducta propi (criticable i puntualitzable segons els nostres ulls) però que fan que la seva forma de fer no pugui ser qualificable d'arbitrària sinó que segueix una relació de causalitat i efecte prèviament establerta.

Percheron (1951) diu que, “Timur és un Robert Bruce l'escocès, un Zorro tal i com ens el presenta Douglas Fairbanks, un vertader cavaller del que les fites aconseguides haurien emborratxat l'Hidalgo Don Quijote”²⁶⁰.

5.4.1 Humà, amb sentiments

La primera característica que porta a voler qualificar Tamerlà com a persona *justa* és el fet que ens les obres que han arribat sobre la seva vida es poden trobar fragments que el descriuen com a posseïdor de sentiments, vistos des d'un punt de vista positiu.

Certament, no es pot parlar de Tamerlà com a una persona molt sentimental tal i com s'entendria avui en dia, a menys de considerar la rauxa i la còlera dins d'aquest

²⁵⁹ PERCHERON, M., 1951, p. 152.

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 174.

conjunt. En aquest cas, però, seria més encertat parlar d'algú temperamental i no sentimental.

Per això, s'ha de reconèixer que no es pot atorgar a Tamerlà el qualificatiu de sensible, ni apareix com a especialment empàtic amb les persones i els pobles que es va trobant al llarg de les seves campanyes militars però, malgrat aquesta constatació, les obres analitzades ofereixen alguns indicis que perfilen un altre vessant molt menys evident, sovint oblidat, de la personalitat del gran Emir.

En primer lloc, es pot trobar un parell de fragments on s'esmenta un cert sentiment, no ben bé de culpabilitat sinó, més aviat, de tenir algun tipus de remordiments després de les batalles.

El primer d'aquests fragments manifesta una pesantor en veure tants homes morts al camp de batalla i com Tamerlà verbalitza una certa enveja envers les persones que no han de dur aquesta càrrega sobre les seves espatlles. El millor exemple que troba és el del seu admirat pare. Bec-Crespin (1968) ho descriu:

No puc ometre observar que quan Tamerlà va veure tans milers d'homes morts al camp de batalla, va girar-se cap a un dels seus favorits i va lamentar-se de la condició dels qui comanden exèrcits, va lloar el seu pare per dur una vida pacífica, i va posar de manifest la misèria de la humanitat que construeix la seva glòria en la destrucció de les seves criatures²⁶¹.

El segon fragment diu que Tamerlà volia evitar el vessament de sang, cosa que sembla sorprenent després de descriure anteriorment totes les seves crueltats, però que sens dubte acaba d'arrodonir les característiques psicològiques del personatge. Segurament, excepte a les pel·lícules infantils, el bo no és totalment bo, ni el dolent és incapaç de mostrar cap tret mínimament positiu.

Això es va convertir en una perllongació ja que Timur estava ansiós per a evitar el vessament de sang. Timur va declarar clemència per Yezd ja que havien hagut de patir molt, i va ordenar que cap soldat posés els peus dins dels murs de la ciutat fins a que la població famélica tingués l'oportunitat de recuperar-se²⁶².

²⁶¹ BEC-CRESPIN, J., 1968, p. 8.

²⁶² STIER, R., 2003, p. 197.

Margat (1739) comenta un altre aspecte favorable de la personalitat de Tamerlà i és que “aquest emperador tenia una gran estimació per la seva família²⁶³”.

Així, doncs, si hi ha un aspecte que fa traspuar la sensació que Tamerlà, com a persona, més enllà del personatge que es va construir com a conqueridor del món per sobre del bé i del mal, tenia el seu cor i els seus sentiments, és pel que fa a la seva vida personal i, més concretament, pel que fa a la seva família.

Langlès (1787) explica que mai oblidava els seus:

En mig de les seves campanyes militars, el conqueridor no oblidava ni la seva dona ni els seus fills. Aprofitava totes les ocasions per a donar-lis mostres del seu record i de la seva tendresa, ja fos amb regals o amb cartes²⁶⁴.

És lícit pensar que aquest tret, l'amor que professava a la família, igual que altres aspectes de caire més personal, no és que no juguessin una part important dins de la personalitat de Timur sinó que no són els aspectes que s'han recollit majoritàriament a les biografies ni a les obres posteriors que se'n basen i que recullen sobretot la vessant de conqueridor i guerrer.

Roux (1991) narra el naixement d'un net de Tamerlà i com va actuar aquest mogut per la joia:

La ciutat va resistir i va caldre batallar molt per a prendre-la. Es podia pensar que anava a ser destruïda quan, a l'albada del 22 de març, un missatge va arribar anunciant el naixement del fill de Shah Rukh, és a dir, un nét de Tamerlà, el que seria el príncep astrònom de Samarcanda, el gran Ulug Beg. Per la seva alegria, el gran emir va perdonar i fins i tot va fer restituir als habitants tot el que els hi havia pres. Decididament, l'amor a la família podia més en Tamerlà que qualsevol altre sentiment²⁶⁵.

Magnificant l'amor que es recollia de Tamerlà per la seva família, es troben alguns fragments dedicats especialment a la mort del seu fill i com la desesperació i el dolor prenen el cor del gran conqueridor.

Així ho explica Gonzalez de Clavijo (1406):

²⁶³ MARGAT, J. B., 1739, p. 127.

²⁶⁴ LANGLÈS, L., 1787, p. 61.

²⁶⁵ ROUX, J. P., 1991, p. 115.

Sintió Tamur de manera su muerte, que sin valelle la mucha grandeza del ánimo suyo, ni la decencia y autoridad de tan gran Monarca, á quien todo el Oriente obedecía, arrebatado y vencido del dolor, con grande ímpetu quitándose el turbante de la cabeza, lo arrojó lexos de sí, y con grandes lamentos y gritos lastimosos, dexandose caer en el suelo descompuestamente, se revolcaba por él; sin poder aplacalle, ni vedalle que no se diese muchos golpes, los que á la dolorosa nueva se hallaron presentes. Pero después que la furia del dolor desfogó, y dio lugar á volver en sí, con muy tierno y lastimoso llanto, y abundancia de lágrimas, estuvo llorando mucho espacio de tiempo, diciendo y publicando muchas cosas en loor de su hijo, con que movia á compasión á todos los que le oían, provocándolos asimismo al propio llanto. Y dice Califa Emir, que todo lo que sobre ello llorando y lamentando Tamur decía, era en versos, que unos con otros hacian consonancia, que según sonaban, leyéndose en Persiano, eran muy cortos y de pocas sílabas, muy semejantes á nuestras antiguas endechas Españolas, que son los hendecasílabos de los antiguos.²⁶⁶

Com a humà, amb sentiments, que es busca retrobar en la complexitat del personatge de Timur, possiblement no hi ha manera ni motiu més punyent de trobar-ho manifestat que amb les paraules de Langlès (1787) quan diu que el malaurat pare tenia tan dolor que “no va dubtar més del seu infortuni, les seves galtes van estar gairebé sempre banyades per les llàgrimes i la vida li va esdevenir insoportable”²⁶⁷.

Un cop establert que el conqueridor podia sentir (amor i dolor), el següent aspecte que pot ajudar a definir Tamerlà com a persona *justa* és el fet que el personatge que ens ocupa sigui capaç de perdonar. Per *perdonar* s’enten el fet d’oblidar una ofensa, el trencament d’un pacte, una sublevació i, en la majoria dels casos que s’han trobat reflectits a les obres dedicades a Tamerlà, comporta també el fet de perdonar la vida, ja sigui a una persona concreta o bé a tota una població.

Com diu Stier (2003), Tamerlà “va recordar la vella dita que la clemència és millor que la victòria”²⁶⁸.

Tamerlà respecta els llaços de sang i, enllaçant amb l’amor a la família que s’ha posat de manifest anteriorment, hi ha un fragment de Petis de la Croix (1722) que en fa referència:

El crim que has comés és gran però com que hi ha relació familiar entre nosaltres et perdono i no me’n vull venjar. Així pots dir que no hi ha més que la teva aliança i la teva

²⁶⁶ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1782, p. 232.

²⁶⁷ LANGLÈS, L., 1787, p. 46.

²⁶⁸ STIER, R., 2003, p. 217.

vellesa que et salven la via ja que sense això ordenaria que el teu cap, que m'ha volgut fer mal, fos separat del teu cos²⁶⁹.

Tot i que cita igualment el fet que es tracta d'una persona anciana i parla d'una aliança amb ell (no queda clar de quin tipus), sembla que el fet definitiu per a perdonar-li la vida i no tallar-li el cap és el fet que existeixen lligams de sang entre tots dos.

Si alguna cosa caracteritza una persona justa és la seva capacitat de perdonar els errors dels demès. Langlès (1787) posa en boca de Tamerlà que "l'home que havia estat el meu enemic però se'n penedia dels errors i venia a implorar la meua protecció, obtenia gràcia i trobava en mi un benefactor i un amic"²⁷⁰.

Tamerlà és, doncs, capaç de perdonar. La majoria de les vegades, però, cal que prèviament se li demani perdó i existeixi una súplica i un acte de penediment ja sigui aquest un fet de caire individual o col·lectiu.

Margat (1739) diu que si el penediment era sincer Tamerlà estava d'acord amb trobar una via d'entesa i si enviaven un ambaixador a la seva cort "negociarà amb els nostres emirs i es pactarà el que sigui just i més conforme a la nostra dignitat"²⁷¹:

Es va presentar al camp imperial i després d'haver rendit homenatge a Tamerlà, va implorar la seva clemència i va pregar que es perdonés la vil·la i els habitants. El príncep va ser ben rebut, se li van retre tots els honors convenients al seu estatus. A partir del dia següent l'exèrcit tàrtar va dominar totes les avingudes de la vil·la. Tamerlà hi va entrar triomfant i es va retirar al fort de Tabarno la principal ciutadella d'Ispahan²⁷².

En el cas d'un penediment col·lectiu normalment hi intervé un emissari, una figura important de la ciutat que es vol conquerir o que ha estat protagonista d'algun tipus de rebel·lió contra el poder de Tamerlà. Aquesta persona és qui negocia amb el conqueridor el perdó que acabarà imposant-se per a tota la vil·la.

²⁶⁹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 225.

²⁷⁰ LANGLÈS, L., 1787, p. 9.

²⁷¹ MARGAT, J. B., 1739, p. 245-246.

²⁷² *Ibidem.* p. 213.

Sainctyon (1678) diu que Tamerlà no volia entrar a les ciutats amb sang i crueltats i esgotava primer tots els recursos de diàleg i entesa que tenia:

Va prendre aquesta resolució amb dolor. Estava enfadat d'haver d'entrar per la sang i la carnisseria en la possessió del seu imperi. Aquesta consideració li va inspirar pensaments de dolçor i d'humanitat i el va fer intentar un cop més que Calix escoltès el seu deure i deixès les armes, prometent perdonar-lo i rebre'l en la seva amistat²⁷³.

Algunes vegades Tamerlà es mostra manifestant un sentiment d'autosatisfacció important quan descriu els actes de perdó que apareixen a les obres com és el cas del següent fragment de Sainctyon (1678):

El príncep els havia escoltat favorablement i havia fet interpretar el seu discurs i els va respondre en aquests termes: que havien tingut raó de prendre confiança en la seva dolçor i en la seva humanitat però que haguès estat molt més avantatjós si n'haguéssin fet una prova abans de prendre les armes i que el tracte n'hagués estat més suau però que les guerres eren empreses fetes per a fer entrar en raó a qui no la tenen i arribar a la pau i, ja que li demanaven, ell volia donar-los aquesta pau²⁷⁴.

Tamerlà té un concepte tan positiu de sí mateix quan exerceix un acte de perdó que creu que és una ocasió magnífica per a convèncer de forma permanent, no només a l'emissari que té un contacte directe amb ell, sinó també a tot el poble que aquest representa, de la seva bondat, grandesa i poder. Creu que si el coneixen de veritat, el seu comportament serà suficient per a que li siguin lleials i fidels en el futur.

Langlès (1787) posa en boca de Tamerlà:

Tot home que havia tret l'espasa contra mi, per traversar els meus designis, des de que implorava el meu socors era acollit amb bondat. L'elevava a la dignitat, passava els seus errors sota la ploma de l'oblit i, si el seu cor encara estava ulcerat, la meva conducta envers ell era tal que aconseguia finalment esborrar la cicatriu de la seva ferida²⁷⁵.

Un altre aspecte que cal considerar és que Tamerlà era magnànim. Segons la definició del diccionari, magnànim vol dir: “que és bondadós, comprensiu i causa respecte i admiració”. L'exemple que en donen és el següent: “*va ser un rei magnànim i just*” i és que, certament, aquest adjectiu s'ha emprat, bàsicament, per a

²⁷³ SAINCTYON, S., 1678, p. 63.

²⁷⁴ *Ibidem.* p. 143.

²⁷⁵ LANGLEÈS, L., 1787, p. 4-5.

descriure el comportament de reis o governants que malgrat tenir molt de poder, l'exerceixen amb equitat i justícia.

El cas de Timur no és una excepció. Es tracta d'un gran conqueridor, amb molt de poder i la seva voluntat marcava la diferència entre la vida i la mort d'un gran nombre de persones. Langlès (1787) diu que Tamerlà en alguna ocasió va ordenar que els presoners no fossin morts i "els hi vaig donar a escollir entrar al meu servei o deixar-los anar lliures"²⁷⁶. Així va acabar alliberant quatre-mil turcs. També ens explica que, un cop a Samarcanda, sentint-se poderós "no va voler fer diferències entre els amics i els enemics"²⁷⁷.

La forma en que ell mateix vol ser recordat és gràcies als actes de perdó que va aplicar en alguns casos. Una altra fragment de Langlès (1787) diu que Tamerlà "prodigava els favors i les gràcies a tots els qui havia afligit i, així, amb els honors i dignitats s'esforçava per consolar-los"²⁷⁸.

Cal ser conscient que, possiblement, en alguns casos, s'exageri la seva bonhomia i generositat.

Per a Kehren (1978):

Quan les seves tropes rodejaven una plaça forta, una primera proposta es feia als assetjats abans que cap compromís seriós. Si es rendien, la seva vida estaria, en general, salvada, però s'exigia d'ells una forta quantitat i un compromís de submissió incondicional. Quan els soldats i els habitants rebutjaven el primer ultimàtum, Tamerlà ordenava als seus homes minar o desmantellar els punts febles de les defenses dels adversaris per a preparar l'atac de l'exèrcit. Malgrat això, abans d'iniciar l'assalt, un darrer ultimàtum era dirigit als assetjats. L'acceptació de la rendició immediata permetia a una part dels habitants escapar al massacre i, a la ciutat, no ser destruïda del tot²⁷⁹.

Tamerlà cerca nous aliats gràcies al perdó i la clemència. Així ho manifesta Stier (2003) quan explica que, de camí a Urgench, va enviar els seus homes als camps

²⁷⁶ Ibidem. p. 77.

²⁷⁷ Ibidem. p. 107.

²⁷⁸ Ibidem. p. 108.

²⁷⁹ KEHREN, L., 1978, p. 45.

a collir melons per a donar-los als assetjats en un gest de compassió amb el que “esperaba poder dividir la lleialtat en les files enemigues”²⁸⁰.

Sovint Tamerlà utilitza la propaganda política entesa d’una forma totalment moderna i actual. Utilitza les seves accions positives, com el perdó d’una persona rellevant o d’un poble, com a mitjà d’arribar a un conjunt molt més gran. És una forma de guanyar aliats ja sigui per a que li restin fidels en el futur, ja sigui per a aconseguir decantar la balança cap al seu favor en el cas d’una disputa per un territori concret.

Steward (1830), a la traducció que fa de l’obra *Mulfuzat timury*, suposadament atribuïda al mateix Tamerlà explica:

Quan el van portar a la meua presència amb l’espasa tocant el seu coll, estava totalment derrotat i esperant que jo ordenés la seva execució. En lloc d’això vaig dir-li “Zinde Khushm, tinc al meu poder matar-te o tancar-te per sempre però com que et considero un home jove i valent, generosament et perdonaré si, contràriament al teu comportament passat, en el futur no t’ajuntes amb males companyies i te’n vas amb la teua tribu i els poses tots sota el meu poder”. Ell va respondre amb una gran calidesa “en el futur dedicaré la meua vida a oferir-la a la seva grandesa”. Li vaig donar un vestit d’honor i el vaig admetre al meu servei²⁸¹.

Les campanyes de propaganda volen convèncer els pobles que han volgut revoltar-se i desfer-se del poder de Timur de que estaven equivocats i que, al seu torn, convencin els altres de sotmetre’s. Vol que es faci córrer la veu com a forma de guanyar territoris i aliats sense haver de lluitar pel seu control.

Sainctyon (1678) diu que Tamerlà va perdonar una població i els va recomanar no tornar a fer cas de veus que només es movien pels seus interessos particulars:

Un tractament tan dolç i tan poc esperat va ser molt divulgat per la província i va produir un meravellós canvi en els esperits dels qui no esperaven cap gràcia i estaven disposats a llençar tot per la finestra fins i tot portant el seu país a la ruïna²⁸².

²⁸⁰ STIER, R., 2003, p. 107.

²⁸¹ STEWARD, C., 1830, p. 142.

²⁸² SAINCTYON, S., 1678, p. 72.

5.4.2 Fidel al seu codi moral

Un fet que es cita sovint a les obres que parlen de Tamerlà és que sempre es manté ferm amb les seves promeses. Per a ell, donar-se la mà, signar una carta on manifesti un acord d'ajut mutu o segellar un pacte de la forma que sigui té un gran valor i intenta per tots els mitjans no haver de trencar mai aquesta promesa. La paraula de Tamerlà té un gran valor i així ens ho expliquen diversos autors en situacions variades.

En primer lloc, trobem una referència a la importància que el conqueridor dona als lligams de sang. Això, evidentment, està en relació amb l'esmentat amor que Tamerlà professa per la seva família.

Steward (1830) tradueix les que, en principi són paraules del mateix Tamerlà adreçades als seus descendents:

Sempre he fet el que havia promés a qui fos, sense desviar-me del meu pacte. Mai he estat culpable de tirania ni de injustícia, mai m'he permès caure en vicis o en infamies ni, mai, he tallat la corda de l'afecte degut als meus fills, néts, relacions o connexions²⁸³.

Tot i que, caldrà dedicar tot un apartat a analitzar la religiositat de Tamerlà ja que és un tema recurrent en les obres que han parlat del conqueridor al llarg de la història, resulta oportú assenyalar la importància que li dona a les promeses fetes a Déu. Steward (1830) diu que Tamerlà va explicar als seus hereus que, “va fer una promesa a Déu que mai retindria una persona, ja fos culpable o innocent, en una presó o amb cadenes”²⁸⁴. En aquesta frase es pot percebre com el gran khan de Samarcanda confereix un gran valor a la espiritualitat. Per a ell, una promesa feta a Déu és quelcom impensable d'incomplir.

També dóna una gran importància a les promeses fetes a un amic o aliat. Com que la seva paraula té un gran valor, si ha acordat el seu suport a una altra persona, estarà disposat a venir al seu ajut si aquest li demana, encara que això suposi un gran perill o patir baixes entre les seves pròpies tropes.

²⁸³ STEWARD, C., 1830, p. 5.

²⁸⁴ *Ibidem*. p. 63.

Bec-Crespin (1968) diu que Tamerlà haguès volgut mostrar a tot el món que “havia vingut a socòrrer el seu amic i aliat perquè li va demanar i que, amb ajut de Déu, ho havia aconseguit feliçment”²⁸⁵.

Sovint, la promesa es feia per a segellar un pacte entre Tamerlà i un altre príncep o emir. En principi es pot pensar que es tracta simplement d’una manera de mantenir els possibles enemics a una distància prudencial o d’establir uns certs límits però a les obres consultades es fa especial esment de la paraula “amistat” a la que Timur donava un gran valor.

Roux (1991) així ho mostra:

El gran emir va ser seduït per Toktamich al qui va donar una amistat que no es va desfer mai. Malgrat les llargues guerres que posteriorment es van lliurar, tindrà per ell una indulgència extraordinària. Quan havia donat el seu cor, Timur no el repreneia mai²⁸⁶.

De vegades el pacte acabava trencant-se però no per culpa de Tamerlà (segons les seves biografies) sinó que qui oblidava la promesa d’aliança sempre era l’altre persona, malgrat les advertències de Timur i els seus intents de fer-lo canviar d’opinió per a intentar a tot preu mantenir el pacte que havien fet inicialment. Roy (2003) ho recorda quan explica que Timur “va intentar de la millor manera la conciliació i va enviar a Toktamish un recordatori del seu acord d’amistat mútua, avisant-lo, per si un cas, de les conseqüències si el pacte es trencava”²⁸⁷.

Tamerlà no és només una persona justa, segons els paràmetres establerts, sinó que és un governant just segons es posa de manifest en algunes de les obres consultades.

Per començar, és just i compassiu amb altres pobles. Segons Percheron (1951):

Però on és, en tot això, la noblesa, la generositat?... doncs, bé, per increïble que sembli, també existien. No es poden comptar les vegades que Timur va donar l’oportunitat a alguns prínceps de penedir-se, fins i tot després d’un perjuri, fins i tot després d’una traïció. El Soberbi castigava, pegava per a intimidar, eliminava definitivament: no es venjava. Es

²⁸⁵ BEC-CRESPIN, J., 1968, p. 83.

²⁸⁶ ROUX, J. P., 1991, p. 79.

²⁸⁷ STIER, R., 2003, p. 141.

mostrava constant en les seves afeccions i les seves amistats, guardant fins a la seva mort els ministres i els capitans que s'havien mostrat fidels²⁸⁸.

Com s'ha dit anteriorment, Tamerlà tenia en gran estima les promeses que feia amb altres persones o pobles, malgrat la vida els portés a estar enfrontats en algun moment o a haver de lluitar pel domini d'un territori determinat.

Aquest afany de justícia i clemència també es posa de manifest, en determinats moments, amb altres pobles que conquereix.

Percheron (1951) explica:

La seva ferocitat va ser sempre política i no un efecte de còlera, de venjança o de maldat. Al contrari, la seva generositat va fer gràcia, la seva compassió va enviar queviures als civils d'una vil·la que assetjava i no volia guanyar si no era militarment²⁸⁹.

Stier (2003) també dona una visió semblant i diu que Tamerlà va donar una treva a la població de Yezd "ja que havien patit molt i va ordenar que cap soldat posés els peus dins dels murs de la ciutat fins a que l'afamada població tingués possibilitat de recuperar-se"²⁹⁰.

Sainctyon (1678) també coincideix amb l'opinió:

Els ambaixadors havent arribat a la cort de Tamerlà, van rebre d'aquest príncep una acollida molt atenta i lluny d'insultar-los per la seva desgracia, va fer destacar els seus avantatges, els va plànyer i els hi va parlar amb tanta dolçor i honestitat que el vencedor semblava tan modest com el vençut²⁹¹.

Tamerlà, a mida que el seu imperi va creixent i ell es va assentant com al més gran conqueridor de tota Àsia, va sentir la necessitat de ser recordat no només per l'extensió dels seus territoris o per la riquesa que el seu imperi ha acumulat sinó també per la grandesa del seu personatge. Langlès (1787) diu que com a governant, Tamerlà, es conduïa "amb dolçor, humanitat i paciència, vetllant sobre tot però fent

²⁸⁸ PERCHERON, M., 1951, p. 183.

²⁸⁹ Ibidem. p. 171.

²⁹⁰ STIER, R., 2003, p. 197.

²⁹¹ SAINCTYON, S., 1678, p. 31.

veure que no m'ocupava de res, i em mostrava igualment afable amb els meus amics que amb els meus enemics²⁹².

Vol que se'l recordi com a un rei que tenia molt clars els conceptes de justícia, ètica i grandesa i que ho posava en pràctica en el seu dia a dia. Possiblement volia compensar, ni que fos mínimament, el ser recordat només per les seves conquestes sense pietat.

Steward (1830) explica que Tamerlà “va determinar que per molt que visquès faria la justícia i la liberalitat la seva pràctica constant²⁹³”.

Per a poder presevar la meua sobirania, vaig prendre la justícia en una mà, i la equitat en l'altra mà, i, amb el llum d'aquestes dues làmpades, vaig mantenir el palau de la reialesa il·luminat²⁹⁴.

Tamerlà considera que el seu codi moral, basat en el fet de seguir els preceptes de l' Islam i en la seva experiència com a sobirà és quelcom que ha de mantenir-se més enllà de la seva mort i per això vol transmetre-ho als seus hereus. Langlès (1787) ho tradueix així:

És una obligació indispensable per un sobirà observar en tot la justícia. Ha d'escollir un vizir íntegre i virtuós ja que un vizir equitable repara les vexacions comeses per un príncep tirà però si el vizir és, ell mateix, opressor, l'edifici del poder no tardarà en esfondrarse²⁹⁵.

Tamerlà pensa que els seus consells sobre la forma de governar un país són extremadament valuosos i els ofereix als seus descendents com a mitjà per a que el gran imperi que ha creat pugui perdurar en el temps. Així es recull en l'obra *Instituts Politiques et Militaires* atribuïda en principi al mateix Tamerlà tot i que sembla que és una obra (o un recull) posterior trobat a una biblioteca de la India i traduïda al francès per Langlès (1787) i a l'anglès per Steward (1830):

Fills meus, no oblideu els preceptes que us he donat per al repós dels pobles. Informeu-vos de l'estat dels particulars, recolzeu els febles, reprimiu sobretot l'avidesa o l'ambició dels grans, que la justícia i el bé dirigeixin la vostra conducta. Sapigüeu bellugar la vostra espasa amb prudència i valor si voleu gaudir com jo d'un llarg regnat i d'un imperi

²⁹² LANGLÈS, L., 1787, p. 2-3.

²⁹³ STEWARD, C., 1830, p. 137.

²⁹⁴ *Ibidem*, p. 6.

²⁹⁵ LANGLÈS, L., 1787, p. 43.

poderós. Aneu amb compte que la discòrdia no s'estengui entre vosaltres ja que els vostres cortesans i els vostres enemics no dubtaran en aprofitar-se de la vostra desgràcia. Sigueu fidels observadors de les regles d'administració que us deixo al meu testament i la corona es mantindrà sobre el vostre cap. En fi, recordeu-vos sempre de les darreres paraules d'un pare expirant²⁹⁶.

Un bon príncep, deia, no té mai prou temps per a regnar i estem obligats a treballar per a la felicitat dels subjectes que el Tot-poderós ens ha confiat com un diposit sagrat. Aquesta serà sempre la meva principal ocupació ja que no vull que el dia del judici final els pobres m'estirin de la roba cridant venjança contra mi²⁹⁷.

No vol que el seu imperi es desintegri tal i com va passar amb el de Genghis Khan que, a la seva mort, es va dividir entre els seus descendents, creant reialmes més petits i que aviat van entrar en conflicte entre si. Tamerlà, pel contrari, deixa el seu territori a un sol hereu i acompanya aquest llegat amb els preceptes escrits sobre com ser un bon governant i com mantenir-se al poder de forma perllongada.

Steward (1830) recull el quart precepte de Timur als seus hereus:

Sigues aficionat a les teves relacions i connexions, no fereixis a ningú ni tinguis a ningú lligat a no ser per les cordes de la bondat. No li treguis a cap home els seus drets per frau o tirania. Vesteix-te amb la roba de la justícia, evita l'associació amb els dolents o els malvats. No tinguis cap home a la presó més de tres dies i distribueix provisions als pobres i als afamats i plantat al cor dels teus subjectes mitjançant la beneficència, d'altra manera perdràs el teu poder i la teva prosperitat²⁹⁸.

Un altre concepte que es pot associar amb una persona justa és la generositat i Tamerlà és generós amb els súbdits que segueixen les seves indicacions i l'honoren seguint el seu codi de conducta. En certa manera podem dir que es deixa adular i, a canvi, recompensa aquesta devoció i fidelitat segons correspongui a la seva situació i estatus. Moranvillé (1894), diu que "honora els ancians homes i les dones ancianes i els hi fa grans donacions"²⁹⁹.

En més d'una obra s'esmenta la gran memòria de Tamerlà i com pot treure o retreure un determinat comportament de fa temps per a jutjar, i recompensar si cal, la lleialtat d'una persona. Sainctyon (1678) diu:

²⁹⁶ Ibidem. p. 109.

²⁹⁷ Ibidem. p. 116.

²⁹⁸ STEWARD, C., 1830, p. 23-24.

²⁹⁹ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 463.

No s'ha de pensar que Tamerlà per a recompensar els seus servidors necessitès recomanacions o felicitacions. Tenia sempre una memòria dels qui havien destacat per belles accions o que eren assidus al seu servei. Quan menys ho pensaven, els honorava amb una plaça als seus consells o un governament o d'un càrrec. Ningú haguès gosat demanar-li un d'aquests llocs³⁰⁰.

Tamerlà era igualment bastant obert de ment en relació al que es considerava habitual entre els emirs orientals pel que fa a l'acceptació de la gent vinguda de terres llunyanes i la tractava amb justícia.

A molts llocs, especialment a Àsia, els estrangers eren perseguits, vigilats i sovint expulsats més enllà de les fronteres locals. De fet, aquest és un comportament que ha perdurat en alguns territoris asiàtics fins ben entrat el segle XX. En testimonien amplament els relats de molts viatgers que han hagut de disfressar-se com la gent autòctona per a poder viure les seves aventures en terres llunyanes.

Tot i que, evidentment, tots els estrangers que eren acceptats a la cort de Tamerlà eren més o menys obligats a seguir el protocol habitual, tal i com explica amplament Ruy Gonzalez de Clavijo (1406) a la seva *Embajada*, Tamerlà es considerava molt comprensiu a l'hora d'entendre formes de fer força diferents a les seves.

Jean de Soltanieh (2012) diu, “era bondadós amb els seus amics i missatgers, en particular amb aquells que venien de països llunyans”³⁰¹.

Com diu Petis de la Croix (1722), “els ambaixadors són sagrats i no són obligats a res més que a complir les ordres del seu mestre”³⁰².

Sainctyon (1678) ho explica més amplament:

Els ambaixadors que eren dels senyors més grans del regne van arribar, Tamerlà els va rebre tan bé com ells podien desitjar, i ell va anar amb compte de fer-los veure la seva grandesa, i la pompa de la cort, per a imprimir-los més fort al seu esperit el desig de la pau³⁰³.

³⁰⁰ SAINCTYON, S., 1678, p. 330-331.

³⁰¹ SOLTANIEH, J., 2012, p. 34.

³⁰² PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 297.

³⁰³ SAINCTYON, S., 1678, p. 142.

Tamerlà considerava que els ambaixadors o emissaris enviats per un altre governant no eren responsables dels actes ni de les intencions d'aquest segon. Per això els respectava i els tractava de forma *justa*, entenent per tal el fet de no castigar-los per les afrontes que poguessin fer els seus governants.

Kehren (1978) diu que sempre intentava negociar amb l'adversari:

Tamerlà intentava sempre negociar amb l'adversari abans d'engegar el procés irreversible de l'ús de la violència. Respectava la persona dels ambaixadors i enviava sovint els seus el primer per a parlamentar amb els seus enemics. Mostrava una gran paciència, barrejada naturalment amb molt ingeni, en aquestes negociacions³⁰⁴.

Sovint utilitzava aquestes bones formes amb els emissaris d'altres pobles com a forma de posar en pràctica la política de propaganda que es comentava en un apartat anterior. Confiava en que les persones que es sentien ben tractades parlarien bé d'ell i de les seves intencions i crearia aliats en lloc d'adversaris. És la seva forma d'entendre la diplomàcia entre pobles.

Marozzi (2004) diu que Tamerlà, en lloc de matar uns emissaris enemics "els va deixar marxar i que tornessin amb el seu mestre amb un missatge recordant-li les seves obligacions i el tractat entre els dos homes"³⁰⁵.

Tamerlà, per a ser considerat com a just i com a gran governant, creu que cal defensar la justícia a tot preu. És cert que els barems que utilitza són sovint molt personals o són criteris que avui en dia poden semblar estranys però si és cert que són moltes les fonts bibliogràfiques on s'esmenta aquest intent del conqueridor per a fer regnar la equanimitat i la justícia als seus territoris.

Petis de la Croix (1722), diu que "estimava molt la justícia i mai no va exercir impúnement al seu imperi cap vexació ni cap tirania"³⁰⁶.

³⁰⁴ KEHREN, L., 1978, p. 46.

³⁰⁵ MAROZZI, J., 2004, p. 148.

³⁰⁶ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 3 del prefaci.

Sovint en aquestes obres es parla de justícia en majúscules, però altres vegades també es recull que igualment intenta deslliurar els més febles de les petites injustícies que, inevitablement, tenen conseqüències negatives en la seva vida de cada dia.

Gonzalez de Clavijo (1406) narra el següent:

Y otrosí mandó hacer justicia de ciertos tenderos, porque habían vendido la vianda más de cuanto valía, de cuando él allí llegó. Otrosí de zapateros, y borceguineros, y de otros oficiales, por cuanto vendían caras las cosas³⁰⁷.

Tamerlà considera que si aquestes accions no es corregeixen i es castiguen, d'una banda això animarà més gent sense escrúpols a fer coses similars i, d'altra banda, crearà un ressentiment creixent i un malestar en els súbdits que ho pateixen que consideraran el seu governant com a responsable final de permetre aquestes coses. Aquestes petites injustícies, doncs, poden ser el detonant d'una revolta o una sublevació.

Allò oposat a la justícia, per a Tamerlà, és la tirania. Pensa que altres governants al seu voltant exerceixen l'opressió envers els seus habitants i això els hi treu tota la legitimitat que poguessin tenir.

Langlès (1787) explica les idees del conqueridor al respecte:

Quan un reialme esdevé la presa de la tirania, de la vexació i de la crueltat, és el deure dels prínceps fidels a la justícia treballar durament per l'extirpació d'aquests flagells fent irrupció a la contrada. El Tot-poderós mateix arrencarà aquest reialme de les mans de l'opressor per a sotmetre'l.³⁰⁸

Moltes vegades la seva actuació contra el que considera la tirania d'un altre príncep o governador respon a la demanda que el mateix poble li ha fet arribar. Steward (1830) en posa un exemple:

Llavors vaig escriure a Elchy Bugha que els habitants de Badukhshan se m'havien queixat dels governadors i m'havien demanat que actués per a deslliurar-los i que jo havia decidit fer-ho. (...) Era el meu deure administrar justícia a l'oprimit, havia de fer alguna cosa des del meu poder per a ajudar-los³⁰⁹.

³⁰⁷ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 194.

³⁰⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 112-113.

³⁰⁹ STEWARD, C., 1830, p. 45.

Tamerlà ajuda les víctimes de la injustícia a deslliurar-se de la tirania. Considera que no pot negar-se a fer-ho ja que forma part dels seus deures com a governant just. No és quelcom que es pugui escollir, és una obligació.

Langlès (1787) diu que en el moment de fer justícia “arrencava l’oprimit de les mans de l’opressor i, un cop ben informat del greuge fet a la persona o als bens, pronunciava seguint la llei, i no involucrava mai l’innocent en el càstig del culpable”³¹⁰.

Steward (1830) narra com ajuda a qui li demana ajut per a sortir-se’n de la tirania. Diu, “ va escriure demanant-me ajut i per a que el lliurés de les mans de l’opressor ja que no tenia cap altre manera de sortir-se’n”³¹¹.

De vegades també ajuda a sortir del que qualifica de jou de la tirania a un rebel que s’alça per a prendre les regnes d’un territori. Aquest, normalment, esdevé un governador sota les ordres directes de Tamerlà i resulta ser un aliat fidel com a reconeixement del seu ajut per a arribar al poder.

Rowe (1824) diu en un verset del seu poema:

El nostre món Asiàtic
Des d’avui espera un senyor
Aquest dia esperen sigui la fi dels seus mals
De tirania, de lligams i opressió
Pel nostre victoriós emperador, Tamerlà³¹²

Tamerlà no només persegueix els governants injustos sinó també les persones que cometen actes contraris a la moral com poden ser, per exemple, lladres o bandits, és a dir, les persones injustes.

En primer lloc, lluitant contra els bandits, Tamerlà s’assegurava la simpatia dels peregrins i, per extensió, dels alts estaments religiosos que li interessava que li donessin suport. Kehren (1978) ho resumeix de forma molt clara:

³¹⁰ LANGLÈS, L., 1787, p. 4-5.

³¹¹ STEWARD, C., 1830, p. 66.

³¹² ROWE, N., 1824, p. 1.

Tamerlà va veure en aquesta ocasió la possibilitat d'aconseguir tres objectius d'un sol cop, enèrgica i ràpidament: castigar els bandits que atacaven els peregrins (cosa que li faria guanyar la simpatia dels creients), mostrar als seus nous subjectes que portava l'ordre i la seguretat i, finalment, demostrar el valor guerrer dels seus soldats³¹³.

En segon lloc, guanyant-se el suport dels mercaders en assegurar els trajectes comercials. Ho explica Percheron (1951):

L'antic infantat del Djagatai havia, també, esdevingut sengons deien els viatgers, un veritable paradís. En efecte es passava per rutes on vestigis de ciutats i de muralles on no s'havien esborrat les traces d'incendi, es travessaven planes on l'abundant blancor dels ossos feia guinyar els ulls però des que s'arribava a les ciutats que l'emir protegia, tota la dolçor persa s'emparava de la teva ànima. Què s'ha de temer de qui s'ha enriquit pel tràfic i ha descobert el luxe?³¹⁴.

La famosa Ruta de la Seda, en realitat, no era un camí únic sinó que les rutes possibles per a unir Orient i Occident anaven variant al llarg del temps segons les condicions que oferien els recorreguts.

Resulta interessant el que diu Gonzalez de Clavijo (1406) al respecte de les rutes que Tamerlà assegurava:

Y en este castillo solía haber ladrones, y hombres que salían a robar a los caminos. Y el Tamurbec vino sobre este castillo, y entrólo por fuerza, y mató al Señor de él, que era marido de esta Dueña, y mandó, que nunca jamás acogiesen malhechores en él. Y porque no se pudiesen defender en él, mandó quitar las puertas al dicho castillo, y mandó que nunca jamás pusiese puertas en él, y diole a esta Dueña³¹⁵.

Un dels grans objectius de Tamerlà va ser assegurar els camins de les rutes comercials que passaven pels seus territoris. D'aquesta manera es garantia que els mercaders creuessin les seves terres enlloc de passar per altres camins.

Així obtenia molts més beneficis econòmics no només per les transaccions comercials que s'hi duien a terme sinó també pels impostos corresponents als drets de pas i altres conceptes.

³¹³ KEHREN, L., 1978, p. 57.

³¹⁴ PERCHERON, M., 1951, p. 187.

³¹⁵ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 117.

Soltanieh (2012) diu que “ordenava la seguretat dels mercaders ja que si algun d’ells es feia robar dins del seu país, els de la regió on el mercader hagués estat robat devien retornar-li el doble del que li havia estat sostret”³¹⁶.

Margat (1739) diu que Tamerlà va lluitar contra els bandits de les rutes i “no va sortir d’allà fins a haver purgat del tot el país d’aquells malfactors que, des de feia temps, feien els camins tan perillosos”³¹⁷.

Tamerlà era una persona justa en el sentit que tenia un codi moral i ètic propi i intentava ajustar-se a ell, sobretot al final dels seus dies. Això fa que durant la seva vida hagués d’administrar justícia al llarg i ample dels seus territoris, tant els nous com els que ja es trobaven sota el seu poder.

Per a fer justícia, doncs, de vegades havia de recompensar els seus aliats, els seus governadors, els seus súbdits o les seves tropes pel seu ajut o per la seva fidelitat. Altres cops, però, el que considerava que calia fer era just el contrari: castigar per un atac, una ofensa o una deslleialtat.

Castigar sí però segons alguns cronistes de forma justa i amb penes que estaven d’acord amb la mala acció comesa.

Giovio (1540) ho explica així:

Pero la inexorable y bárbara condición del Tamorlan fue un singular exemplo de justa severidad. Porque como un Ginovés, que era muy su privado, por ser gran conocedor de piedras, con las quales el Tamorlan holgaba mucho, le hablase sobre la miseria de Bayaceto, y le dixese blandamente que usase de clemencia con él, y se acordase que en riquezas y victorias había sido Príncipe clarísimo entre los Reyes Mahometanos, el Tamorlan arrugando la frente puso los ojos en él, y reprehendiendolo dixole: “Yo no castigo á este como á hombre soberbio por su potencia y nobleza, sino como á traydor mal hombre, que mató cruelmente á su hermano mayor, y doyle por ello la pena que merece.”³¹⁸

De vegades, però, pot sorgir la sospita que la criminalització de determinades accions passades podia arribar a convertir-se en una excusa per a castigar de la forma

³¹⁶ SOLTANIEH, J., 2012, p. 51.

³¹⁷ MARGAT, J. B., 1739, p. 171.

³¹⁸ GIOVIO, P., 1540, p. 21.

que més li interessava. En la seva defensa es pot dir que, com a mínim, intentava justificar les seves accions en lloc d'actuar sense un detonant aparent. Petis de la Croix (1722) diu que, “qualsevol que manqués al respecte i cometès qualsevol insolència envers Timur, trobava un càstig convenient per la seva audàcia”³¹⁹.

Castiga o recompensa en funció dels actes comesos pels altres com explica Margat (1739):

Tan bon punt va arribar a aquesta capital va fer reunir un gran consell de guerra on el cas de Juulik va ser tractar amb la màxima severitat. (...). Se'ls va interrogar a uns darrere els altres sobre les circumstàncies d'aquest combat tan desigual. (...). Va ordenar que se'ls fes un judici com cal.

L'emir Codgia Beyrat havia estat un dels primers oficials generals en aquella jornada. Va ser condemnat a que se li afeitès la barba, cosa que entre els orientals és la pena més gran que es pugui aplicar a un home. Se'l va maquillar amb blanc de plom i vermelló, li van posar un vel sobre el cap com a les dones i se'l va passejar així pels carrers de Samarcanda. Els altres van tenir càstigs en proporció. Pel contrari, el valor del príncep Omarcheik va ser recompensat amb noves gràcies així com l'emir Kurché Malek a qui se li va donar un principat³²⁰.

La majoria de les vegades l'acció que calia jutjar era per a castigar i calia fer-ho de forma proporcional al greuge comés. Margat (1739) explica que Tamerlà “va fer deternir el governador Mahmoud i el va fer ofegar sota el glaç del Volga, cosa que era una justa recompensa per la seva traïció i la seva deslleialtat³²¹”.

Normalment el greuge jutjat en aquests casos era un atac o una amenaça directes cap a Tamerlà o cap al seu poder.

Steward (1830) diu que “trobant-los determinats a aniquilar-me, vaig decidir lluitar contra ell confiant en conquerir-lo per la meva superioritat en les maniobres³²²”. En aquest cas, els enemics de Tamerlà volien matar-lo i arrevatar-li part del seu imperi. La traïció tampoc la perdona i ha de ser jutjada amb duresa, com un crim dels pitjors que es poden donar. Significa faltar a la seva paraula i a la lleialtat jurada al sobirà.

³¹⁹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 381.

³²⁰ MARGAT, J. B., 1739, p. 229-230.

³²¹ Ibidem. p. 295.

³²² STEWARD, C., 1830, p. 50.

Ho explica Petis de la Croix (1722):

Aquesta visió va excitar la còlera del príncep que no deixa cap traïció impune i, tan aviat com va estar fora de la seva presència, va ordenar que se l'arrestès i que se'l fes morir a cops de fletxes. El càstig va semblar encara massa lleuger per un crim tan gran³²³.

Aquestes traïcions tenen sovint la forma de rebel·lió contra Tamerlà, és a dir, contra el poder establert. En aquest cas, s'havia d'eradicar la revolta de forma contundent i castigar els caps de la mateixa. Ho explica Sainctyon (1678):

Va ser custodiat fins a l'endemà i aquest va ser el darrer dia de la seva vida. Va ser jutjat a mort pel consell de guerra i tot seguit va tenir el cap tallat. El van enviar als habitants de Cambalu. Tots els altres caps còmplices de la seva rebel·lió van patir el mateix suplici, no per crueltat sinó per la necessitat indispensable de la política que, per tallar d'arrel una guerra civil ha d'exterminar els caps per a que no s'estigui exposat a veure-la renàixer com una hydra³²⁴.

Això evitava el risc d'una guerra civil i servia d'exemple per a d'altres territoris que havien tingut potser ganes de fer un aixecament similar.

Steward (1830) explica el procés de decisió de Tamerlà per a castigar una traïció:

La primera circumstància desagradable que va passar al començament del meu regnat va ser la rebel·lió del cap Zinde Khushm i va necessitar tota la meva atenció per a reprimir-la. (...). Si procedeixo contra ells en persona, els donaré massa importància als ulls dels meus subjectes. Si volen lluitar amb mi i haig de sortir-ne victoriós, quina fama guanyaré? Només es dirà que he castigat a dos servidors d'Amir Hussyn. No, els faré venir a la cort i si obeeixen tot anirà bé. Sinó seran culpables de desobediència i manifestaran la seva hostilitat. Llavors no tindrè dificultat en castigar-los.³²⁵

Tamerlà no castigava a la lleugera sinó que pensava molt bé les conseqüències de les seves accions. Igual que volia que un càstig a uns traïdors servís d'exemple per a frenar-ne de nous, també pensava en la imatge que el poble treuria segons apliqués la justícia. Procurava en tot moment que la seva imatge en sortís enfortida.

³²³ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 381.

³²⁴ SAINCTYON, S., 1678, p. 71.

³²⁵ STEWARD, C., 1830, p. 140.

Langlès (1787) diu que quan Tamerlà s'assabentava "d'un acte de vexació o de crueltat comès per un governador, els soldats o el poble, estenia sobre el culpable tota la severitat de la justícia"³²⁶.

Altres vegades, Tamerlà no jutjava i condemnava accions pel fet que aquestes anessin directament en contra seu. Sovint les considerava atacs contra el poble o simplement en contra de la justícia. Langlès (1787) també ho explica en aquest cas:

Si el simple soldat, menystenint els seus deures, feia caure sobre el feble la mà de la violència, cal lliurar-lo a la seva pròpia víctima per a rebre el mateix tracte que ell li havia fet patir.

Un senyor o un gran propietari que transtorna el poble, pagarà una multa proporcional al seu delictes i a les seves facultats. No es castigarà menys rigorosament el governador o el sobreintendent reconegut com a malversador³²⁷.

Tamerlà considerava que tot conqueridor o gran governant havia d'administrar justícia i podia fer-ho segons el seu interès o bé, com en el seu cas, segons el seu codi moral. Un historiador com Gibbon (1776) li dona la raó quan diu que, "per a qualsevol guerra, un motiu de seguretat o revenja, d'honor o de zel, de dret o conveniència, pot trobar-se fàcilment a la jurisprudència dels conqueridors"³²⁸.

Es recolza sobre les lleis de la guerra, un codi no escrit però compartit per la majoria dels conqueridors de l'època. Sainctyon (1678) diu que "va fer patir el procés als més culpables i dos d'ells, havent estat condemnats, van ser castigats segons les lleis de la guerra"³²⁹.

Per a que la imatge del conqueridor es ressentís el menys possible i per a donar legitimitat als càstigs que s'havien d'administrar, un consell de guerra (escollit per Tamerlà) era qui jutjava i condemnava, aparentment si més no, de forma objectiva.

Bec-Crespin (1968) diu:

³²⁶ LANGLÈS, L., 1787, p. 8.

³²⁷ Ibidem. p. 60.

³²⁸ GIBBON, E., 2013, p. 7.

³²⁹ SAINCTYON, S., 1678, p. 178.

Calyx i la resta dels caps que vam capturar van ser custodiats fins al dia següent quan un consell de guerra els va condemnar de forma imparcial a ser decapitats, sentència que va ser convenientment executada³³⁰.

En qualsevol cas, malgrat hi haguéssin actes que aparentment es deixaven sense castigar, Tamerlà considerava que, tard o d'hora els greuges sempre s'acaben pagant. Langlès (1787) posa en boca del conqueridor que “tots els qui m'havien molestat em temien amb raó ja que, posant els ulls en la seva conducta passada, no podien esperar cap gràcia³³¹”.

Pensava igualment que quan la mà humana no és suficient o no arriba a temps, la mà divina és qui acaba de compensar els greuges comesos per cadascun. Un exemple el trobem en les paraules de Steward (1830):

En conseqüència d'una conducta tan malvada (...) la gent va començar obertament a maleïr-lo cosa que només va estimular-lo a fer més actes d'injustícia. Alguns dels efectes de la mala conducta d'aquest monarca van ser:

1er. Una gelada molt severa que va matar el bestiar.

2on. Una manca total de pluja i, en conseqüència, una sequera total dels cultius i els fruits que es van perdre.

3er. Una fam que va escombrar la població³³².

Quan Tamerlà, en el seu propòsit de ser equànime, volia administrar justícia utilitzant la mateixa taula per a uns i els altres, hi havia vegades que, com a humà, es veia superat per les circumstàncies. No podia administrar justícia sense caure en la injustícia amb alguna de les parts implicades. En aquest cas, trobava una solució de compromís que servia com a exemple per a tothom i deixava en mans divines el càstig definitiu.

Chavannes de la Giraudière (1864) ho explica:

Així es va fer el saqueig de Delhi. Tamerlà que hagués volgut evitar el desastre d'una de les ciutats més riques d'Àsia i preservar-la de la destrucció dels monuments i dels objectes d'art que contenia, no va ser capaç de salvar-la ni de castigar als seus soldats. L'exèrcit sencer era culpable i com la seva insubordinació no podia imputar-se a cap cap, a cap instigador, calia perdonar o castigar a tothom³³³.

³³⁰ BEC-CRESPIN, J., 1968, p. 27.

³³¹ LANGLÈS, L., 1787, p. 231-232.

³³² STEWARD, C., 1830, p. 31.

³³³ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 198.

La idea de Tamerlà de que el càstig, o la recompensa quan pertoca, arriba més tard o més d'hora per mà divina resulta evident en diverses obres. Com a conseqüència el conqueridor buscava també ser considerat just davant Déu que és qui valorarà finalment les accions realitzades al llarg de la vida. Per a això volia tenir una conducta *justa*, una conducta exemplar.

Langlès (1787) diu de Tamerlà que la seva conducta no desmentia gens els seus discursos i que “no feria cap persona per por que el Tot-poderós no em tractés severament i no em fes portar tot el pes de les meves pròpies accions³³⁴”.

Tamerlà, en fer balanç de la seva vida per a deixar-ho escrit per als seus descendents, considerava que la seva conducta va estat poc lluny de ser exemplar. Pensava que, tal actues, tal seràs castigat o recompensat per Déu, no només un cop mort sinó també durant la teva vida.

Saunders (2010) diu en el seu poema:

Tan de bó el gran Allah pugui coronar les teves accions,
I amb benediccions eternes guardi el teu tron.
Ja que jo canto ben alt les teves lloances,
El Pare més gentil, i el rei més just³³⁵

En aquest poema, del que s'han traduït les darreres línees, Tamerlà rep els elogis de ser el rei més just i el millor dels pares. A canvi es prega a Déu que se'l recompensi amb un llarg i victoriós regnat.

Per a Tamerlà s'ha d'actuar i jutjar cadascú amb igualtat, valorant cada persona pel que ha fet ja que el deure de tot governant és eradicar la injustícia al món. Per a Steward (1830), “un ha de saber la vàlua d'un home ja sigui amic o enemic³³⁶”:

El teu deure t'obliga a abolir les pràctiques abominables introduïdes al Reialme del Senyor. Les males accions tenen sobre el món la mateixa influència que els mals aliments sobre el cos. Esborra, doncs, fins a les més petites traces d'injustícia³³⁷.

³³⁴ LANGLÈS, L., 1787, p. 6.

³³⁵ SAUNDERS, C., 2010, p. 60.

³³⁶ STEWARD, C., 1830, p. 110.

³³⁷ LANGLÈS, L., 1787, p. 118.

Tamerlà desitjava que tant de bo hagués pogut fer regnar la justícia *per les bones*, sense que hi hagués guerra però aquest desig no sempre va ser possible d'assolir. Rowe (1824) diu en el seva obra poètica:

Més aviat hagués escollit fixar el meu nom per la pau,
Per la justícia i per la clemència, i alçar
Els meus trofeus per a beneir l'humanitat.
No hagués comprat l'imperi del món
Amb la ruïna del poble cosa que puc jurar
Pel bon nom del meu honor³³⁸.

De vegades era gairebé impossible i el que calia fer en casos extrems era la Guerra Santa per a esborrar la injustícia i l'herètica al món.

Benoist-Méchin (1975) explica que està al mateix nivell per a Tamerlà fer la guerra als infidels que fer-la als sunites. Els considera igualment enemics de la religió:

La major dignitat a la que pot arribar un monarca xiita és fer la guerra en persona als enemics de la religió (és a dir als pagans, als cristians i als sunnites). Aquesta és la raó per la que el gran Tamerlà va insistir sempre en exterminar els herètics, menys per amor de la glòria que per a assegurar la salvació del món³³⁹.

Tamerlà tenia por del jutjament final. Steward (1830) ho explica de la següent manera:

En aquella època vaig penedir-me (de les meves bogeries), i vaig deixar de jugar als escacs. Vaig adherir-me estrictament a la llei, i vaig seguir els dictats de la religió. També vaig fer un vot de no ferir mai cap criatura, i si alguna vegada ho vaig fer sense voler, vaig sentir-ho molt. Així, un dia, havent trepitjat sense voler-ho una formiga, vaig sentir-me com si el meu peu hagués perdut tota la seva força. Pregava constantment per la intercessió dels primers khalifes i era benevolent amb tota la humanitat³⁴⁰.

Està convençut que Déu el jutjarà, un cop mort, pels actes comesos Durant la seva vida. Per això autors com Sainctyon (1678) narren com Tamerlà, especialment cap al final de la seva vida, es preocupa per ser *just* davant Déu com, per exemple, quan explica que “va donar l'ordre d'enterrar els morts i donar gràcies a Déu per la

³³⁸ ROWE, N., 1824, p. 12.

³³⁹ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, P. 111.

³⁴⁰ STEWARD, C., 1830, p. 30.

seva victòria i després ajudant els ferits amb caritat tant d'un bàndol com de l'altre³⁴¹».

Per a que aquest jutjament li sigués favorable va intentar aplicar la justícia en tot moment de forma equitativa. Per tant, intentava ser just. Steward diu que la primera de les regles que va deixar com a exemple pels seus hereus va ser la de “havent pres les escales de la justícia, mai vaig incrementar ni disminuir la porció de cada part sinó que vaig mesurar igual a tots³⁴²”.

També estava pendent de fer bones accions per a les autoritats religioses i pels homes sants que creia que podrien intercedir per a ell en el moment del jutjament final. Stier (2003) diu que a Mesopotàmia, Tamerlà va tenir un darrer gest abans de marxar i va “reconstruir el mausoleu de Imam Hanbal un líder espiritual reverenciat a l'àrea des del segle anterior”³⁴³.

No sempre cal esperar la mort per a rebre un càstig o una recompensa divina pels teus actes tal i com s'ha vist anteriorment. Tamerlà pensava que rebia ajut diví que el feia victoriós a les seves campanyes i a l'hora de governar.

Sainctyon (1678) diu:

Tota la terra rendia homenatge a Tamerlà del que es pot dir que rebia sense esdevenir insolent tots els avantatges de la mà de Déu i que com més gràcies li donava més dolç i humà el trobaven els seus subdits³⁴⁴.

Segons Steward (1830) el conqueridor igualment rebia aquest ajut sobrenatural a l'hora de prendre decisions difícils i transcendentals sobre les seves campanyes:

Mulana Aalum va proposar que s'hauria de consultar l'Alcorà. Ho va fer i el aquest verset va apareixer, “quan dos corrents de musulmans es barallen, fes la pau entre ells”. El prelat llavors va dir, “en conformitat amb les ordres de Déu, has de instaurar la pau³⁴⁵”.

³⁴¹ SAINCTYON, S., 1678, p. 122.

³⁴² STEWARD, C., 1830, p. 4.

³⁴³ STIER, R., 2003, p. 187.

³⁴⁴ SAINCTYON, S., 1678, p. 193.

³⁴⁵ STEWARD, C., 1830, p. 115.

Així, doncs, aquesta mà divina l'ajudava a prendre el camí recte, que respectava la justícia i les voluntats supremes. Tamerlà manifestava que ell no era el responsable d'actes que podien semblar terribles i, per tant, contraris a la justícia. Deia que ell només era el missatger que executava els plans dissenyats per Déu. Ell simplement obeïa ordres divines.

Benoist-Méchin (1975), diu que Tamerlà “hagués volgut de tot cor estalviar aquesta prova a la població però Allah ho havia decidit d'una altra manera³⁴⁶”.

5.4.3 Estimat pels seus súbdits i tropes

Si Tamerlà només hagués estat un gran conqueridor però cruel i encegat per l'ansia de dominar, possiblement els seus soldats no haguessin deixat escapar oportunitats de seguir altres homes disposats a prendre-li el poder. En lloc d'això, i segons totes les cròniques, va ser molt estimat i respectat pels seus soldats i també per la majoria dels seus súbdits.

El conqueridor donava exemple als seus soldats compartint part del seu sufriment. Margat (1739) diu que el seu exèrcit va patir especialment durant una marxa de vint-i-cinc dies seguits “però Tamerlà, endurit davant la fatiga, donava exemple al soldat³⁴⁷”.

Les cròniques diuen que Tamerlà era molt estimat pels seus homes ja que ell mateix els hi donava exemple compartint les penes i fatigues de la vida de soldat durant les campanyes.

Mexia (1540) ho explica així:

Todos dicen deste excelente Capitan, que fue tan sabio y diestro en gobernar su gente, que nunca hubo en ella motín ni rebelión notable. Era muy justiciero, é liberal en extremo, honrador de los que lo seguían, y por eso amado y temido³⁴⁸.

³⁴⁶ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 110.

³⁴⁷ MARGAT, J. B., 1739, p. 95.

³⁴⁸ MEXIA, P., 1540, p. 12.

La història del conqueridor destaca, entre altres coses, per la gran fidelitat de les seves tropes malgrat el ritme infernal que els hi imposava i els llargs períodes de temps que els feia estar de campanya, lluny de casa. Per a Petis de la Croix (1722), traduint les paraules de Chefeddin Ali, els soldats simplement l'estimaven:

Els soldats estaven plens de joia i feien ressonar a l'aire els crits de « visca el gran Timur ». Tenien el cor ple d'amor per ell i desitjaven amb ardor combatre al seu servei i sempre tenien les seves lloances a la boca³⁴⁹.

Tamerlà també és estimat pels seus súbdits o, com a mínim, per gran part d'ells. Sainctyon (1678) diu que el motiu per a que això passi és que el conqueridor és *just*.

Aquest gran príncep tenia dues qualitats essencials que el feien estimar per tot el món, eren la pietat i la justícia. Impartia públicament aquesta als seus subjectes tres cops per setmana a la vila de Samarcanda apossat al seu tron amb una majestuositat digna del mestre de la major part de l'univers. Però tot aquesta pompa no li impedia pas preferir els més miserables als altres³⁵⁰.

Tal i com s'argumenta al llarg d'aquest apartat, Tamerlà perseguia el fet de ser considerat un governant just. Creu que la justícia i la imparcialitat són dos elements fonamentals per a que els seus súbdits i soldats el segueixin i l'admirin. Com diu Langlès (1787), “la meua bondat es va estendre sobre el culpable igual com sobre l'innocent i la meua generositat em va assegurar un lloc al cor dels homes, l'equitat i la justícia presidia els meus judicis³⁵¹”.

Segons la seva forma de pensar, si la justícia s'aplica de forma imparcial i garanteix fins i tot als més humils un tractament igual, tothom estarà content amb el seu governant. Com recull Steward (1830), Tamerlà diu que “mai vaig vexar ni un sol cor per la injustícia, mai vaig fer fora de la meua cort algú que demanés sinó que van trobar refugi en mi i els vaig assistir³⁵²”.

³⁴⁹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 186.

³⁵⁰ SAINCTYON, S., 1678, p. 343-344.

³⁵¹ LANGLÈS, L., 1787, p. 4-5.

³⁵² STEWARD, C., 1830, p. 4.

Sainctyon (1678) diu que Tamerlà “rebia proves de l’amor dels seus súbdits amb una tendresa i un reconeixement de pare envers els seus fills³⁵³”.

De vegades administrava ell mateix la justícia i, altres cops, si això podia comprometre la seva imatge de pare del seu poble, designava un jurat aparentment més objectiu per a que fos la mà executora dels càstigs. Bec-Crespin (1968) ho explica:

Tamerlà sovint apareixia en public mostrant una gran dolçor i clemència i, en totes les ocasions, honorava als que s’havien mantingut en el seu deure i com que desitjava guanyar l’afecció d’aquesta gran ciutat, no impartia justícia ell mateix als autors de la revolta de la ciutat ni permetia que es fes en el seu nom. Enlloc d’això enviava els seus servidors més fidels³⁵⁴.

Segons alguns autors, Tamerlà també era estimat pels pobles nous que anava conquerint encara que aquest punt podria ser debatut segurament depenent de com i en quines circumstàncies va annexionar cadascun d’aquells pobles.

Sainctyon (1678) ho explica així:

Es sabia per tot arreu que el príncep, a banda de la bondad natural que tenia, prenia un gran plaer en exercir la seva clemència sobre els qui s’ho guanyaven per la seva sumissió i el seu penediment i, fins i tot quan algú l’rritava amb una conducta oposada, sentia pena d’haver d’usar el rigor però la política que seguia consistia en rebaixar els soberbis i alçar els febles. Tenia una balança justa per a les recompenses i els càstics amb l’objecte d’evitar si es podia l’ocasió i les ganes de fer malament. Una altra qualitat que el feia admirar per tot el món és que mantenia exactament la paraula i ningú n’hagués osat proposar-li de faltar-hi sense caure en la seva indignació. El rumor d’una virtut tan rara i esplendorosa havia corregut de boca en boca i havia sorprès els pobles bàrbars³⁵⁵.

Els súbdits de Tamerlà sembla que li eren reconeixadors de la seva imparcialitat i justícia però, què passava amb els pobles que es trobaven davant del conqueridor per primera vegada? Segons Sainctyon estaven encantats amb els tractats i els acords als que arribaven:

L’Emperador els va rebre amb la seva dolçor i la seva bondat ordinaria, assegurant als habitants la seva protecció si li eren fidels o bé un càstig sever si es comportaven d’una

³⁵³ SAINCTYON, S., 1678, p. 33.

³⁵⁴ BEC-CRESPIN, J., 1968, p. 28.

³⁵⁵ SAINCTYON, S., 1678, p. 131.

altra manera. (...). i els habitants confirmant els seus privilegis, van estar gairebé tots encantats de la dolçor del seu nou senyor³⁵⁶.

Evidentment en cas de no jurar-li fidelitat i submissió eren castigats durament, fins i tot exterminats. En el cas de sotmetre's, Tamerlà sovint els hi concedia clemència i perdó. Són aquests casos els que es recullen en les cròniques que li són favorables.

Stier (2003) explica que abans de deixar el territori, Tamerlà va “otorgar clemència a la gent deixant anar els esclaus, excepte els que ja s’havien enviat a Samarcanda, i va posar en marxa un pla per a reconstruir la part de la ciutat destruïda pel foc³⁵⁷”.

Molts cops els propis habitants eren qui demanaven a Tamerlà que els hi garantís el futur i que fos clement amb ells després de ser conquerits. Aquest és el cas que explica Bec-Crespin (1968) com a exemple:

Els habitants units junts van demanar al príncep mantenir els seus privilegis i ser considerats els seus subjectes. També que moderés les taxes ja que una llarga guerra amb Guines, en defensa de la seva llibertat havia gairebé exhaurit els seus homes i diners. Tamerlà va acordar aquestes demandes. Al dia següent els habitants de Tauris van proclamar el príncep el seu sobirà i van jurar-li fidelitat i Tamerlà va fer la seva entrada amb un aplaudiment general de la gent³⁵⁸.

Si Tamerlà accedia a comportar-se amb ells amb gràcia i perdó, la seva qualitat de governant just s’anava escampant de boca en boca entre els propis habitants de la regió, eliminant els possibles focus de resistència que quedessin.

Steward (1830) diu:

Després de dos dies, la meua gent havent trobat alguns ramats de cabres i d’ovelles, van portar-me-les amb els seus propietaris al meu campament. Els pobres homes estaven morts de por però els hi vaig pagar pels animals amb alguns Durusts (una petita moneda d’or) que tenia i vaig dividir els muscles entre els soldats però vaig ordenar que les femelles es guardessin per a la llet i la mantega de les quals, cada dia, donava una porció a cada persona. Quan aquest fet de la meua justícia es va conèixer entre els grangers de Balkh, portaven al

³⁵⁶ *Ibidem.* p. 109.

³⁵⁷ STIER, R., 2003, p. 251.

³⁵⁸ BEC-CRESPIN, J., 1968, p. 116.

meu campament gra i tot tipus de provisions amb la qual cosa les meves tropes van estar molt més fresques³⁵⁹.

Aquesta propaganda *boca-orella* sobre Tamerlà com a persona i governant just, també arribava a pobles veïns que potser aviat serien també assetjats pel conqueridor. Aquesta bona fama podia, eventualment, evitar alguna resistència i estalviar batalles i vides.

Un tractament tan dolç i poc esperat divulgat per la província va produir un canvi meravellós en els esperits d'aquells que no esperaven cap gràcia i estaven disposats a llençar-ho tot i enterrar-se fins i tot en les ruïnes del seu país³⁶⁰.

Tamerlà, doncs, s'ha vist que actuava normalment empès per un codi de conducta preestablert, amb una relació causa-efecte que ens fan dir que prenia decisions i governava de forma justa. Premiava o castigava segons s'ho mereixien. Podríem, en conseqüència, parlar d'un personatge just segons els seus paràmetres.

5.5 Tamerlà com a personatge religiós

En tercer lloc, l'aspecte que es vol recollir dins dels que s'han aïllat per tal de definir millor la personalitat de Tamerlà és el relatiu a la seva religiositat.

Percheron (1951), diu que “més que cap altre tàrtar del seu clan era de cor profundament islàmic, un veritable creient en el sentit fort del terme³⁶¹”.

Soltanieh (2012) diu que “s'ha de dir que, pel que fa a la seva pietat, prega cinc cops al dia, estigui on estigui. Practica tots els rites que fan els musulmans”³⁶².

Segons Steward (1830) a la traducció del *Mulfuzat timury* que, teòricament, recull les pròpies paraules de Tamerlà al respecte:

Vaig donar validesa a la fe de l'islam arreu dels meus dominis i vaig recolzar la religió. Amb això vull dir que vaig donar estabilitat al meu govern ja que havia sentit que

³⁵⁹ STEWARD, C., 1830, p. 70.

³⁶⁰ SAINCTYON, S., 1678, p. 72.

³⁶¹ PERCHERON, M., 1951, p. 170.

³⁶² SOLTANIEH, J., 2012, p. 56.

l'esglèsia i l'estat són bessons i que cada sobirania que no és recolzada per la religió aviat perd tota la seva autoritat i les seves ordres no són obeïdes³⁶³.

La de la religiositat és una característica que es cita de forma habitual a les obres que tracten de Tamerlà. Per exemple, Petis de la Croix (1722) en traduir l'obra de Cherefeddin Ali diu que “era molt pietós i molt religiós observador de la seva llei que era la mahometana” i continua dient que “ha guanyat en totes les seves empreses ja que tenien com a objectiu la glòria de Déu, el creixement de la religió i el bé dels pobles³⁶⁴”.

En explicar les seves campanyes bèl·liques, els seus plans de conquesta o les seves accions es busca sovint la correspondència d'aquestes accions amb el fet de ser un bon practicant o no de la religió islàmica. Blin (2007) diu que:

Més enllà del debat sobre l'opinió que es pot tenir d'un Tamerlà “bo” o “mal” musulmà, una cosa és segura, Tamerlà es percebia com el gran defensor de l'Islam, i el gran reunificador de la comunitat dels creients³⁶⁵.

Alguns autors veuen només l'ambició de Tamerlà pel poder i creuen que moltes de les vegades que esmentava la religió i els seus preceptes ho feia només com a justificació dels seus actes. Per exemple, Margat (1739), afirma que en el fons “no tenia altre religió que la seva ambició política però com a tretra de conqueridor mostrava a l'exterior un gran zèl per la religió mahometana³⁶⁶”.

Certament algunes accions o actituds del conqueridor podien semblar contràries a tota llei, no només islàmica, sinó de qualsevol religió en general. Kehren (1978) diu que “el Déu de Tamerlà no era el de l'amor sinó el Déu dels exèrcits³⁶⁷”. Marozzi (2004) també ho considera així:

Timur no veia cap contradicció entre el vessament de sang i l'Islam. La transició entre el botxí al camp de batalla un dia i la tranquil·la reflexió en una mesquita o temple el dia següent no constituïa cap dificultat moral per a ell³⁶⁸.

³⁶³ STEWARD, C., 1830, p. 5.

³⁶⁴ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 2.

³⁶⁵ BLIN, A., 2007, p. 147-148.

³⁶⁶ MARGAT, J. B., 1739, p. 159.

³⁶⁷ KEHREN, L., 1978, p. 174.

³⁶⁸ MAROZZI, J., 2004, p. 96.

Lucien Kehren (1978) ja es fa la mateixa pregunta de si Tamerlà era realment un bon creient. Creu que efectivament era creient però que adaptava determinats aspectes als seus gustos i necessitats:

« És Déu sol qui m'ha donat la victòria » els hi va contestar abans de distribuir-los magnífics regals.

Qui sabrà mai si el gran emir era sincer quan deia això? Sembla, de totes maneres que creia realment en Déu però que feia poc cas d'alguns preceptes de la religió i de la moral amb els que es prenia llibertats singulars com si estigués convençut que les seves regles no es podien adreçar a ell³⁶⁹.

Després d'analitzar totes les obres que ho citen, a priori sembla que s'hauria de secundar aquesta visió de Kehren però s'haurà d'anar explorant punt per punt per a veure les diferents dimensions que s'han anat trobant.

5.5.1 Devoció, endevinació i infidels

En algunes obres queda clar el respecte que Tamerlà tenia per Déu i per la religió en general. Com diu Sainctyon (1678), Tamerlà tenia “sentiments tan tendres per les coses divines i per a tot el que feia referència a la religió dels seus pares³⁷⁰” que podem dir que era molt devot.

Sainctyon continua dient que “no hi havia home sobre la terra que parlés de Déu amb més temor i respecte que ell i aquest respecte era tan gran i profund que no se'n podia veure un de més extraordinari³⁷¹”.

Pel que sembla, s'encomanava a Déu per a demanar-li saviesa i ajut per tal de poder prendre les decisions correctes. El mateix autor diu que sovint “demanava a Déu l'esperit de la sabiduria i el coneixement i la gràcia de vèncer les seves passions” ja que creia que aquesta era “una victòria molt més ilustre per un monarca que la de guanyar reialmes i imperis³⁷²”.

³⁶⁹ KEHREN, L., 1978, p. 96.

³⁷⁰ SAINCTYON, S., 1678, p. 16.

³⁷¹ *Ibidem.* p. 250.

³⁷² *Ibidem.* p. 40.

Tamerlà es veia a si mateix com un bon musulmà. Així ho deia quan es describia a les cròniques del *Mulfuzat Timury*, en les quals es recullen com si haguessin estat pronunciades pel mateix conqueridor donant consells i preceptes per als seus descendents. Steward (1830), ho recull dient “he considerat l’obediència a Déu com a submissió al profeta i llavors he actuat d’acord amb la llei de Mohamed i no he fet res contrari a aquest codi sagrat³⁷³”.

Cardini (2009) recull encara aquesta imatge de bon musulmà:

Complia amb assidu escrúpol el seu deure de les cinc pregàries al dia. de un bon musulmà, i el seu únic luxe era una petita catifa de pregaria en vellut de seda del color de les flors del presseguer, el seu preferit³⁷⁴.

Malgrat això, alguns autors com Marcel Brion (1963) o, en el cas d’una obra historiogràfica, Edward Gibbon (1776) no acaben de veure clar el paper de Tamerlà com a exemple de fidel:

En el camp religiós així com en el polític no és cert que sempre hagi estat conduït pel sentiment de la seva missió divina de “protector de la llei” encara que no viatjaria mai sense anar acompanyat de la seva mesquita portàtil, de fusta, blava i vermella, equipada d’un minaret portàtil, on feia cada dia les oracions rituals i es mostrava generós envers els adversaris que, esperant no ser massacrats, es convertien a l’Islam³⁷⁵.

En la seva religió tenia zel encara que potser no era un ortodox musulmà però la seva forma d’entendre-ho pot portar-nos a creure que una reverència supersticiosa per endevinacions i profecies, per sants i astrònoms, només li eren interessants com a instruments de política³⁷⁶.

En qualsevol cas, Tamerlà guardava les aparences seguint alguns preceptes i costums que eren clarament visible pels seus súbdits i amb aquestes accions volia assegurar-se que el veiessin complint ritus com, per exemple, resar cinc cops al dia o endur-se una mesquita portàtil a les seves campanyes. Així ningú podia criticar-lo per no ser un bon fidel.

³⁷³ STEWARD, C., 1830, p. 5.

³⁷⁴ CARDINI, F., 2009, p. 222.

³⁷⁵ BRION, M., 1963, p. 69.

³⁷⁶ GIBBON, E., 2013, p. 43.

Moranvillé (1894) diu que, “en la seva devoció adora a Déu cinc vegades al dia, en qualsevol lloc on es trobi, i fa totes les cerimònies que fan els sarrazins. Odia sobre totes les coses els jueus³⁷⁷”.

Igualment practicava la *Istikhara*, la cerca de prediccions en els versets de l'Alcorà. Langlès (1787) recull una frase de Tamerlà on diu que “vaig a adreçar-me al tot-poderós, l'Alcorà em proporcionarà un presagi de guerra, i vull conèixer la voluntat de Déu per a conformar-m'hi³⁷⁸”.

El que queda plenament recollit en les obres és la confiança que Tamerlà donava als que anomenarem homes sants de la religió. Per exemple, de Guignes (1757) diu que “després de tantes crueltats, Tamerlà va anar a visitar la tumba del cèlebre imam abouhanifa i va resar pregàries a aquest sant personatge³⁷⁹”.

En el cas citat, peregrina a la tomba d'un d'aquests homes sants de la religió musulmana. Altres cops, però, busca consell en personatges rellevants de l'islamisme que el segueixen on va. Margat (1739) ho recull:

Tamerlà va fer fer la pregària per a demanar la victòria al cel. Tenia al seu costat l'emir Seid Bereké, aquest santó havia abandonat la solitud i s'havia unit a la persona de l'emperador. Aquest imam, animat per una espècie de furor profètic havent pronunciat amb vivacitat el primer capítol de l'Alcorà, va prendre terra que va tirar als ulls dels seus enemics desitjant que les seves cares fossin ennegrides per l'afrota de la desfeta. Un cop fet això va dir en alt a Tamerlà “ves on vulguis. Seràs victoriós”³⁸⁰ ».

Steward (1830), per la seva banda, ho diu així:

Estava molt content amb l'arribada de Syed Abn al Berkat. (...). El vaig fer seure al meu costat, el vaig consultar en diverses ocasions i no em vaig desviar ni una mica de les seves instruccions. També el considerava com a un dels molts favors rebuts de la providència, vaig posar-hi la meua confiança, tant espiritual com temporal i el vaig fer el meu company constant, ja caminèssim o paressim i quan qualsevol dificultat arribava li explicava i solucionava la dificultat³⁸¹.

³⁷⁷ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 462.

³⁷⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 249.

³⁷⁹ GIGNES, J., 1757, p. 298.

³⁸⁰ MARGAT, J. B., 1739, p. 265-266.

³⁸¹ STEWARD, C., 1830, p. 128.

Amb això no només s'assegurava de tenir una veu respectable que corroborés les seves idees sinó que podia utilitzar-ho igualment per a justificar les seves decisions més controvertides i donar legalitat al seu govern davant dels més ortodoxes.

L'emperador abans de començar la campanya, va voler donar a les seves tropes un exemple de pietat, cosa que sabia admirablement fer servir per a les seves voluntats. Va anar a visitar un santó famós al país que s'estava a Andcoud. Es deia Babasencou. Era un d'aquests derviches fanàtics o que simulaven ser-ho, pels qui els mahometans tenen una veneració singular. Pretenen que Déu ha tingut per a aquestes gents una predilecció especial i que els ha creat tan insensats com perquè, privats de la raó, fossin incapaços d'ofendre³⁸².

Tamerlà, que seguint el corrent dels sectaris de Mahoma, sabia admirablement servir-se de la inclinació supersticiosa dels pobles asiàtics, no va deixar escapar l'ocasió de donar un gran relleu al seu nom i al seu partit. Va fer dir al santón que volia entrevistar-se amb ell. Bereké sortia poc de la seva solitud però la invitació de Tamerlà era una ordre a la que l'impostor no volia desobeir. El príncep de Kech el va rebre en la seva tenda amb tota classe d'honors. El santón va apareixer amb una vestimenta ridícula però tenia a la mà una bandera i un tambor que són per als tàrtars els símbols de la sobirania. Els va presentar a Tamerlà en mig dels senyors de la seva cort i dels seus principals oficials. Tots endevinaven la intenció del mestre i seguint els moviments de la seva pròpia inclinació van mirar aquests símbols com a marques per a les que el mateix cel es declarava a favor del seu general. El príncep va ser rebut amb grans aclamacions. Cadascun es va prosternar als peus de Tamerlà i va tocar el terra amb el front tal i com es feia amb els emperadors. I si no se'l va proclamar sota aquest nom des d'aquell moment en va tenir tot el poder i tots els honors³⁸³.

Durant les seves campanyes militars, Tamerlà, utilitzava la religió com una motivació més per a justificar les seves accions. En nombroses obres es cita la voluntat del conqueridor d'obligar als pobles vençuts a convertir-se a l'islam. Per exemple, Chavannes de la Giraudière (1864) explica que, quan un poble vençut va demanar clemència, Tamerlà “els hi va oferir la vida a condició que abandonessin el culte dels seus ídols i abraressin l'islamisme³⁸⁴”.

La conversió es transforma, doncs, en una necessitat per a que Tamerlà els hi perdoni la vida. Podríem parlar d'una conversió sota amenaça.

Roux (1991) explica una anècdota al respecte. Un cop conquerida una ciutat de la Índia, Tamerlà va perdonar la vida al radjà “per haver reconegut les bellesaes de l'islam” i per a demostrar-ho “el van forçar a menjar carn de vaca!³⁸⁵”.

³⁸² MARGAT, J. B., 1739, p. 112.

³⁸³ *Ibidem.* p. 63.

³⁸⁴ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 184.

³⁸⁵ ROUX, J. P., 1991, p. 131.

En aquests exemples podem veure-hi o un zel excessiu del conqueridor per a complir la Jihad, és a dir, la guerra santa, o bé, una voluntat perversa de posar les condicions com més difícils millor i que, així, fos més difícil que l'enemic vençut acceptés tot i tenir la justificació per a acabar definitivament amb ell.

A la batalla de Geòrgia, recollida a l'obra de Margat (11739), també es recull la voluntat conversora de Tamerlà exemplificada amb la figura del seu rei, Hipòcrates, a canvi de salvar la vida seva i la dels seus súbdits. Segons la versió dels *Instituts polítics i militars* traduïts per Langlès (1787), Tamerlà va estar il·luminat en el moment de convèncer el rei i, aquest, va veure el llum i es va fer musulmà:

Tamerlà havent arribat prop de la ciutat, va fer acampar el seu exèrcit. Va enviar aquell mateix vespre un oficial i un trompeta al rei Hipòcrates per a exigir-li que la ciutat es rendís i que abraressin la llei de Mahoma cosa sense la qual amenaçava d'utilitzar envers el príncep i els seus subjectes els càstigs més severos³⁸⁶.

Els vencedors, guiats per l'amor a la religió, que ordena fer la guerra als infidels, van irrompre a Geòrgia, habitada per cristians. Aquests no van oposar una gran resistència i el seu rei, anomenat Hipòcrates, va ser fet presoner. Era cristià i Timur, diu Cherefeddin, li va explicar tantes llums sobre la religió de Mahoma que, per una gràcia especial, la de la vocació, va entrar en l'esperit d'aquest infidel, encara ple de tenebres. Hipòcrates va deixar l'error i es va fer musulmà³⁸⁷.

Aquesta voluntat de convertir els infidels, Tamerlà, la va portar a la seva màxima expressió actuant d'igual forma amb els musulmans que practicaven una altra branca de la religió. Encara que, a priori, els considerés musulmans igualment, el fet de no pertànyer a la branca Sunita o el considerar que no es seguia la religió de forma ortodoxa, com en el cas de la conquesta de Delhi, de vegades era excusa per a fer-hi igualment la guerra santa.

Stier (2003), diu que “encara que tractant als musulmans xiïtes com a germans sota la pell, Timur sempre va posar pressió teològica als captius per a abraçar la doctrina sunita³⁸⁸”.

Entre els punts forts de Tamerlà com a governant estava el aconseguir tenir com a aliats als descendents de Mahoma, als qui va donar protecció i estatus a canvi

³⁸⁶ MARGAT, J. B., 1739, p. 192.

³⁸⁷ LANGLÈS, L., 1787, p. 50-51.

³⁸⁸ STIER, R., 2003, p. 170.

de server de escut per a qualsevol crítica que es pogués dirigir al conqueridor en qüestió de religió. Segons Cherefeddin Ali a la traducció de Petis de la Croix (1722), aquesta coalició de poders va propiciar que nombrosos pobles es convertissin a l' Islam sota el poder de Tamerlà:

La gran confiança que Timur va tenir tota la seva vida en aquest Cherif, que era el cap de tots els altres parents de Mahoma, és una cosa tan coneguda per tot el món que no cal afegir-hi proves. La seva sòlida amistat va tenir efectes molt avantatjosos per a la religió mahometana ja que va ser la causa que molts pobles abandonessin l'error i la idolatria per a abraçar-la. Aquesta unió va continuar, i dura encara avui en la seva ilustre posteritat, i cal esperar que, després d'haver començat tan bé, durarà amb els descendents fins a la fi dels segles³⁸⁹.

En el cas concret dels cristians sembla que Tamerlà actuava d'igual manera que respecte a d'altres religions, intentant convertir-los a la fe musulmana. Margat (1739) diu que van haver-hi grans persecucions “a tota Geòrgia i als altres països cristians que n'eren veïns: molts van patir torments i van ser executats per no voler renunciar a la seva religió³⁹⁰”.

Seguint amb les cites que tracten sobre la conquesta de Geòrgia, que és on Tamerlà va trobar més població cristiana, Chavannes (1864) diu que els georgians van preferir la mort a renunciar a la seva fe:

Aquests detalls mostren a la vegada amb quina voluntat de ferro Tamerlà triomfava davant tots els obstacles, i mostra l'heroica fermesa de les poblacions cristianes de Geòrgia que preferien la mort a l'apostasia. (...). Tamerlà considera Geòrgia com part integrant del seu imperi. Per ordre seva es van aixecar mesquites al lloc d'esglésies i de monastirs destruïts i els georgians, privats de tot culte public, van ser reduïts a pregar en secret³⁹¹.

Ruy Gonzalez de Clavijo a la seva narració “Embajada a Tamorlán” (1406) explica el cas d'una població on hi convivia turcs (de religió musulmana) i armenis (cristians). Aquests darrers van intentar comprar el perdó de Tamerlà per a les seves esglésies. Va agafar els diners però va acabar enderrocant els temples cristians igualment:

Y otro día sábado fueron dormir a una aldea que ha nombre Pagarrix, y tenía un castillo alto encima de una peña, y en este dicho lugar había dos barrios, el uno de Armenios,

³⁸⁹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p 183.

³⁹⁰ MARGAT, J. B., 1739, p. 195.

³⁹¹ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 207.

y el otro de Turcos, y decían, que podía hacer un año que el Tamurbec pasara por allí, y que mandó que las Iglesias de los Armenios que las derrocasen: y que los Armenios, porque no se las derrocasen, que les dieron tres mil asperos, que es cada aspero como medio real. Y de que los hubo mandado tomar, mandó derrocar las dichas Iglesias³⁹².

Segons Jean Baptiste Margat (1739), en la persecució dels cristians de Tamerlà hem de buscar les ganes d'aquest darrer per seguir les petjades i identificar-se amb Genghis Khan.

Hi havia en el mahometisme de Tamerlà més d'ostentació que de sinceritat però el seu odi pels cristians era obert i declarat, ja fos perquè va mamar-ho amb les prevencions musulmanes, ja fos (cosa que sembla més versemblable) que intentés amb això com amb qualsevol altre cosa marxar sobre les petjades de Genghis Khan, gran enemic del nom cristià³⁹³.

En canvi, el senyor de Sainctyon (1678), es desmarca de totes les cites recollides amb anterioritat i ens diu que Tamerlà respectava el cristianisme. Diu que havia ordenat “en tota l'extensió del seu imperi que la religió cristiana no només fos permesa sinó que Jesús hi fos honrat i reverenciat per tothom³⁹⁴”.

Com que no s'han trobat altres cites que corroborin aquest tractament respectuós, sembla més una llicència literaria de l'autor que no pas un recull contrastat de la realitat.

5.5.2 Voluntat i lleis divines

Steward (1830), parla de la voluntat divina i de com, Tamerlà, creu que aquesta es personifica en ell:

Com que vaig estar informat que quan Déu Totpoderós exalta una persona al tron de la sobirania, li confereix una dignitat especial i sabiduria amb les quals fer que la humanitat li siguin obedients. Aquesta virtut és un raig de la gràcia de Déu que fa lluir el monaca. Mentres estigui agraït per tal favor la seva fortuna i els seus dominis continuaran creixent³⁹⁵.

³⁹² GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 113.

³⁹³ MARGAT, J. B., 1739, p. 183.

³⁹⁴ SAINCTYON, S., 1678, p. 342.

³⁹⁵ STEWARD, C., 1830, p. 6-7.

Tamerlà sempre es va veure a sí mateix com a inspirat per la voluntat divina i això es pot apreciar fàcilment en nombroses obres. Per exemple, Steward (1830) a la traducció del *Mulfuzat Timury* diu:

Que ho sàpiguen els meus afortunats fills, els meus intel·ligents ministres, els meus fidels i gelosos nobles, que Déu totpoderós a canvi de les dotze normes que sempre he practicat, em va conferir grandesa i va fer-me el pastor del seu ramat, i em va assistir amb el seu ajut celestial per a que arribés a la màxima alçada de la sobirania.

He observat obediència a les ordres de Déu i he respectat les seves lleis sagrades i he honrat aquells que ell va honrar³⁹⁶.

Ell mateix es descriu com el *pastor del ramat de Déu* i com *l'ombra de Déu* entre d'altres adjectius. A la mateixa obra que, en principi, recull les paraules del propi Tamerlà dirigides als seus hereus i descendents queda clar que el conqueridor considerava que havia tingut l'ajut diví en tot moment:

Quan vaig esmentar aquest tema als sabis de la meua cort van dir, la gràcia de Déu ha t'ha enviat un raig diví que es diu "l'ombra de Déu" ja que el Profeta va dir "un rei just és l'ombra de Déu" i gràcies a aquesta ombra un monarca just manté la humanitat subjecta, i per la por a aquesta ombra, la gent és obedient, i el seu poder i autoritat es fan corrents per tot l'imperi. Per això, en tot el temps que he estat sentat al tro de la sobirania, sempre he estat agraït per aquest favor i sempre he mostrat respecte per les ordres de Déu, mostrant amabilitat a les criatures i conduint-me sempre amb equitat i justícia³⁹⁷.

Com a tal, es considera l'actor principal de la voluntat divina que és qui li ha donat el poder i l'ha permès arribar a ser el gran conqueridor que és. Lamartine (1865), diu que "la rapidesa i la facilitat de les seves conquestes el van persuadir que Déu marxava davant del seu exèrcit i li demanava d'uniformitzar la fe de tots els homes lliurats a indignes supersticions³⁹⁸".

Petis de la Croix (1722) recull i tradueix les paraules del biògraf oficial de Tamerlà, Cheref-ed din Ali:

En nom de Déu, que la seva bondat i justícia s'estenguin sobre tots els éssers, és ell qui disposa les corones com li plau i qui acorda les victòries als qui reconeix més propers a complir les seves voluntats eternes. És ell qui dona suport i qui fa créixer continuament el mahometisme, pel creixement de la seva glòria, i és clar que una fortuna sortida de la seva mà

³⁹⁶ *Ibidem.* p. 4.

³⁹⁷ *Ibidem.* P. 7.

³⁹⁸ LAMARTINE, A., 1865, p. 191.

no es pot trencar i resisteix sense esforç a tots els successos que intenten destruir-la. Aquesta va ser la del gran i invencible Timur³⁹⁹.

Es creu igualment un instrument de Déu que l'utilitza per a dur a terme la seva voluntat en aquest món terrenal. Percheron (1951), creu que “es pretenia –i al seu temps es compartia aquesta creença- un instrument de Déu que servia per a castigar els prínceps injustos i tirans⁴⁰⁰”.

Ell és el mitjà pel qual Déu castiga els infidels o els qui no respecten convenientment les seves regles i manaments.

Benoist-Méchin (1975) també creu el mateix, igual que va fer anteriorment Sainctyon (1678):

Sembla, doncs, que Tamerlà es va considerar com l'executor de les voluntats divines i que va veure un favor celest en el seu extraordinari poder de matar. Déu el va escollir per a retornar els pobles “en la via de la veritat i castigar-los per la seva tibiesa, la seva infidelitat o la seva ingratitude.⁴⁰¹».

Tamerlà va replicar, jo sóc l'enviat del cel per a castigar la seva audàcia i per a ensenyar-lis que els orgullosos atrauen la seva ira i la seva venjança. Que Déu es plau tant a rebaixar els soberbis que a elevar els humils⁴⁰².

Tamerlà va tenir l'audàcia d'aliar-se amb els descendents de Mahoma i també va protegir alguns homes sants de la religió musulmana. Això va fer que, independentment dels seus actes, sempre trobés una justificació possible a les conquestes i al seu poder en general.

“Oh, missatger de Déu, permetes aquest desgraciat Timur, que ha matat centenars de milers dels teus seguidors, i que ha destruït les cases de tants musulmans, estar al teu costat mentre no em tornes la salutació a mi que sóc el seguidor gelós de la teva religió i l'establidor de la teva llei?”. La seva Santedad va respondre-li de forma brusca, “encara que Timur hagi vessat molta sang dels meus fidels, ja que ha estat l'amic, el suport i ha respectat la meua posteritat i els meus descendents, perquè hauria d'impedir que la gent pregui per ell i el beneeixi?”. (...) Quan aquest coneixement arribi a la gent, tots alçaran les mans per a pregar per la meua prosperitat i, considerant-me com a tenint el suport del favor diví, buscaran estar a la meua dreta. En gratitud per aquest favor, mostraré cada dia més respecte, atenció i afecte als descendents de Mahoma i em consideraré com a l'elegit de Déu⁴⁰³.

³⁹⁹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p.1.

⁴⁰⁰ PERCHERON, M., 1951, p. 171.

⁴⁰¹ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 111.

⁴⁰² SAINCTYON, S., 1678, p. 177.

⁴⁰³ STEWARD, C., 1830, p. 9.

Així, doncs, Tamerlà podem dir que era proclamat al seu temps com a *Digitus Dei est hic* : Aquest és el dit de Déu.

Però Tamerlà no va mostrar aquest respecte per les lleis musulmanes en tots els moments de la seva vida. Enlloc d'això va barrejar-les amb les lleis dels pobles nòmades.

El *Yassak* era la llei de conducta creada per Genghis Khan. Comprenia un recull no escrit de normes i costums que calia respectar així com els càstigs corresponents en cas que algú no les respectés.

Petis de la Croix (1722) recull les paraules de Cheref-ed din Ali quan diu que Tamerlà “va ordenar que li donessin els cops de bastó marcats per la llei de Genghis Khan, anomenada Yassak⁴⁰⁴”.

Així, doncs, Tamerlà segueix observant aquest codi de conducta i, precisament per això, sovint se'l critica. Grousset (2001) diu el següent:

No és menys cert que Tamerlà aborda la qüestió de la sobirania política en diagona, en casuística. No gosa crear un dret nou i es contenta d'una situació que de fet és nova. Substitueix una dominació turca per la dominació mongola, l'imperi timúrida a l'imperi genghiskànida. En dret preten no canviar pràcticament res. De fet mai va dir que abolia el Yassak genghiskànida a favor de la Xària de la llei musulmana⁴⁰⁵.

L'observança del Yassak connecta Tamerlà amb el poder de Genghis Khan i això resulta molt útil, segons ens diu Marcel Brion (1963) amb les tropes que l'acompanyen:

Alguns musulmans intransigents, sobretot entre els pobles que havia vençut, l'acusaven d'hipocresia i donaven com a prova que no havia substituït la llei musulmana, la Xària, al Yassak dels mongols pagans. De fet, el Yassak era indispensable per a mantenir la disciplina entre les seves tropes nòmades⁴⁰⁶.

⁴⁰⁴ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 234.

⁴⁰⁵ GROUSSET, R., 2001, p. 494.

⁴⁰⁶ BRION, M., 1963, p. 64.

Tamerlà combina, doncs, el Yassak amb la Xaria que és el codi propi de l' Islam. El que els autors no acaben de decidir és a quina d'aquestes normes dóna prioritat.

Segons Bernard (1973):

Això és tot el que queda de l'obra de Genghis Khan? No. No és del tot exacte. Resta també el Yassak, el codi del que va dotar al seu poble i a la llei del que ha doblegat tots els països conquerits. Però el Yassak en sí-mateix està en lluita amb un altre codi, molt més imperiós pels creients: l'Alcorà, el llibre revelat al profeta de l' Islam⁴⁰⁷.

Ibn Arabshah (1436) també ho indica a la seva obra:

S'aferrava a les lleis de Genghis Khan que són com branques de lleis de la fe de l' Islam, i les observava en preferència a les lleis de l' Islam. (...). Altres doctors, banderes i líders de l' Islam han donat una resposta a tot, que Timur ha de ser considerat com un infidel i també els qui prefereixen les lleis de Genghis Khan a la fe de l' Islam, i també per altres raons⁴⁰⁸.

Segurament la clau de l'èxit radica precisament en la combinació d'ambdós codis segons les circumstàncies i els interessos de cada moment, tal i com diu Percheron (1951):

El diplomatic incomparable que va ser va aconseguir fer coexistir el Yassak i l'Alcorà, a constituir-se un exèrcit exaltat de l'esperit de Genghis i a recolzar-se sobre una població que veia el triomf de la fe en la seva empresa de grandesa. (...). La seva suprema habilitat va ser posar al capdamunt de la jerarquia social els descendents més o menys autèntics del Profeta, els ulemas i els imans als qui confiava l'elecció dels administradors, els cadis –els jutges- i els receptors d'impostos: així enriquit, el món eclesiàstic no podia fer altra cosa que assegurar-li la pau. Van ser innombrables les mesquites construïdes, les madrasses obertes on els infants salmodiaven l'Alcorà al llarg de tot el dia⁴⁰⁹.

En parlar de lleis divines s'ha de parlar també de les prohibicions que comporten i de quina manera Tamerlà seguia o no aquestes limitacions.

Quan un viatger arriba a Samarcanda, la magnífica capital de Tamerlà, i visita un dels conjunts arquitectònics més extraordinaris que es poden trobar a Àsia central, la plaça del Registan, es troba amb una sorpresa important. La façana principal d'una

⁴⁰⁷ MICHAL, B., 1973, p. 17.

⁴⁰⁸ ARABSHAH, I., 1936, p. 299.

⁴⁰⁹ PERCHERON, M., 1951, p. 176.

de les tres madrasses (escoles coràniques) que s'hi troben està decorada amb les figures d'uns tigres i uns sols amb faccions humanes. Si es visita Bukhara també es poden trobar exemples d'aquest tipus de decoració que desafia la prohibició islàmica de representar essers animats. I així amb altres monuments timúrides.

Marozzi (2004) diu que aquestes imatges com les que s'esmentaven de la plaça del Registan “eren una afronta directa a la prohibició islàmica de l'art figuratiu, simbòlic potser de l'ascensió sense rival de Timur, confiança sense límits i també de la seva ambivalent actitud davant la fe⁴¹⁰”.

Aquesta és només alguna de les prohibicions de la religió musulmana que Tamerlà (ni els seus descendents) no va aplicar durant la seva vida. Potser pensava que en ser un enviat de Déu, com s'ha justificat anteriorment, estava per damunt de totes aquestes limitacions terrenals.

Percheron (1951) es pregunta:

I només Allah va saber quin mediocre fidel s'amagava en realitat sota la màscara d'un guardià gelós! Un autèntic creient no hauria portat turbant, no s'hauria rasurat el crani deixant-hi només la metxa occipital que va agafar l'arcàngel Gabriel per a endur-se el guerrer al paradís? Hauria begut vi, les seves dones haurien mostrat el rostre, deixat endevindrar els pits sota fines blondes?⁴¹¹

El que diu Maurice Percheron és també el que pensa Harold Lamb (1955) a la seva obra *Tamerlane Conqueror of the Earth*:

És evident que el conqueridor tàrtar no era un musulmà devot sinó un home que seguia les seves pròpies idees. No podem assegurar quin era el seu autèntic sentiment davant la religió. (...). Mai va acceptar un sobre-nom islàmic, cosa que era costum entre els creients devots, com per exemple, amb Harun ar-Rashid –Aaron el beneit- un nom com Nur ad-Din, llum de la fe. Tampoc va anomenar així els seus fills. (...). Mai va afaitar el seu cap, portat un turbà o portat la vestimenta ordenada per l'església. Ell i els seus tàrtars eren anomenats mig-musulmans pels seus veïns, i sovint també heretics i pagans⁴¹².

⁴¹⁰ MAROZZI, J., 2004, p. 214.

⁴¹¹ PERCHERON, M., 1951, p. 177.

⁴¹² LAMB, H., 1955, p. 215.

En canvi, Hookham (1962) recull uns altres preceptes que Tamerlà seguia més o menys rigorosament a excepció de la limitació de tenir quatre esposes i que al conqueridor sembla que no va semblar-li suficient:

Altres obligacions que Timur va reconeixer van ser: el donar almoïnes –Timur sovint celebrava les seves victòries amb prodigues distribucions caritatives- i l'abstinència de jugar, practicar l'usura, veure vi, i menjar porc. Timur, malgrat això, es sentia amb el poder de, en períodes de celebració pública, suspendre aquests tabús especialment pel que fa al vi. (...). Més enllà, la recomanació del Profeta que quatre dones eren suficients per a un bon musulmà, no s'aplicava a Timur⁴¹³.

En dir *més o menys rigorosament* es vol fer al·lusió a la prohibició de veure vi o alcohol en general ja que, en el cas de Tamerlà, es donen diverses opinions en les obres estudiades.

Sainctyon (1678), explica com “li van portar com a menjar un cranc del que va menjar poc i l'aigua que acostumaba, ja que no bebia mai vi⁴¹⁴”.

Com es veu, segons el senyor de Sainctyon, Tamerlà respectava aquest precepte, opinió que també és compartida per Moranvillé (1894) que diu que els cristians si que en podien veure tot i que només durant els àpats:

I, pel que fa al vi, està prohibit en tota la cort que ningú en begui, fora dels cristians que en poden veure amb el seu sopar i no més ja que, després del sopar, si tenen set, han de beure aigua o llet d'euga, confitada de tal manera que embriaga com ho faria el vi. I tenen també una altre beguda que fan amb mel i que fa com la cervesa i embriaga com ho faria el vi⁴¹⁵.

Cita igualment que, a banda del vi, existien altres begudes alcoholitzades com una espècie de cervesa i la llet d'euga fermentada. Ambdues begudes existeixen encara avui en dia a la zona i són de consum molt generalitzat.

Lamartine (1865), diu que “no es practicava severament la llei islàmica que prohibeix com un pecat l'ús d'aquest licor que dona embriaguesa però també la cordialitat, la força i la joia⁴¹⁶”.

⁴¹³ HOOKHAM, H., 1962, p. 77.

⁴¹⁴ SAINCTYON, S., 1678, p. 123.

⁴¹⁵ MORANVILLÉ, H., 1894, p. 452.

⁴¹⁶ LAMARTINE, A., 1865, p. 261-262.

Potser Tamerlà si que en limitava el consum, no només pel que digués la religió sinó, especialment, per les conseqüències que portava l'alcohol en el moment de la batalla. Si els soldats bevien molt, s'anava directe cap a la derrota. Això és el que recull Steward (1830) quan diu que “estant convençut que el vi era la causa del conflicte, vaig ordenar que qui fos que en vegués en endavant, se li fes empassar plom fos i tots els seus efectes confiscats⁴¹⁷”.

En qualsevol cas, el testimoni més interessant i objectiu pel que fa a la prohibició de beure vi i si Tamerlà ho respectava o no és el que recull Ruy Gonzalez de Clavijo (1406) i que narra el succeït durant un banquet al que va assistir durant la seva estada a la cort de Samarcanda:

Y aquí ordenó el Señor una gran fiesta, a la cual fueron llamados los dichos Embajadores, y se ayuntó mucha gente: y en esta fiesta mandó el Señor, que bebiesen vino, y bebiólo él así mismo, ca no lo osan beber en público ni en escondido sin su licencia, y el vino dan ellos antes de comer, y dan a beber a tantas veces y tan a menudo, que hace los hombres beodos, y no tenían que sería alegría ni fiesta, si no se embeodasen: y los que sirven están los hinojos hincados, y así como han bebido una taza, luego dan otra, y otro oficio no tienen si no así como acaban de beber una vez, luego dan otra, y de que uno es enojado de dar a beber, viene otro, y no hace al salvo de partir y beber: y no penséis que uno dé de beber a muchos, salvo a uno o a dos, por les hacer beber más, y los que no quieren tomar el vino, dicen que lo hacen en baldón del Señor, a cuyo ruego lo beben: y aún hacen más, las tazas danlas llenas, y no ha de dejar ninguno vino en ella, y si le deja, no le quieren tomar la taza de la mano, o hácenle tornar a beber, y beben de una taza una o dos veces, y si dijeren que beba aquel vino por amor del Señor, o si le conjuraren por la cabeza del Señor, hanlo de beber todo, que una sola gota no dejen. Y el hombre que esto hace y más vino bebe, dicen que es bahadur, que dicen ellos por hombre recio, y el que refiera que no quiere beber, hácenle beber, aunque no quiera⁴¹⁸.

5.5.3 Jihad

La religió també es podia usar com a motivació o com a excusa. Així ho veu, entre d'altres, Lamb (1955) quan diu, “així va parlar l'esglèsia, no perquè Timur fos un seguidor devot de Mahoma sinó perquè només ell semblava capaç de restaurar l'ordre amb aquell caos i de resistir les invasions del nord que eren vells enemics de l'Islam⁴¹⁹”.

⁴¹⁷ STEWARD, C., 1830, p. 89.

⁴¹⁸ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 180-181.

⁴¹⁹ LAMB, H., 1955, p. 92.

Per a Tamerlà la religió no només era una qüestió de creença. Per a ell es barrejava també tota una sèrie d'arguments polítics ja que sembla que sempre buscava el seu interès final.

Brion (1963) diu:

Aquesta barreja de crueltat i de fervor religiosa, tan característica de tots els actes de Tamerlà, ha permès a certs historiadors dir que “matva per pietat corànica”, però és evident que en recobrir amb una ideologia respectable els actes d'una violència brutal, es conferia, als ulls de tots els homes devots, un bon paper i conservava aquesta devoció absoluta que el clergat li havia ofert des del principi de la seva vida aventurera. Una vegada més, la potència espiritual i la força material signaven un acord amb el que tan una com l'altre s'asseguraven la victòria⁴²⁰.

Timur era un camaleó. Qualsevol cosa que funcionés o que ajudés a la seva causa de la forma que fòs era bo. Aquesta era una interpretació cínica, cert, però quan el seu missatge de Jihad mancava de coherència intel·lectual i consistència, ho feia per pura projecció de la força. Era força simple, el credo de la conquesta⁴²¹.

Per al conqueridor la religió era, abans que res, una via per a justificar el seu poder com a governant i les seves accions. Així ho veu Forbes-Manz (1993) quan diu que “era en la justificació del seu paper i les seves conquestes que Timur trobava l'Islam més útil⁴²²”.

Hookham (1962) també diu que “les tradicions de l'Islam es van explotar només per a consolidar el seu poder i per a justificar les seves accions⁴²³”.

La religió podem dir que servia com a motivació per a fer grans batalles i dur l'Islam a d'altres territoris però, sobretot, constituïa una excusa per a les accions que feien falta per a portar a terme aquestes conquestes. Tenim unes quantes cites que ho il·lustren: Brion (1963), Margat (1739), Grousset (2001) i Michal (1973):

La cura que tenia el fill de Taragai per a justificar cadascuna de les seves accions amb arguments vàlids i de pès, tant pels seus subjectes com pels seus adversaris, prova que no es refiava de l'única força brutal que havia inspirat Genghis Khan sinó que volia que se l'obeïssin tant per convicció intel·lectual com per la por física. Li agradava que li diguessin que era “l'ombra d'Allah a la terra”, i que es llegís al Zafer-Name que “Déu havia destinat a Tamerlà i a la seva descendència l'imperi d'Àsia perquè preveia la dolçor del seu govern que havia de fer els pobles més feliços⁴²⁴”.

⁴²⁰ BRION, M., 1963, p. 65.

⁴²¹ MAROZZI, J., 2004, p. 94.

⁴²² FORBES-MANZ, B., 1993, p. 17.

⁴²³ HOOKHAM, H., (1962). p. 77.

⁴²⁴ BRION, M., 1963, p. 66.

Així els tàrtars es van fer Mestres de la vil·la i sota el pretext de la religió van exercir les barbaritats més indignes de l'humanitat. Hi van morir més de cinquanta-mil homes⁴²⁵.

Tamerlà no tenia, en el fons, cap altre objectiu que tornar a fer les pròsperes expedicions de pillatge a una de les terres més riques del món. Però com era el seu costum, va pintar els seus projectes de pretexts piatosos⁴²⁶.

Timur trobarà sempre la justificació en la paraula de Mahoma: “quan un no es pot entendre amb enemics més forts que un mateix, afirma, cal buscar la salvació en la fugida. És el profeta el que ho ha dit⁴²⁷”.

Tamerlà podia agafar l'excusa de la religió per a justificar una conquesta com va ser el cas de Geòrgia on, abans de començar la batalla, va representar un acte públic que revestia la futura conquesta del país amb una aura de guerra santa.

Margat (1739) ho explica així:

La proximitat de Geòrgia va semblar inflamar el zel del conqueridor tàrtar. Llest per a portar-hi les armes, va voler declarar les seves intencions per un acte públic que fos vistós. Acampat al peu de les muntanyes que serveixen de barrera a Geòrgia, va fer un dia posar tot el seu exèrcit en batalla. Va fer cridar tots els seus ministres de la llei de Mahoma. Sota un pavelló obert de tots costats es va aixecar una espècia d'altar elevat que es podia veure per tota l'armada arrencada en cercle. Sobre l'altar magníficament ornat amb els tapissos més rics de Pèrsia i de l'Índia, hi havia l'Alcorà embolicat amb una estola d'or. Sobre un costat del mateix altar, hi havia una bandera de tafetà vert on el nom de Déu estava escrit en lletres aràbiques d'or.

Hi havia dos trons a ambdós costats de l'altar: un era per a l'emperador i l'altre per al lama que és com el cap de la religió pels tàrtars. Aquest pontifex anava vestit de cerimònia, i envoltat per tots els ministres inferior que composaven el seu clergat. Després que les trompetes haguessin donat el senyal per a començar la cerimònia, l'emperador i el lama asseguts als seus llocs, un dels principals imans es va acostar a l'altar i, havent-se inclinat profundament, va prendre amb respecte el llibre de l'Alcorà embolicat tal com estava i el va portar al seu front. El va posar a les mans del lama. Aquest havent-se aixecat del seu seient, va pujar al tron de l'emperador i li va presentar el llibre desembolicat i obert. L'emperador aixecat, va fer una profunda inclinació, el va tocar amb el front, i va posar la ma al damunt tot fent jurament que la guerra que anava a emprendre no era sinó per la glòria de Déu i la propagació de la fe musulmana. La bandera li va ser portada amb la mateixa cerimònia. La va obrir i, havent-la aixecat força amunt, la va posar a les mans d'un emir destinat a portar-la durant la guerra. Tots els instruments van fer sentir una sinfonia militar i tota l'armada va proferir varies vegades el gran crit Alla Eiber, és a dir, Oh Déu gran. L'emir, a la vista de tot l'exèrcit, va anar a plantar-la sobre una muntanya on va quedar-se la resta del dia. A la fi de la cerimònia l'emperador va fer un festí soberbi a tota la cort i va fer que els soldats hi prenguessin plaer. Aquesta va ser l'espècie de declaració de guerra dels tàrtars contra el georgians⁴²⁸.

⁴²⁵ MARGAT, J. B., 1739, p. 194-195.

⁴²⁶ GROUSSET, R., 2001, p. 523.

⁴²⁷ MICHAL, B., 1973, p. 26.

⁴²⁸ MARGAT, J. B., 1739, p. 183-186.

La religió també servia com a justificació, per exemple, per a poder eliminar adversaris polítics o personatges que li fessin ombra per la raó que fos. Langlès (1787), diu que Tamerlà va buscar un auguri en l'Alcorà amb aquesta fi:

Vaig buscar un auguri al llibre sant i vaig caure sobre aquest verset: “nosaltres t’hem establert com el nostre vicari a la terra”. Segons aquest passatge, que jo considerava molt favorable, vaig fer totes les disposicions per a reduir tots els emirs que pretenien compartir amb mi la glòria i el poder⁴²⁹.

També podia servir per a enviar les seves tropes contra altres poblacions musulmanes sota l’excusa de que eren d’una altra branca. Segons Blin (2007), Tamerlà “en el context del conflicte fonamental que oposa xiïtes i sunites, la seva posició estava dictada per les consideracions polítiques. Tan aviat defensava els primers com els segons, segons els seus interessos⁴³⁰”.

També com a forma d’espolsar-se la culpa de qualsevol cosa que no sortís com desitjava o que constituís alguna errada que poguessin criticar-li.

Michal (1973) ho descriu:

Davant aquell desastre, Tamerlà no té més que una frase fatalista: “era el meu desig sincer, diu, que no es fes mal a la població d’aquest lloc, però Déu havia decidit que la ciutat fos devastada.

S’uneix així als casuistes que excusen totes les atrocitats d’aquest regne sagnant entre tots a l’afirmar que: “quan Déu enten que un esdeveniment es produeixi, en disposa totes les circumstàncies per a que sigui així⁴³¹”.

En tot cas, Tamerlà va utilitzar la religió com a via de legitimació del seu poder i de les seves ambicions polítiques i territorials. Langlès (1787) diu que el conqueridor confessa que “vaig establir l’edifici de la meva grandesa sobre l’Islam al que vaig afegir reglaments i lleis que seguia fidelment durant el meu regnat⁴³²”.

Langlès també diu que la Jihad de Tamerlà el justificava davant del clergat. Diu que “el príncep dels doctors, Mir Séis Chérif, em va escriure que havent treballat

⁴²⁹ LANGLÈS, L., 1787, p. 218-219.

⁴³⁰ BLIN, A., 2007, p. 151.

⁴³¹ MICHAL, B., 1973, p. 70.

⁴³² LANGLÈS, L., 1787, p. 13.

per a estendre l'islamisme a les províncies del món, tenia dret al títol de propagador de la fe⁴³³».

Tamerlà es considera un propagador de la religió. És cert que sota el seu govern, l'islam es va estendre territorialment gràcies a les seves conquestes i que el sentiment religiós impregnava totes les campanyes que s'emprenien. Així ho explica Petis de la Croix (1722):

Déu va recomanar a Mahoma d'incitar els musulmans a fer la guerra als enemics de la religió perquè de totes les accions és la més excel·lent i que l'Alcorà posa al capdamunt de tots els altres homes els que arrisquen els seus béns i les seves vides en una guerra així.

Va ser, doncs, l'únic objectiu de Timur, des del començament de la seva fortuna fins a la fi de la seva vida⁴³⁴.

Malgrat això, aquests sentiments de vegades no semblen tan clars i purs com caldria esperar. Langlès (1787) diu que, “des dels bords de l'Indus fins al Ganges, els ardents musulmans van portar les seves armes victorioses i van deixar per tot arreu traces sagnants de la seva fe⁴³⁵”.

Com a resum es pot dir que Tamerlà utilitzava la religió com a justificació per a les campanyes que, d'altra manera, haguessin semblat sense motiu més enllà de satisfer les seves ambicions personals.

Lamartine (1865) diu, referint-se a la campanya militar de Tamerlà per a conquerir l'Índia:

No era l'insaciabilitat de l'ànima humana ni l'ambició sense fi del conqueridor el que empenyia el vell guerrer i el legislador feliç a abandonar un altre cop la seva capital, la seva família, i arriscar fins i tot la seva glòria i la seva vida per a travessar els deserts inhabitats de la Tartària amb tot un poble per tal d'anar a subjugar un altre poble inofensiu de dos-cents milions d'homes. Era el zel de l'unitat de la religió⁴³⁶.

La unitat de la religió islàmica és la màxima justificació que Tamerlà podia presentar a les seves tropes i als administradors del seu govern. Entre ells es trobaven

⁴³³ *Ibidem*, p. 16.

⁴³⁴ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 394.

⁴³⁵ LANGLÈS, L., 1787, p. 72.

⁴³⁶ LAMARTINE, A., 1865, p. 284.

els descendents de Mahoma que el conqueridor havia tingut l'encert de fer aliats al seu govern.

Langlès (1787) diu que Tamerlà, després d'aquesta campanya, estava feliç i “satisfet d’haver extirpat l’idolatria i els idòlatres i d’haver obtingut els mèrits de la guerra santa⁴³⁷”.

Tamerlà utilitza, doncs, com a justificació última per a les seves conquestes la Jihad, és a dir, la guerra santa. Langlès torna a explicar que “el pretext més important del que es va cubrir aquesta injusta empresa va ser la glòria de la religió⁴³⁸”.

En un principi la Jihad s’hauria d'utilitzar per a estendre els dominis de la fe islàmica i guanyar terreny a altres confessions religioses. Això es va complir, per exemple, en el cas de Geòrgia on la major part de la població era cristiana.

Ibn Arabshah (1436) diu que Tamerlà es justificava davant els vençuts a les seves campanyes dient “llenceu les vostres ànimes, avui heu de rebre el càstic de la vergonya ja que parleu de Déu sense veritat i orgullosament desdenyeu els seus signes⁴³⁹”.

En el cas de Tamerlà la majoria dels territoris per on va estendre el seu poder eren ja, prèviament, de religió musulmana. Semblaria, doncs, que la Jihad no es pogués aplicar a aquestes circumstàncies però el conqueridor va trobar com fer-ho. Manifesta, i així ho recullen diverses obres, que hi ha una cosa encara pitjor que la idolatria (no seguir l’Islam) i que seria l’heretgia.

Brion (1963) ho explica així:

Li retreien també haver enfrontat la solidaritat dels autèntics creients portant la guerra a casa de pobles musulmans que hauria hagut de respectar i salvar. A aquesta afronta, Tamerlà podia respondre que quan atacava els Djagatànides, uigurts, ilis o els sultans de Delhi, ho feia per devoció cap a l’estricta ortodòxia i que era, segons ell mateix, obligat portar el ferro i el foc als herètics, més culpables que els pagans. Fos el que fos l’objectiu militar de les seves campanyes, mai deixava de donar-li un aspecte respectable de guerra santa, la Jihad,

⁴³⁷ LANGLÈS, L., 1787, p. 77.

⁴³⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 71.

⁴³⁹ ARABSHAH, I., 1936, p. 223.

pregonada amb ardor pels molahs que el seguien. Podia fer valer igualment que, en alguns casos, havia inflingit un càstig diferent a un poble vençut que comportava un element musulmà i un element no musulmà. Després de la presa de la plaça forta de Batnir, a l'Índia, els captius van ser dividits en dos grups (n'eren deu-mil): els hindús van ser cremats, els musulmans degollats⁴⁴⁰.

Benoist-Méchin (1975) també diu al respecte:

Es podrà dir que actuant així va donar els cops més terribles a l'Íslam que a les altres religions. Però els herètics li semblaven més culpables que els infidels. Després del favor insigne que els hi havia fet el Profeta portant-los la revelació, li calia a tot preu arrencar de les seves entranyes alguna cosa amb la que recompensar el cel⁴⁴¹.

Per a poder justificar la Jihad a territoris on ja es practicava la religió musulmana argumentava que les diferents branques de l'Íslam constituïen formes d'heretgia totalment castigables amb una guerra santa.

Tamerlà considerava que era l'espasa de l'Íslam. Va emprendre, doncs, el combat de les heretgies d'una secta temible per a l'unitat de l'Íslam: la dels Ismaelians de la que la propaganda activa havia ja servit de quadre a un moviment molt important a l'història religiosa de l'Íslam, el dels Carmats, que amb les seves sortides secretes havia permès allotjar un gran cuc a la història política del món musulmà: l'imperi fatimita d'Egipte⁴⁴².

Aquest raonament és el que també utilitzen autors com Blin (2007) o Kehren (1978) en buscar la justificació de fer una campanya de conquesta per part dels exercits de Tamerlà a la Índia. La Jihad és l'excusa o la motivació, segons ho mirem, malgrat que eren territoris plenament musulmans:

A l'inversa de les seves altres conquestes, Tamerlà no tenia cap pretext immediat per a invahir l'Índia. Va decidir, doncs, instrumentalitzar la guerra santa, darrer recurs quan no en tenia cap altre. Estranya guerra santa la seva ja que el sultà de Delhi era musulmà i semblava practicar la religió de forma ortodoxa. La religió, aquí com a la majoria de les decisions preses per Tamerlà, no tenia més que una importància secundària i no servia més que de suport a la seva ambició de regnar, com a mínim, sobre el conjunt del món musulmà⁴⁴³.

La raó oficial era la Guerra Santa contra els infidels. (...). Naturalment l'única preocupació profunda de Tamerlà era l'extensió dels límits del seu imperi, i amb això la debilitació dels veïns llunyans i l'enriquiment de la seva estimada Samarcanda amb les despulles de les grans ciutats conquerides⁴⁴⁴.

⁴⁴⁰ BRION, M., 1963, p. 64-65.

⁴⁴¹ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 111.

⁴⁴² CHAMPDOR, A., 1942, p. 96-97.

⁴⁴³ BLIN, A., 2007, p. 185.

⁴⁴⁴ KEHREN, L., 1978, p. 89.

El propi Tamerlà, cap al final dels seus dies va reconèixer la possibilitat que hagués dut a terme accions que no estaven plenament justificades en nom d'una Jihad. Així es recull en els *Instituts Polítics i Militars* traduïts per Langlès (1787). Considera que la única forma d'esborrar aquests pecats és duent a terme una *Gazié*, una guerra santa feta amb aquesta fi redemptora. La campanya final de Tamerlà en que volia conquerir la Xina era perfecta com a *Gazié*. Margat (1739) ho explica també:

Els lorestans van perdre el seu valor, van deixar les seves armes i van demanar clemència. Els tàrtars estaven massa irritats per a accedir-hi. Més enllà de la ferocitat natural dels vencedors, estaven animats pel zel dels mahometisme. Tamerlà els havia fet considerar aquesta expedició com una *Gazié*, és així que els mahometans anomenen una guerra santa amb la que creuen obtenir el perdó dels seus pecats i la glòria del màrtir si cauen en combat⁴⁴⁵.

“Valents companys, coneixeu totes les gràcies amb les que el cel ens ha afavorit i les nostres conquestes proven suficientment la seva benevolència amb nosaltres. Però, llàstima! Cal admetre, en la embriaguesa de la victòria, ens hem oblidat més d'un cop, i la sang dels musulmans ha vessat sovint sense una causa justa. Aquests són crims que demanen una expiació proporcional a la seva enormitat. Les nostres tropes han participat en les faltes, han de compartir, doncs, la nostra penitència. Doncs bé, la Xina, plena d'idòlatres, presenta un bon objectiu per al nostre ardor religiós. Anem a fer caure els temples dels ídols, i sobre les seves runes aixecarem mesquites. Volem contra aquests infidels, purifiquem-nos en la seva sang ja que, seguint la paraula del Tot-poderós, la guerra santa esborra tots els pecats⁴⁴⁶.”

El destí, però, va endur-se Tamerlà poc temps després d'iniciar aquesta campanya de la Xina.

La de la religiositat és una característica que es cita de forma habitual a les obres que transmeten la imatge de Tamerlà tot i que, molts autors, no acaben de veure clar el paper del personatge com a exemple de fidel i bon musulmà.

Malgrat tot, es pot concloure que el conqueridor era efectivament molt creient tot i que adaptava determinats aspectes de la religió als seus gustos i necessitats de cada moment.

5.6 Tamerlà com a líder

En aquest apartat es vol recollir les cites que s'han dedicat a parlar de Tamerlà des del punt de vista de com era com a líder. Això vol dir, per una banda com era com

⁴⁴⁵ MARGAT, J. B., 1739, p. 170.

⁴⁴⁶ LANGLEÈS, L., 1787, p. 105.

a conqueridor, des d'una vessant militar i, d'una altra banda, com era com a polític o governant. És, doncs, una característica molt important de la imatge de la figura de Tamerlà ja que es veu com a líder d'un poble i d'unes tropes.

Markham (1859), diu que Tamerlà era “no un vulgar conqueridor, no un home ordinari: la seva historia, explicada en els seus propis escrits i en els dels seus biògrafs, prova que, si no en els seus actes, certament en els seus pensaments i opinions, estava per davant de la seva época i país⁴⁴⁷”.

Tot i tenir uns començaments relativament modestos, Tamerlà va arribar a ser un gran conqueridor i estar al capdavant d'un immens imperi. De fet, ell mateix es considerava escollit per a ser el rei del món i mai va dubtar en dur a terme les accions necessàries per a que aquest destí fos possible.

La seva fama s'estenia per tota Àsia i, fins i tot, per Europa. En gran mesura quan va vèncer el sultà otomà Bajazet (que amenaçava amb seguir avançant cap a Occident) es va convertir en el salvador, possiblement involuntari segons Grousset (2001), de les velles monarquies europees:

Malgrat la massacre de Smyrna, el triomf de Tamerlà sobre Bajazet savava, en efecte, la cristiandat. Després de la victòria de Bajazet sobre la creuada de Nicopolis, Bizanci, estretament bloquejada pels otomans, estava condemnada. La seva caiguda no era res més que una qüestió de mesos. El desastre patit de cop pels otomans a Ankara assegurava a l'imperi bizantí una supervivència inesperada d'un mig segle (1402-1453). Va ser així que per un contrecop inesperat dels esdeveniments, Bizanci es va trobar essent la principal beneficiària de les victòries del conqueridor de la Transoxiana a l'Àsia anterior, com la Moscòvia anava a ser la gran beneficiària de les seves victòries sobre l'Horda d'Or⁴⁴⁸.

És per això que alguns monarques, com el rei Enric III de Castella, van voler posar-s'hi en contacte i establir-ne lligams diplomàtics.

Indubtablement, Tamerlà va ser un gran general i va dur les seves tropes a les victòries que van constituir la base del seu imperi que cada cop s'anava fent més i més gran. Per això sovint se'l compara amb altres figures històriques. A banda d'això, però, Tamerlà va ser un gran governant realitzant accions que van millorar i enriquir

⁴⁴⁷ MARKHAM, C. R., 1859, p. 14.

⁴⁴⁸ GROUSSET, R., 2001, p. 532-533.

les ciutats que estaven sota el seu poder. Alguns autors posen en contraposició aquests dos aspectes, el de militar i el de governant, com si no poguessin coincidir en una única persona.

En el cas de Tamerlà, però, totes les fonts indiquen que efectivament va ser capaç de reunir ambdós aspectes en la seva figura. Com es diu al *Mulfuzat Timury* (1830), “la política és sovint superior a l’espasa⁴⁴⁹”.

Com explica Marcel Brion (1963):

La magnificència amb la que recompensava els valents, la generositat que tenia amb els bahadurs, és a dir, els herois, la intrepidesa de la que feia prova en tota batalla, servien útilment a la seva popularitat i treballaven per a l’edificació de la seva llegenda. Va esdevenir per a la posteritat el cavaller sense por i sense retret del que tantes balades que es canten fins i tot potser avui a l’Àsia central, celebren la seva excel·lència gairebé sobrehumana. La mateixa història l’ha guardat com un gran soldat, un polític genial, un constructor soberbi: un home, en resum, que conjugava les virtuts elementals del nòmada amb els mèrits refinats del civilitzat⁴⁵⁰.

5.6.1 D’uns orígens modestos a rei del món

Fill del cap de la tribu dels Barlas, Tamerlà va tenir un començament relativament modest tot i que, des de jove va destacar entre els demés nois de la seva edat. Semblava predestinat a ocupar un lloc més rellevant a la vida que el de, simplement, seguir els passos del seu pare.

Marlowe (1587) fa un vers al seu *Tamburlaine the Great* que diu “no importa senyor, per ser un rei, ja que Tamerlà va pujar del no-res⁴⁵¹”. Mexia (1540) també considera que els seus orígens van ser molt modestos.

Fue hijo de muy baxos é humildes padres, pero de muy buena y gentil disposición: hombre muy suelto y ligero: hábil y de gran juicio y entendimiento, que siempre desde pobre, y después de rico, tubo muy altos y grandes pensamientos. Fue muy esforzado é animoso, é luego desde muy mozo se inclinó á la guerra y arte militar⁴⁵².

⁴⁴⁹ STEWARD, C., 1830, p. 46.

⁴⁵⁰ BRION, M., 1963, p. 72.

⁴⁵¹ MARLOWE, C., 2003, p. 238.

⁴⁵² MEXIA, P., 1540, p. 10.

Alguns autors identifiquen aquests inicis modestos amb una vida d'oportunista sense escrúpols i el reflecteixen com poc més que un lladregot que va anar progressant gràcies als seus delictes.

Un exemple és Hookham (1962) que diu que “havia començat com el lladre en cap d'una petita banda de seguidors de la seva vall nativa just al sur de Samarcanda, a l'Àsia central⁴⁵³”.

Gonzalez de Clavijo (1406) també esmenta la possibilitat de ser un lladre quan diu “En su primera mocedad Tamur anduvo haciendo saltos y robos con alguna gente que se le juntó, habiendo cobrado en aquellos primeros años grande opinión de valiente y juicioso en todo lo que emprendía⁴⁵⁴”.

Marlowe (1587), diu “oh Tamerlà, aquest robust lladre scytià, que roba els teus mercaders de Persèpolis⁴⁵⁵”.

Moya Carrión (2001) recull també aquesta opinió:

Después, a él se unieron jóvenes despiadados, hombres violentos, todos malas personas semejantes a él, tan golfos y codiciosos, y multiplicaron el mal. Y en cuanto fueron unos cien en número, entonces, le llamaron, por encima de cualquiera, jefe de los bandidos; y cuando fueron unos mil, entonces ya le designaron príncipe; y cuando aún más se multiplicaron, al ser más en número, muchas tierras sometió, muchas ciudades y reinos tomó y entonces su zar le nombraron⁴⁵⁶.

Malgrat aquests inicis que, en el millor dels casos es poden considerar modestos, Tamerlà, “de qui el valor i la bona fortuna no han deixat mai passar l'ocasió d'aconseguir la glòria” segons Cherefeddin Ali (1425) va arribar a ser, segons la seva opinió, el major rei del món.

Quan els ambaixadors del rei Enric III de Castella van arribar a la seva cort i van ser rebuts pel conqueridor, aquest es va dirigir a ells en els termes que recull Rui Gonzalez de Clavijo a la seva *Embajada*:

⁴⁵³ HOOKHAM, H., 1962, p. 3.

⁴⁵⁴ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 225.

⁴⁵⁵ MARLOWE, C., 2003, p. 10.

⁴⁵⁶ VV.AA., 2001, p. 87.

Y de sí preguntóles por el señor Rey, diciendo: ¿Cómo está mi hijo el Rey? ¿Y cómo le va? Y si era bien sano. Y los dichos Embajadores le respondieron, y dijeron su embajada bien cumplidamente, que los escuchó bien todo lo que quisieron decir; y de que hubieron dicho, el Tamurbec se volvió a unos Caballeros que estaban a sus pies sentados, que decían que era el uno de ellos hijo del Emperador Totamix, Emperador que fue de Tartaria; y otro que era del linaje de los Emperadores de tierra de Samarcante, y otros hombres grandes de su linaje del Señor, y díjoles: Catad aquí estos Embajadores que me envía mi hijo el Rey de España, que es el mayor Rey que hay en los Francos, que son en el un cabo del mundo; y son muy gran gente y de verdad; y yo le daré mi bendición a mi hijo el Rey: y bastara harto que me enviara él a vosotros con su carta sin presente, ca tan contento fuera yo en saber de su salud y estado, como en me enviar presente⁴⁵⁷.

En anomenar *hijo* al rei de Castella queda clar que es creu per sobre seu, igual que passa amb altres sobirans als que Tamerlà es va imposar.

Arabshah (1436), explica que “els reis de països obeïen les ordres ja que, no siguent competència per a ell, no tenien més opció que obeir i sotmetre’s⁴⁵⁸”.

Tamerlà es creu el personatge clau en la historia de la zona i es descriu com a referent per a la resta de governants. Segons diu al “Mulfuzat timury”, traduït per Steward (1830) el rei de Maveralnaher, entre d’altres, li demana consell:

Ell tenia en compte el meu consell i després d’haver pres possessió del tron de Maveralnaher, va consultarme de nou sobre la millor manera de preservar la seva autoritat. Jo li vaig dir, la sobirania és com una tenda, la columna de la qual ha de ser la justícia, la lona l’equitat i els claus la filantropia per a que es pugui mantenir ferma (contra l’explosió de l’adversitat)⁴⁵⁹.

Evidentment no només calia ser el principal rei del món sinó que calia mostrar-ho a tothom. Sainctyon (1678) diu que Tamerlà, al rebre els ambaixadors de Castella “volia fer-los veure la seva cort en tota la seva brillantor, la seva esplendor i la seva magnificència, i per la seva dolçor i els seus actes, inspirar-los amb amor i fidelitat cap a ell⁴⁶⁰”.

Li agradava mostrar la seva cort en la seva màxima esplendor i Margat (1739) ho explica així:

⁴⁵⁷ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 174.

⁴⁵⁸ ARABSHAH, I., 1936, p. 43.

⁴⁵⁹ STEWARD, C., 1830, p. 56.

⁴⁶⁰ SAINCTYON, S., 1678, p. 291.

L'emperador els hi va donar audiència pública en el seu pabelló imperial que havia estat preparat per a aquesta cerimònia. Estava decorat per dins amb les peces més riques de brocat d'or i de plata. El khan estava al fons de la tenda sobre un tron d'or i tenia la corona al cap i el cetre a la ma, brillant amb les pedres més riques de les Índies. Els seus emirs i tots els senyors de la cort estaven disposats als dos costats del tron, i tot al llarg de la sala d'audiència on els terres estaven coberts amb les catifes més belles de Pèrsia. Els ambaixadors del rei rus van ser conduïts a l'audiència per una doble fila de guàrdies de l'emperador. És el costum dels tàrtars que quan algú és admès a l'audiència del sobirà, tan aviat com s'obre la porta del pabelló imperial i que es fa el senyal, els ambaixadors corren amb totes les seves forces a llençar-se als peus del tron i toquen diverses vegades el terra amb el seu front, testimoniant el respecte més profund⁴⁶¹.

No hi havia millor forma de fer córrer la veu sobre l'esplendor de la seva cort i la seva magnanimitat que convidant-hi als viatgers d'altres països per a que posteriorment ho expliquessin als seus llocs de procedència. Langlès (1787) posa en boca de Tamerlà les següents paraules, “els homes de tots els països que es presentaven al meu palau estaven igualment admesos a la taula de la meva generositat imperial⁴⁶²”.

Això va ajudar a fer que el nom de Tamerlà fos conegut arreu del món malgrat les distàncies que, en aquells temps, eren gairebé insalvables. Tal com diu Jean-Paul Roux (1991):

Ha construït un estat pacífic, estable, pròsper, ric; ha restablert la pau interior, estimulat el comerç i l'indústria, extès la seva reputació al món sencer. Se'l coneix, se l'admira potser, a la Xina com a Castella, a El Caire com a Moscú. Ha encoratjat prodigiosament les arts i ha construït monuments que serien suficients per a assegurar la seva glòria⁴⁶³.

Aquesta fama que va aconseguir el conqueridor no hagués tingut raó de ser sense un gran imperi que l'avalés. Margat (1739) diu que “a l'ambició no va faltar-li mai el pretexte. El de Tamerlà era posar els petits tirans al seu lloc i tornar a donar a l'imperi mongol el seu antic esplendor⁴⁶⁴”.

Volia aconseguir un gran imperi on regnés la seva voluntat i on es mantingués la pau i l'entesa en la mesura del possible entre els diferents territoris que el constituïen i entre els súbdits.

⁴⁶¹ MARGAT, J. B., 1739, p. 240-242.

⁴⁶² LANGLÈS, L., 1787, p. 41.

⁴⁶³ ROUX, J. P., 1991, p. 189.

⁴⁶⁴ MARGAT, J. B., 1739, p. 107.

Sainctyon (1678) diu que Tamerlà “tenia una màxima molt lloable però contrària a la majoria dels prínceps. Volia que la unió regnès entre els seus i no els recomanava res més que estimar-se els uns als altres i, amb això, servir-li amb fidelitat⁴⁶⁵”.

Segons Forbes-Manz (1993) la submissió dels territoris era per por del conqueridor però també per reconeixement dels beneficis de formar part voluntàriament del gran imperi de Tamerlà:

Molts governadors van sotmetre's voluntàriament a Timur i van ser reconfirmats amb el control dels seus territoris. La seva submissió va ser fruit, en part de la por, però en part pel reconeixement dels beneficis de l'aliança amb una empresa triomfadora⁴⁶⁶.

Tots aquests territoris formaven un gran imperi que governava el gran Tamerlà amb braç de ferro.

Steward (1830) tradueix les paraules de Tamerlà on diu que si només hi ha un Déu, només hi ha d'haver un gran governant:

Abu al Berkat va respondre, “diversos governants ocasionen sempre baralles i dissidències. Si ho volgués la providència que hi hagués dos monarques al mateix regne, hi haurien hagut dos déus, un per governar el cel i l'altre la terra. Però com només hi ha un sol Déu que és el senyor de tot, hi ha d'haver només un monarca al mateix país, i la prova de l'unitat ha de ser evident i certa⁴⁶⁷”.

Als *Instituts Polítics i Militars* traduïts per Langlès (1787) es recullen igualment les seves paraules dient que “la terra no ha de tenir més que un mestre, imitant el cel que no té més que un Déu⁴⁶⁸”.

Aquesta no és la única vegada que les cròniques recullen aquest símil. També ho fan Sainctyon (1678) i Jean du Bec (1968):

El seu discurs acabat, els soldats van cridar amb una sola veu, un Déu al cel, un emperador sobre la terra. I van baixar tots el cap al mateix temps com a signe de respecte i van deixar clar que trobarien agradable tot el que el príncep els ordenaria⁴⁶⁹.

⁴⁶⁵ SAINCTYON, S., 1678, p. 324.

⁴⁶⁶ FORBES MANZ, B., 1993, p. 91.

⁴⁶⁷ STEWARD, C., 1830, p. 133-134.

⁴⁶⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 118.

Després d'acabar el seu discurs, tots els soldats van cridar “un Déu al cel i un emperador a la terra” i van inclinar-se com a mostra d'obediència i per a mostrar que el seu comandament era agradable per a ells⁴⁷⁰.

Margat (1739) recull també aquestes paraules però les dota d'un major significat. Creu que Tamerlà al que aspirava en realitat no era a tenir un gran imperi sinó que el que volia era, ni més ni menys, assolir la monarquia universal:

Però l'esperit sempre omplert dels més grans projectes i no aspiranva a res menys que a la monarquia universal. Sovint se'l sentia dir que com no hi havia més que un sol al cel, no hi havia d'haver més que un monarca sobre la terra⁴⁷¹.

És el mateix que pensa Edward Gibbon a la seva obra *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (1776) quan diu que Tamerlà “aspirava al domini del món, i abans de la seva mort, la corona del Zagatai era una de les vint-i-set corones que havia posat al seu cap⁴⁷²”.

Aquests autors recullen la idea que Tamerlà volia arribar a la *monarquia universal* agafant-la de les paraules del biògraf oficial del conqueridor, Cherefeddin Ali (1425):

No es pot dubtar que va ser l'ambició de Timur d'arribar a la monarquia universal el que el va portar-lo a emprendre tantes accions i tan glorioses. I com no va trobar entre els prínceps que li eren contemporanis algú que li fos igual en valor i en conducta, va aixecar el seu imperi al grau més alt de poder i de glòria, on mai cap altre imperi havia arribat⁴⁷³.

Certament Tamerlà creia que realment arribaria a ser el dominador del món. Així ho expliquen els *Instituts* traduïts per Langlès (1787) al descriure l'emblema que guiava i precedia les seves tropes i que era igualment el segell amb el que signava el conqueridor. Deia que “tenia com a segell tres cercles disposats així o^o per a designar que era el senyor de les tres parts del món amb aquest lema: rasti, rusti, veritat, salut, és a dir, la veritat salva dels perills⁴⁷⁴”.

⁴⁶⁹ SAINCTYON, S., 1678, p. 83.

⁴⁷⁰ BEC-CRESPIN, J., 1968, p. 34.

⁴⁷¹ MARGAT, J. B., 1739, p. 106.

⁴⁷² GIBBON, E., 2013, p. 7.

⁴⁷³ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 311.

⁴⁷⁴ LANGLÈS, L., 1787, p. 113.

Malgrat regnar sobre un gran territori i tenir l'aspiració d'assolir la monarquia universal, Tamerlà havia d'afrontar el tema de la legitimitat a l'hora d'ocupar el tron.

Es va buscar la forma de fer emparentar el conqueridor amb el gran Genghis Khan. En aquest cas va ser per la via del matrimoni amb una descendent del que havia estat el darrer gran conqueridor asiàtic. També és Langlès qui ho explica:

Timur descendia de Genghis Khan per les dones, i aquests dos conqueridors massa famosos tenien com a ancestres comuns dos fills d'un gran Khan mogol anomenat Toumeneh. Però Timur, sortit de la branca més jove, no devia montar al tron que en el cas que els mascles faltessin en la branca més vella. (...). Aquests ocupaven des de feia més d'un segle els principals trons d'Àsia i eren tan respectats que Timur, en envahir els seus dominis, i al treure-ls l'autoritat suprema, va estar obligat a deixar-los el títol de Khan. (...). Aquesta és l'explicació de perquè mai no se'l va anomenar mai Timur-Khan, sinó simplement Timur el comandant (Timur-beg) o bé el príncep afortunat (Saheb-Coran). Malgrat això la seva autoritat no era menys absoluta⁴⁷⁵.

Malgrat l'èxit immens de Tamerlà com a conqueridor i que gràcies a les seves campanyes victorioses ningú podia discutir que pugés al tron, aquest va decidir ser modest en quant al títol que volia ostentar.

Langlès diu :

Al mig d'una cort nombrosa, pujar sobre el tron, es posa ell mateix el cinturó reial al voltant dels seus ronyons i es posa la corona d'or sobre el cap. Tot seguit els grans de l'imperi, que estaven prosternats, s'aixequen, el cobreixen d'or i de pedres precioses segons el costum dels mogols, i l'anomenen l'heroi del segle però ell mai va voler qualificar-se de Khan. Aquest títol estava consagrat als descendents de Genghis i Timur va tenir sempre la política de donar-li a un príncep d'aquesta família dels qui es deia que n'era el lloctinent⁴⁷⁶.

Markham (1859) també recull aquest fet:

Encara que Timur era el sobirà real, només va agafar el títol de emir i, fins al dia de la seva mort, tots els afers d'esta estaven conduïts en el nom d'un titella descendent de Genghis Khan que de vegades residia a Samarcanda però més freqüentment es trobava servint a l'exèrcit de Timur⁴⁷⁷.

Als *Instituts* de Langlès (1787) també s'explica l'origen de nom que se li va donar a Europa i pel qual encara el coneixem avui en dia:

⁴⁷⁵ *Ibidem*, p 33-34.

⁴⁷⁶ *Ibidem*. p. 44.

⁴⁷⁷ MARKHAM, C. R., 1859, p. 27.

Alguns autors li han donat també el sobrenom de Lenk, coix, perquè en efecte aquest príncep estava esgarrat de la ma i del peu drets. Va ser en una de les seves primeres expedicions que Timur, llavors simple emir, va rebre dues ferides que el van convertir en manco i coix del costat dret. Es pot pensar malgrat tot que no havia perdut del tot l'ús de la ma ja que Clavijo, autor espanyol que ha vist el conqueridor, assegura que només li faltaven els dos dits petits. De Timur-lenk (Timur el coix) els europeus han fet, per corrupció, Tamerlà⁴⁷⁸.

El tema de la legitimitat també ha estat recollit per Bernard Michal (1973), Marcel Brion (1963) i Harold Lamb (1955):

Queda sempre pendent la qüestió de la legitimitat. El poder nominal estava assegurat fins llavors per Kabul Shah, el príncep djagatanida “descobert” per Mir Hussein. Al conflicte entre Tamerlà i Mir Hussein, Kabul Shah va prendre partit pel segon. Això prova, potser, que era un home honest però no un gran polític. Tamerlà el va fer liquidar d'una manera obscura i va nomenar al seu lloc Khan a un cert Souyoughatmich, que descendia no de Djaghatai sinó d'Ogodei, el tercer fill i primer successor de Genghis Khan. I això és capital ja que ens aclareix les intencions reals de Tamerlà. Mentre que un djaghataida no té vocació als ulls d'un legitimista que de regnar sobre els dominis governats antigament a Djaghatai, és evident que un home de la línia d'Ogodei pot pretendre tenir poder a la totalitat de l'imperi genghishkànida⁴⁷⁹.

Aquest respecte de la legalitat portava a situacions tan paradoxals i tan absurdes com aquesta: quan al 1388, siguent als cinquanta-tres anys senyor d'un immens imperi, Tamerlà portava simplement el títol de Keurguen, és a dir l'esplèndid –com Laurent de Médicis era anomenat el magnífic-. Hi havia prop seu, colmat d'honors i envoltat d'una etiqueta irrisòria, un autèntic genghishkànida que portava el títol d'emperador i es contentava de parodiar, magníficament vestit i armat, a les cerimònies oficials, on el seu títol li donava, naturalment, el primer rang però res més⁴⁸⁰.

Tamerlà era emperador en tot menys en el nom. El seu únic títol era Amir Timur Gurigan –senyor Timur, l'esplèndid-. El seu sobirà nominal era encara el khan, el tura, de la mateixa sang que Genghis Khan⁴⁸¹.

La solució per a que el poder estigués legitimat va ser, com bé descriu Kehren (1978), posar al capdavant del tron un príncep de l'estirp de Genghis Khan, Souyoughatmich, tot i que ningú dubtava que Tamerlà era qui governava en realitat:

Va instal·lar al tron un nou príncep de la raça de Genghis Khan, Souyoughatmich, anunciant que ell no era més que el general d'aquest. En realitat aquest khan li obeïa en tot, l'acompanyava a les seves campanyes i no exercia cap autoritat excepte la que, molt limitada, li conferia el comandament d'un esquadró d'èlit, missió de la que s'ocupava a la satisfacció del meu mestre⁴⁸².

⁴⁷⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 34.

⁴⁷⁹ MICHAL, B., 1973, p. 36-37.

⁴⁸⁰ BRION, M., 1963, p. 60.

⁴⁸¹ LAMB, H., 1955, p. 158.

⁴⁸² KEHREN, L., 1978, p. 40.

Com s'ha vist, Tamerlà necessitava legitimar el seu poder relacionant-lo amb uns llaços familiars amb Genghis Khan més o menys propers i més o menys certs.

En qualsevol cas, les comparacions del seu regnat i el seu imperi amb altres grans conqueridors és una constant en la majoria de les obres que tracten sobre la vida i les fites assolides per Tamerlà.

En primer lloc, com ja s'ha esmentat anteriorment, la comparació amb Genghis Khan com a conqueridor de referència a l'Àsia central era ineludible. Així ho recullen Margat (1739) i Michal (1973):

Tamerlà no limitava la seva ambició a l'imperi del Djagatai. Volent imitar a Genghis Khan no pretenia menys que reunir en la seva persona tots els títols d'aquest il·lustre conqueridor i entrar en tots els estats que havien estat sota la seva dominació⁴⁸³.

El conqueridor tenia llavors 34 anys. S'havia imposat a tots els caps de tribus del seu país. Falta sancionar aquesta primera etapa. Un cop més frapa la similitud del procés que va conduir Tamerlà i Genghis Khan al poder suprem. El conqueridor del món, ell també, va haver de fer-se escollir khan dels mongols abans d'esdevenir gran khan⁴⁸⁴.

Tamerlà té 66 anys. Després d'anys, res no li resisteix. Pel ferro i pel foc, les seves voluntats són servilment complides. Es considera com la cima d'una civilització, la civilització arabo-mongola de Samarcanda. Va recollir l'herència del conqueridor del món, Genghis Khan⁴⁸⁵.

Un altre conqueridor amb el que els autors, sobretot europeus, comparen a Tamerlà és Alexandre el Gran. Així ho trobem en Voltaire (1756) quan diu que, "Tamerlà devia tenir encara més el merit propi a l'ambició, havent nascut sense estats, va subjugar tants països com Alexandre i gairebé tants com Genghis⁴⁸⁶". També en Mexia (1540) i en Sainctyon (1678):

Y este es el gran Tamorlan que con haber comenzado de ser un boyero, y otros dicen, que de un pobre soldado, llegó á ser tan grande en señorío é victorias, como aquel gran Alexandre, ó muy poco menos que él⁴⁸⁷.

S'haurà de veure encara que aquest gran príncep ha sobrepassat de molt els césars i els Alexandres ja que no havent tingut cap dels seus defectes, ha posseït per excel·lència, totes les seves grans qualitats i portat més lluny les seves conquestes⁴⁸⁸.

⁴⁸³ MARGAT, J. B., 1739, p. 88.

⁴⁸⁴ MICHAL, B., 1973, p. 36.

⁴⁸⁵ Ibidem. p. 81.

⁴⁸⁶ VOLTAIRE., 1756, p. 460.

⁴⁸⁷ MEXIA, P., 1540, p. 10.

⁴⁸⁸ SAINCTYON, S., 1678, p. 3.

Igualment es compara amb els Césars (com ja s'acaba de veure) i amb Atila en les obres de Margat (1739) i de Michal (1973):

Tamerlà, emperador dels mogols, camina a la història de la ma amb els Cirus, els Alexandres, els Césars i tot el que hi ha de major conqueridor a l'univers. La mateixa valentia, la mateixa intrepidesa, la mateixa audàcia en les empreses, la mateixa rapidesa en les conquestes, però també la mateixa ambició, les mateixes febleses i els mateixos defectes⁴⁸⁹.

El tercer dels meteorits asiàtics, per a reprendre l'expressió del Dr. Montadon, designant Attila, Genghis Khan i Tamerlà, neix d'un món que porta encara l'empremta del segon però que ha evolucionat profundament després que el "conqueridor del món" a tancat els ulls durant la seva darrera campanya a la Xina al 1227⁴⁹⁰.

I, en darrer lloc, no podem oblidar l'autor francès Arnaud Blin (2007) que compara les gestes de Tamerlà amb les de Napoleó:

La comparació entre Tamerlà i Napoleó és inevitable. És cert que després de l'aventura napoleònica, és un passatge gairebé obligat per a qualsevol que vulgui fer-se l'apologista de les virtuts guerreres de tal o tal gran capità. (...).

En el cas que ens interessa, es pot notar de totes maneres un cert nombre de punts comuns entre els dos homes separats per diversos segles. És important: Tamerlà i Napoleó van ser tots dos a la vegada conqueridors i constructors. Estratègies excepcionals, tàctics incomparables, tenien l'un i l'altre els seus límits en l'àmbit polític. Potser aquest defecte és indissociable del gran geni guerrer.

La sed de conquesta de Tamerlà i de Napoleó es nutreix d'una idea fixa: l'Àsia per l'un, l'Europa per l'altre. Napoleó troba la seva inspiració en l'herència antiga, en Alexandre i en Roma. Tamerlà s'inspira, ell, de la petjada mongola. Els dos homes són a l'encreuament de dues èpoques. Tots dos faran per la força del seu geni i de la seva voluntat consagrar la ruptura que es prepara davant d'ells i complir la revolució que permet saltar d'una època a la següent⁴⁹¹.

Tamerlà, però, no té comparació possible. Cada conqueridor respon a les necessitats i ambicions d'una època determinada i d'una zona geogràfica i política determinada. Malgrat això resulta molt interessant veure les comparacions que s'han recollit.

5.6.2 geni militar o gran governant

En la figura de Tamerlà com a líder conflueixen dos aspectes primordials: la seva vessant com a conqueridor i la vessant com a governant. Com diu Chavannes

⁴⁸⁹ MARGAT, J. B., 1739, p. Prefaci.

⁴⁹⁰ MICHAL, B., 1973, p. 10.

⁴⁹¹ BLIN, A., 2007, p. 13.

(1864) a la seva obra, podríem dir que són dos homes diferents i a l'hora totalment complementaris:

Cal, en Tamerlà, considerar dos homes: el fanàtic, que armat del sable de Mahoma, passeja la devastació i la mort des de les ribes del Mediterrani a l'altre punta d'Àsia, i el monarca que poseeix en el grau més eminent totes les virtuts que poden aliar-se a una sed insaciable de dominació universal⁴⁹².

A la història hi ha hagut molts guerrers i comandants i, d'altra banda també molts governants però poques són les ocasions on aquestes dues característiques es troben tal i com succeeix en aquest cas. Com diu Grousset (2001), “la seva bravura militar està fora de dubte. Però malgrat aquest ardor que, quan calia, el portava a l'assalt com un simple soldat, Tamerlà sabia, quan la política ho exigia, esperar i guaitar pacientment una ocasió més favorable⁴⁹³”.

Per a Cherefeddin Ali (1425), Tamerlà és un *Heroi* (en majúscules) proveït “d'una dexteritat i un valor més que humans⁴⁹⁴”.

Igualment el qualifica d'heroi le Sieur de Sainctyon (1678) quan introdueix la seva obra i diu “és d'aquest heroi incomparable que aneu a aprendre la història. Donarà sens dubte la inspiració als qui segueixen la professió de les armes, i l'admiració a tot el món⁴⁹⁵”. I ens precisa que, “ja que es pot dir i assegurar que en la ciència de la guerra ningú no igualava Tamerlà⁴⁹⁶”.

René Grousset (2001), ens recorda que, segons l'obra *Zafer Name* (biografia oficial de Tamerlà), les tropes timúrides i ell mateix tenen la disciplina militar a la sang:

Segons la remarca del *Zafer Name*, els turcs de la Transoxiana dels temps timúrides tenen la disciplina militar a la sang. Les files es formen sense comandament, les ordres s'endevinen abans fins i tot que el tambor i la corneta les hagin transmès, els homes joves són cridats a l'exercici de la guerra per dos segles de yassak aplicada sense pietat⁴⁹⁷.

⁴⁹² CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 229.

⁴⁹³ GROUSSET, R., 2001, p. 490.

⁴⁹⁴ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 62-63.

⁴⁹⁵ SAINCTYON, S., 1678, p. 12.

⁴⁹⁶ SAINCTYON, S., 1678, p. 339.

⁴⁹⁷ GROUSSET, R., 2001, p. 496.

Aquesta és una apreciació que també lliga amb el que diu Michal (1973) que es pregunta el perquè les tropes timúrides no estaven esgotades després de tantes batalles i llarguíssimes temporades fora de casa:

Un es pot demanar com, després de tantes campanyes, tantes batalles sagnants, tants hiverns glaçats i tants estius tòrrids, l'armada timúrida no està esgotada, destruïda, exhaurida. De fet és tot el contrari. Tamerlà, abans de ser un sobirà és, sobretot, un general i un estratega. L'exercit, per a ell, té la "prioritat de les prioritats". D'una altra banda, torna generalment, al final de cada campanya, a Samarcanda, la ciutat capital cap a la que convergeixen els contingents de soldats vinguts de tots els països conquerits (n'haurà sotmès vint-i-set durant la seva carrera), sigui pel joc de les requisicions i del servei militar obligat, sigui per la seducció que exerceixen en els pobles rústics, encara nòmades, les perspectives de combats gloriosos i de pillatges⁴⁹⁸.

Forbes-Manz (1993) ho respon dient que les campanyes asseguraven uns beneficis importants fruit dels botins del pillatge que enriquien els soldats i les ciutats. Diu que "l'activitat de fer campanyes era favorable pel seu prestigi i cada campanya producia botí per a la seva armada i suficients diners de les ciutats pel seu tresor⁴⁹⁹". Igualment remarca que les tropes eren lleials no només a aquests guanys sinó, especialment, a la persona de Timur al que descriu com a *geni militar*.

Les grans conquestes de Timur eren la feina no només d'un geni militar superior sinó també d'un exèrcit disciplinat i d'una excepcional lleialtat. Les tropes que ho aconseguen no eren una col·lecció qualsevol de tribus en busca de botins sinó una força centralitzada, liderada per comandants personalment lleials a Timur. Aquest exèrcit era el resultat d'una gran transformació política i social a l'Ulus Chaghatay que va començar poc després que Timur arribés al poder⁵⁰⁰.

Aquesta fidelitat personal s'explica també pel fet que les tropes timúrides no podien seguir cap mena de sentiment de patriotisme ja que estaven formades per una multitud de pobles diversos que únicament tenien en comú el culte a la figura d'un gran líder com Tamerlà.

Brion (1963) i Forbes Manz (1993) diuen:

L'implacable duresa del reglament militar, els patiments suportats en comú als deserts d'Àsia central, entre els cims glaçats del Càucas i sobre les pendents de l'Himalaia,

⁴⁹⁸ MICHAL, B., 1973, p. 82.

⁴⁹⁹ FORBES MANZ, B., 1993, p. 70.

⁵⁰⁰ *Ibidem*. p. 74.

reforçaven dins l'exèrcit de Tamerlà la unitat i la solidesa d'un esperit de cos que no podia basar-se sobre cap patriotisme nacional ja que els pobles més diversos havien estat enrolats al seu servei⁵⁰¹.

Timur va passar gairebé tot el temps de la seva llarga carrera de campanya i no va intentar construir una estructura governamental nova. Com altres líders premoderns, va manar amb la gent més que amb les institucions i usava els homes de forma acord a la seva personalitat i a la seva relació amb ell. El seu governament era el d'un individu que interferia quan volia en els afers dels seus subordinats i que demanava lleialtat completa i directa dels seus subjectes –lleialtat no al seu ganivet, no al seu govern sinó a la seva persona⁵⁰².

També utilitza l'expressió de *geni militar* per a descriure a Tamerlà Maurice Percheron (1951) a la seva obra dedicada als conqueridors d'Àsia. Diu que, contràriament al que feien altres governants, Tamerlà “lluïtava amb armes iguals, sovint inferiors, contra enemics que mai van voler admetre el seu geni militar. El seu èxit és fruit del seu valor, de les seves astúcies i d'una audàcia que de vegades ha desafiat el sentit comú. Era un jugador que guanyava sempre⁵⁰³”.

Chavannes (1864) ens diu que el seu discurs, “va ser una veritable lliçó d'estratègia tai i com es pot esperar de la boca del capità més gran de l'Àsia⁵⁰⁴”. Per a Lamartine (1865), “vèncer era per a ell més important que regnar⁵⁰⁵”.

Així, les seves guerres no seguien un pla metòdic ni planificat sinó que es decidien sobre la marxa. Benoist-Méchin (1975) diu que les seves guerres “responien a explosions de ràbia o a capricis irracionals⁵⁰⁶”.

Albert Champdor (1942), diu que la seva carrera política és una *cavalcada fantàstica* equiparant així la figura del governant amb la del genet militar a cavall. Diu que Tamerlà “és el tipus ideal d'home nascut per a la guerra, monstruosa consumidora d'energia, i ell no vivia realment si no estava al capdavant de les seves tropes. La seva carrera política és una cavalcada fantàstica de quaranta-mil quilòmetres recorreguts a cavall⁵⁰⁷”.

⁵⁰¹ BRION, M., 1963, p. 57.

⁵⁰² FORBES MANZ, B., 1993, p. 107.

⁵⁰³ PERCHERON, M., 1951, p. 182.

⁵⁰⁴ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 191.

⁵⁰⁵ LAMARTINE, A., 1865, p. 203.

⁵⁰⁶ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 109.

⁵⁰⁷ CHAMPDOR, A., 1942, p. 138.

Com a polític i governant les postures poden semblar confrontades. El mateix Tamerlà al Mulfuzat Timury traduït per Steward (1830) diu que “sempre vaig buscar el benefici i la felicitat dels meus soldats i subjectes⁵⁰⁸”.

Amb la qual cosa posa al mateix nivell les seves responsabilitats i compromisos com a cap militar que com a governant civil.

Jean Baptiste Margat (1739) diu que no era menys polític que ambiciós:

Les seves grans qualitats l’havien fet l’ídol del país. (...). L’ambició de Tamerlà era inmensa, i si només li hagués fet cas a ella hauria buscat a decidir aviat les seves pretensions per l’espasa. Però no era menys polític que ambiciós. Així, esperant circumstàncies més favorables per a fer florir els seus grans designis es va determinar a pacificar totes les coses amb un acord on sense perdre res del seu honor va poder trobar lloc per a prendre les mesures conformes als seus interessos⁵⁰⁹.

Aquest monarca polític tenia sempre un gran copte en conservar a l’estranger els costums de la seva nació. N’hi havia un de fonamental, fer assemblees dels estats per a resoldre-hi amb la majoria de les veus els afers capitals⁵¹⁰.

Per a Marcel Brion (1930), “l’art de governar està fet en part de paciència i de fermesa i en part d’un deixar fer simulat i de l’art de semblar no saber res del que es sap⁵¹¹”. Per a aquest autor, Tamerlà reuneix les virtuts del món nòmada i les del sedentari i això es tradueix en la seva política, ”Tamerlà reuneix en ell i manifesta en la seva política, interior i exterior, les virtuts del nòmada i les del sedentari⁵¹²”.

Tamerlà mai va perdre l’oportunitat d’explotar la feblesa de l’adversari, ja fos política, econòmica o militar i es servia de la intriga i l’aliança pels seus propòsits. Ho diu Hookham (1962), “ell mai va perdre l’oportunitat d’explotar la feblesa (política, econòmica o militar) de l’adversari. Intriga i aliança servien als seus propòsits⁵¹³”.

La imatge de Tamerlà algunes vegades no inclou la de ser un gran governant però en realitat va establir un govern centralitzat a la seva capital, Samarcanda, amb una complexa i completa organització política. Champdor (1942) és un dels autors que comparteix aquesta visió:

⁵⁰⁸ STEWARD, C., 1830, p. 5.

⁵⁰⁹ MARGAT, J. B., 1739, p. 46.

⁵¹⁰ Ibidem. p. 231-232.

⁵¹¹ BRION, M., 1963, p. 70.

⁵¹² Ibidem. p. 58.

⁵¹³ HOOKHAM, H., 1962, p. 6.

Malgrat això, al costat d'aquest Tamerlà a la imatge d'Epinal, hi ha un Tamerlà més secret, menys conegut, menys grandios. És el que va crear un imperi dotant-lo d'un aparell militar, social i judicial que poden comptar entre les més grans empreses humanes. Va voler fondre en una unitat nacional els elements dispersos dels pobles d'Àsia central, constituir un bloc potent d'estats mongols amb el poder central establert a Samarcanda que devia gestionar els interessos històrics. (...). Aquesta organització política ens mostrarà que Tamerlà era un cap hàbil amb les vistes que sobrepassaven singularment les dels homes d'estat de la seva època⁵¹⁴.

Fins i tot les cròniques dels qui van ser vençuts per ell com Thomas de Medzoph a Armènia i traduïda per Nève (1861) reconeixen que va ser un home d'un geni extraordinari com a líder militar i polític:

El fundador del segon imperi mongol, a Orient, era certament un home d'un geni extraordinari: com millor es coneixen les fonts, més es busca, a través dels fets acumulats en la seva història, a discernir la política que, sempre en armes, infatigable en l'acció, va perseguir un objectiu d'organització a l'immensa extensió dels seus estats. Per a complir aquesta tasca de sobirà i d'administrador, Timur va cridar al seu ajut dues espècies de tradicions: les que mantenia de la seva raça, del seu poble, dels seus ancestres, dels que el més il·lustre havia deixat un codi de lleis, i les que treia de la seva religió, l'islamisme, i en els usos dels països conquerits: la política, el dret, els costums dels reialmes musulmans van exercir una gran influència sobre el seu esperit molt àvid d'ensenyaments històrics i, encara que pensava haver seguit els exemples dels conqueridors tàrtars que l'havien precedit, de fet els principis constitutius de la societat oriental, seguint l'Alcorà, van inspirar sovint els seus decrets i ocupat un gran lloc en les seves reformes⁵¹⁵.

Arnaud Blin (2007) en destaca la llibertat econòmica que defensa Tamerlà i diu que el fenomen mereix ésser ressaltat ja que, segons l'autor, els conqueridors tenen rarament la fibra econòmica. Diu que, "la llibertat, ja sigui política o econòmica els hi és generalment estrangera. Tamerlà és l'excepció. La llibertat econòmica que defensa és inversament proporcional a la fermesa amb la que dirigeix el seu imperi⁵¹⁶".

Hookham (1962) remarca la forma en que Tamerlà va aconseguir durant el seu regnat satisfer les necessitats dels diferents estaments de la societat i, entre ells, els mercaders i comerciants:

La necessitat d'un fort poder central per al desenvolupament de la vida urbana i agrària, i la protecció de les rutes comercials, va portar a Timur el suport de la població musulmana sedentaria. (...).

⁵¹⁴ CHAMPDOR, A., 1942, p. 42.

⁵¹⁵ NÈVE, F., 1861, p. 14.

⁵¹⁶ BLIN, A., 2007, p. 217.

La seva habilitat per a satisfer les necessitats de l'aristocràcia sedentària i nòmada era el que assegurava a Timur el suport dels magnats feudals, els mercaders. I els líders de l'església⁵¹⁷.

Reunint sota el seu govern un territori tan gran, Tamerlà va fer possible que una part important de la Ruta de la seda tornés a prosperar.

Un dels personatges de l'obra de Tafur (1874) diu que "... e de allí busqué camino para pasar a la India Mayor e fallelo, porque en aquel tiempo todo era seguro, por cuanto fasta la India lo señoreava todo desde el mar Mayor⁵¹⁸".

La fama de Tamerlà va anar augmentant i cada cop van ser més nombroses les expedicions i caravanes que circulaven per aquelles terres. Langlès (1787), posa en voca de Tamerlà que "la tranquil·litat que vaig reestablir a la Transoxiana, que estava pròxima a la desolació, va augmentar la consideració del meu exèrcit. La tribu dels Barles va guanyar un nom i les meves fites van fer la reputació de les tropes del reialme del Djagatai⁵¹⁹".

La zona sota el seu control es va pacificar i es van establir sistemes de control per a que fos segura i tingués instal·lacions per als viatgers i mercaders. Així ho veuen Langlès i Lamb (1955):

Es van posar guàrdies a les rutes per a fer la patrulla i afavorir la circulació. Els viatgers i els comerciants tenien el dret de fer escortar les seves riqueses i els seus efectes per aquests guardes que responien de tot el que es trobava oblidat o perdut⁵²⁰.

On passava prop d'un pont en ruïnes, s'ordenava al governador del districte que el reparés. Els antics caravansarais (hostatgeries) van ser posades en ordre i es van construir noves cases a les rutes. Els camins en si es mantenien oberts a l'hivern i estacions de guàrdia s'erigien a intervals al llarg de les rutes. Els oficials de les rutes eren responsables dels estables pels cavalls i de la seguretat de les caravanes que sejornaven al llarg del camí. Aquestes caravanes tenien que pagar una suma en plata per a la protecció que se'ls donava⁵²¹.

Com diu Albert Champdor (1942), Tamerlà va saber desenvolupar la vida urbana i comercial dels oasis caravaners i amb això va possibilitar un gran augment

⁵¹⁷ HOOKHAM, H., 1962, p. 76.

⁵¹⁸ TAFUR, P., 1874, p. 268.

⁵¹⁹ LANGLÈS, L., 1787, p. 220-221.

⁵²⁰ *Ibidem.* p. 122.

⁵²¹ LAMB, H., 1955, P. 109.

dels contactes entre diferents civilitzacions de l'Est i l'Oest amb l'enriquiment cultural que això va comportar i que va ser clau per a la història:

Tamerlà va saber desenvolupar la vida urbana i comercial dels oasis caravaners i, pel rosari d'aquests oasis que encaminaven i regularisaven el curs dels intercanvis, va restablir els contactes entre les civilitzacions sedentàries de l'oest i les de l'extrem-orient, també sedentàries⁵²².

A banda dels intercanvis de mercaderies i els contactes culturals, Tamerlà donava una gran importància a la circulació de la informació. Langlès (1787) diu, “vaig estendre una ma de seguretat als viatgers de totes les províncies i de tots els reialmes per a poder tenir notícies dels països estrangers⁵²³”.

Per això va idear una xarxa de control que eren responsables de fer arribar a la cort les dades sobre la circulació de forasters i mercaderies dins de l'imperi timúrida en tot moment.

Diu Champdor (1942):

Es van enviar escribes a totes les fronteres. Des del seu lloc d'escolta i de vigilància, havien d'informar regularment Samarcanda de la importància del tràfic de les exportacions i les importacions, de la sortida i l'entrada d'estrangers i de caravanes. Així, Tamerlà estava informat molt exactament dels moviments que es produïen a les seves fronteres⁵²⁴.

Com ens descriu Harold Lamb (1955):

Amunt i avall els correus portaven missatges a Timur –informes del cos de camells a la frontera- despatxos dels generals al llarg de les zones frontereres, notícies de les ciutats. Al llarg de cada província i a les ciutats caravaneres de fora de l'imperi, els homes del servei secret escribien informes periòdics a l'emir donant-li el secret del que estava succeint –quines caravanes estaven a les rutes i quines accions havien fet-. El que els seus oficials feien era relatat exactament i el qui falsificava una crònica era mort a l'instant. El servei d'informació de Timur era complet i probablement més ràpid que qualsevol altre fins als dies del ferrocarril⁵²⁵.

Per a Tamerlà, el principal deure d'un bon governant és el de protegir el seu poble dels abusos i la tirania. Així ho diu Langlès (1787) quan diu que Tamerlà,

⁵²² CHAMPDOR, A., 1942, p. 37.

⁵²³ LANGLÈS, L., 1787, p. 38.

⁵²⁴ CHAMPDOR, A., 1942, p. 45.

⁵²⁵ LAMB, H., 1955, p. 111.

“savía que el principal deure d’un monarca és protegir el poble contra les usurpacions i la tirania dels homes poderosos i rics, sempre disposats a aixafar. Per això va establir intendants generals als seus diversos reialmes⁵²⁶”.

Segons Margat (1739), l’estabilitat portava al floriment de l’economia. Diu que “la tranquil·litat i l’opulència van començar a reflorir al Djagatai. La justícia s’administrava exactament⁵²⁷”.

Per a això calia donar molta importància als òrgans d’administració de l’imperi. Langlès (1787) diu que “mentres el poble i l’armada s’abandonaven a l’embriaguesa del plaer i beneïen el seu sobirà, ell s’ocupava de l’administració de l’imperi⁵²⁸”.

Segons recullen els *Instituts Polítics i Militars de Tamerlà* i traduït per Langlès, l’administració constituïa l’objecte principal de les seves preocupacions.

Timur mimava els savis i donava la seva confiança als que li mostraven l’honestedat a la vegada que les llums. Sovint va baixar del seu tron per a entrevistar-se familiarment amb els historiadors i els filòsofs i amb totes les gents instruïdes en les ciències o l’administració que era l’objecte principal de les seves preocupacions⁵²⁹.

Tamerlà escollia com a governadors i administradors dels territoris a persones que coneixia directament i en els que tenia una gran confiança. Langlès també diu que “s’interessava ell mateix per l’estat dels seus súbdits als qui donava bons governadors perquè tenia el talent de conèixe’ls i no deixava a ningú altre escollir-los⁵³⁰”.

Demazière (1971) diu que cal dir que Tamerlà no era només un gran guerrer sinó que tenia “els talents d’un polític consumat i d’una gran habilitat per jutjar els homes a les mans dels que havia de posar la cura d’una part de la seva administració⁵³¹”.

⁵²⁶ LANGLÈS, L., 1787, p. 68-69.

⁵²⁷ MARGAT, J. B., 1739, p. 76.

⁵²⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 69.

⁵²⁹ LANGLÈS, L., 1787, p. 115.

⁵³⁰ *Ibidem.* p. 115-116.

⁵³¹ DEMAZIÈRE, A., 1971, p. 16.

Triava governadors que coneguessin els costums i les formes de fer de cada territori i els controlava estrictament per a estar segur que no queien en la temptació de fer-se corruptes. Sempre segons Langlès, Tamerlà escollia “governadors coneixedors dels costums i tradicions i que ja tinguessin el seu patrimoni⁵³²”.

Es preocupava molt de l'administració i del comerç al seu imperi. Era molt sever amb els funcionaris que escollia. Volia que l'ordre i la justícia reinessin a totes les províncies, sobretot durant les seves absències. Tornat d'una expedició llunyana es feia rendir comptes i redreçava els errors comesos. Res semblava escapar-li⁵³³.

Champdor (1942) explica també que Tamerlà escollia els governadors que administraven les províncies. Diu que “aquests funcionaris s'escollien de preferència entre els que coneixien la geografia, les tradicions i els costums de les tribus de les regions que se'ls confiava. Gaudien dels guanys del seu lloc durant tres anys i després la seva gestió era curosament verificada⁵³⁴”.

Aquests governadors asseguraven que l'imperi seguís funcionant durant els llargs períodes en que Tamerlà estava absent de la cort, lluitant per a aconseguir ampliar l'imperi i, per tant, la seva area d'influència.

Queda, per tant, il·lustrat que Tamerlà no només era un gran conqueridor sinó també un gran governant. Com a crítica, Blin (2007) retreu que en no assegurar les fites assolides des de la política porta a haver-les de perpetuar des del camp de la guerra. Diu que “al final, en no voler assegurar a tot preu els guanys polítics, s'acaba per haver de perpetuar les batalles⁵³⁵”.

5.6.3 Ídol del poble

Tot governant ha de tenir en compte la política social que aplica als seus súbdits i això és, en gran mesura, el que determinarà la opinió que aquests tindran del seu governador.

⁵³² Ibidem. p. 7.

⁵³³ KEHREN, L., 1978, p. 175.

⁵³⁴ CHAMPDOR, A., 1942, p. 43-44.

⁵³⁵ BLIN, A., 2007, p. 13.

Tamerlà ho tenia molt clar i prestava una especial atenció a la política que aplicava als habitants del seu imperi. Langlès (1787) diu que Tamerlà explica, “tenia els meus súbdits suspesos entre la por i l’esperança. Tractava els bons amb bondat, fossin del país que fossin, però els dolents i els pèrfids es feien fora dels meus estats⁵³⁶”.

Tamerlà considerava que demanar almoïna era un fet denigrant. Pensava que tothom tenia dret a poder menjar sense haver d’implorar per a aconseguir-ho. Per això va instituir una ració d’aliment diària pels necessitats a canvi que deixessin de pidolar. També és Langlès qui ho descriu:

Feia ajuntar tots els mendicants d’un país novament conquerit. Volia que se’ls donès, tots els dies, una ració d’aliments i que se’ls distingís per una marca particular per a que no es divertissin més demanant. Si un d’aquests pensionistes mendicants era sorprès fent el seu antic ofici, se’l venia a països llunyans o bé se’l prohibia, amb la fi d’acabar amb la mendicitat als meus estats⁵³⁷.

Per al gran conqueridor la pietat (que és un manament de l’ Islam) era molt important. Lamartine (1865), diu que “la pietat, el geni i la ciència eren divins als seus ulls⁵³⁸”. De fet sempre va destacar com a mecenes d’artistes i científics.

Considerava que calia fer el bé als seus súbdits, potser per creença religiosa, potser per a que no es revoltessin contra el seu poder. Petis de la Croix (1722) diu que Tamerlà, “va passar l’hivern en els honors i els plaers i es va dedicar particularment en impartir justícia i en fer el bé als seus subjectes⁵³⁹”.

La seva noció de caritat era molt àmplia. No només es tractava de donar menjar als afamats com s’ha dit sinó també de donar les infraestructures necessàries per a practicar la religió, l’educació i la sanitat entre d’altres.

Petis de la Croix (1722) diu de Tamerlà :

⁵³⁶ LANGLÈS, L., 1787, p. 121.

⁵³⁷ *Ibidem.* p. 131.

⁵³⁸ LAMARTINE, A., 1865, p. 195.

⁵³⁹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 241.

Era molt caritatiu amb els pobres i els afligits. Durant la seva vida va fer almoines molt grans, va fer construir hospitals, convents de derviches i un molt gran nombre de mesquites. De fet es pot dir que no li faltava res a aquest príncep per a convertir-se en digne de la glòria a la que Déu el va elevar⁵⁴⁰.

Va fer construir a nombroses ciutats mesquites, escoles, caravanserais (hostatgeries per a viatgers) i monestirs. Steward (1830) en la traducció que fa del *Mulfuzat Timury* diu que “en conseqüència d’aquestes manifestacions dels propòsits del Profeta, vaig ordenar que una altra gran mesquita fos construïda a Samarcanda, també un monestir i cases pels derviches i els musulmans pietosos⁵⁴¹”.

Michal (1973) diu:

Cada ciutat, cada barriada, han de posseir com a mínim una mesquita, una escola, un establiment de banys, un hospital. Els abusos de poder són severament reprimits. Cada aglomeració comporta també un agent secret de Timur i tres-mil correus són afectats a l’encaminament dels informes confidencials adreçats al sultà⁵⁴².

També va donar una màxima importància a la construcció i reparació de ponts, imprescindibles per a les comunicacions entre territoris d’una i altra banda dels grans cabdals de l’Àsia Central.

Langlès (1787) diu que Tamerlà afirma, “vaig fer construir, a les ciutats, mesquites i monastirs, caravanserais a les rutes i ponts sobre els rius⁵⁴³”. Markham (1859) diu que “ponts en ruïnes van ser reparats, i caravanserais per a viatgers van ser construïts a les rutes, a expenses del sobirà⁵⁴⁴”.

Va concedir la mateixa importància respecte a la construcció de carreteres que asseguraven el trànsit per terra dels mercaders i viatgers en general que travessaven els seus territoris. Michal (1973) ho explica així:

De tota la Transoxiana, Tamerlà va fer un autèntic jardí. Va cavar tots els canals, en va crear de nous, va construir ponts, rutes. Va formar tota una administració que tenia la

⁵⁴⁰ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 4.

⁵⁴¹ STEWARD, C., 1830, p. 138.

⁵⁴² MICHAL, B., 1973, p. 92.

⁵⁴³ LANGLÈS, L., 1787, p 15.

⁵⁴⁴ MARKHAM, C. R., 1859, p. 32.

missió de volcar-se en els problemes de l'agricultura i proporcionar als pagesos totes les eines que poguessin necessitar per a la posta en valor i l'explotació de les seves terres⁵⁴⁵.

Champdor (1942) diu el següent:

Va fer netejar els canals embussats. El problema de l'aigua era un problema vital per a les províncies que composaven l'imperi timúrida com ho havia estat en temps antics per a Babilònia. (...). Va fer verificar l'estat dels ponts, construir caravanserais a una jornada de cavall els uns dels altres a les principals rutes comercials per a que els negociants poguessin enmagatzemar-hi les seves mercaderies i trobar-hi asil. Va establir llocs de guàrdia a les pistes per a assegurar-hi la seguretat dels viatgers nòmades. Una mesquita, una escola pública, un convent de derviches, un hospital pels indigents van ser edificats per ordre seva en cada ciutat. La mendicitat era una plaga: Tamerlà va crear caixes de socors pels pobres. Considerava que l'estat havia de proveir els mitjans d'existència dels indigents. Quan una nova província era sotmesa, els mendicants havien de fer-se conèixer tot seguit. Reben cada dia gratuïtament la seva alimentació i estaven obligats a portar una insígnia especial. Evidentment els hi era prohibit demanar almoïna sota pena d'esser venuts o expulsats. Les províncies de l'imperi tenien la facultat de conservar el seu sistema fiscal⁵⁴⁶.

I, en unes terres tan àrides com les d'Àsia central, la construcció i el manteniment dels canals i els sistemes d'irrigació en general eren bàsics per a la prosperitat de les vil·les i l'agricultura. Roux (1991) diu que, arribat a Kabul "com si res més important el necessitès, va fer foradar pels soldats un gran canal d'irrigació que permetès instal·lar nous pobles a la regió⁵⁴⁷".

Tamerlà donava gran importància, com s'ha vist a les obres, a la política social que aplicava. Per a ell era necessari que els seus súbdits el lloessin com a gran governant i es pot dir que una cosa porta a l'altra.

Langlès (1787) diu:

Vaig conèixer l'estat del poble. Mirava els grans com als meus germans i als petits com els meus fills. Vaig saber plegarme als costums i al caràcter de cada província i de cada ciutat. Vaig guanyar l'amistat dels meus nous súbdits i dels qui tenien el primer rang entre ells⁵⁴⁸.

En paraules de Cherefeddin Ali (1425) traduïdes per Petis de la Croix (1722), els súbdits de Tamerlà vivien en una *joia continua* sota el seu governament:

⁵⁴⁵ MICHAL, B., 1973, p. 92.

⁵⁴⁶ CHAMPDOR, A., 1942, p. 44.

⁵⁴⁷ ROUX, J. P., 1991, p. 126.

⁵⁴⁸ LANGLÈS, L., 1787, p. 7.

La seva clemència es va estendre igualment sobre els petits que sobre els grans. Tot el país va sentir els efectes de la seva justícia. Els pobles van estar en una joia continua sota el seu feliç govern i l'estat va esdevenir més florent que mai ho havia estat⁵⁴⁹.

Els habitants del seu imperi estaven, sempre segons el mateix autor, encantats de la justícia que hi regnava i l'equitat amb la que aquesta es distribuïa:

Aquest monarca va posar tots els seus esforços en purgar l'imperi en la seva totalitat dels desordres que s'hi havien infiltrat de forma que poc després l'abundància va ser restablida en aquesta bella ciutat i tota la terra va estr encantada amb la justícia que hi feia regnar, els bens amb els que va regalar als habitants i amb l'equitat amb la que eren governats. En resum, una quantitat tan gran de pobles s'hi va habitar que El Caire fins i tot i Bagdad, per posar exemples, li van tenir enveja⁵⁵⁰.

Segons Sainctyon (1722), també el poble l'adorava i cantava les seves glòries i “per tot arreu on passava Tamerlà un concurs continu de gent el beneïa i cantava les seves lloances i les seves victòries⁵⁵¹”:

El poble estava persuadit de la felicitat d'haver de viure sota el domini d'un príncep capaç de mantenir-los en pau, contra tot tipus d'enemic. Totes les coses estaven preparades per a l'entrada. L'emperador va arribar amb una gran pompa amb tota la seva cort. Va ser rebut a la ciutat amb tants aplaudiments de tothom que hi va ser com adorat⁵⁵².

Tamerlà té també entre les seves preocupacions la de que el seu imperi sobreviui a ell mateix. Així ho diu l'historiador Gibbon (1776), que diu que “la conquesta i la monarquia del món era el primer objecte de l'ambició de Timur. Viure en la memòria i el fum de les futures èpoques, era el segon desig del seu esperit magnànim⁵⁵³”.

Tenia por que pogués passar com en el cas de Genghis Khan que, en morir, va repartir el seu territori entre els seus fills, convertint-se així en petits reialmes que van començar a batallar entre ells.

⁵⁴⁹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 35.

⁵⁵⁰ Ibidem. p. 208.

⁵⁵¹ SAINCTYON, S., 1678, p. 292.

⁵⁵² Ibidem. p. 287.

⁵⁵³ GIBBON, E., 2013, p. 1.

Sainctyon (1678) diu que, “només tenia por de que després de la seva mort, la imprudència, la hipocresia i els mals consells vinguessin a desunir els seus cors i desunissin també l'imperi que els hi deixava amb tanta pau⁵⁵⁴”.

Segons el *Mulfuzat Timury*, Tamerlà va escriure les seves memòries per a recollir consells pels seus hereus i successors. Steward (1830) ho explica així en la seva traducció de les memòries de Tamerlà:

He escrit les meves memòries en llegua turca per a que tots i cadascun dels meus descendents, els quals, amb l'ajut diví i la protecció de Mahoma (en el que i en els seus descendents sigui la pau de Déu) puguin ascendir al tron i succeir la meua sobirania que he obtingut amb molt d'esforç, marxes i guerres, (havent-les entès) puguin posar en pràctica aquestes regles i regulacions amb les quals la seva sobirania i domini puguin ser preservades amb seguretat lluny de la ruina o la decadència⁵⁵⁵.

Per a Marcel Brion (1963), però, el principal problema seria que les tropes eren fidels a la figura de Tamerlà però no era evident que seguissin els seus successors amb el mateix fervor:

El prestigi personal de Tamerlà, la seva temeritat a les batalles, la seva generositat i el fet que, quan les circumstàncies ho exigien, dormia al terra i compartia el ranxo del soldat, li havien fet guanyar la dedicació sense límits dels seus soldats però no era segur que, un cop desaparegut, servissin amb el mateix entusiasme i la mateixa abnegació els seus successors⁵⁵⁶.

En aquest apartat s'han recollit les cites que s'han dedicat a parlar de Tamerlà des del punt de vista de com era com a conqueridor i militar i, d'una altra banda, com era com a polític i governant. Recollim, doncs, un aspecte psicològic molt important de la figura de Tamerlà com a líder d'un poble i d'unes tropes.

La imatge de Tamerlà com a geni militar és indiscutible. Les seves tropes es mantenien compactades al voltant, no només d'uns botins importants sinó, sobretot a la figura del conqueridor. D'altra banda, com a polític, va establir un govern centralitzat a la seva capital, Samarcanda, amb una complexa i completa organització política. Els habitants del seu imperi estaven, segons recullen alguns autors, encantats de la justícia que hi regnava i l'equitat amb la que es distribuïa. Així, doncs, la

⁵⁵⁴ SAINCTYON, S., 1678, p. 351.

⁵⁵⁵ STEWARD, C., 1830, p. 3.

⁵⁵⁶ BRION, M., 1963, p. 125.

característica de tenir innata una gran capacitat de lideratge sembla confirmada després d'haver analitzat les obres que han transmés la imatge de Tamerlà a Occident al llarg de la història.

5.7 Tamerlà com a personatge amant de l'art

El següent aspecte que es vol analitzar en quant a la personalitat de Tamerlà és com a amant de l'art i planificador e impulsor de la remodelació de la ciutat de Samarcanda que va convertir al 1369 en la capital del seu gran imperi.

Tamerlà va engrandir la ciutat fins a límits mai coneguts i la va convertir en residència d'una cort fastuosa per a ell i els seus successors. Els moments de màxim esplendor de la ciutat van ser, doncs, durant els segles XIV al XVI.

Va fer reconstruir la ciutat amb artesans i arquitectes de tota Àsia, arribant a perfeccionar tecnologies i creant un estil nou, el Timúrida, que conjugava el millor de cadascun dels estils en que s'havien format tots aquests artistes. A banda d'això, el gran mèrit de Tamerlà va ser el de donar els mitjans econòmics necessaris per a que els projectes arribessin a realitzar-se. Va ser un gran mecenes de les arts, les lletres i les ciències de l'Àsia central.

En paraules del gran Christopher Marlowe (1587):

Així podria la meva ciutat natal, Samarcanda,
Ser famosa entre els països més llunyans,
Per això el meu palau reial pot estar-hi situat,
Les seves torretes brillants podrien fer desmaiar els cels,
I enviar la fama de la torre d'Ilion a l'infern⁵⁵⁷.

Els poetes i historiadors del passat van anomenar la ciutat de Samarcanda, entre d'altres formes, *la Roma de l'Est*, *la perla del món islàmic*, *la bellesa del desert...* i tot això li devem a aquesta faceta de Tamerlà com a impulsor de la ciutat i de les arts que volem posar de manifest a continuació.

⁵⁵⁷ MARLOWE, C., 2003,

5.7.1 El projecte

Tamerlà va convertir la ciutat de Samarcanda en capital del seu gran imperi.

Tot i que va néixer a les seves afores, aquesta és la ciutat que representarà el seu poder com a conqueridor d'un dels imperis més grans que ha donat la història.

Pierre Veilletet (2002) diu que, per més que t'hagin parlat de Samarcanda la ciutat mai et decebrà i que no sembla fruit del desig d'algú com Tamerlà:

Són rares les il·lusions que resisteixen a la prova de la realitat. Sigui el que sigui que un s'hagi pogut imaginar abans, la descoberta de Samarcanda no decep. Tot sembla haver-hi estat concebut per a la joia i amb una cura especial per l'harmonia. No es diria que és l'obra del més dur dels guerrers sinó la d'un artista o d'un home sant⁵⁵⁸.

Lamb (1955) diu:

Va agafar una Samarcanda de guix secat al sol i mahons i fusta i en va fer una Roma de l'Àsia. Va adornar-la amb qualsevol cosa que agradès als seus gustos en altres terres. (...). Aquesta ciutat va ser el somni de Timur. Mai va estar massa capficat en una campanya per a no veure algun material o obra d'art que pogués embellir-la. (...). L'estimava com un vell estima una jove amant⁵⁵⁹.

Aquesta cita no és la única on es compara el desig que va tenir Tamerlà de glorificar i embellir la ciutat de Samarcanda amb un sentiment que es pot identificar, senzillament, amb l'amor. Marozzi (2004), diu que "la volia seduir amb l'ardor d'un home jove intentant guanyar l'amor d'una guapa dona més gran⁵⁶⁰".

Un amor que, de vegades, es descriu de forma totalment carnal dient que la ciutat de Samarcanda és l'autèntica amant de Tamerlà.

Michal (1973) ho descriu així:

No és sense raó que es diu que després de la mort d'Aldjai, la capital del seu reialme és la veritable amant de Tamerlà, la seva estimada esposa. És per ella, en gran part, per a adornar-la, per a embellir-la, que es llençarà a tantes conquestes. Al mig de la seva sagnant epopeia, només els artistes trovaran gràcia als seus ulls. Els soldats rebran l'ordre d'informar-

⁵⁵⁸ VEILLETET, P., 2002, p. 64.

⁵⁵⁹ LAMB, H., 1955, p. 127.

⁵⁶⁰ MAROZZ, J., 2004, p. 207.

se de la professió dels qui van a massacrar i el seu terrible senyor dirà: “un ceramista original és més preciós que un rei presoner”. I aquests artistes els omplirà de favors⁵⁶¹.

Alguns autors consideren que aquest sentiment amorós s'exagera encara més arrel de la mort de la primera esposa del conqueridor, Aldjai. A partir d'aquell moment el buit que queda en el cor de Tamerlà, suposadament, l'omplirà amb la seva capital. Ho explica també Lamartine (1865):

Després que la petita esposa Aljai s'hagues esfumat de l'existència del seu cavaller errant com un fum lleuger, Samarcanda va ser sense dubte el que l'emir va estimar més profundament –més que les seves dones, que els seus fills, potser més que la guerra mateixa. Per ella va fundar un imperi del que ella era la joia, per ella va lliurar combats, va fer caure sobirans i va acumular tresors⁵⁶².

No és el lloc de valorar la quantitat ni la qualitat de l'amor de Tamerlà per la ciutat de Samarcanda. Tampoc per a jutjar si la capital ocupava un lloc preponderant al seu cor, per davant de la seva família que era molt important per a ell.

El que si es pot constatar és que Tamerlà va invertir molts recursos i energia en planificar i millorar la seva capital fins a aconseguir deixar una autèntica joia que, en part, ha arribat fins als nostres dies.

Giovio (1540), explica que “algunos Persas, doctos en historia, con quien yo he hablado, que el Tamorlan adornó y acrecentó extrañamente á Samarcanda su patria con las riquezas y despojos del Levante, á quien sugetó⁵⁶³”.

Aquesta bellesa de la ciutat contrasta amb els horrors de les guerres necessàries per a aconseguir els recursos que s'hi invertien. Per a Blin (2007):

És la magnificència d'aquesta ciutat única al món la que esborra en certa manera els rastres de l'explosió de violència que Tamerlà ens ha deixat en herència. Sense Samarcanda, Tamerlà no és més que un conqueridor megalòman i sanguinari amb sed de poder. (...). Sense Samarcanda, no és més que un nihilista a gran escala amb un imperi que no sobrevisqué més que uns anys després de la seva mort, deixant darrera seu un gust amarg⁵⁶⁴.

⁵⁶¹ MICHAL, B., 1973, p. 42.

⁵⁶² LAMARTINE, A., 1865, p. 184.

⁵⁶³ GIOVIO, P., 1540, p. 18.

⁵⁶⁴ BLIN, A., 2007, p. 31.

Qui sap si, com algun autor com Blin suggereix, el gran projecte de la ciutat de Samarcanda constitueix alguna forma de redempció per les accions i els crims que Tamerlà amb les seves tropes va cometre sovint com a forma de convertir-se en el gran conqueridor que va ser:

Tamerlà era un soldat al que només la guerra permanent semblava apaivagar l'instint nodrit de violència. Samarcanda, al contrari, respira la pau i la tranquil·litat, impregnada d'aquesta espiritualitat que justament feia falta a aquest musulmà assassí de l'Islam per al qui Samarcanda és l'anti-Tamerlà, la cara oculta d'un home que devia haver amagat al més profund d'ell mateix aquesta humanitat invisible que es trobarà als seus descendents, els mateixos que s'apassionaran per aquesta ciutat i que contribuiran a la seva posteritat⁵⁶⁵.

Segons Sainctyon (1878), Tamerlà reunia els millors artistes per a que treballessin en la seva capital:

El que augmentava encara el desig del príncep pel seu retorn era la passió que tenia per embellir la seva vil·la de Samarcanda i d'eternitzar-hi el seu nom i la seva memòria. I aquesta passió era tan forta que li feia buscar amb tota la cura imaginable tots els artesans hàbils, els homes industriuosos i els pobles ben fets en tota l'extensió de les seves conquestes per a fer-los conduir per a que servissin a fer distingir aquesta ciutat de les altres: com hi havia nascut hi volia fer la seva tomba i tornar a la mateixa terra el que havia portat, sense ser ingràt amb ella. Un pagà al que havia fet veure la sobèrbia tomba que s'havia fet construir en aquesta ciutat i que aquest home admirava, havent-li demanat on en faria construir una per a la seva ànima. El príncep va aixecar els ulls al cel, li va respondre que ella tornaria al mateix lloc d'on havia sortit perquè era una porció del mateix Déu⁵⁶⁶.

Com es pot veure a les cites, l'amor de Tamerlà per la seva capital va fer que tingués el desig de convertir-la en una grandiosa i magnífica ciutat.

Per a convertir la seva capital en una de les ciutats més soberbies del món havia fet buscar els obrers més hàbils de la terra per a emplear-los, no només en la construcció del temple i de l'hospital sinó també per a treballar-hi en els altres edificis públics i particulars ja que tenia el pla de fer créixer Samarcanda i fer-la el doble de gran del que era⁵⁶⁷.

Per a fer créixer en tamany però, sobretot, en bellesa la seva ciutat, el Gran Emir necessitava una gran quantitat de mà d'obra especialitzada en les diferents arts adients al que tenia en ment. Marozzi (2004), diu que “artesans hàbils, artistes,

⁵⁶⁵ *Ibidem.* p. 32-33.

⁵⁶⁶ SAINCTYON, S., 1678, p. 249.

⁵⁶⁷ *Ibidem.* p. 292.

matemàtics i científics van ser un cop més enviats a l'est reunint-se amb col·legues de terres capturades per a adornar la creixent capital de Timur, Samarcanda⁵⁶⁸.

Aquests mestres de les diferents disciplines podien ser originaris de la pròpia Samarcanda però el més habitual era que Tamerlà els dugués d'altres llocs tal i com diu Gonzalez de Clavijo (1406), “Y cuantos maestros allí halló de todas las artes, a tantos hizo llevar a la ciudad de Samarcante⁵⁶⁹”.

No només parlem d'artesans especialitzats en la construcció: arquitectes, ceramistes, fusters, etc. sinó que també es necessitaven especialistes en altres disciplines de caire més teòric. Petis de la Croix (1720) diu, “a continuació es va enviar a Samarcanda els mestres més hàbils que es van poder trobar en cada ciència i en cada art⁵⁷⁰”.

Al llarg de les seves campanyes militars, Tamerlà anava avançant en territoris nous o anava apagant revoltes o sublevacions que, de tant en tant, sorgien als seus dominis.

Lamartine (1865) diu:

La vida comptava poc. Però la bellesa, la ciència, la poesia!... Timur cremava i arrasava però sembla també que destruïa per a remodelar al seu gust ja que era constructor: amb prou feines les flames s'havien apagat que els arquitectes es precipitaven cap a l'obra. (...) Sovint l'emir recomanava als seus guerrers preguntar, abans de matar, el nom i la professió dels desgraciats que esperaven el cop mortal. Desitjava salvar aquell que, amb el seu ofici, fan en la nostra vida una joia de cada hora. Orfebres i músics, lletrats, ingeniers com filòsofs o teixidors, tots el que treballaven hàbilment amb el seu pensament o els seus dits li eren portats. Els cobria de regals i els portava cap al seu reialme. “Un ceramista original és més preciós que un rei presoner⁵⁷¹”.

Aquesta darrera frase es pot trobar també reproduïda a altres obres com *Tamerlan* de J. Benoist-Mechin (1975) quan diu, “un ceramista original és per a mi més preciós que un rei presoner, tenia el costum de dir⁵⁷²”.

⁵⁶⁸ MAROZZI, J., 2004, p. 144.

⁵⁶⁹ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 110.

⁵⁷⁰ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 390.

⁵⁷¹ LAMARTINE, A., 1865, p. 184.

⁵⁷² BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 111-112.

Arribava i sotmetia. De vegades amb la seva presència sola convencia els contraris, altres vegades calia batallar. En qualsevol cas, Tamerlà escollia els millors artesans i especialistes que hi hagués en aquell lloc i els hi reservava una sort diferent a la de la resta dels habitants. Grousset (2001) diu que, “s’emportava amb ell tots els obrers d’art que havia pogut reunir⁵⁷³”.

Els millors en cada camp eren enviats a la ciutat de Samarcanda per a que hi apliquessin el seu coneixement. Margat (1739) diu que Tamerlà, “segons el seu costum, despoblava aquesta capital dels seus millors artesans i dels mestres més hàbils en cada art o en cada ciència i els enviava a Samarcanda⁵⁷⁴”.

Fins i tot en els casos on Tamerlà havia decidit arrasar la ciutat i els seus habitants, els artistes eren salvats d’aquest destí funest i portats a Samarcanda. Langlès (1787) diu que, “obriers, salvats del saqueig de Damasc, portats expressament, van rebre l’ordre de construir un palau a Samarcanda. El van executar amb molta intel·ligència. Altres artistes de Pèrsia van ornar l’exterior de l’edifici amb porcellanes de Cachan⁵⁷⁵”.

Ibn Arabshah (1436) diu al respecte que, “va prendre de Damasc gent lletrada i artesans i tots els que excel·lien en qualsevol art, els teixidors més hàbils, sastres, talladors de gemes, fusters, fabricants de capells, ferradors, pintors, constructors d’arcs, falconers, i en general, artesans de tot tipus⁵⁷⁶”.

Un cop a Samarcanda aquests artistes, en les seves diferents especialitats, eren emprats per a la construcció de nous palaus, mesquites o altres projectes urbanístics i arquitectònics ideats per Tamerlà.

Wepman (1987), diu que “quan Tamerlà conqueria una ciutat, s’emportava els artistes, constructors i artesans. Samarcanda era la llar de milers d’aquests creadors

⁵⁷³ GROUSSET, R., 2001, p. 528.

⁵⁷⁴ MARGAT, J. B., 1739, p. 175.

⁵⁷⁵ LANGLÈS, L., 1787, p. 103.

⁵⁷⁶ ARABSHAH, I., 1936, p. 161.

desplaçats les obres dels quals s'empraven per a augmentar la magnificència de la ciutat⁵⁷⁷.

Benoist-Méchin (1975) diu que, “després de l’incendi de Damasc, tots els artesans que s’hi trobaven –orfebres, armers, teixidors de seda, vidriers, ceramistes– així com un gran nombre de savis i de lletrats van ser portats a Samarcanda “per a enriquir la vil·la amb la seva experiència i el seu saber⁵⁷⁸”.

A Samarcanda hi arribaven també les riqueses obtingudes al saqueig de ciutats que havien estat sotmeses. Aquests recursos materials permetien l’enriquiment de la capital i la posada en obra dels grans projectes arquitectònics i culturals de Tamerlà. Ho explica Blin (2007) dient que, “Després del botí pres a Kabul, Timur havia reflatat ràpidament les seves caixes. Podia preveure noves campanyes i emprendre grans treballs a Samarcanda, sobretot ja que havia requisicionat i salvat centenars d’artesans hindús que va enviar directament a la seva capital⁵⁷⁹”.

També la mà d’obra no qualificada necessària per a les tasques més penoses de la construcció era portada de diferents indrets sotmesos pel conqueridor. Entre els presoners que van arribar a la ciutat es troba el que, posteriorment, seria el biògraf més crític i àcid de Tamerlà: Ibn Arabshah. Així ho narra Michal (1973):

És la formació de la cohort innumerable dels artistes, dels artesans, dels intel·lectuals, el que contribuirà, per la seva tècnica i el seu talent, a l’embelliment de Samarcanda. I, entre aquests lamentables exiliats, es troba un noi de dotze anys que esdevindrà un gran historiador sota el nom d’Ibn Arabshah i qui, en un llibre cèlebre, es venjarà, a la seva manera, del botxí de la seva ciutat⁵⁸⁰.

Tamerlà fa arribar a Samarcanda no només els artistes i artesans sinó també els principals mestres en diverses doctrines intel·lectuals. Segons Brion (1963), “s’interessa igual d’apassionadament que Alexandre per la civilització, l’art i les tècniques dels pobles que ha vençut⁵⁸¹”.

⁵⁷⁷ WEPMAN, D., 1987, p. 90.

⁵⁷⁸ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 111-112.

⁵⁷⁹ BLIN, A., 2007, p. 187.

⁵⁸⁰ MICHAL, B., 1973, p. 77.

⁵⁸¹ BRION, M., 1963, p. 55.

Hookham (1962) diu:

Als territoris conquerits els líders espirituals eren protegits i portats a Timur que tenia el gust per les discussions amb aquests estudiosos de l'islam –filòsofs, líders de sectes, historiadors, astrònoms, matemàtics- Eren encoratjats a conversar lliurement amb ell i si l'impressionaven, o bé eren cridats al seu servei a la cort o a Samarcanda o bé se'ls donava el permís de quedar-se al seu propi país⁵⁸².

Si en coneixia la reputació per la qualitat dels seus treballs o bé si, parlant amb ells, l'impressionaven els seus coneixements o reflexions, el conqueridor considerava que calia preservar-los de tot mal. Brion (1963) explica aquest fenomen a la seva obra dedicada a Tamerlà:

Aquest compte que té Tamerlà de salvar només, a les ciutats que devasta, als “intel·lectuals” i als “obers d'art” obeeix a aquesta política hàbil que li ha de donar la reputació d'un sobirà altament civilitzat, sabi en les coses de l'art i de l'esperit. Certament hi havia en aquest home, format en la seva infància pels xeics i que, durant totes les seves campanyes, havia iniciat conversacions amb els homes eminents dels països que travessava, un amor sincer de la cultura, una autèntica obertura als problemes de l'intel·ligència⁵⁸³.

Margat (1739) també ho fa quan diu que Tamerlà, “que amava i protegia els grans homes, coneixia aquest doctor i la seva reputació, i en l'ordre que es va donar per a l'assalt i pel saqueig de la vil·la, l'emperador va declarar que volia que es salvés la persona i la casa d'Ismael Kemal⁵⁸⁴”.

Homes de totes disciplines s'ajuntaven, doncs, a Samarcanda on podien dur a terme investigacions i posar en comú els seus coneixements amb altres especialistes vinguts de diferents llocs del gran imperi. En paraules de Hookham (1962), “Samarcanda es va convertir en un centre de estudiosos i de ciència⁵⁸⁵”. Benoist-Méchin (1975) també ho explica dient que, “de Pèrsia va portar poetes i filòsofs, de Mesopotàmia arquitectes, astrònoms i metges, d'altres llocs encara músics i doctors de la Llei, calígrafs, mosaïstes i il·luminadors⁵⁸⁶”.

Amb aquesta concentració d'intel·lectuals és com Tamerlà va voler que la seva ciutat de Samarcanda esdevingués un gran centre cultural, científic i de

⁵⁸² HOOKHAM, H., 1962, p. 76-77.

⁵⁸³ BRION, M., 1963, p. 79-80.

⁵⁸⁴ MARGAT, J. B., 1739, p. 221.

⁵⁸⁵ HOOKHAM, H., 1962, p. 7.

⁵⁸⁶ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 111-112.

pensament, famós a tot Orient. Chavannes de la Giraudière (1864), diu que com era el costum de Tamerlà “va enviar a Samarcanda els sabis i els artistes, i és així que la seva capital va esdevenir durant un temps el centre intel·lectual d’Orient gràcies a la reunió de tots els homes remarcables per la seva ciència o els seus talents que vivien disseminats per Àsia⁵⁸⁷”.

A la seva capital es van construir no només palaus i jardins sinó també llocs dedicats a l’estudi i a l’ensenyament.

Champdor (1942) diu a la seva obra:

Va fer embellir Samarcanda. Protector de l’Islam va construir nous palaus, caravanserralls, mesquites, madrasses, col·legis que depenien de les mesquites on professors llargament retribuïts ensenyaven als seus alumnes els texts sagrats de l’Alcorà i els seus diversos comentaris, les tradicions relatives a la vida del Profeta, la llengua i la literatura àrab, la jurisprudència, la moral i la filosofia. Vint-i-vuit hotels on es feien les monedes, estaven repartits en totes les províncies⁵⁸⁸.

També s’hi van traslladar obres literàries i manuscrits de gran valor vinguts de tot l’Orient. Per a recollir-los es van construir biblioteques impressionants tal i com diuen Marozzi (2004) i Nève (1861):

Va arrasar per tot el continent com si res més importès, sempre tornant per a adornar-la amb els seus darrers trofeus i ornaments. Capturats fora, científics i estudiosos, escriptors, filòsofs i historiadors es congregaven en noves acadèmies i biblioteques que va construir afegint brillantor intel·lectual a la ciutat⁵⁸⁹.

Timur havia enviat a Samarcanda els doctors i els sabis als qui havia salvat la vida en el saqueig de les vil·les famoses com Damasc i Bagdad. Hi havia fet transportar no solament les riqueses literàries de Pèrsia i dels països musulmans sinó també els llibres i els manuscrits presos per dret de conquesta a casa dels Armènis, els Georgians i els Siris⁵⁹⁰.

Tamerlà era, sens dubte, un guerrer, un conqueridor, però, a diferència d’altres conqueridors de la seva època, coneixia i valorava la importància del pensament i les disciplines científiques que, posteriorment, van interessar tant als seus descendents. Margat (1739) diu que la seva sed de cultura i coneixement són una excepció dins dels homes de la zona:

⁵⁸⁷ CHAVANNES DE LA GIRAUDIÈRE, H., 1864, p. 178.

⁵⁸⁸ CHAMPDOR, A., 1942, p. 38.

⁵⁸⁹ MAROZZI, J., 2004, p. 208.

⁵⁹⁰ NÈVE, F., 1861, p. 54.

Els tàrtars són poc curiosos i molt ignorants però Tamerlà tenia l'esperit cultivat. Amava les ciències i les arts i s'entrevistava gairebé tots els dies amb els sabis que el seguien en les seves expedicions. Quan passava prop de ruïnes considerables, que semblaven ser restes d'una gran ciutat, s'informava del que podien ser⁵⁹¹.

Com s'ha vist, Tamerlà reuneix a la seva capital els millors artistes de cada especialitat per a que, junts, construeixin els edificis més imponents de la seva època.

Ho diuen també Margat (1739) i Petis de la Croix (1722):

L'emperador va fer pràcticament refundar Samarcanda que les guerres havien reduït a un estat miserable. Va ornar-la amb mesquites, palaus, places públiques, fonts i jardins. Una infinitat d'artesans, cridats pels privilegis, s'hi van establir i van reanimar el comerç i les belles arts. Però això no era encara més que una ombra de l'esplendor a la que les conquestes immenses de Tamerlà havien de portar-la més endavant⁵⁹².

Després va anar a la vil·la de Samarcanda que, per la seva encantadora situació, per la frescor dels seus jardins, per la solidesa i per la netedat dels seus edificis, i pels corrents dels seus rius, posa geloses de la seva bellesa les ciutats més maques del món. En va fer la seu del seu imperi i el lloc de la seva residència.

Va fer reconstruir els murs de la vil·la i construir una fortalesa. Va ornar-la amb soberbis palaus i bells edificis públics i va distribuir els càrrecs d'aquesta gran ciutat entre els emirs de la seva cort⁵⁹³.

Samarcanda era una ciutat cada cop més pròspera i rica en tots els aspectes. Mexia (1540) diu que, "Su real parecía la mas hermosa ciudad del mundo, todos los oficios andaban por su orden: había asimismo en él abundancia de mercaderes, y de otros mantenimientos y cosas necesarias para la vida de los hombres⁵⁹⁴".

També és on Tamerlà passa els escassos períodes de descans entre guerra i guerra que no són massa nombrosos al llarg de la seva vida. Lamartine (1865) diu que, "Samarcanda, centre de les seves magnificències, dipòsit de les seves riqueses, s'aixecava i s'extenia com per prodigi amb cada retorn de les seves expedicions⁵⁹⁵".

⁵⁹¹ MARGAT, J. B., 1739, p. 208.

⁵⁹² Ibidem. p. 76.

⁵⁹³ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 207-208.

⁵⁹⁴ MEXIA, P., 1540, p. 12.

⁵⁹⁵ LAMARTINE, A., 1865, p. 189.

En aquests períodes que Tamerlà passava a Samarcanda, s'ocupava en diverses tasques polítiques i de control que comportaven el seu càrrec, també a descansar i, evidentment, a la construcció de la seva capital somniada. Margat (1739) diu que Tamerlà, “va tornar a Samarcanda i s'ocupava, en part als divertiments i en part a l'embelliment d'aquesta ciutat que volia convertir en una de les més soberbies del món⁵⁹⁶”.

El projecte de Tamerlà per la seva estimada Samarcanda és que es converteixi en una capital digna del seu immens imperi, que estigui a la seva alçada.

Lamartine (1865) ho diu així:

Una vil·la com la que Allah ha hagut de construir al seu paradís: Samarcanda, l'obra immortal de Timur Gurigan.

A la seva capital, l'emir no és més el Coix sinó l'Esplèndid. Amb una activitat impacient que el fa correr a les canteres des de que ve de la guerra, funda acadèmies i escoles, construeix per desenes mesquites i palaus de línies gigantesques i sòbries. Els doms amb costelles que s'eleva en ogiva són d'un blau profund que fa esvair el blau intens del cel. A les parets és un festival de colors vius on el vermell esclata sobre el blau turquesa, mosaics brillants als que han servit de model les catifes de Shiraz. La ceràmica vidriada brilla en els seus colors francs, els guixos esculpits barregen en relleus daurats els versets de l'Alcorà amb figures geomètriques. El marbre i el porfiri d'Elbrouz recobreixen les sales, s'aixequen en columnes que sostenen cúpules vertiginoses⁵⁹⁷.

La voluntat de Tamerlà és que sigui una capital que romangui un cop ell ja sigui mort i segueixi explicant la seva grandesa i el seu poder. Així explica Sainctyon (1678) el comportament de Tamerlà en el moment de la mort d'un dels seus fills:

Havent fet embalsamar el seu cos, va voler que estigués prop seu a la seva tenda fins al retorn a Samarcanda on va fer-li fer una magnífica tomba que fes el seu nom famós per la posteritat i va donar també començament als soberris edificis que va fer construir en aquesta capital dels seus estats i que la van convertir poc temps després en una de les ciutats més famoses del món⁵⁹⁸.

També pensava que havia de ser la capital de l'imperi heretat pels seus successors. Aquests també haurien d'instal·lar-se en aquesta ciutat. Sainctyon també ho explica en altres fragments:

⁵⁹⁶ MARGAT, J. B., 1739, p. 127.

⁵⁹⁷ LAMARTINE, A., 1865, p. 185-186.

⁵⁹⁸ SAINCTYON, S., 1678, p. 29.

Tamerlà, després d'haver arreglat totes les coses, va prendre el camí del Sachetay i va tirar dret cap a Samarcanda que volia fer-la la seva residència ordinària i convertir aquesta vil·la, que era el lloc del seu naixement, en tan rica i pomposa per la despesa que hi feia, en digna de l'estada i la residència dels seus successors⁵⁹⁹.

Prenia llavors plaer en ornar la seva ciutat de Samarcanda i, sobretot, en construir un temple molt suntuós que anomenava el Temple de Salomó on volia fer la seva sepultura i la dels seus successors⁶⁰⁰.

Tamerlà volia evitar que el seu imperi es disgregués en petits reialmes tal com havia passat anteriorment amb l'imperi de Genghis Khan. La divisió dels seus territoris entre els seus fills va portar a la pèrdua de poder i d'importància a la zona d'aquests reialmes i, fins i tot, en alguns casos, a les lluites internes dins la família per a arravatar les terres d'un altre. Ho explica Lamartine (1865) dient que, "àvid de tots els tipus d'immortalitat pel seu nom, va emprar els seus dies de pau a la construcció dels edificis que portaven la memòria dels ambiciosos als segles passats i dels que havia contemplat les ruïnes a Persèpolis⁶⁰¹".

Tamerlà volia que la seva Samarcanda fos l'enveja de tots els pobles i que tots l'anomenessin la ciutat més bella sense possibles discussions. Així ho recorda Poe (1827) al seu poema:

Mira al voltant a Samarcanda!
No és la reina de la terra? El seu orgull
Per sobre de totes les ciutats? A la seva ma
Els seus destins?⁶⁰²

Com es veu són molts els fragments que parlen de la bellesa de Samarcanda i de la voluntat de Tamerlà d'ennobrir la seva capital però, sens dubte, qui millor descriu aquest fet és l'ambaixador castellà Ruy Gonzalez de Clavijo que ho va veure i viure en primera persona. A la seva crònica *Embajada a Tamorlán* (1406) ens diu:

Y de que el Señor vio esta obra acabada, mandó hacer otra en la ciudad, con voluntad que tenía de ennoblecer a esta ciudad de Samarcante: la cual obra fue ésta.

⁵⁹⁹ Ibidem. p. 338.

⁶⁰⁰ Ibidem. p. 341.

⁶⁰¹ LAMARTINE, A., 1865, p 206.

⁶⁰² POE, E. A., 1827,

En esta ciudad de Samarcante se tratan de cada año muchas mercaderías de muchas maneras que allí vienen del Catay y de la India de Tartaria, y de otras muchas partes, y de su tierra, que es abastada, y porque en ella no había plaza solemne para en que se vendiesen ordenada y regladamente, mandó el Señor que fuese hecha por la ciudad una calle que tuviese de una parte y de otra boticas en ella, y tiendas para en que se vendiesen las mercaderías, y que esta calle comenzase de un cabo de la ciudad, y fuese hasta el otro, que atravesase toda la ciudad: la cual obra encomendó a dos Mirassaes suyos, haciéndoles saber, que si no ponían en ello toda su diligencia, haciendo labrar de día y de noche, que con sus cabezas lo contentarían. Los cuales Mirassaes comenzaron su obra derrocando cuantas casas hallaban por do el Señor mandaba ir la dicha calle, fuesen cuyas quisiesen, que no se cataban sus dueños, salvo cuando les derrocaban las casas, y salían huyendo con la ropa y cuanto habían, ca así como derrocaban unos, así venían los maestros labrando detrás: e hicieron una calle muy ancha, y de una parte y de otra tiendas; que habían ante sí poyos altos, que eran cubiertas de losas blancas, todas las tiendas eran dobladas, y la calle era cubierta de bóvedas con ventanas, por do entraba la lumbre. Así como eran acabadas de hacer las tiendas, luego las hacían poblar de hombres que vendían en ellas algunas cosas, y a trechos en esta dicha calle había fuentes, y la gente que esta labor hacía pagaba la ciudad, y venía tanta gente a esta labor, cuanta les demandaban aquellos que tenían cargo de ella, y los que labraban de día, cuando era de noche íbanse, y veníanse otros tantos que labraban de noche: y los unos a derrocar casas, y otros a allanar el suelo, y otros a hacer, que hacían tan gran ruido así de día como de noche, que parecían diablos. Y antes de veinte días fue hecha tan gran obra, que era maravilla, y las gentes, cuyas eran aquellas casas que derrocaban, quejábanse por ello, y no lo osaban decir al Señor; pero ayuntáronse algunos de ellos, y fueron a unos Cayres, que eran privados del Señor, que se lo dijiesen, y estos Cayres son del linaje de Mahoma: y un día que jugaban al ajedrez con el Señor, dijole, que pues su merced era de les derrocar sus casas para hacer aquella plaza, que les mandase hacer alguna enmienda: y dicen que se ensañó, porque se lo dijeron, y que les dijera: Esta ciudad es mía, y yo la compré por mis dineros, y tengo buenas cartas de ello, y yo vos las mostraré mañana, y si fuere razón, pagaré lo que vos quisiéredes. Y de tal son lo dijo él, que los Cayres fueron repisos, y aún decían que se maravillaban cómo no los mandaba matar, o cómo escaparon sin pena: dicen ellos que todo lo que el Señor hace es bueno, y que debe ser cumplido su mandamiento.

Y la mezquita que el Señor mandó hacer por honor de la madre de su mujer Caño, era la más honrada que en la ciudad había, y de que fue acabada, no se pagó de la portada, que era baja, y mandóla derrocar: e hicieron dos hoyos ante ella para do sacasen los cimientos, y porque fuese más aína hecho, dijo que él mismo quería tomar carga de acuciar la una parte, y mandó a dos privados suyos que tomasen cargo de la otra mitad, y que verían quién ponía más aína su obra en salvo. Y el Señor era ya flaco, no podía andar por su pie ni a caballo, salvo en andas, y hacíanse cada día allí llevar en unas andas, y estaba una pieza del día acuciando, y de sí mandaba traer mucha carne cocida, y echábensela a los que andaban en el hoyo desde arriba, como quien la daba a perros, y aún él mismo con su mano les echaba de ella, y daba tanta acucia que era maravilla, y aún el Señor les hacía a las veces echar dineros en aquel hoyo. Y en esta obra labraban así de día como de noche, y esta obra y la de la calle cesó por las nieves que comenzaban a caer⁶⁰³.

Samarcanda, doncs, va arribar a ser la gran ciutat somniada per Tamerlà, la ciutat que tots els autors citen a les seves obres. Marozzi (2004), diu que “Tashkent, com a contrast, s’esmenta només rarament en les cròniques⁶⁰⁴”.

⁶⁰³ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 213-215.

⁶⁰⁴ MAROZZI, J., 2004, p. 166.

Alguns dels edificis construïts per ordre de Tamerlà o els seus elements més representatius i característics són, en realitat, còpies millorades o evolucionades de monuments destruïts pel propi conqueridor durant alguna de les seves campanyes.

Lamb (1955) i Arabshah (1436) diuen:

Durant el carnaval de destrucció a Damasc, Timur va ordenar que es dibuixessin plànols d'una curiosa cúpula que havia atret la seva atenció. Recobria una tomba que podia veure's des de la plan, i era diferent dels rabassuts doms punxaguts que els tàrtars coneixien. S'inflava des de la base, reduïa cap a un punt esvelt. La forma era com la d'una magrana.

Aparentment era diferent de tots els altres treballs d'arquitectes i la seva línia va agradar al conqueridor tàrtar.

Aquest dom abulbat de Damasc –destruït amb el foc- va esdevenir el patró dels edificis posteriors de Timur i dels seus descendents. Transportat en un altre segle a la Índia, la seva forma és al capdamunt del Taj Mahal i dels palaus dels moghuls. A Rússia es troba en totes les esglésies⁶⁰⁵.

Timur havia vist a la Índia una mesquita agradable a la vista i dolça per l'ull. La seva volta estava magníficament construïda i adornada amb marbre blanc i igualment el paviment. Estant molt complagut amb la seva bellesa va voler que una com aquella fos construïda per a ell a Samarcanda i per a aquest propòsit va escollir un lloc i va ordenar que es construís una mesquita per a ell aquell estil i que es tallessin blocs de marbre i va encarregar el treball a un home anomenat Mahomed Jalad, un dels seus ajudants i superintendents de la cort⁶⁰⁶.

Normalment el conqueridor no deixava dempeus el monument original per a que no es pugués comparar amb el que feia construir a Samarcanda. Així ho explica Brion (1963):

Tamerlà, com veurem, desitjava fer de la seva capital, Samarcanda, la ciutat més bella del món i no estalviava res per a aconseguir aquest objectiu. La destrucció de les tres capitals de Pèrsia, de Siria i de Mesopotàmia, va tenir com a avantatge esborrar la preponderància d'aquestes rivals de les que la reputació de “vil·les d'art” el ferien, i apropiarse, a banda del botí material, d'una part de la població obrera, hàbil en les tècniques que els seus propis súbdits ignoraven o practicaven de forma imperfecta⁶⁰⁷.

Alguns autors arriben a insinuar que una de les raons per les que Tamerlà va destruir grans ciutats com Bagdad, Damasc o Delhi és per gelosia. El conqueridor, segons aquests autors, no suportava que altres ciutats poguessin rivalitzar i fer competència amb la seva capital en quant a bellesa i esplendor. És l'opinió de Michal (1873) com es pot veure a continuació:

⁶⁰⁵ LAMB, H., 1955, p. 212-213.

⁶⁰⁶ ARABSHAH, I., 1936, p. 222.

⁶⁰⁷ BRION, M., 1963, p. 77.

Era la seva ambició de fer Samarcanda una de les capitals del món, la rival de Bagdad, de Damasc, de Delhi i és per això que, potser en el fons, va condemnar a mort aquestes tres ciutats radiant.

En aquest any 1404 es pot dir que va guanyar perfectament. Encara avui, quan es recorren les ruïnes de Samarcanda, un és frapat per l'amplada de la inspiració que va dissenyar el Registan, per les majestoses proporcions de la vasta esplanada sobre la que donen la madrasa i la gran mesquita, per la radiant bellesa de les columnes revestides de ceràmica vidriada blava que puguen cap al cel, pels colors delicats dels mosaics que repeteixen al frontó l'emblema de Tamerlà: el tigre i el sol.

Un és ple de respecte al pujar l'escala de trenta-set esglaons que porta a la sorprenent necròpolis de la ciutat dels morts i un es dona compte que tots els talents d'Orient es van donar cita per a venir a esculpir les delicades portes, els cenotafis, cobrir de mosaics els murs de les capelles en tenebres.

Però la joia de l'elegància és la cúpula blava dels mausoleu que Timur va fer construir pel seu fill i que havia de rebre més tard la seva despulla. Aquesta cúpula amb costelles, copiada de la de la mesquita dels Omeyes a Damasc de la que en perpetua en certa manera el record⁶⁰⁸.

No existeixen proves físiques que demostrin aquest fet però si que sembla cert aquesta voluntat de Tamerlà de fer prevaldre la importància i superioritat de Samarcanda enfront d'altres vil·les orientals. La prova més indiscutible és el fet que bategés petits poblats sorgits al voltant de la capital amb el nom de les ciutats *rivals* de Samarcanda tal i com explica Hookham (1962):

Aquesta era la ciutat escollida per Timur com la seva capital, designada per a ser la més noble del món i on la més grandiosa de les seves ambicions estava centrada. Comparada amb la ciutat imperial, totes les altres capitals semblaven humils pobles. Fins al seu final una 239èrie de masos i suburbis estaven construïts més enllà de Samarcanda i s'anomaven com grans ciutats de l'Islam: Bagdad, Damasc, Cairo, Shiraz i Sultaniya⁶⁰⁹.

Tota aquesta ensalzació de la cultura duta a terme per Tamerlà, però, va acabar juntament amb la dinastia dels seus hereus. Així com el patrimoni arquitectònic va persistir en gran part durant segles, el patrimoni intel·lectual va ser eradicat d'arrel amb la invasió dels uzbeks. Com diu Voltaire (1756), “avui la grandesa de Samarcanda ha caigut amb les ciències i aquest país ocupat pels tàrtars uzbeks ha tornat a la barbàrie per a reflorir potser un dia⁶¹⁰”.

⁶⁰⁸ MICHAL, B., 1973, p. 89.

⁶⁰⁹ HOOKHAM, H., 1962, p. 175.

⁶¹⁰ VOLTAIRE., 1756, p. 467.

5.7.2 L'orgull

La construcció de grans edificis, palaus i altres monuments a la ciutat de Samarcanda responia a la voluntat de Tamerlà de crear una capital digna de les seves grans conquestes. Això significa que volia una ciutat que simbolitzés i mostrés el seu gran poder i, eventualment, el dels seus successors. Hookham (1962), diu que “Timur no estava massa temps als seus palaus. La satisfacció que tenia amb ells sorgia del seu significat polític més que de qualsevol altre plaer personal que li proporcionessin⁶¹¹”.

Volia que la seva fama el precedís allà on anés i, per a aconseguir-ho, res millor que mostrar la seva capital a tothom. Forbes Manz (1993), diu que Tamerlà “va posar la seva atenció en la glòria de la seva capital i va passar mesos en la construcció de palaus i jardins, la recepció dels ambaixadors estrangers, la investigació dels oficials i regals pels pobres⁶¹²”.

En el cas dels ambaixadors castellans, és força significatiu el fet que aquesta delegació del rei Enric III es va creuar amb les tropes de Tamerlà, amb ell al davant, dies abans d'arribar a la ciutat de Samarcanda però, aquest és va negar a rebre'ls allà mateix. Volia que la primera impressió que en tinguessin fos acompanyada de la sensació de sorpresa i enlluernament provocada per la meravellosa ciutat:

Envío mandar a los dichos Embajadores que se fuesen en pos de él cuanto más pudiesen, que hasta allí no los quería despachar, por cuanto era su voluntad que fuesen ver la su ciudad de Samarcante. Y esta ciudad era la primera que él conquistó, y la que él más ennoblecía de cuantas había conquistado, y en ella hacía y ayuntaba su tesoro⁶¹³.

Un dels llocs preferits precisament per Tamerlà per rebre els ambaixadors estrangers era la gran plaça del Registan. Una plaça que, fins i tot avui en dia, segueix tallant-nos la respiració per la seva grandesa i majestuositat. Lamb (1955), diu de la plaça pública de Samarcanda que és “un lloc per a pregar i parlar, una assemblea per a polítics i notícies, una cita pels grans senyors i un intercanvi pels mercaders. Es deia el registan -la plaça-⁶¹⁴”.

⁶¹¹ HOOKHAM, H., 1962, p. 182.

⁶¹² FORBES MANZ, B., 1993, p. 72.

⁶¹³ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 139.

⁶¹⁴ LAMB, H., 1955, p. 195.

Samarcanda era un lloc d'encreuament de cultures i mercaderies, “una barreja de llengües, religions i colors, un exercici d'esplendor imperial i un acte de devoció d'un sol home, constant en el seu amor⁶¹⁵”, tal com diu Marozzi (2004).

S'ha vist anteriorment com Tamerlà portava els millors artistes e intel·lectuals dels diferents territoris que anava conquerint amb la intenció d'ennobrir la ciutat i poder-la fer lluir davant tothom. Gonzalez de Clavijo (1406) diu:

Por lo cual el Señor había tan gran voluntad de ennoblecer esta ciudad, ca en cuantas tierras él fue y conquistó, de tantas hizo llevar gente que poblasen esta ciudad, y en su tierra, señaladamente de maestros de todas artes. De Damasco llevó los maestros que pudo haber, así de paños de seda de todas maneras, como los que hacen arcos con que ellos tiran, y armeros, y los que labran el vidrio y barro, que los había allí los mejores del mundo. Y de la Turquía llevó ballesteros, y otros de otras partes, cuantos allí halló, y albañiles y plateros, cuantos allí halló, y tantos de éstos llevó, que de todos los maestros y menestres que quisieréis, hallariaisles en esta ciudad. Otrosí llevó maestros de ingenios y lombarderos, y los que hacen las cuerdas para los ingenios: y estos sembraron cáñamo y lino, que nunca lo hubo en esta tierra hasta ahora. Y tantas gentes fueron las que a esta ciudad hizo traer de todas naciones, así hombres como mujeres, que decían que eran más de ciento y cincuenta mil personas: y en estas gentes, que allí así llevó, había muchas naciones, así como Turcos y árabes y Moros, y de otras naciones, y Cristianos Armenios, y Griegos Católicos, y Nascorinos y Jacobitas y de los que se bautizan con fuego en el rostro, que son Cristianos de ciertas opiniones que en la ley han, y de estas gentes había tantas, que no podían caber en la ciudad, ni en las plazas, ni calles y aldeas, y de fuera de la ciudad so árboles y en cuevas había tantos, que era maravilla⁶¹⁶.

Tota aquesta gent, portada més o menys per la força a Samarcanda, era acompanyada d'altre gent que hi acudia voluntàriament buscant fortuna en aquest nou nucli de riquesa que era la ciutat que s'estava reconstruint.

Així ho expliquen Michal (1973) i Mexia (1540) :

A Samarcanda, Tamerlà va reunir un grup extraordinari de poetes, escriptors, filòsofs, pintors, historiadors, il·lustradors, portats de vegades a la força a la seva capital però més sovint atrets pel tracte fastuós que els dona l'emperador. Venen de totes les províncies, de tots els estats conquerits al llarg dels anys. Representen la flor de la cultura arabo-persa i no és exagerat dir que si Tamerlà ha destruït sistemàticament el patrimoni de generacions refinades, ell, a la seva manera, intenta fundar una civilització. Més d'un historiador, d'altra banda, parla del segle de Tamerlà i hi veu un veritable renaixement d'una cultura secular, relançada per un mecenatge d'una prodigalitat infinita⁶¹⁷.

Donde después de llegado hizo edificar una muy grande é suntuosa ciudad, y poblarla de los que diximos que de diversas provincias traía. Los quales como venían con sus tesoros, y eran hombres honrados é principales, é muy muchos en número, é con la ayuda que

⁶¹⁵ MAROZZI, J., 2004, p. 208.

⁶¹⁶ GONZALEZ DE CLAVIJO, R., 1999, p. 219-220.

⁶¹⁷ MICHAL, B., 1973, p. 91.

el Tamorlan les hizo, en muy breve tiempo constituyeron é hicieron la mas hermosa y rica ciudad del mundo. Y como era de tantas é tan diversas partes, el trato della fue muy general é muy grande, y por eso comenzó á ser muy frequentada é abundosa de todas cosas⁶¹⁸.

Jean Baptiste Margat (1739) arriba a dir que Tamerlà també propiciava una espècie de selecció dels millors especímens que trobava en les seves conquestes. No s'han trobat, però, cap altra referencia a aquest fet més enllà de que podia escollir donzelles especialmente atractives per a convertir-les en concubines seves o dels seus fills. Diu aquest autor que, “siguent la intenció de Tamerlà agrandir i reconstruir Samarcanda, sempre demanava bons artesans i gent industriosa per a portar a aquest lloc i portava les persones més guapes dels llocs que conqueria a la seva ciutat⁶¹⁹”.

A banda d'efectius humans també eren necessaris els recursos materials i sembla que no hi faltaven pas, tal i com diu Michal (1973), “els tresors de tots els països vençuts, de les innumbrables vil·les destruïdes, s'amunteguen a Samarcanda i els dignataris hi viuen en un luxe deslumbrant⁶²⁰”.

El que si és clar és que Samarcanda es va convertir en un important centre de comerç i d'intercanvi cultural.

Benoist-Méchin (1975) diu (tot i que caient en alguna inexactitut cronogràfica i historiogràfica):

Sens dubte no hi hauria arribat tan ràpidament si la Transoxiana no hagués estat al punt de convergència de cinc de les més grans civilitzacions del món: la de la Xina, la de l'Índia, la de Pèrsia, la de Bizanci i la de l'Íslam.

Sens dubte Samarcanda i Bukhara eren ja pròsperes abans de l'època en que va aparèixer Tamerlà. Situades a la confluència de les grans rutes caravaneres que portaven de Bagdad a Pekín i d'Astrakan a Delhi, eren des de feia molt de temps, mercats floreixents on es venien a intercanviar totes les mercaderies del pròxim i de l'extrem Orient.

Però Tamerlà va donar-lis un impuls que no haguessin pogut tenir sense ell. Avicena hi va trobar llibres “que no havia vist enlloc més”. Marco Polo, que italianitza el nom de Samarcanda anomenant-la “San Marcan”, declara que és una ciutat “grandíssima i noble, que Tamerlà havia portat al cim del seu esplendor construint-hi una quantitat de mesquites i de biblioteques, d'observatoris i de palaus”.

⁶¹⁸ MEXIA, P., 1540, p. 16.

⁶¹⁹ MARGAT, J. B., 1739, p. 102.

⁶²⁰ MICHAL, B., 1973, p. 64.

Tampoc és d'estranyar que Tubruquis l'anomenés “la Roma d'Àsia” i que Clavijo, l'ambaixador del rei de Castella Enric III que va ser rebut per Tamerlà al 1404, en reportés un record enlluernat⁶²¹.

Com s'ha explicat anteriorment, el fet que Tamerlà seguritzés els camins va afavorir que els mercaders que feien la Ruta de la Seda hi passessin de forma continuada. Blin (2007) diu que Samarcanda “no serà només una vil·la museu, una ciutat administrativa o una ciutat de guarnició. Serà també i sobretot un centre de comerç i d'intercanvi, veritable placa tornant de la famosa ruta de la seda⁶²²”.

La gran capital de Tamerlà es va convertir en el punt d'encreuament de les cultures i els bens entre l'Àsia oriental, Orient mitjà i Europa. Així ho veu Champdor (1942):

I si de vegades el seu nom ens fa estremir d'horror pels excessos de crueltat inútils, hem d'agrair igualment aquest mongol d'haver salvat els artistes, d'haver afavorit els seus treballs, d'haver estat el mecenes d'un gran nombre d'erudits i d'artesans, d'haver volgut fer de la seva llunyana Samarcanda perduda en els deserts un meravellós bressol de civilització, a mig camí entre l'extrema Àsia i els alts cims de la història del món que es diuen Babilònia, Memfis, Atenes⁶²³.

La ciutat de Samarcanda es va anar reconstruint seguint els designis del Gran Emir, Tamerlà.

Arabshah (1436) diu que si algú deia que havia vist Samarcanda “era preguntat respecte a les coses meravelloses que hi havia vist, i pels miracles d'elegància i coses rares vistos, si deia que havia vist aquest pilar meravellós, la seva història és certa, sinó, el que han vist és només un somni confús⁶²⁴”.

Lamb (1955) diu sobre el somni de Timur:

Aquesta ciutat va ser el somni de Timur. Mai va anar massa profundament en una campanya com per deixar escapar cap material o obres d'art que pogués embellir-la. El marbre blanc de Tabriz, les ceràmiques vidriades de Herat, les filigranes de plata de Bagdad, el jade

⁶²¹ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 111-112.

⁶²² BLIN, A., 2007, p. 217.

⁶²³ CHAMPDOR, A., 1942, p. 67.

⁶²⁴ ARABSHAH, I., 1936, p. 316.

clar de Khoten –tot estava aquí ara-. Ningú sabia que passaria després ja que ningú excepte Timur tenia la mà ocupada en planificar la nova Samarcanda⁶²⁵.

Aquest, va demostrar la seva habilitat per a idear noves combinacions de tècniques i decoracions als monuments que feia construir. Lamb (1955) diu que Samarcanda “es va construir d’acord amb els gustos de Timur. Com ningun altre conqueridor de la seva raça, no va copiar l’art persa existent. Va mirar als edificis perses i va portar els artesans des del sud però els monuments de Samarcanda eren tàrtars de concepció, no perses⁶²⁶”.

S’hi desenvolupen noves tècniques o se’n perfeccionen d’altres ja existents gràcies al fet de reunir als millors artistes per a que treballin plegats. Arabshah (1436) diu que Tamerlà “reuneix de tots els costats a Samarcanda els fruits de tot i aquest lloc va tenir en cada bella i rara art, algú que destacava per la seva habilitat i que era famós entre els seus rivals d’aquest art⁶²⁷”.

Una de les tècniques que més van evolucionar va ser la decoració amb rajoles vidriades que va assolir, d’una part, una major importància del que s’havia fet fins aquell moment pel que fa a la decoració global d’un edifici i, de l’altra, un refinament i varietat espectacular fins i tot per als nostres ulls d’avui en dia.

Stier (2003) diu:

Samarcanda estava realment vivint pel seu nom de la “ciutat blava”. Durant la darrera part de 1396 els arquitectes i els artesans de tot arreu de l’imperi de Timur estaven treballant construint mesquites, palaus i madrasses (escoles o col·legis per a ensenyar la fe islàmica). Les rajoles blaves que s’havien convertit en la decoració preferida estava seguint millorat amb trets daurats en espais blancs per a emular la bellesa i simetria de l’esplendor del mitjà Orient⁶²⁸.

Les seves cúpules folrades amb ceràmiques d’un to turquesa excepcional desafien tot intent de descripció que s’intenti. Benoist-Méchin (1975) ho fa així:

⁶²⁵ LAMB, H., 1955, p. 184.

⁶²⁶ *Ibidem.* p. 195.

⁶²⁷ ARABSHAH, I., 1936, p. 314.

⁶²⁸ STIER, R., 2003, p. 203.

“Samarcanda la blava”, “Samarcanda la verda”, els autors antics han dubtat entre aquests qualificatius. I s’enten el seu dubte ja que el tò de les cúpules timúrides desafia tota descripció. És menys un color que una vibració de la llum. Hauriem dit una pila de maragdes i de safirs, molts en una copa i oferts al cel “com una cosa finalment digna de servir-li de recompensa”.

Les ceràmiques dels revestiments estan tan estretament integrades a les formes arquitectòniques que un estaria temptat de veure-hi l’obra d’algun mag si els noms dels arquitectes que construïen aquests edificis no haguessin estat conservats, modestament entrelaçats a les inscripcions coràniques⁶²⁹.

Alguns autors bategen aquest nou estil com a *Mogol*, d’altres com a *grand-mogol* o *tàrtar* com Lamb (1955) quan diu, “les seves ruïnes –i les de les altres ciutats de Timur- romanen avui en dia com la més fina expressió de l’art tàrtar. I fins i tot les ruïnes tenen una bellesa eterna⁶³⁰”.

La majoria, però, simplement denominen aquest estil com a *Timúrida* en honor de l’home que en va propiciar el naixement i dels seus descendents que el van continuar perfeccionant fins a instal·lar-lo i fer-lo evolucionar a la Índia amb l’establiment de Babur, net de Tamerlà, que hi iniciarà la dinastia dels mogols.

Lamartine (1865) diu:

Vint vegades el senyor de la guerra havia tornat com a vencedor a la seva ciutat, vint vegades havia portat captius per a poblar-la i ornar-la més. Fins i tot vell i obligat a desplaçar-se en llitera, venia encara a donar pressa per a l’edificació de la gran mesquita de les mil columnes que havia estat copiada de la de Delhi. Gairebé ceg, contemplava amb un prismàtic les cúpules abullonades totes semblants a la del mausoleu de Damasc: l’art gran-mogol que anava a florir a les Índies sota Akbar i Jehangir-shah va neixer a Samarcanda de la voluntat de l’emir. (...). Timur Emir Gourigan va fer de Samarcanda la Roma d’Àsia, la perla d’Orient. Va ser la vil·la de l’amor, de les roses, de la intel·ligència i de la poesia: ofegada al si dels jardins on corria l’aigua viva que baixava de les muntanyes, era ella i no Bagdad, la ciutat de les Mil-i-una nits⁶³¹.

En qualsevol cas, no es tracta de copiar elements que ja s’han utilitzat anteriorment sinó de, partint d’algun d’ells com a base, evolucionar i perfeccionar les tècniques fins a arribar a un estil propi i novedós: el Timúrida. Marozzi (2004) diu que, “en qualsevol tractat de Timur es vital destacar la seva contribució en aquest camp, ni que només sigui perquè va donar naixement a un de les més glorioses

⁶²⁹ BENOIST-MÉCHIN, J., 1975, p. 113-114.

⁶³⁰ LAMB, H., 1955, p 135.

⁶³¹ LAMARTINE, A., 1865, p. 186-187.

èpoques arquitectòniques de la història, que va durar més de cent anys després de la seva mort⁶³²».

Kehren (1978) diu que:

Està generalment admès que Tamerlà tenia gust i disposició per a l'arquitectura i les arts decoratives. Les construccions: mesquites, palaus, madrasses, convents, edificats a Samarcanda i a Kech durant el seu regnat no són còpies servils de monuments perses o xinesos. Presenten caràcters originals i variats. Són obres de síntesi produïdes per mestres amb cultura i tècniques diferents i que el gran emir va reunir amb coneixement de causa per a confiar-los l'embelliment de la seva capital⁶³³.

En qualsevol cas, Tamerlà va invertir molts recursos i energia en planificar i millorar la seva capital fins a aconseguir deixar una autèntica joia que, en part, ha arribat fins als nostres dies.

Com a conseqüència de l'anàlisi de les obres escrites sobre Tamerlà i transmeses a Occident al llarg de la història es pot establir que el conqueridor tenia com a aspecte important del seu caràcter l'amor a les arts i que el va aplicar concretament en fer de la seva capital, Samarcanda, una de les ciutats més belles del món i un gran centre científic i de pensament.

5.8 Tamerlà com a personatge supersticiós

Des de l'antiguitat, pràcticament totes les cultures han volgut trobar en el firmament la resposta a nombroses preguntes. L'astrologia, doncs, ha estat omnipresent en diverses cultures per a intentar llegir-hi la justificació a accions diverses i a fenòmens naturals.

Aquesta ciència i també altres mètodes van ser utilitzats durant el regnat de Tamerlà per a trobar explicacions a fenòmens que podrien descriure's com fora del normal o per a justificar les ànsies de poder il·limitades del mateix gran conqueridor.

⁶³² MAROZZI, J., 2004, p. 168.

⁶³³ KEHREN, L., 1978, p. 171-172.

Els fenòmens sobrenaturals com les visions, sentir veus o els somnis premonitoris són molt presents en totes les obres que recullen la vida de Tamerlà i que s'han analitzat.

Si totes les cròniques que parlen de la seva vida coincideixen en el fet que estava molt pendent dels fenòmens sobrenaturals resulta lògic pensar que o bé hi creia de forma gairebé obsessiva o bé utilitzava aquests elements, fossin reals o no i creguts del tot o no, com a arma de manipulació psicològica per als seus súbdits i soldats.

Tots aquests aspectes utilitzats com a propaganda política o com a arma psicològica capaç de donar ànims a les tropes abans d'una batalla, van ser determinants en els esdeveniments històrics i en les fites aconseguides per Tamerlà. En conseqüència, cal analitzar el fet de ser supersticiós com a aspecte integrant del caràcter de Tamerlà per tal d'obtenir una visió global de la imatge del personatge transmesa a Occident.

5.8.1 Senyals i auguris

A l'època de Tamerlà (segles XIV-XV), els astròlegs eren personatges importants i molt ben considerats. Això no passava només a Àsia central sinó que a les corts europees també era normal consultar amb els astròlegs les decisions difícils. Stier (2003) diu que “un altre cop Timur va consultar els seus astròlegs per buscar signes favorables i indicacions del moment adequat⁶³⁴”.

Per a Cardini (2009), “somnis, visions i profecies van acompanyar la primera joventut de Timur⁶³⁵”.

Les seves prediccions s'utilitzaven com a justificació per a emprendre campanyes o ajornar-les o posar en marxa decisions que d'altra manera serien poc defensables o seguides amb poc entusiasme. Steward (1830) tradueix les paraules de Tamerlà quan diu, “estava predit al meu horoscop que havia de muntar al tron de

⁶³⁴ STIER, R., 2003, p. 152.

⁶³⁵ CARDINI, F., 2009, p. 181.

Maveralnaher, el país dels meus ancestres Gurgan i vaig ensenyar l'horoscop a Mubarik Shah i als altres oficials que tots van estar encantats amb ell⁶³⁶”.

Stier (2003) diu que Tamerlà, “prenia decisions basades en visions, que eren acceptades com a certes en aquells temps. Aquestes visions afectaven profundament les seves decisions i dictaven en gran part el seu estil de vida⁶³⁷”.

En el cas de Tamerlà, aquestes pràctiques no van ser pas una excepció i van servir per a justificar el seu ascens al poder en les cròniques i biografies escrites. Petis de la Croix (1722) diu que, “l'horoscop de Timur que va ser establert al moment del seu naixement li pronosticava la corona i l'imperi, totes formes de prosperitat i una descendència nombrosa⁶³⁸”.

Steward (1830) entre d'altres autors recull les prediccions astrològiques que explicarien que Tamerlà estava predestinat des del seu naixement a fer grans coses:

Va comparar-ho amb el capítol que estava llegint i va dir “Déu totpoderós ha donat la sobirania de la terra a aquest noi i a la seva posteritat”. Vaig mirar aquesta circumstància com un somni però quan va arribar a les oïdes del meu pare, ell va encoratjar les meves esperances, i va ensenyar el meu horòscop a un dels astròlegs del Tukestan que va dir “serà superior amb els seus propis dominis, en dignitat, en autoritat, a cap dels seus predecessors i juntarà altres països als seus dominis i serà un ornament a la religió”⁶³⁹”.

Com molts cops s'ha vist al llarg de la història, però, quan els astres no deien justament el que es volia sentir, sempre quedava la justificació de la voluntat divina com a motiu superior per a fer el que, en realitat, ja s'havia decidit. Així ho diu Marozzi (2004), “els astròlegs eren útils només quan recolzaven empreses sobre les que ja s'havia decidit⁶⁴⁰”.

Petis de la Croix (1722) diu :

Aquest famós combat de Lai, és a dir dels Bourbiers, va succeir el primer del mes de Ramadà de l'any de l'hègira 766. Els astòlegs van remarcar que la desena de les conjuncions triplicites aèries es feia a escorpi més o menys a l'hora d'aquesta desfeta fatal. No apporto

⁶³⁶ STEWARD, C., 1830, p. 64.

⁶³⁷ STIER, R., 2003, p. 18.

⁶³⁸ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 5-6.

⁶³⁹ STEWARD, C., 1830, p. 26-27.

⁶⁴⁰ MAROZZI, J., 2004, p. 397.

aquesta circumstància més que per la perfecció de la història i no per a concloure'n que els esdeveniments són causats per les influències celestes. Sé, al contrari, que no hi ha influències ni accidents a la natura dels que Déu no en sigui el mestre i el primer motor⁶⁴¹.

Efectivament, quan l'astrologia no donava les prediccions que interessaven, quedava el recurs de la voluntat divina que, evidentment, està per sobre de tot. Roux (1991) explica que “segons el costum, va consultar els astròlegs que es van mostrar desfavorables però l'emir no en va fer cas. Va obrir l'Alcorà i va caure sobre aquests mots: “fes la guerra als infidels”. “Déu està amb nosaltres” es va exclamar. I va posar l'exèrcit en marxa⁶⁴²”.

Així, doncs, un mètode d'endevinació corrent seria la consulta de l'Alcorà. Petis de la Croix (1722) diu que Timur “es va posar en marxa al capdavant del seu exèrcit per anar a Korezm perquè el seu desig d'assolir la glòria per les armes i posar justícia el van fer emprendre aquest viatge, determinat d'altra banda per un verset de l'Alcorà que li feia esperar una felicitat victòria⁶⁴³”.

Normalment s'obria a l'atzar i es llegia el passatge que figurava en aquella pàgina intentant veure'n prediccions favorables o desfavorables a l'acció que s'estava decidint o als fets que es volien considerar. A aquesta tècnica endevinatòria se li diu *Istikhara*.

Steward (1830) tradueix les paraules del Mulfuzat Timury al respecte:

Quan va acabar de llegir la part prescrita del llibre sagrat va dir-me “Déu ha decretat la caiguda de Rum i, com he notat en tu els signes de la dignitat reial, possiblement tu has de ser el conqueridor que hi està destinat”. Va afegir “com les lletres finals de la paraula reialme (Arz) signifiquen vuit-cents, puc predir que conqueriràs Rum a l'any 800”. Vaig estar molt animat i feliç per les seves prediccions auspicioses⁶⁴⁴.

Com diu Margat a la seva *història de Tamerlà* estem parlant de pobles molt supersticiosos que donen una gran importància als senyals premonitoris o a les endevinacions que es fan via l'astrologia o altres mètodes.

⁶⁴¹ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 88-89.

⁶⁴² ROUX, J. P., 1991, p. 129.

⁶⁴³ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 232.

⁶⁴⁴ STEWARD, C., 1830, p. 34.

Margat (1739) dóna la següent opinió:

Els tàrtars són ignorants i supersticiosos. Afegixen molt d'ells a les prediccions i endevinacions. Tamerlà va creure tot de la seva paraula i aquesta pretesa revelació es va estendre en poc temps per l'exèrcit Zagataià cosa que va ser vista com un auguri cert de la victòria⁶⁴⁵.

Qualsevol fet que es pogués trobar fora del comú era immediatament considerat com un senyal d'origen diví o sobrenatural que posava de manifest una característica especial o anormal d'alguna persona o acció.

Lamartine (1865) diu:

Un sola cosa contrastava, segons els historiadors tàrtars, amb aquesta joventut i aquesta gràcia del seu rostre: eren els seus cabells, que s'havien enblanquit sobre el seu cap gairebé de petit. Aquest fenomen, que recordava, diuen els seus pintors, els cabells blancs de l'heroi popular dels perses, Sam, del que les fites es celebren al Shah Name, havia contribuït a atraure sobre el jove Timur l'atenció i el respecte dels tàrtars. Hi havien vist un signe de maduresa precoç, indicada pel cel amb aquesta corona de saviesa sobre el front d'un infant⁶⁴⁶.

En aquest cas, Lamartine parla dels cabells blancs de Tamerlà des de la seva infància, cosa que constituiria un signe de maduresa i saviesa. En realitat no s'ha trobat cap altre al·lusió a aquest fet en la resta de les obres analitzades i tot porta a pensar que no és cert ja que la inhumació de les restes del cos de Tamerlà per part de l'antropòleg soviètic Gerasimov al 1941 van rebel·lar el color vermell dels seus cabells.

Malgrat tot ens ha semblat interessant fer-se ressó d'aquesta història del seyal dels cabells blancs ja que sens dubte recull una idea o rumors explicat al llarg del temps.

El naixement de Tamerlà, fill del cap de la tribu dels Barlas, no va estar exempt tampoc de les consultes a astròlegs o cerques de senyals interpretatoris. Steward (1830) tradueix les paraules del mateix conqueridor sobre el seu naixement:

⁶⁴⁵ MARGAT, J. B., 1739, p. 39.

⁶⁴⁶ LAMARTINE, A., 1865, p. 178.

Però de tots els presagis de la meua futura grandesa, el que més m'agrada i em dona confiança en l'ajut diví va ser un fet que el meu pare Teragay em va explicar. Em va dir "algún temps abans del teu naixement vaig somniar que una persona d'essència luminosa que es semblava en figura i en vestimenta a un àrab, em presentava amb una simitarra despallada que quan vaig començar a tocar, sortien d'ella nombroses espurnes que il·luminaven tota la terra després de les quals un raig d'aigua sortia com un sortidor de la meua ma i que tirava l'aigua a l'aire que queia en gotes al terra. Els intèrprets consultats, vaig exposar el meu somni. Dels teus fills, un serà un dominador del món amb l'espasa que purificarà la terra de l'idolatria i escamparà la verdadera religió per tota la terra i beneficiarà en general a la humanitat i els seus descendents i hereus seran nombrosos⁶⁴⁷".

També ho fa Roux (1991), quan diu que "astres, premonicions, presagis, auguris es van posar d'acord per a anunciar la futura grandesa del nounat⁶⁴⁸" i Brion (1963):

Des del seu naixement, Tamerlà va beneficiar-se d'una protecció particularment eficaç dels clergues musulmans. Va ser el cheik Zaïd-ed-Din qui va interpretar el somni que havia tingut Taragai, el cap de la tribu dels Barles, home noble enpobrit i de poca autoritat, algun temps abans que l'infant vingués al món. Davant Taragai va apareixer, sota la forma d'un home jove extremament bell, un àngel que li donava una espasa. Taragai prenia aquesta espasa a la seva ma i l'elevava cap a tots els punts de l'horitzó. "Tindràs un fill, li va dir el sant home, que conquerirà el món amb la punta de la seva espasa, convertirà tots els homes a l'Islam i netejarà el món de l'obscuritat que li porten les novetats i els errors".

No feia falta més per a que l'infant que havia de néixer fos esperat com un "escollit", un enviat de Déu, encarregat d'una missió a la vegada religiosa i política⁶⁴⁹.

Sembla que bastant abans del seu naixement ja hi havien hagut prediccions que un gran conqueridor naixeria de la seva família o això és el que ens diuen Petis de la Croix (1722) i Steward (1830):

El naixement del nostre príncep havia estat predit a Cachouli Behader, un dels seus avantpassats, per un somni que va tenir on se li apareixien vuit estels que havien sortit d'ell mateix. El vuitè feia una esplendor tan gran que il·luminava les quatre parts del món cosa que Toumenné, pare de Cachouli, va deduir que un príncep de la seva raça que naixeria a la vuitena generació ompliria el món amb l'esclat de les seves virtuts i de les seves conquestes⁶⁵⁰.

Per aquella època, un conegut astròleg va venir de Fars a Maveralnaher i un dia, quan estava assegut a l'assemblea de la gent sabia va dir, "des de la revolució dels cels sé perfectament que a l'any set-cents trenta (de l'hegira) un nen naixerà que serà el conqueridor del món".

Quan el meu pare em va explicar aquests fets, em vaig convencer a mi mateix que havia nascut per a succeir en la sobirania i em vaig creure posseïdor de tots els requisits

⁶⁴⁷ STEWARD, C., 1830, p. 20.

⁶⁴⁸ ROUX, J. P., 1991, p. 55.

⁶⁴⁹ BRION, M., 1963, p. 62-63.

⁶⁵⁰ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 5.

necessaris. Vaig tornar-me molt religiós, pregava constantment a Déu per l'èxit i feia nombroses ofrenes d'ovelles i bestiar als Syeds, els sabis, i als personatges devots⁶⁵¹.

Fins a quin punt aquestes prediccions havien estat fetes amb antelació o eren interpretacions fetes a posteriori per a que encaixessin amb els desitjos de Tamerlà no es pot jutjar aquí. En qualsevol cas, Tamerlà estava encantat quan se li presentaven prediccions antigues que casaven més o menys amb la seva vinguda al món i el seu destí com a senyor de tot el món per voluntat divina.

Steward i Kehren (1978) ho expliquen així:

Un alter presagi de la meua bona fortuna va ser que un conegut astròleg va esperar-me i em va lliurar un plànol del meu horòscop, establint que en el moment del meu naixement, els planetes estaven en una conjunció tan favorable i auspiciosa com per a predir l'estabilitat i la durada de la meua bona fortuna i sobirania. Que seria superior a tots els monarques de l'època, que fossin els que fossin els meus enemics serien vençuts i els meus amics, fossin qui fossin, serien pròspers. Que seria el protector de la religió, el destructor dels ídols, el pare del meu poble. Que els meus descendents reinarien per varies generacions i que serien prosperos mentre seguissin recolzant la religió mahometana però que si se'n desviaven el seu domini seria ben aviat eliminat⁶⁵².

Tamerà va estar satisfet de coneixer que els homes de ciència i de religió del Maghreb havien anunciat feia temps un episodi del seu destí sobrenatural però no va poder donar-li les gràcies a Ibn Khaldun aquell dia ja que van venir a anunciar-li que Damasc acabava d'obrir les seves portes i que s'esperava la seva presència per a la cerimònia de rendició⁶⁵³.

Aquestes prediccions sovint el situaven al mateix nivell o fins i tot superior que altres personalitats de la història. Es creava així una espècie de relació de paral·lelisme amb aquestes figures històriques que en el fons donava legitimitat al regnat de Tamerlà i a la seva immensa ambició. Ho explica amplament Stier (2003) a la seva obra sobre el conqueridor:

Un llibre antic anomenat Prediccions dels estels es va fer conegut entre els Chaghatays i en particular entre la tribu al sud-est de la Transoxiana coneguda com els Barlas. Aquestes antigues prediccions també estaven escrites en sànscrit i anomenades Madzhu Fi Akhram Annudzhnum. En el text, en la part que tractava d'una revelació remarcable de clarividència, es troba aquesta afirmació: "el que naixerà durant l'ascendent de càncer, quan el sol estigui a la primera casa de capricorn i la lluna estigui a la novena casa d'aquari, i quan els altres set planetes s'acostin a l'ascendent de càncer en capricorn, el que naixerà amb un estel tan favorable s'anomenarà Sakhbikiran.

⁶⁵¹ STEWARD, C., 1830, p. 29-30.

⁶⁵² *Ibidem.* p. 13.

⁶⁵³ KEHREN, L., 1978, p. 112.

“Per exemple, Déu va crear aquest món en un moment així. Per voluntat del mestre dels móns, cada 800 anys els planetes s’ajunten a la casa de capricorn. El primer home que neixi durant aquest període es declararà a si mateix Déu i viurà 33 anys, el segon que viurà 800 anys després, es declararà a si mateix mig-Déu (el missatger de Déu) i viurà trenta anys més. El tercer esdevindrà mestre del món i viurà nombrosos anys més que el segon. I aquest número estarà determinat afegint dues figures a l’edat del primer”.

La interpretació d’aquesta lectura antiga es fa evident quan es posen els grans líders en els seus marcs temporals respectius i l’edat que van estar a la terra. Són:

- Alexandre de Macedònia 356-323 a.C. (33 anys)
- Profeta Mahoma prop 570-632 d.C. (aproximadament 63 anys)
- Sakhbikiran (nascut sota una estrella de sort) (Timur) 1336-1405 d.C. ($63 + 3 + 3 = 69$ anys)⁶⁵⁴

Normalment les obres consultades recullen les prediccions que mostraven aspectes positius per a Tamerlà. Com diu Sainctyon (1678) els astres i altres auguris justifiquen la seva vida de conqueridor i les seves ànsies de control territorial:

Tamerlà va venir al món sota auspicis tan feliços que es va reconèixer en la seva persona i des de la seva més tendra infància tantes marques de grandesa i d’una bondat natural que el seu pare que n’estava encantat i que desitjava cultivar amb cura aquesta jove planta li va escollir per mestres els personatges més excel·lents que hi havia al país. La seva educació va ser tan feliç que, havent sobrepassat l’esperança que se’n podia tenir, aquest príncep va esdevenir en pocs anys l’amor i les delícies de tots els seus pobles⁶⁵⁵.

En el cas de Ibn Arabshah (1436), com a autor de la biografia més negativa de Tamerlà, es van buscar aspectes negatius també pel que fa al seu naixement. Diu que Tamerlà va néixer amb les mans plenes de sang com a premonició del personatge sanguinari i cruel que, segons aquest autor, seria en el futur. Diu “també diuen que quan aquest home endemoniat va veure la llum, les seves palmes estaven plenes de sang fresca⁶⁵⁶”.

El mateix fet el recullen els *Instituts Polítics i Militars* de Tamerlà traduïts per Langlès (1787), obra atribuïda a ell mateix però que, a l’actualitat, segons alguns autors com Kehren es considera posterior a la seva època. En aquest cas també es citen les mans plenes de sang per la qual cosa potser sigui un fet cert però donant-li aquí una interpretació totalment diferent: l’ajuda a posar-se al mateix nivell com a conqueridor que el gran Genghis Khan. Diu que “va venir al món amb les mans

⁶⁵⁴ STIER, R., 2003, p. 21.

⁶⁵⁵ SAINCTYON, S., 1678, p. 13.

⁶⁵⁶ ARABSHAH, I., 1936, p. 1.

tancades i plenes de sang. La mateixa observació havia estat feta sobre Genghis Khan⁶⁵⁷.

Com s'ha vist, el naixement de Tamerlà va donar peu a nombroses prediccions, signes i auguris, tant de forma prèvia a la seva vinguda al món com posteriors.

Marcel Brion (1963), diu que l'elecció del seu nom també va fer-se seguint els mètodes endevinatoris ja que se li donava molta importància al nom en la futura vida del nadó. En aquest cas, sembla que el sistema escollit va ser la lectura de l'Alcorà:

En quant a l'elecció del nom, sempre tan important ja que anuncia magníficament el destí de l'home que el porta, la sort, en el cas de Tamerlà, havia decidit ja que el cheik, que llegia l'Alcorà en el moment en que Taragai va portar el seu fill, es va parar a la paraula *tamourrou* que significa sacsejada, com expliquen les cròniques. De *tamourrou* a Timour, la distància no és gran i els pressagis que se'n podien treure de un o de l'altre eren les mateixes: aquest nen capgiraria el món amb la seva espasa. Es remarca també la importància que preïen els metalls en el nom o el sobrenom dels conqueridors i dels grans líders dels pobles, després d'Atila (Etsel volia dir ferro en llengua húnica), fins a l'acer intencionalment evocat en el nom de Stalin⁶⁵⁸.

També la mort de Tamerlà es recull en les obres literàries com a relacionada amb senyals d'origen sobrenatural. Giovio (1540), diu que “Pareció antes de su muerte una grande y amarilla cometa, que parecía que significaba muerte de tan gran Rey⁶⁵⁹”.

El cometa de color groc precediria la seva mort, anunciant-la i, posteriorment, segons Thomas de Medzoph (molt crític i negatiu amb ell), traduït per Nève (1861) també s'haurien donat fenòmens paranormals que voldrien indicar la necessitat de purgar els moltíssims pecats fets en vida de Tamerlà. Diu que Timur “tornant al seu país, va morir a la manera dels gossos. Va udolar, un cop mort, com un gos... Es va posar el seu cadàver per torns dins del foc i de l'aigua. Durant molt temps encara la seva veu impia no va cessar de fer-se escoltar⁶⁶⁰”.

⁶⁵⁷ L'ANGLÈS, L., 1787, p. 37.

⁶⁵⁸ BRION, M., 1963, p. 63.

⁶⁵⁹ GIOVIO, P., 1540, p. 22.

⁶⁶⁰ NÈVE, F., 1861, p. 79.

La vida de Timur, doncs, estava marcada per prediccions i auguris, alguns d'ells, fins i tot, d'abans del seu naixement. En alguns moments es recullen també altres passatges amb fenòmens sobrenaturals, la majoria d'ells relacionats amb predicar la grandesa del personatge i amb justificar el seu afany de poder.

Stier (2003) i Moranvillé (1894) diuen el següent:

Poc després d'això Timur estava fent curses amb altres nois en un camp quan els va avançar a tots. Després va dir que es va acostar a un home vell que el veia com un dels quatre profetes immortals islàmics –Khyzr. Timur va estar immediatament detingut per la seva mirada penetrant d'ulls negres quan va preguntar al jove: “on són els teus companys?” Quan Timur va explicar que els havia deixat lluny enrere el vell va proferir una profecia: “mai sentiràs la derrota enfront ningú”. Davant d'això, Timur va preguntar “com ho sap?” La visió va contestar: “Perquè tu ets el fill d'Allah. La gent vindrà cap a tu i tu els lideraràs. Tindràs el poder sobre molta gent i molts països ». També va afegir: “quan ens tornem a trobar no seràs capaç de correr com ho fas avui, seràs coix”. Timur va estar bastant impressionat i va preguntar: “qui ets?” No va haver-hi resposta ja que el mostrava montant a cavall i poc a poc es va esvaïr. En el procés va dir les darreres paraules: “Alexandre el Gran munta amb tu!” Aquest incident va ser declarat profètic pels seus familiars i amics. Les seves implicacions van habitar Timur la resta de la seva vida⁶⁶¹.

I alguns cops va dir que havia sentit i vist visions d'àngels i que no feia res que aquests no volien que fes, que feia el que Déu li comandava especialment. I va dir que una vegada va veure una escala que portava des de la terra fins al cel i que l'àngel el va cridar i li va dir: “aixecat i puja aquesta escala”. I quan hi va montar fins al quarantè graó l'àngel li va dir: « baixa » I així va baixar amb gran dificultat. Si es demana a Timur Bey l'exposició d'aquest fet diu que l'explicació és que ha de dominar i ser el senyor de tot el món durant quaranta anys i sempre amb prosperitat⁶⁶².

Aquesta darrera cita es troba ja, paraula per paraula, en la carta de Jean de Soltanieh (2012) al rei de França⁶⁶³.

Són nombroses les obres que recullen el fet que Tamerlà utilitzava sovint els somnis com a mitjà de buscar justificació als seus actes i també els somnis són el mitjà de predicar que els hereus de Tamerlà han de seguir al capdavant del seu projecte de control del món.

Steward (1830) ho diu així:

“Aquest és l'arbre que tu mateix has plantat ». Quan em vaig despertar, els interprets van dir del somni “tu ets l'arbre, les fulles i branques són la teva posteritat que seran el suport del teu estat i sobirania i beneficiaran a la Humanitat amb la seva benevolència⁶⁶⁴”.

⁶⁶¹ STIER, R., 2003, p. 24.

⁶⁶² MORANVILLÉ, H., 1894, p. 462.

⁶⁶³ SOLTANIEH, J., 2012, p. 56-57.

Un altre dels fets que auspiciaven la meua futura grandesa va ser que en un somni vaig veure el Profeta Mahoma (en el que sigui la gràcia de Déu) que em felicitava i em deia “com a conseqüència del suport que has donat als meus descendents, el Totpoderós ha decretat que setanta-dos dels teus descendents s’asseuran al tron de la sobirania⁶⁶⁵”.

Aquests somnis premonitoris es donen en un estat de semi-vigília que es podria anomenar un estat de trànsit. Se suposa que aquest estat és l’emprat pels mèdiums per a rebre missatges d’èssers espirituals del més enllà. Steward també diu:

Vaig passar la resta de la nit a la meua tenda, pregant, i demanant al Totpoderós que volgués castigar als opressors. A l’alba del dia vaig caure en un somni, no estava despert però tampoc adormit, quan vaig sentir algú que deia “Timur, la victòria i la conquesta són teves”. Em vaig espantar i vaig mirar al voltant però no hi havia ningú a la tenda, ni tampoc ningú a fora d’ella. Per a estar més segur vaig cridar fort si hi havia algú i no vaig tenir resposta. Llavors vaig estar convençut que era la veu d’un àngel (Hatif Ghayb). Em vaig postrar al terra i vaig donar-li les gràcies a Déu i em vaig sentir fort al cor. Quan el dia es va aixecar vaig fer les meves pregàries matinals amb els meus amics⁶⁶⁶.

En qualsevol cas, era comú que aquests missatges rebuts en somnis pel propi Tamerlà estiguessin dedicats a assegurar-li la victòria en les batalles o empreses que estava a punt de dur a terme. Com diu Kehren (1978), “a l’alba Tamerlà va anunciar als seus soldats que Allah havia escollit ja el vencedor del dia ja que havia tingut un somni en el que un company del profeta li havia donat l’estandart d’Ali⁶⁶⁷”.

Petis de la Croix (1822) també diu:

Es va adormir i va sentir en un somni una veu que li deia clarament: no tinguis por de res ja que Déu totpoderós vol afavorir-te amb la victòria. Es va despertar i per a estar més segur de la revel·lació, va demanar si algú havia parlat mentre dormia. Li van dir que no i llavors no va tenir cap dubte que havia estat una veu celest⁶⁶⁸.

Aquests missatges de suposat origen diví eren utilitzats com a propaganda entre les tropes de l’exèrcit de Tamerlà que, en sentir-los, agafaven embranzida per a la batalla ja que creien que tenien les forces divines del seu costat. Es tractava, doncs, d’una potent arma psicològica que Tamerlà sabia utilitzar amb mestria en els moments adients.

⁶⁶⁴ STEWARD, C., 1830, p. 18.

⁶⁶⁵ Ibidem. p. 11.

⁶⁶⁶ Ibidem. p. 78.

⁶⁶⁷ KEHREN, L., 1978, p. 128.

⁶⁶⁸ PETIS DE LA CROIX., 1722, p. 70.

5.8.2 L'elegit de Déu

Percheron (1951) diu que, “la vida sencera de Tamerlà va estar marcada per prediccions, de somnis, de signes sorprenents que mostraven l’interés que Allah tenia per aquest bon creient, el seu missatge terrible⁶⁶⁹”.

Des de petit, segons es narra en algunes obres, Tamerlà va tenir contacte amb persones importants dins del sí de la religió. En algun cas aquestes personalitats, aquests *homes sants*, li transmetien que ell era l’elegit de Déu per a arribar a ser el conqueridor del món.

Dels diferents presagis que predien la meua futura grandesa, el que més elevava les meves esperances era aquest. Un dia vaig anar a mostrar els meus respectes al famós Sant Amyr Kelal i quan vaig entrar a l’assemblea, em vaig sentar a la part més baixa de l’habitació (literalment on es treuen les sabates). El sant em va mirar i va dir “encara que aquest noi és en aparença tan petit i jove, en realitat és un gran personatge”. Llavors em va fer un lloc prop seu i després de mirar-me i conversar una mica amb mi, va caure en un somni. Quan va despertar un dels seus servents li va portar una safata amb pa i dolços, va allargar la ma i havent pres set pastissos i dolços me’ls va donar dient “mossega cadascun d’ells i en conseqüència, les set regions del món esdevindran subjectes teus”. Vaig estar estranyat amb aquestes paraules i la gent de l’assemblea es miraven entre ells i després a mi però per respecte al Sant ningú va gosar parlar. Llavors vaig embolicar els pastissos i els hi vaig portar al meu pare que em va dir « Kelal és un gran personatge, un descendent del profeta, un visionari, fa miracles, el que t’hagi dit de les seves visions certament passarà. Cuida aquests pastissos i no n’hi donis a ningú. Mira’ls com la més gran benedició de les benediccions d’aquest sant personatge⁶⁷⁰”.

Així, doncs, la idea de ser el protegit de Déu semblava ben ancorada en l’esperit de Tamerlà que veia la intervenció divina en qualsevol acció que, d’altra manera, podria haver semblar fortuïta.

Blin (2007) diu:

L’armada timúrida estava fent el setge d’una ciutadella de menor importància en la ruta de Damasc. Tamerlà descansava a la seva tenda quan va decidir sortir-ne per a fer una inspecció. Just llavors una enorme pedra catapultada des de la fortaleza va aixafar la tenda de la que havia sortir uns segons abans. Aquest esdeveniment el va haver de confortar en la idea, ja abans ancorada, que estava protegit per Déu i va perdonar els habitants de la fortaleza⁶⁷¹.

Segons aquesta visió supersticiosa, la intercessió divina feia que tot a la vida de Tamerlà el portès al seu destí de ser l’amo del món. Si només hi ha un Déu i només

⁶⁶⁹ PERCHERON, M., 1951, p. 171.

⁶⁷⁰ STEWARD, C., 1830, p. 24.

⁶⁷¹ BLIN, A., 2007, p. 192-193.

una lluna al cel, només hi ha d'haver un rei per a tot el món. Aquesta és, si més no, l'opinió de Cherefeddin Ali (1425), el biògraf oficial de Tamerlà:

Quan Déu vol una cosa, en disposa les causes, per a que passi de la forma que ha decidit. Havia destinat a Timur i a la seva posteritat l'imperi d'Àsia perquè preveia la dolçor del seu govern que havia de fer feliços els pobles. Tot el que va passar en el curs de la fortuna d'aquest príncep, va ser tan extraordinari que els esperits més prudents i els més il·luminats no el van poder comprendre mai: tot li va arribar com volia per la providència divina que havia decidit posar-li la corona sobre el cap. I com la reialesa, segons Mahoma, és l'ombra de Déu que és únic, ella tampoc es pot compartir, com no poden haver-hi dues llunes al mateix cel. En conseqüència d'aquesta veritat va destruir als qui podrien oposar-se al que la providència volia elevar al tron⁶⁷².

En qualsevol cas, i en resum, es pot dir que per la importància que es va donar a tots els mètodes endevinatoris recollits i la freqüència amb que es van utilitzar segons les obres consultades, es pot establir que la imatge de Tamerlà, tal i com s'ha transmès a Occident al llarg de la història, és mereixedora del qualificatiu de supersticiós entès com a una característica integrant del seu caràcter.

5.9 Comparatives

Utilitzant les tècniques quantitatives de metodologia que s'havien descrit a l'apartat corresponent, s'ha realitzat el càlcul percentual de les cites esmentades al llarg d'aquest capítol per a il·lustrar cadascuna de les sis característiques del caràcter de Tamerlà.

Per a realitzar la primera taula (que es pot consultar a l'apartat d'annexes) s'ha comptabilitzat les cites recollides al llarg del capítol amb la intenció d'obtenir els percentatges de cadascuna de les obres respecte a si reflectien cadascuna de les sis proposicions teòriques establertes o no. És a dir, quin o quins dels sis aspectes de la personalitat de Tamerlà recullen cadascuna de les obres que formen part del corpus literari establert.

Amb les dades obtingudes s'ha elaborat una segona taula com a recull per categoria d'obres respecte a cadascun dels aspectes de la personalitat de Tamerlà.

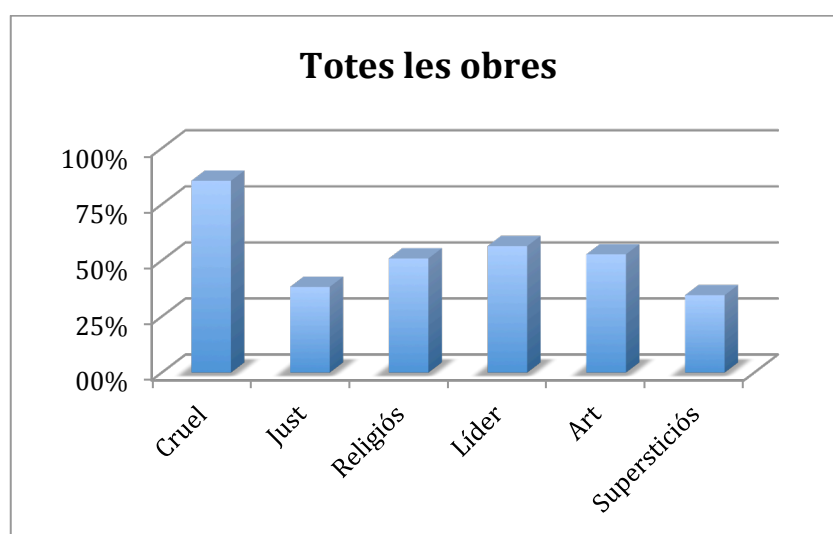
⁶⁷² PETIS DE LA CROIX., 1722, p 175-176.

Obres per proposició teòrica	Nombre	Cruel	Just	Religiós	Líder	Art	Supersticiós
Totes	55	85,5%	38,2%	50,9%	56,4%	52,7%	34,5%
Cròniques Oficials	2	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	50,0%	100,0%
Pobles Vençuts	3	100,0%	0,0%	33,3%	66,7%	66,7%	66,7%
Aproximació Romàntica	43	83,7%	37,2%	48,8%	53,5%	55,8%	32,6%
Aproximació Historicista	4	75,0%	25,0%	50,0%	75,0%	25,0%	0,0%
Aproximació Primerenca	2	100,0%	100,0%	100,0%	50,0%	50,0%	50,0%
Obres Soviètiques	1	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Taula 5-1 Comparativa Proposicions Teòriques versus tips d'obres

Els gràfics que se'n deriven i que es poden veure a continuació ofereixen uns resultats clars que corroboren el que ja s'intuïa amb la lectura de les obres que componen el corpus utilitzat per a estudiar la imatge transmesa de Tamerlà al llarg del temps.

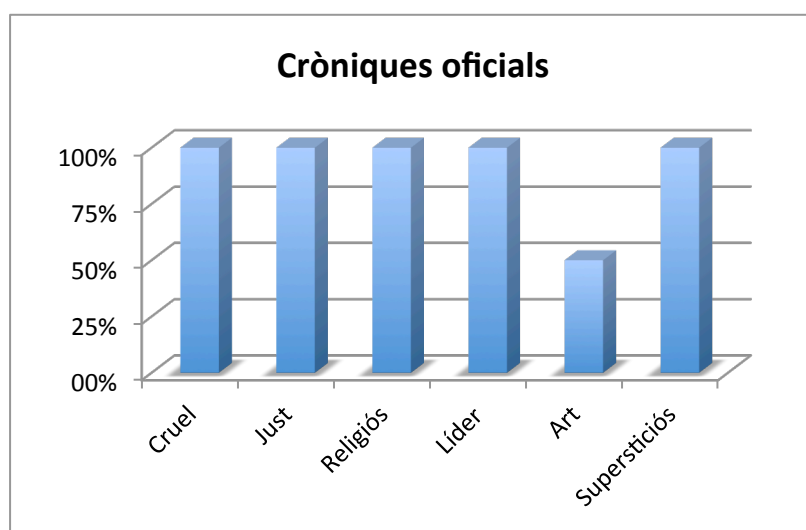
El primer gràfic inclou la totalitat de les obres analitzades, és a dir, les 55 obres que inclouen totes les èpoques i enfocaments indistintament. La resta de les taules mostren la comparativa únicament d'una de les categories en les que hem classificat el corpus literari

Taula 5-2 Proposicions Teòriques

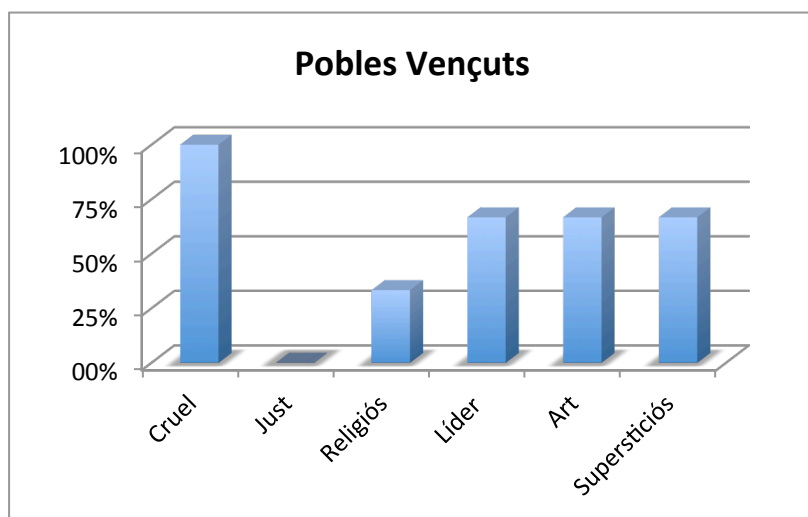
Els resultats obtinguts amb la realització de la primera taula mostren com la imatge que es transmet de Tamerlà, si es tenen en compte totes les obres, és molt heterogènia. Una clara majoria recullen l'opinió que el personatge era *cruel* (85,5%) i, en canvi, el consideren *just* només un 38,2%. La resta de característiques de la personalitat queden molt indefinides ja que els valors obtinguts estan al voltant del 50% a excepció del l'aspecte relatiu a Tamerlà com a personatge supersticiós que baixa fins al 34,5%.

Si reduïm les obres a les que es van escriure a l'època de Tamerlà o poc després de la seva mort per encàrrec de la pròpia cort de Samarcanda els resultats són contundents. El 100% de les obres consideren que era *cruel* tot i que el mateix percentatge considera que, al mateix temps, també era *just*, *religiós*, un bon *líder* i era un personatge *supersticiós* (entès com a relacionat amb fenòmens sobrenaturals). La meitat de les obres també el consideren com un *amant de les arts*.

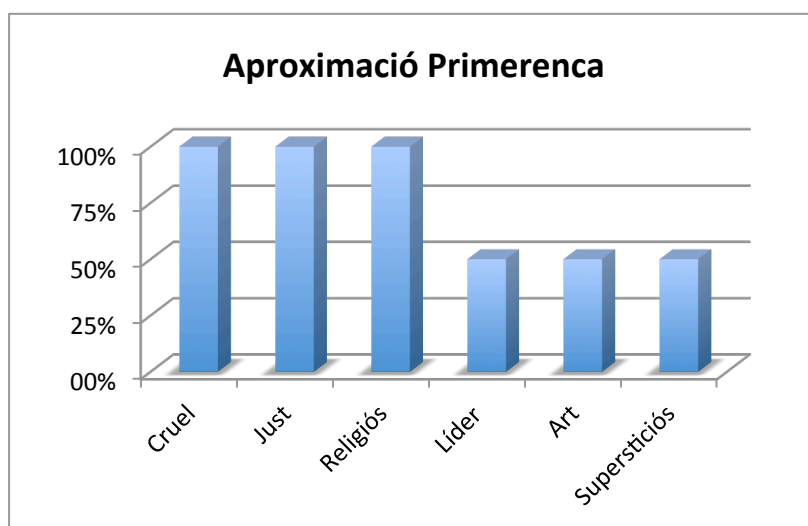
Taula 5-3 Cròniques oficials

Els resultats obtinguts d'analitzar les cròniques fetes per pobles vençuts per Tamerlà i que, per conseqüent, li tenen rancúnia, diuen totes que és *cruel*. Cap diu que és *just*. Només una tercera part consideren que és *religiós* i dues terceres parts consideren que és un bon *líder*, *amant de les arts* i *supersticiós*.

Taula 5-4 Pobles vençuts

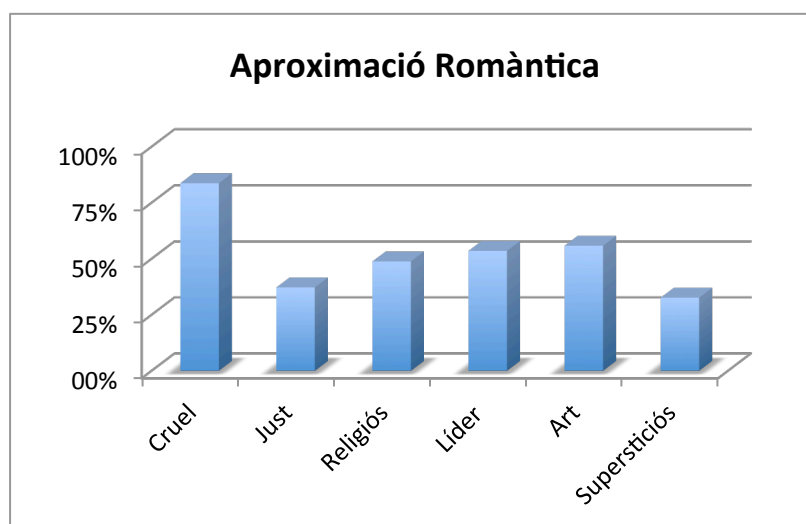
Les obres que constitueixen una aproximació europea primerenca a la cort de Tamerlà diuen en un 100% que el conqueridor que els va rebre a Samarcanda era un personatge *cruel* però, a la vegada, *just* i *religiós*. En canvi, només la meitat de les obres el mostren com un *líder*, *amant de l'art* o *supersticiós*.

Taula 5-5 Aproximació Primerenca

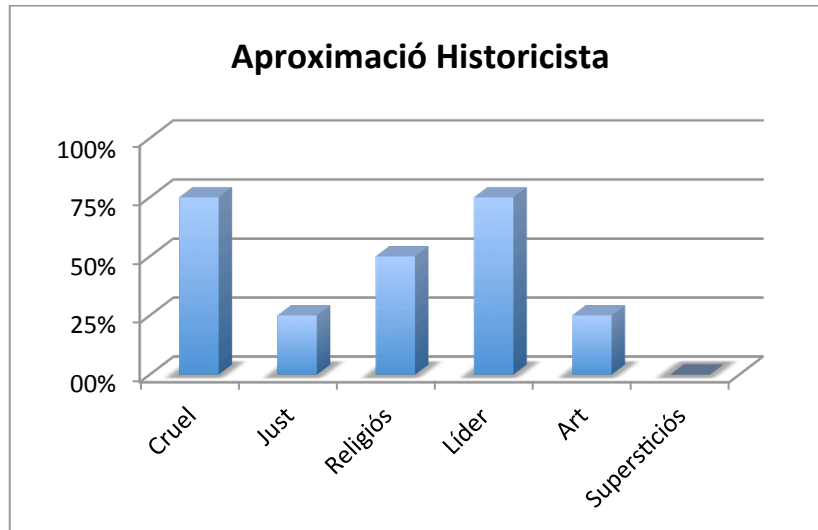
La major part de les obres analitzades constitueixen el que s'ha definit com obres posteriors a Tamerlà amb una aproximació romàntica, entenent com a tal que no contrasten les dades que ofereixen per a estar segurs de la seva veracitat. Recullen simplement idees que ja s'havien donat en altres obres anteriors. Una ampla majoria

(83,7%) el mostren com un personatge *cruel*. Només un 37,2% entenen que és *just* encara que a la seva manera. Un percentatge similar (32,6%) considera que és *supersticiós* i la resta de característiques de la seva personalitat es mouen amb percentatges al voltant del 50%.

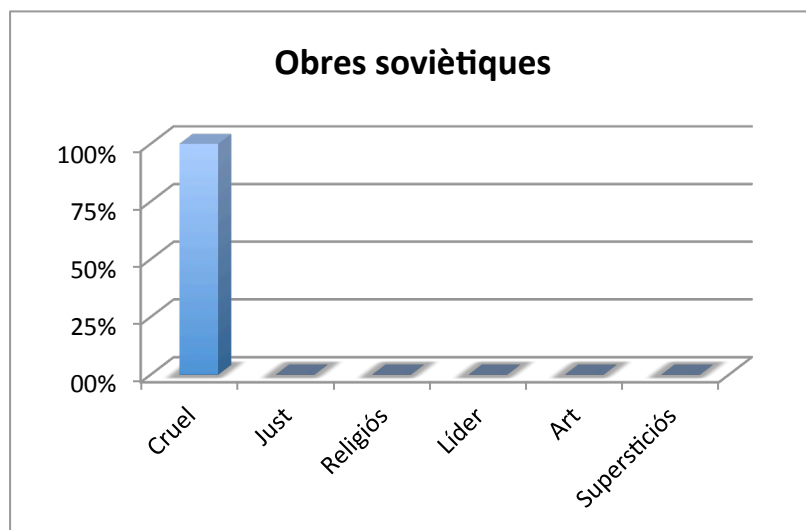
Taula 5-6 Aproximació Romàntica

Les obres de caire historicista ja tenen una vocació científica i volen donar dades més contrastades que les obres vistes anteriorment. Tres quartes parts consideren Tamerlà com un personatge *cruel* mentre que l'altre 25% el consideren com a *just*. La meitat el veuen com un bon musulmà (*religiós*) mentre que cap obra parla dels aspectes que s'inclourien dins la característica de *supersticiós*. El 75% de les obres diuen que era un bon *líder* i un 25% ens expliquen que era un gran *amant de l'art*.

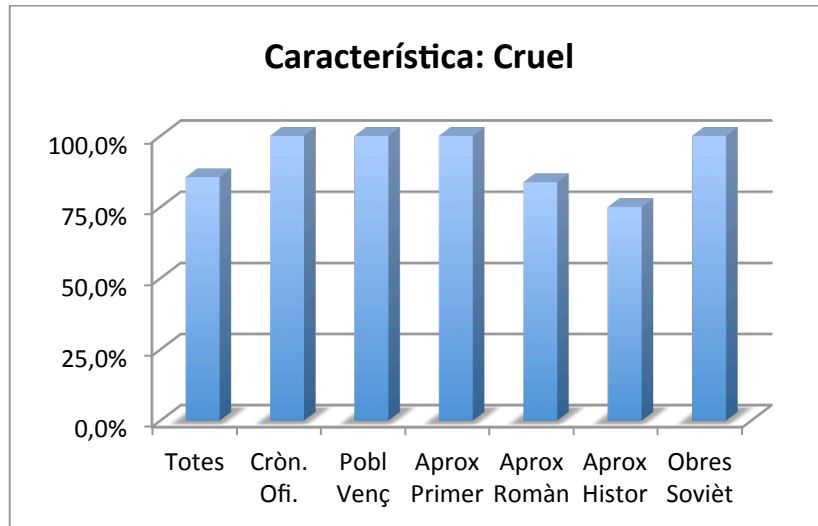
Taula 5-7 Aproximació Historicista

En darrer lloc, les obres soviètiques descriuen Tamerlà com un personatge *cruel*, sense cap altre matització.

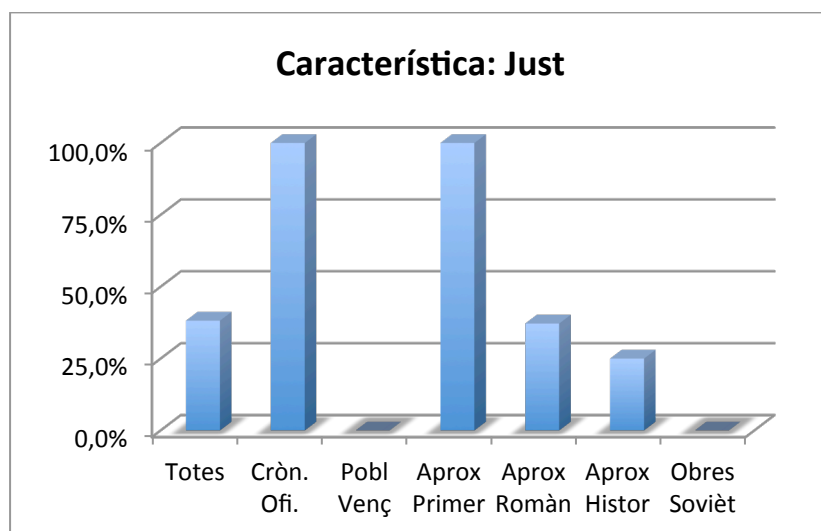
Taula 5-8 Obres soviètiques

Si analitzem els percentatges segons cadascuna de les proposicions teòriques obtenim uns gràfics igualment interessants per a analitzar la figura de Tamerlà transmesa al llarg de la història a falta d'incloure els resultats del proper capítol corresponents a la situació actual.

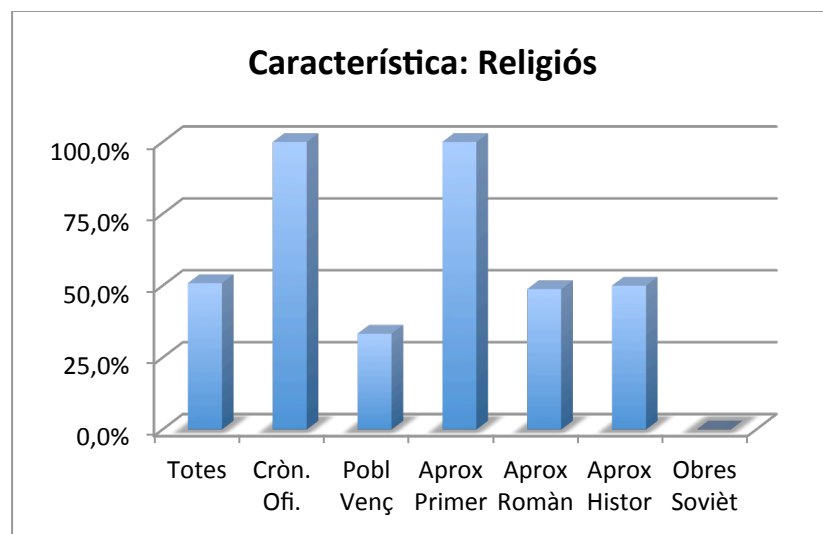
Taula 5-9 Proposició Teòrica: Cruel

Totes les obres consideren que Tamerlà té la característica psicològica de ser cruel. Les obres occidentals d'aproximació historicista donen la proporció més baixa respecte d'aquesta proposició teòrica amb un 75% que, igualment, és una xifra significativa. Sembla lògic pensar que les cròniques escrites pels pobles vençuts per Tamerlà elevin aquesta xifra fins al 100% i el mateix passa amb les obres soviètiques que reflexen la versió oficial segons a qual era un personatge bàrbar. El que resulta curiós veure és com les obres escrites per encàrrec de la pròpia cort de Tamerlà, les cròniques oficials, també donen un 100% de significació per a aquesta característica de la personalitat del conqueridor.

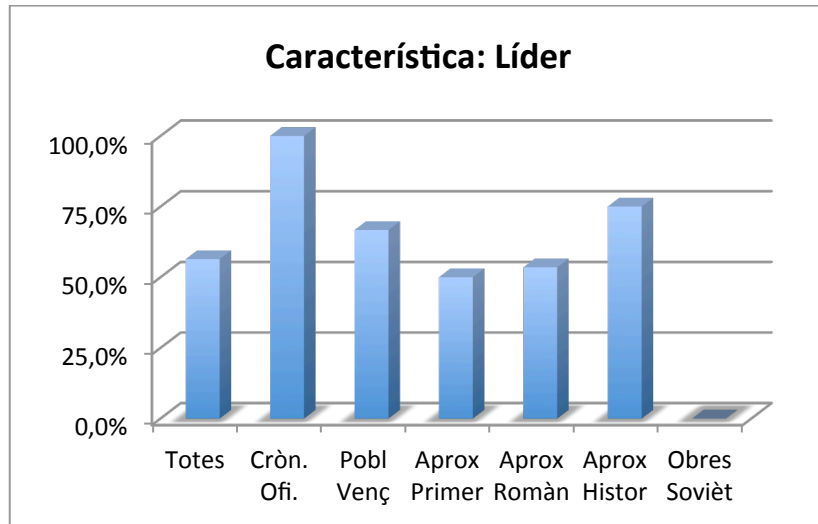
Taula 5-10 Proposició Teòrica: Just

Pel que fa a la proposició teòrica de Tamerlà com a personatge just els resultats són més variats. Mentre que pels pobles vençuts pel conqueridor i les seves tropes i per a les obres soviètiques aquest personatge no pot considerarse just ja que donen valors del 0%, per a les obres escrites com a cròniques oficials els valors són just a l'altre extrem considerant-lo just amb un 100% de les obres donant aquesta visió. Les obres occidentals que donen una aproximació primerenca al personatge recullen també aquesta visió, sens dubte oferta pels membres de la cort en el moment de les seves visites, amb un 100%.

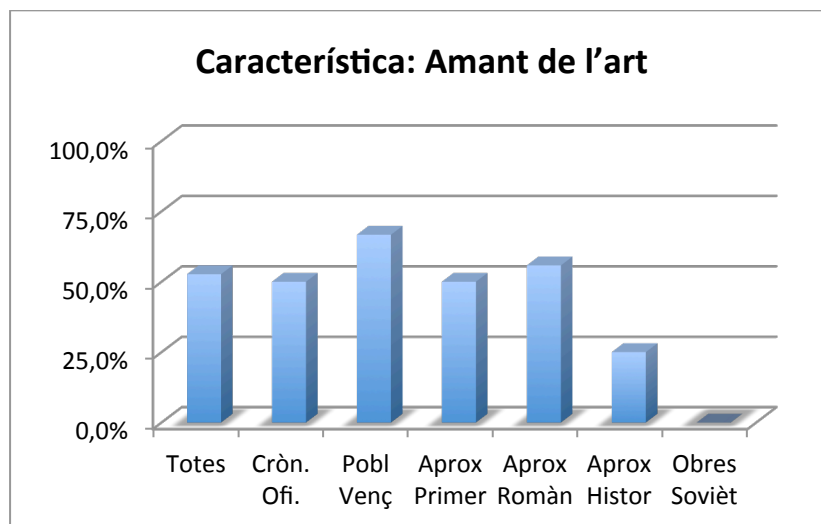
Taula 5-11 Proposició Teòrica: Religios

Davant la pregunta de si Tamerlà era un bon musulmà, si era religiós, les cròniques oficials ho confirmen amb un 100% com sembla lògic que vulguin transmetre. Donen la millor visió possible del conqueridor. Igual com passava amb la proposició teòrica anterior, les obres d'aproximació primerenca europees també es fan ressò d'aquesta opinió positiva transmesa durant la visita a la cort de Samarcanda per part dels autors. En l'altre extrem, amb un 0%, trobem les obres soviètiques que, seguint el dogma comunista, no donen informació sobre la religiositat del personatge.

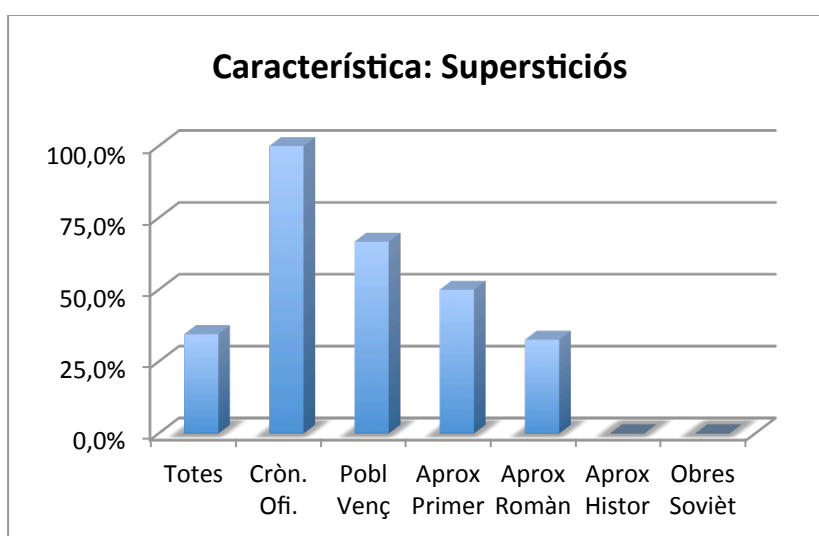
Taula 5-12 Proposició Teòrica: Líder

Per a la següent proposició teòrica, la de Tamerlà com a líder militar i polític, les dades són menys aclaridores. Per a les cròniques oficials si és confirma aquesta característica amb un 100% mentre que per a la resta de tipus d'obres els valors es belluguen per la meitat de l'escala. Les obres soviètiques fidels a la seva voluntat de treure-li importància al personatge històric no diuen res sobre Tamerlà com a bon governant o com a bon líder al davant de les seves forces armades.

Taula 5-13 Proposició Teòrica: Amant de l'art

Pel que fa a la proposició teòrica de Tamerlà com a amant de l'art les dades no resulten concloents. Les obres soviètiques donen un 0% com a valor ja que no volen donar massa importància a l'herència patrimonial deixada per Tamerlà i els seus descendents. Seria oferir-li una importància que no volen donar-li. Per a la resta de tipus d'obres els valors estan al voltant del 50% i només es desmarca lleugerament, encara que pugui semblar sorprenent, les obres escrites pels pobles vençuts per Tamerlà amb un 66,7%. Potser buscaven algun punt positiu pel regnat d'aquest personatge.

Taula 5-14 Proposició Teòrica: Supersticiós

En darrer lloc, la proposició teòrica de Tamerlà com a personatge supersticiós entenent aquest adjectiu com a relacionat amb fenòmens fora del normal: senyals, auguris, considerar-se escollit per Déu, etc. Al capdavant trobem amb un 100% de valor les cròniques oficials ja que recullen les cites que mostren Tamerlà com a figura marcada per la voluntat divina i com a mereixedor de bons auguris expresats de maneres diverses. Pel contrari, les aproximacions historicistes i les obres soviètiques no donen cap importància a aquests tipus d'aspectes.

5.10 Conclusió

Després d'haver analitzat les obres que ens han transmès la imatge de Tamerlà al llarg de la història fins a l'època soviètica i basant-nos en els sis aspectes psicològics que s'havia decidit prèviament aïllar, es pot afirmar que la figura del conqueridor no es pot limitar a ser encasellada en la clàssica dicotomia bo-dolent, és a dir, heroi-vilà.

Aquest personatge és molt més complex que això i, fins i tot, dins de la mateixa obra es pot trobar opinions que, a priori, semblen antagòniques. La mateixa obra pot assenyalar Tamerlà com a personatge cruel i després considerar igualment que és una persona justa i un bon governant. La raó d'això és, en la majoria dels casos, la utilització de més d'una font on cercar la vida del personatge.

La realització de taules comparatives i dels gràfics resultants constitueix una font clara d'informació. S'obtenen resultats objectius com a fruit d'haver utilitzat aquestes tècniques quantitatives metodològiques que caldrà completar amb el resultat obtinguts al proper capítol per tal de tenir una visió global que contesti la pregunta de recerca plantejada.

6 El *Pare de la Nació*: La figura de Timur com a base de la política identitària i nacionalista a l' Uzbekistan actual

En el procés de cerca i creació de la seva identitat nacional un cop el país es va independitzar de la URSS l'any 1991, l' Uzbekistan va dur a terme un procés voluntari de legitimació del seu projecte nacional. Les eines emprades van estar i continuen estant a dia d'avui, bàsicament, la defensa de l'estatus de la llengua nacional, l'ús propagandístic de la literatura, la promoció dels líders nacionals i, com a base sobre la que es sustenta tot el conjunt propagandístic, la reescriptura de la història a la recerca d'una identitat amb la creació de festivals i dates commemoratives.

La figura de Tamerlà ha estat escollida com a base de la política identitària del país i per a això ha calgut reescriure la història en la seva versió oficial per tal d'oferir una imatge del personatge històric on sobresurtin tots els aspectes positius de la seva personalitat i de les fites que va aconseguir. Se'n dona una imatge totalment diferent de la que es transmetia en les obres occidentals anteriors i, molt especialment, de la que es donava a l'època soviètica.

En aquest treball, quan es parla de les obres literàries es feia una diferenciació entre les occidentals i les orientals degut a la llengua emprada en la redacció de l'obra i a les dificultats d'una obra impresa d'arribar a altres llocs llunyans (especialment pel que fa a les obres més antigues). En canvi, en aquest capítol, la imatge de Tamerlà que s'ofereix des dels estaments del govern del país es consideren que poden arribar indistintament a qualsevol destinació geogràfica. Per exemple, les intervencions del president del país es tradueixen a l'anglès i es posen a l'abast de tothom ja sigui des de les pàgines web de les institucions oficial com en recopilacions impreses

6.1 Context polític

Amb el col·lapse de la Unió Soviètica a l'any 1991 va arribar la independència de les repúbliques centreasiàtiques (l'haguessin buscat activament o no) i, amb ella, la necessitat de justificació de la seva sobirania i les seves fronteres tan envers els seus ciutadans com davant la resta del món.

És en aquest procés de reescriptura de la història en el que es va reprendre la imatge de Timur, donar-li la volta respecte a la imatge que havia tingut durant l'època soviètica fins a esdevenir el *pare de la Nació* que és l'expressió que dona nom a aquest capítol.

Aquesta reescriptura de la història amb finalitats nacionalistes i identitàries ha tingut nombroses incidències sobre aspectes tan bàsics en la vida de l'Uzbekistan d'avui en dia com la llengua, el turisme i la gestió patrimonial.

L'Uzbekistan, com a entitat política pròpia, no ha existit fins fa poc, així que s'ha de començar per parlar de forma més general de l'Àsia Central com a unitat en la conflueixen determinades característiques geogràfiques i on s'han succeït diversos fets històrics i polítics que han portat a la situació actual de la nació.

Geogràficament, l'Àsia Central s'ha definit com una immensa zona compresa entre les muntanyes del Pamir, del Tian Shan i de l'Elbrouz al sud i a l'est i a l'oest el mar Caspi. Al nord no té fronteres naturals i això ha estat determinant al llarg de la història ja que els moviments de colonització sempre han vingut d'allà.

Històricament aquesta zona ha complert dues funcions que fins a cert punt poden semblar contradictòries. D'una banda, l'aridesa de les terres i la manca de vies de comunicació l'ha convertit en un punt de separació entre les civilitzacions que li són frontereres com la xinesa, la persa, l'Índia i la russa. D'altra banda, ha estat el punt d'unió entre aquestes cultures i el lloc per on han nascut vies de comunicació entre elles com la mítica Ruta de la Seda.

Políticament, la dominació russa de la zona va començar al segle XVIII. En una primera fase va ser un procés pacífic mitjançant la signatura d'una sèrie de tractats amb els clans i les hordes kazakhs on es prometia la defensa russa davant de possibles invasions mongoles. Posteriorment, més al sud, a la zona coneguda llavors com el Turkestan (on es troba l'Uzbekistan), el domini rus va consolidar-se amb la lluita davant dels interessos britànics. Es van crear protectorats per a passar després a l'annexió. Bukhara es va annexionar al 1868 i el Kokand al 1876.

A l'època soviètica es va posar en pràctica una política que consistia en fraccionar el conjunt en unitats administratives. Al 1924-25, el procés de delimitació nacional va dividir l'Àsia Central en cinc unitats ètniques diferenciades i el criteri que es va seguir per a la delimitació va ser el lingüístic. Mentre que els grans governants de l'antiguitat com Timur o Genghis Khan van basar el seu projecte polític en la unificació de petites unitats tribals i de territori, el govern central soviètic va promoure una política de caire totalment contrari. Seguint el principi de “divideix i venceràs”⁶⁷³, des de Moscou es va encarregar a especialistes en lingüística cercar tota mena de dades que poguessin justificar, des d'un punt de vista teòric, la diferenciació entre els dialectes turkmens, uzbeks i karapalpaks. La conclusió a la que es volia arribar era que es tractava de llengües totalment distintes i sense relació malgrat que, en la pràctica, es podien comunicar entre ells sense grans dificultats. Les llengües de cadascuna, que en realitat es tracta de dialectes túrquics van ser ascendides al grau de llengües amb entitat pròpia.

Segons Benningsen i Quelquejay (1961) i Dickens (1998):

A la URSS, l'emergència d'un llenguatge escrit no sempre és el resultat d'una llarga evolució interna. Frequentment és la conseqüència d'una decisió presa per les autoritats centrals que poden presentar una comunitat amb un llenguatge literari inventat pels lingüistes russos. ⁶⁷⁴

Una de les principals tasques lingüístiques del nou govern va ser desenvolupar un llenguatge literari separat per a cada grup ètnic important a la Unió Soviètica. Cada grup escollit d'Àsia Central per a constituir una nació era dotat d'una llengua literària que era diferenciada artificialment de les de les nacions veïnes que sovint eren lingüísticament similars (com, per exemple, amb el Kazakh i el Kirghiz). Així, la unitat lingüística d'aquesta àrea va ser trencada ja que es va posar èmfasi en les diferències entre les llengües. Aquest procés de separació va ser encoratjat per la Delimitació Nacional del 1924, que va fixar les fronteres entre les cinc repúbliques centreasiàtiques, basant-se en les ètnies i les diferències lingüístiques ⁶⁷⁵.

Seguint les premisses que els teòrics del nacionalisme de l'escola modernista exposen, les versions de la història escrites a Moscou van intentar crear identitats i gènesis específiques per a cada república. Malgrat que, en molts casos, les diferències són mínimes, es van acabar acceptant les identitats proposades per a unes repúbliques creades de forma artificial i que intencionadament fragmentaven els grups ètnics més

⁶⁷³ « *Divide et vinces* ». Frase cèlebre de Juli Cèsar.

⁶⁷⁴ BENNINGSEN, A. I QUELQUEJAY, CH., 1961, p. 47.

⁶⁷⁵ DICKENS, M., 1998. On-line.

importants. Ens trobem, doncs, davant del que Hobsbawm (1992)⁶⁷⁶, qualifica com a “*nation-building*”.

Benningsen i Quelquejay (1961) i Wheeler (1964) comenten el següent:

Des de la Revolució del 1917 els pobles musulmans de Rússia havien evolucionat d'una forma que es pot descriure com a “natural”: reaccionaven als factors econòmics i socials tan interns como externs... Però des del 1928,... l'evolució no havia sigut totalment “natural”; va ser dirigida per les autoritats que van ser capaces de tornar-ho al seu favor manipulant el factor que és essencial per a l'existència d'una nació, el de la llengua.⁶⁷⁷

Per tal d'aconseguir aquesta fita a l'Àsia central, la política lingüística soviètica comptava amb tres objectius. El primer la “terminació” i l'enriquiment de les llengües existents, l'ampliació del seu abast i la transformació de les llengües tribals i comunitàries en llengües nacionals desenvolupades amb una rica terminologia i vocabulari. El segon, l'eliminació de l'ampli vocabulari àrab i persa heretat de les conquestes musulmanes. El tercer, l'establiment del rus com a segona llengua nativa.⁶⁷⁸

Famílies nòmades van quedar separades per les noves fronteres i els seus membres va rebre el passaport d'una o una altra nacionalitat depenent de on es trobessin en aquell moment. Fins llavors només havia existit la diferenciació de nació, feta per Stalin, deia que “una nació es caracteritza per una llengua, un territori, trets fisiològics i una experiència històrica comuns”⁶⁷⁹ segons Nurullo-Khoja (2000). A cada república creada per decret se li va imposar un líder local, format a Moscou, que seguís les directrius del comitè central del partit comunista i que tingués una retòrica marxista-leninista per convèncer la població de seguir les demandes del govern soviètic. L'única legitimació d'aquests nous líders locals era la presència de les divisions de l'exèrcit roig i del KGB.

Com diu Michael Hechter (2000)⁶⁸⁰, el procés de creació de les nacions són un producte directe dels esforços d'un govern centralitzat. Com a mínim en el cas de les repúbliques de l'Àsia central aquesta premissa és perfectament vàlida.

⁶⁷⁶ HOBBSAWM, E., 1992, p. 37.

⁶⁷⁷ BENNINGSEN, A. I QUELQUEJAY, CH., 1961, p. 62.

⁶⁷⁸ WHEELER, G., 1964, p. 34.

⁶⁷⁹ NURULLO-KHOJA, N., 2000, p. 128.

⁶⁸⁰ HECHTER, M., 2000, p. 15.

Més tard, la *Perestroika* es va viure a l'Àsia Central de forma diferent que a la resta de la URSS ja que els processos d'independència no van ser iniciats pels dirigents polítics locals sinó que van ser producte de la pròpia desintegració de la unió.

Des de la independència, les elits dirigents són, en la majoria dels casos, les mateixes del règim soviètic malgrat haver-ne canviat el nom del partit i el model d'estat s'apropa al dels règims autoritaris amb predomini d'un únic partit i un paper d'absolut personalisme presidencial.

A diferència del que passa en altres repúbliques independitzades com les Caucàsiques, les repúbliques centreameràtiques no poden referir-se al seu passat pre-soviètic (ni pre-rus) com a entitats estatals pròpiament dites. La seva organització es basava en Khanats i federacions tribals, molt allunyades, doncs, del model que coneixem de l'estat modern. S'ha volgut, en general, reforçar el grup ètnic titular del nom del país, excloent-hi de forma general les minories. També ha estat un tret comú el rebuig (en diferents graus) de la llengua *del colonitzador*, en aquest grau el rus, amb la implementació de polítiques anomenades de *desrussificació*. De fet, es pot dir que el procés de construcció d'una sobirania i de les identitats nacionals s'ha fet, amb variants en cadascuna de les repúbliques, més que com a procés de transició política, com a procés de sortida i allunyament del model soviètic.

6.2 La República de l'Uzbekistan: a la recerca d'una identitat

L'intent de cop d'estat contra el govern liderat per Gorbachev per part d'alguns membres de les branques més dures del partit comunista soviètic a l'agost del 1991 va ser el catalitzador final per als moviments d'independència a diverses repúbliques integrants de la Unió Soviètica.

Malgrat la resistència inicial de l'Uzbekistan a seguir aquest corrent, el seu Soviet Suprem va declarar la independència de la república el 31 d'agost del 1991. El *Partit Comunista de l'Uzbekistan*, al desembre del 1991, va decidir tallar els seus

l·ligams directes amb el *Partit Comunista Soviètic* i van canviar el seu nom pel de *Partit Democràtic del poble d'Uzbekistan* (PDPU). Un referèndum va validar la independència i es va elegir un parlament. Malgrat aquests canvis, les mateixes persones van seguir formant el govern i el seu líder, Islam Karimov, va seguir al capdavant del país. Es pot dir, doncs, que la independència va dur una sèrie de canvis institucionals però que, en el fons, van ser menors del que es podia esperar. El passat mes de març de 2015 va ser escollit encara un cop més com a president del país.

Encara que no s'havia cercat la independència de forma voluntària, quan els esdeveniments els van portar a aquest punt, Karimov i el seu govern van haver d'adaptar-se a ràpidament a la nova realitat. Com diu Ernest Gellner (1983), “els nacionalismes sorgeixen com a necessitat en el món modern”⁶⁸¹. Van entendre que sota la confederació d'estats independents que havia de substituir la Unió Soviètica no hi hauria cap govern central que els proporcionés els ajuts i subvencions als que s'havien acostumat durant els anteriors setanta anys. Els antics lligams econòmics s'havien de revisar, s'havien d'establir nous mecanismes econòmics, nous mercats, instaurar contactes diplomàtics amb altres països i cercar inversions i crèdits de l'estranger.

Les elits de l' Uzbekistan van dedicar els seus esforços a construir, des del 1992, una identitat nacional duent a terme un pla de legitimació del seu projecte nacionalista. Aquest procés va ser comú a totes les repúbliques ex-soviètiques de l'Àsia Central i, tot i que enfocat de diferents maneres en cadascuna d'elles, incloïa sempre una sèrie d'elements comuns. El primer d'aquests elements era la defensa de l'estatus de la seva llengua com a independent i diferenciada. També la propaganda i promoció dels líders nacionals; la creació de festivals i dates commemoratives nacionals i, en darrer lloc però no per això menys important, la reescriptura de la història a la recerca d'una identitat o d'uns referents geogràfics i/o etnogràfics particulars. Aquest darrer punt ha estat bàsic en el cas de l' Uzbekistan posant Timur com a base de les polítiques identitàries del país.

⁶⁸¹ GELLNER, E., 1983, p. 73.

Segons Ezell (2003):

La identitat nacional ha tingut una rellevància important per als moderns actors socials. Això és degut a la seva pertinència afectiva, per als individus i per a l'estat, en definir la pròpia essència als altres. Per als individus, la identitat nacional reflecteix un important aspecte comunal de pertinència i lligams que no es poden reduir a interessos econòmics. Per a l'estat, la identitat nacional és, internament, una garantia de compliment de les responsabilitats cíviques i de lleialtat a la política cultural i als arranjaments institucionals de la política i, externament defineix i legitima davant dels altres estats. La identitat nacional, doncs, aporta marcadors bàsics de inclusió i exclusió.⁶⁸²

En el cas de l'Uzbekistan, el terme utilitzat va ser el de *restauració de la tradició nacional* que és un bon reflex de l'enfocament perennalista del discurs governamental. Es va posar major èmfasi en el que es qualificava de *treball espiritual* a peu de carrer, en la vida de cada dia, més que no pas en la propaganda política directa. Es van organitzar xerrades sobre figures històriques, molt especialment Timur, i festes que commemoraven dates o fets relacionats amb els timúrides. El president Karimov (2001) va dir en un discurs en motiu de la inauguració del monument dedicat a Timur a Tashkent, "I ara, quan la humanitat es troba al llindar d'un nou segle, l'espiritualitat i el valor de Timur són un gran exemple. (...). Si algú vol saber com és la nació uzbeka, ha de recordar la personalitat de Timur"⁶⁸³. En parlar de l'espiritualitat es fa referència a la característica psicològica del conqueridor com a personatge religiós.

Els motius per a la construcció d'un discurs nacionalista basat en la reescriptura de la història (amb Timur com a pare de la nació) eren variats. D'una banda, es necessitava forjar una forma de legitimar, no només la nova nació i les seves fronteres, sinó també el seu govern amb la seva composició i mètodes.

El discurs havia de permetre allunyar el perill de revoltes de clans, tribus o regions per a fer-se amb el poder, per a separar-se o simplement lluitant entre elles per causa de les fronteres, els recursos naturals o altres problemes a escala local. D'altra banda, el procés de construcció de la identitat nacional passava també pel procés de *nativització* o *indigenització* com alguns antropòlegs l'anomenen, com a reacció davant del procés contrari que es va viure durant l'època soviètica, on s'intentava

⁶⁸² EZELL, E., 2003, on-line.

⁶⁸³ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 28.

esborrar els trets característics dels grups minoritaris i es practicava la *russificació* en tot el territori.

Com va dir Karimov (2001) en un dels seus discursos⁶⁸⁴:

A l'actualitat, el poble uzbek, havent guanyat la seva llibertat i independència, està restaurant les seves tradicions nacionals amb un entusiasme sense precedents. Estan preservant amb compte aquelles creacions històriques, reconstruint les pàgines de la seva rica història i cultura que havien estat intencionadament ocultes per la voluntat maliciosa estrangera i per la inadmissible ideologia forània.

Aquesta voluntat del govern d'allunyar-se a marxes forçades del lligam amb Rússia va afectar a les relacions entre la població uzbek i la població russa dins de les pròpies fronteres. Els russos que viuen a l'Uzbekistan sempre s'havien mantingut a banda dels uzbeks. La població d'origen rus sempre havia mirat la cultura uzbek com a quelcom regressiu, bàrbar i antiquat. Molt pocs havien fet esforços per a aprendre la llengua uzbek. Amb les noves lleis de la república independent aquesta divisió entre les cultures russa i uzbek es va acabar de solidificar i agreujar malgrat que ja existís en l'època soviètica (Hunter, 1996)⁶⁸⁵. Oficialment no existeix cap conflicte ni cap canvi d'estatus per als russos que viuen a la república però la realitat és que als darrers anys hi ha un ambient de desencant i, de vegades, de discriminació. Han passat de ser l'elit privilegiada a sentir-se menystinguts. El discurs oficial, però, s'allunya d'aquesta visió tal i com diu Melnikova (2007):

Com a ciutadans de l'Uzbekistan, gaudim de tots els drets i les llibertats que garanteix la nostra Constitució i vivim junts amb gent d'altres ètnies al nostre país. Vivim alts i baixos, experimentem les dificultats i els progressos de les transformacions de la societat democràtica, gràcies al gran poder de la solidaritat i la unitat. (...). Vivim en pau i harmonia, respecte mutu i confiança i continuem construint l'Uzbekistan, la nostra llar comú⁶⁸⁶.

L' Uzbekistan ha seguit una política de construcció nacional amb un discurs perennialista per a definir la identitat del nou estat tant a nivell intern com extern. Aquest procés requeria prendre una sèrie de decisions com l'elecció de les polítiques que es durien a terme o escollir els elements que representarien aquesta nova identitat nacional. L'elecció d'herois (com Timur) i símbols específics que es va fer i que es

⁶⁸⁴ *Ibidem.* p. 24.

⁶⁸⁵ HUNTER, S., 1996, p. 96.

⁶⁸⁶ MELNIKOVA, G., 2007, on-line.

remunten a la història llunyana o a elements naturals (com el cotó que apareix en l'escut) pretén emfatitzar, segons el discurs oficial, el patrimoni cultural comú dels diferents grups en lloc d'entrar en la competició i les lluites entre diversitats ètniques.

En paraules del president Karimov (2001) en un dels seus discursos, “La restitució de l'alta espiritualitat és l'afer més important en el terreny de crear l'oberta, secular i democràtica societat d'Uzbekistan”, “la importància de l'herència espiritual de l'època de Timur és vàlida encara avui en dia”⁶⁸⁷. Es torna a trobar aquí un pont que ens porta a la proposició teòrica de Tamerlà com a personatge religiós que s'havia establert.

La societat uzbeka (igual que la dels seus veïns centreamericans) ha patit ruptures i ressentiments heretats de la història moderna i contemporània que va ser especialment rica en conflictes: entre clans, amb territoris veïns, sota el govern tsarista i, després, soviètic, etc. Era, doncs, molt difícil inspirar un sentiment d'unitat nacional mitjançant la potenciació d'algunes figures polítiques de referència en un passat més o menys recent. Aquesta elecció hagués remogut velles ferides o hagués fet reviure alguns recels. Per aquest motiu és fàcil d'entendre que s'hagi buscat el referent en la història antiga. Timur és l'heroi escollit com a base de tot l'ideari de construcció identitària i, fins i tot, segons el discurs oficial, és qui va inspirar les pautes a seguir per a que el projecte nacionalista de l'Uzbekistan i el seu govern arribessin a bon port.

Segons el Ministeri d'Afers Exteriors (1991):

Durant l'organització del nostre Ministeri d'Afers Exteriors i la formació de la nostra política exterior independent vam ser guiats per l'experiència de la diplomàcia uzbeka amb segles d'experiència. L'estat uzbek en el seu apogeu durant el regnat de Timur es caracteritzava per una política activa i unes relacions comercials amb la Xina, l'Índia, Egipte, Espanya, França i altres països europeus i asiàtics. Gràcies als esforços diplomàtics de Timur Europa i Àsia van començar a ser percebuts com un únic espai geopolític per primera vegada en les relacions internacionals medievals. Després de guanyar la seva sobirania l'Uzbekistan ha aconseguit tenir l'oportunitat de conduir amb independència la seva política exterior.⁶⁸⁸

⁶⁸⁷ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 30.

⁶⁸⁸ DIVERSOS, 1991, on-line.

6.3 La transformació i la utilització de la imatge de Tamerlà

Pels uzbeks, el *Gran Timur* o Tamerlà és el nou *Pare de la Pàtria* ja que va ser ell qui va aconseguir unificar les tribus i clans per a fer-ne una gran nació fins a que les tribus uzbeks al segle XVI van aconseguir fer-se amb el poder a la zona. Segons el president Karimov (2001), “el nostre gran ancestre Timur va deixar els ciments per a un gran estat”⁶⁸⁹. Aquesta és la versió de la història reescrita de forma oficial pel govern de la república independent i fa referència a l’aspecte psicològic de Timur com a líder i bon governant al capdavant del país.

Diu Karimov (2001) que quan Timur va arribar al poder el país estava dividit i que, “la societat necessitava un alliberador, un líder que pogués portar el país a la llibertat i al desenvolupament”⁶⁹⁰. És el mateix que va passar a l’Uzbekistan de 1991. Un altre cop es fa esment de la característica com a líder de Tamerlà.

En la historiografia soviètica Tamerlà es va retratar com un conqueridor cruel i salvatge. Un tirà despòtic i sagnant. Avui en dia, en canvi, la versió oficial de la història nega aquests trets i el qualifica de savi governant, mecenes de les arts i un llarg etcètera de lloances. Segurament, com propugnava Aristòtil, la virtut està en el mig, és a dir, que gairebé sempre la veritat es troba a mig camí de les dues versions donades. A l’època soviètica interessava destacar uns trets per sobre d’uns altres i evitar així la possibilitat que sorgís un moviment d’orgull nacionalista en aquestes terres. Avui en dia es posen en alça tota una altra sèrie de característiques i fets que busquen justament el contrari, el sentiment d’orgull i afiliació a la política identitària de la nació. Tal i com diu Gerrit W. Gong (citada en Hunter, 1996), “recordant i oblidant qüestions es dona als països identitat nacional”⁶⁹¹.

Segons Karimov (2001) en un dels seus discursos, “La imatge de Timur com a gran home d’estat, reformador de l’edat mitjana, coratjós seguidor de la justícia, i patró de les ciències i la cultura, ha sobreviscut durant segles malgrat algunes influències ideològiques i injustes avaluacions”⁶⁹². En aquest cas es fa esment de

⁶⁸⁹ Ibidem

⁶⁹⁰ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 21.

⁶⁹¹ HUNTER, S., 1996, p. 54.

⁶⁹² SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 28.

Tamerlà com a líder al capdavant d'un país (igual que a les properes cites) i a la característica d'amant de l'art (ciència i cultura).

En un altre discurs diu:

Avui en dia, el gran Timur ha tornat a la seva pàtria com a resultat d'obtenir la seva independència i sobirania. (...).

El nostre poble, que durant anys va estar sota el lligam del colonialisme, havia estat privat de la possibilitat de reverenciar el seu gran compatriota i mostrar el degut respecte als seus mèrits històrics. (...).

El nom de Timur havia estat tatxat de les pàgines de la nostra història amb tinta negra i es volia reduir a l'oblit. L'objectiu era esborrar la consciència nacional a l'ànima del poble per tal de fer perdre a la gent el seu orgull nacional i que es conformessin amb la seva dependència i subordinació⁶⁹³.

I encara opina que:

No és cap secret que durant l'època soviètica la societat estava dominada per la ideologia comunista. La historiografia va ser víctima del gran poder de les idees xovinistes. Aquesta és la raó que els treballs històrics que van aparèixer durant la passada Unió Soviètica fossin injustos i parcials pel que fa a l'establiment de la personalitat de Timur i les seves accions⁶⁹⁴.

Fins i tot, en el discurs identitari actual, s'ha volgut fer paral·lelismes entre la figura de Tamerlà i la de l'actual president de la república, Islam Karimov.

La idealització de la figura de Tamerlà i de les seves capacitats com a líder d'un gran imperi té com a objectiu que la gent pensi que per a tenir una *gran nació*, l'Uzbekistan necessita un líder fort i poderós com ell. Aquesta afirmació queda il·lustrada a les paraules del propi president de la república. Karimov diu en un discurs al 2004 que, "El líder del país ha de ser ferm, per a tenir poder polític, per a usar-lo amb comte i saviesa, i per a tenir la intuïció política per a realitzar tots els canvis polítics necessaris al país, siguin del tipus que siguin"⁶⁹⁵.

En altres paraules, el nou líder uzbek justifica la seva forma de governar, l'acaparament que fa del poder i les decisions que, com a mínim des de l'exterior,

⁶⁹³ *Ibidem*, p. 30.

⁶⁹⁴ *Ibidem*, p. 23.

⁶⁹⁵ DIVERSOS. 2004. On-line.

s'hagin pogut considerar massa dràstiques, comparant-se directament amb el seu predecessor del segle XIV, Karimov (1996) assegura que:

Estic d'acord que algunes de les meves accions poden semblar autoritàries. Però puc explicar-ho fàcilment: en períodes històrics, especialment quan el poble aconsegueix tenir un estat o en períodes de transició d'un sistema a un altre, un poder executiu fort és indispensable. És necessari evitar confrontacions i vessaments de sang⁶⁹⁶.

Es compara directament la figura de Tamerlà i la de Karimov, vistos com a líders d'una nació que viu un període històric especialment important. En el cas de Timur va ser la unificació dels pobles i la formació d'un gran imperi. En el cas de Karimov, el moment en que la nació aconsegueix la independència i, renaixent des del passat, pot trobar la seva pròpia identitat nacional. Es busca, doncs, en la figura històrica de Tamerlà la legitimació del nou règim polític de la nació.

Segons el president Karimov (2001) en un dels seus discursos:

Per a construir el gran estat amb el que tothom somnia, cadascú de nosaltres necessita una ferma voluntat, una fe intrencable, una dignitat nacional i un domini de tota la riquesa espiritual heretada dels nostres ancestres. És important que les nostres mans siguin fortes i els nostres cors estiguin plens de fer mentre treballen pel nostre futur⁶⁹⁷.

Segons Hegarty (1995):

Els publicistes Uzbeks retraten l'estat de Timur com a inspiració per a una amplia gama de polítiques contemporànies des de la taxació i la reforma agrària fins a la creació d'un mercat unificat a l'Àsia central. Més concretament el govern uzbek s'ha basat en l'exemple de Timur per a proveir de bases històriques pel que consideren la seva major font de legitimació: el manteniment de la pau i l'estabilitat en mig dels conflictes sagnants a la regió que van acompanyar el col·lapse de les regles soviètiques. Aquest tema es troba en pràcticament tots els discursos públics del President Karimov⁶⁹⁸.

Repetir constantment el fet que Tamerlà era uzbek, que és el pare dels uzbeks, que va néixer a les afores de Samarcanda, etc., fa que, a la llarga, no quedin dubtes en la població sobre la *uzbekitat* (si es permet aquest terme) de Timur. Aquest discurs oficial, que obvia el fet que els uzbeks van arribar posteriorment, ajuda al govern a

⁶⁹⁶ DIVERSOS. 1996. On-line.

⁶⁹⁷ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 31.

⁶⁹⁸ HEGARTY, S., 1995, p. 25.

legitimar la nació, en primer lloc en quant a criteris ètnics i, en segon lloc, en quant a un passat històric determinat que els relliga amb el present i justifica la existència de la nació segons les teories perennialistes utilitzades en el discurs nacionalista del govern.

Una altra raó per a haver escollit la figura de Tamerlà és la capacitat que va tenir per a crear un gran imperi gràcies a les conquestes però també mitjançant la unificació de diferents tribus (segons el discurs oficial eren tribus uzbeques disperses). Al convertir el període timúrida en l'edat daurada de la nació uzбек i idealitzar-ne les fites que van aconseguir-se i els seus personatges històrics, implícitament, s'està donant llum verda també a la posada en pràctica de la política nacionalista actual vista com a forma d'aconseguir una renaixença nacional.

Com diu Karimov (2001), “tots sabem que a la història mundial hi ha hagut molts grans generals. Però, si us plau, podeu dir-me en quin país, en quina època hi va haver un general tan gran, home d'estat, protector de la ciència, l'espiritualitat i la religió com Timur?”⁶⁹⁹. Es fa referència, doncs, a les característiques de la personalitat de Tamerlà com a líder, com a religiós i com a amant de les arts.

Com diu Ernest Renan (1990), la nació és immemorial i un període de la història es pot recuperar per a construir la nació al voltant d'aquesta història. El govern central del país, basant el seu discurs en les teories perennialistes, ha adoptat polítiques i ha pres decisions que afectaven directament àrees com la lingüística o la gestió patrimonial i com, en totes aquestes decisions, apareix el discurs historiogràfic oficial, que posa en relleu un període històric i uns personatges històrics determinats, la dinastia timúrida amb Timur al capdavant en aquest cas, com a punt en comú sobre el que es sustenta la resta del discurs nacionalista.

Un cop declarada la independència, el discurs transmès per cadascuna de les repúbliques de la zona ha estat dirigit pel seu govern cap a un ressorgiment o posada en valor de diferents trets o fets històrics que justifiquen la seva existència com a nació i remarquen la seva identitat pròpia i diferenciada de la de les nacions veïnes.

⁶⁹⁹ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 26.

Aquest també és el cas de l'Uzbekistan⁷⁰⁰ que, utilitzant el discurs perennalista, cerca la legitimació de la nació en el passat.

Diu el president (2001), “Quan el nostre país va esdevenir independent, la personalitat de Timur va convertir-se un altre cop en el símbol de la pàtria i de la nació. En tots els aspectes connectant amb la nostra independència, en cada pas del nostre estat sobirà estem acompanyats per l'esperit del nostre gran ancestre”⁷⁰¹.

Des del govern es crea un discurs identitari nacional que estaria d'acord amb el que manifesten els autors de l'escola perennalista. Des d'aquesta tendència, un determinat període de la història es pot recuperar per a construir la nació al voltant d'aquesta herència. Això és el que defensa el govern actual de l' Uzbekistan. Diuen, “Deixem l'esperit de la creació i la cooperació, que hem heretat brillantment dels temps de Timur, servir de bon exemple per a avui en dia”⁷⁰².

Des de la visió modernista, en canvi, es considera que els nacionalismes són un producte directe dels esforços d'un govern centralitzat i la història pot ser utilitzada com a eina dins del procés de construcció d'una identitat però no és quelcom de natural sinó un procés de creació artificial i dirigit. Això és el que, vist des de fora, està passant amb la dinastia timúrida i el personatge històric de Tamerlà, posats com a base del discurs historiogràfic oficial i, per tant, com a base de tot el procés de creació de la identitat nacional.

6.4 Gestió del Patrimoni, Turisme i identitat

El turisme mereix un apartat per si mateix ja que és un factor cada cop més important per a l'economia uzbeka i un dels punts considerats com a prioritaris en la política de la nació. Després de la independència del país, el govern de la república va establir les bases per a regular l'activitat turística i, dins del programa d'accions

⁷⁰⁰ Opinió extreta de les entrevistes mantingudes amb D. Santiago Ruíz-Morales, consol honorari de l'Uzbekistan a Madrid i amb Frederique Beaupertuis-Bressand, orientalista amb una trajectòria de més de ³⁰ anys estudiant la cultura uzbeka.

⁷⁰¹ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 28.

⁷⁰² Diversos. 2015, on-line.

destinades a recuperar un període històric concret com a base de la identitat nacional (el timúrida), restaurar el llegat patrimonial del país.

Es volia posar en valor i donar a conèixer, tant a nivell intern com a nivell internacional, la figura de Timur, el pare de la nació. La seva imatge havia de ser visible per a poder esdevenir la base de la política identitària del país.

El president Karimov (2001) va dir en un discurs que fa referència a Tamerlà com a amant de les arts i fundador de la bonica capital Samarcanda:

Samarcanda és la joia de l'arquitectura mundial. Vaig tenir la sort de néixer i créixer en aquesta ciutat. Vaig estar rodejat per aquest llegat que reflectia el geni de Timur. Des de la meva infància em vaig sentir xocat per l'alè creatiu d'aquella època distant i turmentosa. Vaig viure a l'ombra dels monuments històrics que van fer una important contribució a la civilització mundial⁷⁰³.

Amb la independència del país, el govern va implementar polítiques que afavorien l'arribada de turistes (i de divises) internacionals gràcies a la promoció dels monuments timúrides més emblemàtics. La promoció del patrimoni artístic timúrida no només es porta a terme cap a l'exterior sinó que és plenament evident a nivell domèstic.

El discurs perennialista oficial és molt intens a nivell intern volent justificar el govern actual en base a la recuperació d'un període històric concret i dels seus personatges: Timur és el pare de la nació.

Malgrat que el nombre de turistes s'ha doblat als darrers deu anys, es considera que el seu gran potencial d'atracció no ha acabat de quallar i encara és lluny de les xifres desitjades. En el decurs del *Programa per al desenvolupament dels serveis pel trienni 2007-2010*, la companyia estatal *Uzbektourism* ha estat l'encarregada d'implementar una sèrie de projectes que pretenen facilitar un major ús del potencial existent, especialment pel que fa a la promoció de les principals obres del Patrimoni arquitectònic timúrida. De fet, darrerament hi ha hagut un retrocés en el nombre de visitants que sembla relacionat amb la por a viatjar a un país veí d'Afganistan i la por al integrismes i als atacs terroristes.

⁷⁰³ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 16.

Conjuntament amb el *Ministeri de Cultura i Afers esportius*, la *Fundació Ecosan* i altres autoritats regionals es vol potenciar les activitats i rutes turístiques actuals i cercar noves possibilitats. Això implica igualment l'organització de programes educatius, culturals i de lleure que incloguin també propostes per a tipus de turisme considerats com a alternatius. El govern confia que la promoció que l'OMT i l'UNESCO fan de la *Ruta de la Seda* porti més visitants a les seves terres als propers anys malgrat que la proximitat a l'Afganistan i altres zones conflictives està posant-hi moltes dificultats. S'espera també l'ajut en matèries tècniques del UNDP (*programa de les Nacions Unides per al desenvolupament*) per ajudar i millorar les accions promocionals de la companyia estatal Uzbektourism.

La política turística del nou règim uzbek ha constituït, bàsicament, una justificació per al programa de recuperació del patrimoni timúrida, atraient els ajuts econòmics i tècnics de diversos organismes internacionals però que el seu disseny i l'avaluació dels resultats obtinguts per aquesta política turística s'ha fet més des d'un punt de vista simbòlic (donar a conèixer les obres que millor il·lustren el discurs històric promogut pel govern) que no pas des d'uns criteris de gestió tal i com els entenen els professionals del turisme als països occidentals.

Resulta evident que els objectius que busca la política turística del govern no responen únicament a criteris econòmics (arribada de divises i ocupació laboral), sinó també a objectius nacionalistes. Donant a conèixer el patrimoni timúrida a la resta del món, es dona a conèixer el discurs històric sobre el que es sustenta la identitat de la nació i, per tant, el missatge legitimador de la pròpia existència del país es va estenent de forma paral·lela.

El president, Islam Karimov, ha engegat una política de grans obres que consisteix, d'una banda, en restaurar els monuments de l'època timúrida i, d'una altra banda, en construir llocs de memòria en homenatge a Tamerlà, considerat avui en dia l'ancestre fundador de la nació. Diu, "aquests han estat anys de retornar a la font de la nostra espiritualitat, les nostres arrels nacionals, de retrobar la nostra memòria històrica, i de fer reviure la nostra cultura i moralitat"⁷⁰⁴.

⁷⁰⁴ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 22.

La voluntat de marcar l'espai s'ha materialitzat en el canvi de noms dels llocs públics anteriorment dedicats al culte soviètic i les seves estàtues ocupen el lloc on abans hi havia les de Marx o Lenin. La recuperació del patrimoni timúrida i les representacions dels membres d'aquesta dinastia en l'espai públic són les eines principals que mostren que la recuperació d'aquest període històric concret que s'ha escollit com a símbol, són, vistos des de fora, la base principal sobre la que es sustenta la nova identitat nacional i constitueixen la seva cara més visible.

El president (2001) va dir del monument inaugurat en honor de Timur a la ciutat de Tashkent:

La imatge del nostre ancestre, representada en el monument, està plena d'un profund simbolisme ja que pren les rendes del seu cavall de batalla amb una mà mentre que desitja pau i benestar al poble amb el gest de la seva altra mà, desarmada i alçada proclamant el principi: la fortalesa està en la justícia! Aquestes paraules estan escrites en lletres daurades a la base del monument⁷⁰⁵.

L'interès per a la gestió patrimonial no és casual: les tombes i mausoleus de sants nacionals, restaurats i acompanyats de campanyes massives de propaganda, han estat promocionats com a símbols d'unitat nacional i els grans monuments timúrides mostren la grandesa d'aquest període històric. Es fa, doncs, un paral·lelisme amb la consideració de Tamerlà com a personatge líder d'un gran país i, sobretot, com a amant de les arts responsable de la construcció d'aquests elements de patrimoni arquitectònic que es posen en relleu avui en dia.

D'altra banda, des de la caiguda de la URSS s'han construït moltes noves mesquites a l'Àsia central, moltes finançades amb diners de països com Aràbia Saudita o Qatar (Diversos, 2007). Els interessos d'aquests països no estan, evidentment, deslligats d'una finalitat religiosa però la seva finalitat principal és, molt probablement, la d'establir nous llaços de relacions econòmiques. Els ministeris encarregats del patrimoni privilegien l'arquitectura reial de les dinasties fundadores i, en particular, la dels Timúrides. Això, de vegades, ha implicat la negligència d'altres monuments més recents i que, per tant, podien ser més conflictius ja que tenien relació amb períodes històrics més propers, plens de conflictes i records dolorosos per a algun dels grups socials que conformen actualment la població uzbeqa. El

⁷⁰⁵ Ibidem. p. 25.

patrimoni, doncs, s'ha utilitzat, segons els teòrics modernistes del nacionalisme com a eina dins del procés artificial de creació de la identitat.

Les autoritats uzbeques han establert, com a objectiu propagandístic prioritari la reconstrucció a marxes forçades del Patrimoni arquitectònic timúrida, bàsicament en les principals ciutats del país, basant-se en la presumpció de que els visitants, el que volen, és veure els monuments tal i com els veia els mateix Tamerlà o els seus successors. Com a conseqüència d'això, es tornen a construir torres partint de les ruïnes existents, es pinten façanes i es posen rajoles i mosaics on els originals han desaparegut.

Alguns dels edificis que ja han estat reconstruïts són, segons l'opinió d'alguns experts, estranyes combinacions d'elements nous i antics (Beaupertuis-Bressand, 2007). El resultat final és una barreja de colors foscos que signifiquen segles d'història i de colors més clars que corresponen a les ceràmiques noves que s'hi ha afegit al costat. El millor exemple d'aquesta política de reconstruccions empresa pel govern uzбек per tal d'atraure el turisme internacional es troba a la ciutat de Samarcanda, capital de l'imperi timúrida i on es troben els edificis més emblemàtics del seu ric llegat patrimonial. Segons un article publicat al *New York Times* (Kinzer, 1997), estariem davant del que qualifiquen com a *vandalisme amb bones intencions*:

El que es pretén com un homenatge a aquesta esplèndida ciutat i als hàbils artesans que la van construir s'ha convertit en una espècie de vandalisme amb bones intencions. Avui en dia Samarcanda s'està convertint en un parc temàtic, una còpia massa perfecte d'un món perdut que podria encaixar a Las Vegas però que sembla totalment fora de lloc aquí.⁷⁰⁶

La necròpolis de *Shah-i Zinda*, reconeguda com el millor conjunt patrimonial ceràmic de l'Àsia Central, és l'exemple del que poden significar aquests treballs de restauració. Les seves avingudes estan vorejades per mausoleus recoberts de ceràmiques vidrades de dissenys molt variats de colors tan subtils que, malgrat els nombrosos intents de copiar-les al llarg de la història, mai no s'ha pogut aconseguir plenament. Amb les restauracions, els forats deixats per les ceràmiques que han anat caient al llarg dels segles, han estat omplerts amb imitacions que, des del punt de vista

⁷⁰⁶ KINZER, S., 1997, on-line.

de l'autora i des de la d'alguns especialistes en la matèria⁷⁰⁷, trenquen gran part de l'harmonia estètica i de la màgia que fins ara s'hi respirava.

Larisa Malova és una pintora que ven les seves aquarel·les de Shah-i Zinda als turistes. En entrevista a uns periodistes americans (Kinzer) va dir:

Una cosa meravellosa s'està perdent. Les peces originals et donen tanta sensació de calidesa, una connexió amb el passat. Però algú ha decidit que els turistes volen veure-ho tot perfecte. Cada any es reconstrueix més, cosa que vol dir que, cada any, més coses s'han perdut.⁷⁰⁸

Ja en època soviètica s'havien emprès treballs de restauració ja que el perill de perdre per sempre aquestes meravelles era evident. Eren duts a terme per artesans locals, hereus de tradicions i especialitzacions familiars centenàries que intentaven fer servir tècniques i eines similars a les que van emprar els arquitectes i artesans timúrides. Sovint, aquests treballs de restauració es feien de forma clarament diferenciada de les restes originals, tal com s'està fent a la majoria de les ciutats occidentals on les parts noves (substitucions de materials mancants o ampliacions d'edificis) coexisteixen amb les antigues però utilitzant materials i formats que no deixen lloc a la confusió.

Els treballs de restauració soviètic pretenien ser més rigorosos però no sempre ho aconseguien. La gran crítica que se'ls hi pot fer és la utilització del ferro, bàsicament en forma de grapes o biguetes, amb la intenció de fer més resistent i duradora l'obra resultant. Això es va emprar, principalment per a reconstruir arcs o muntants de portes i finestres que s'havien esfondrat amb el pas del temps o degut a l'acció d'un dels principals enemics de l'arquitectura de la zona: els terratrèmols. Amb els anys, però, s'ha vist que la bona voluntat no ha estat suficient i que, lluny d'enfortir les estructures, les ha fet més fràgils davant les vibracions dels moviments sísmics que hi tenen lloc.

Després de la independència, els monuments timúrides han adquirit una forta significació nacional: són (segons el discurs perennialista del govern) la representació

⁷⁰⁷ Com Frédérique Beaupertuis-Bressand en entrevista personal amb l'autora.

⁷⁰⁸ KINZER, S., 1997, on-line.

de la identitat nacional dels uzbeks. Com diem, han estat objecte d'un renovat interès i moltes restauracions s'han dut a terme coincidint, de vegades, amb dates relacionades amb aniversaris timúrides o de fundacions de les ciutats.

Es el que ha passat en dues altres ciutats històriques de l'Uzbekistan: Khiva i Bukhara. El president, Islam Karimov, hi ha celebrat als darrers anys festes multitudinàries amb motiu de la celebració dels seus 2500 aniversaris. Ambdues ciutats hauran d'ajustar-se al que el govern considera com a estàndards occidentals de bellesa i perfecció dins del marc del programa d'embelliment que les autoritats s'han marcat al respecte. Igual que ha passat a Samarcanda, les rajoles caigudes es substituiran, els sostres es repintaran de colors vius, els murs es refaran, etc. A Khiva, per començar aquesta campanya, es van voler *netejar* algunes portes de fusta ricament ornamentada que daten de principis del segle XIX. Per a dur-ho a terme s'hi van destinar obrers joves, teòricament qualificats, que el que van fer va ser emprar eines de polit i ribots que, per endur-se la capa de brutícia acumulada al llarg dels anys, de pas també es van endur part dels detalls originals del fi treball d'ebenisteria que les caracteritzaven (*Archnet Organization, 2007*).

El conservador de l'exposició que es pot admirar a l'interior del Registan, un historiador anomenat Firdavs Naberayev, pensa que antigament, era molt romàntic passejar per Samarcanda (Kinzer, 1997):

Era com si fos un conte de fades. Els nostres historiadors van intentar parar el que passava però no hi van poder fer res. Quan alguna personalitat del govern ve i diu que les ruïnes no són prou boniques, que no li són agradables a la vista i que cal reconstruir-les, no hi ha manera per a la gent corrent de protestar.⁷⁰⁹

D'altra banda, els defensors de les restauracions argumenten que si no es realitzessin, les ruïnes acabarien desapareixent per complert. Els restauradors es justifiquen dient que no s'ha afegit en cap moment nous colors ni nous motius i que les ceràmiques es segueixen fabricant i instal·lant de forma artesanal, per artesans locals hereus de les mateixes tècniques centenàries i treballant sempre de forma fidel als originals. "Alguns turistes potser volen veure ruïnes però estem intentant ser realistes", diu Muzrob Burumov, membre de l'Ajuntament de Bukhara. El discurs

⁷⁰⁹ *Ibidem*.

oficial del govern justifica les seves accions dient que, “Si no les restaurem, les ruïnes desapareixeran del tot. No estem afegint cap color nou ni cap motiu ornamental. Només volem que aquests edificis antics llueixin tal i com ho feien originalment”⁷¹⁰. El risc és que el centre de Samarcanda es converteixi en una espècie de museu a l’aire lliure però desproveït de vida, història i sentiments. El que, des del govern, es vol veure com un homenatge a aquesta esplèndida ciutat i als artistes que la van construir, s’ha convertit, segons les veus més crítiques, en el que s’ha qualificat de *vandalisme organitzat* i finançat des del govern. Aquestes mateixes veus diuen que Samarcanda s’està convertint en una espècie còpia *massa perfecta* d’un món ja desaparegut i que semblaria més pròpia d’un parc temàtic que no pas d’una ciutat real i plena de vida.

Karimov justifica les intervencions dient que “Molts monuments van ser alterats, fins i tot literalment enderrocats durant la infame recent època soviètica”. En el discurs de la cerimònia d’inauguració de la restauració dels monuments a Shahrizabz al 1996 diu, “els monuments històrics construïts amb l’assistència de Timur van convertir-se en ruïnes. Fins i tot el seu mausoleu i les tombes dels seus descendents van ser saquejades i destruïdes sota l’excusa de fer treballs de recerca”⁷¹¹.

És cert que les façanes de les mesquites i les madrasses son ara molt més clares que fa uns anys, abans de les restauracions. Les pintures i les ceràmiques tan brillants donen un aire molt artificial als conjunts, també és cert. Ara bé, aquestes crítiques són en certa manera semblants a les que es senten a casa nostra cada cop que es restaura, per exemple, la façana d’una església o d’una catedral. Per això no es vol, en cap moment, parlar des de la perspectiva dels qui ho fan tot perfecte ni de qui està lliure de veus crítiques a l’hora de dur a terme les seves pròpies reconstruccions o restauracions del patrimoni cultural.

Simplement es vol mostrar que la política empresa pel govern de restaurar a marxades el patrimoni arquitectònic timúrida no està lliure de crítiques des dels punts de vista de la gestió patrimonial i del la conservació però que, d’altra banda, té la seva justificació com a recuperació dels elements més visibles del que queda

⁷¹⁰ Ibidem.

⁷¹¹ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 29.

d'aquell període històric per a emprar-los, des del discurs perennialista oficial, com a símbols de la nova identitat nacional.

Com que Tamerlà s'ha convertit en el centre de l'imaginari nacional uzbec, nombrosos llocs de memòria l'hi han estat dedicats. Seguint l'herència soviètica, els museus ocupen un lloc privilegiat en l'espai urbà i, entre ells destaca, sens dubte, el colossal museu construït a Tashkent: el museu conegut popularment com *Amir Temur* (de l'emir Timur) i que, possiblement, constitueix el millor dels exemples de com la recuperació d'aquest personatge històric i la consegüent reescriptura de la història són la base del discurs identitari de la nova nació en el seu procés de cerca de la identitat nacional.

Karimov (2001) va dir en un altre discurs que posiciona a Tamerlà com a líder:

Timur va crear un estat poderós. Si l'estat no hagués estat tan poderós no hi hagués hagut un llegat espiritual únic, ni monuments, ni complexos arquitectònics preservats des d'aquells temps. Timur és important per a nosaltres com a fundador d'aquell gran estat. Va fundar els ciments d'aquell estat i va formar les seves bases legislatives⁷¹².

El museu va ser construït per l'arquitecte uzbec, M. Rasulov, en només vuit mesos i amb un cost econòmic important. Aquest edifici considerem que plasma perfectament la importància que l'Estat atorga a la construcció d'una memòria nacional laica així com a la voluntat de reconstruir el paisatge urbà (Petric, 2003). Situat al bell mig de la capital, entre la Plaça de la Independència (l'antiga Plaça Roja) i l'avinguda Amir Temur (abans Karl Marx), el *Museu d'Estat d'història dels Timúrides* va ser inaugurat el 18 d'octubre del 1996 en ocasió de la clausura del 660è aniversari del naixement de Tamerlà.

Es tracta d'un edifici de planta circular coronat per una cúpula de color turquesa que recorda la del mausoleu del *Gur-i Amir*. També s'ha buscat paral·lelismes amb elements arquitectònics de les *madrasses* (escoles alcoràniques) construïdes a l'època timúrida en ciutats com Samarcanda, Boukhara, Khiva i, fins i tot, en ciutats perses com Ispahan. En l'edifici també es deixen sentir nombroses influències inspirades per l'arquitectura del *Taj Mahal* a Agra amb l'objectiu de

⁷¹² SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 30.

recordar que una dinastia, iniciada per un timúrida anomenat Babur, originaria de la vall de Ferghana, va regnar a tota la Índia. Malgrat aquestes similituds estructurals, l'edifici no està consagrat al culte religiós sinó a la història nacional uzbeqa i la seva arquitectura ha constituït la base per al que s'ha anomenat model *neo-timúrida*, utilitzat posteriorment en nombrosos edificis públics com el parlament, la seu del banc nacional, la residència presidencial i alguns ajuntaments entre d'altres.

El museu es caracteritza per la seva immensitat i, alhora, per la pobresa de les col·leccions presentades i que, rarament, daten de l'època timúrida. Això crea una gran impressió de buit al museu (Petric, 2003). Segons el seu director, el Sr. Nozim Khabibullaev, la raó és que la majoria de les riqueses d'aquest període es troben als grans museus russos, especialment a l'Hermitage de Sant Petersburg i al museu etnogràfic de Moscou.

El museu està proveït d'un equip científic que es divideix en tres departaments principals (Petric, 2003). Tant el primer d'aquests departaments, el *d'arqueologia i etnologia timúrida*, com el segon, el dedicat a la *història timúrida*, no han emprés, fins al moment, importants activitats científiques. El tercer departament, en canvi, anomenat *dels timúrides i la propaganda contemporània*, ha estat el que ha tingut més activitat per a organitzar, entre d'altres, totes les manifestacions commemoratives dels darrers anys. Segons un membre de l'equip científic del museu⁷¹³, “La nostra peça més important és el manuscrit de Charafidin Ali Iazi, el seu famós Zafar Nama, que data del segle XV. (...) Però, en realitat, finalment, el més important, és l'edifici en sí mateix”.

La majoria dels visitants que acull el museu són nacionals. Potser per això les narracions descriptives que s'hi troben (carteles, etc.) estan, únicament, en uzbeq. La gran excepció és la declaració del president Karimov on diu que les fites aconseguides pels timúrides són el testimoni de la grandesa del poble uzbeq i que està exposada de forma prominent en anglès. Es parla del passat com a forma de situar el país en el present i, fins i tot, es relaciona la figura de Tamerlà amb el fenomen de la globalització:

⁷¹³ PÉTRIC, B. M., 2003, on-line

Si algú vol entendre qui són els Uzbeks, si algú vol comprendre tot el poder, voluntat, justícia i habilitats il·limitades del poble uzbek, la seva contribució al desenvolupament global, la seva creença en el futur, hauria de mirar la imatge de Timur⁷¹⁴.

El museu vol ser l'espai que, segons el seu director, plasma “una nova era per a la societat uzbeka”. Fins fa poc, a la sala principal del museu es trobava una fresca gegantina on es representava el president Karimov fent un discurs a la tribuna de l'ONU, envoltat pels atributs de la nació: la bandera, diverses riqueses nacionals com un camp de cotó, un lingot d'or i un *Boeing* de la companyia aèria uzbeka. Aquests elements que manifesten la inscripció de l'Uzbekistan a la modernitat es troben barrejats amb monuments timúrides com la plaça del Registan de Samarcanda. Era un intent d'afirmar la legitimitat de l'estat entre les nacions modernes. De fet, el principal objectiu del museu és, segons el seu director, “educar la joventut sobre les tradicions uzbeques. (...) Mostrar el paper del passat en el present”. Això concordaria, precisament, amb l'eix central del treball d'Anthony D. Smith (1988)⁷¹⁵. Des de la seva anàlisi post-modernista dels nacionalismes, “Potser la qüestió central en la nostra visió del nacionalisme és el paper del passat en la creació del present”.

6.5 Comparativa

Per a poder copsar la imatge de Tamerlà que s'està oferint avui en dia des de la versió oficial donada pel govern del país, es considera que s'ha d'analitzar les intervencions fetes pel president de la República independent de l'Uzbekistan en els seus discursos.

Els discursos recollits i que constitueixen el corpus d'intervencions oficials analitzades per a valorar la imatge que s'està transmeten de Tamerlà a l'actualitat són els següents:

- Discurs del President en motiu de la celebració i dedicació del monument a Timur a Tashkent (06 d'octubre 1994).

⁷¹⁴ SAIDKASIMOV, S., 2001, p. 18.

⁷¹⁵ SMITH, A. D., 1988, p. 56.

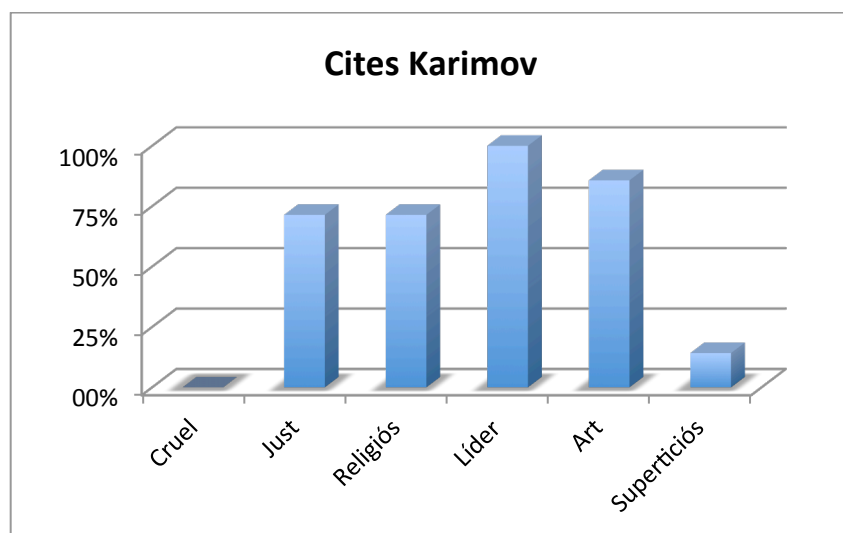
- Discurs del President en motiu de la inauguració de l'exposició sobre els Timúrides a la seu de la UNESCO a París (21 de maig 1995).
- Discurs del President per la inauguració del museu estatal de la història dels Timúrides (18 d'octubre 1996).
- Discurs del President a la cerimònia d'inauguració del monument a Timur a Samarcanda (18 octubre 1996).
- Discurs del President a la inauguració del monument a Timur a Shahrissabz (18 octubre 1996).
- Informe del President per a la conferència científica internacional dedicada al 660è aniversari de Timur (04 octubre 2004).
- Discurs del President davant l'agència nacional d'informació uzbeka (12 maig 2015).

Al llarg del capítol s'han ofert alguns fragments que il·lustren la posició del govern del país en relació a la importància de la història (timúrida) per tal d'explicar i justificar el present. Aquests discursos són els que s'han valorat en la taula que s'ofereix a continuació (tal i com s'havia fet al capítol anterior amb les obres sobre Tamerlà) i s'han posat en relació amb les sis proposicions teòriques preestablertes per a analitzar la figura de Tamerlà transmesa a Occident.

Proposicions teòriques	Discursos de Karimov
Cruel	0%
Just	71,4%
Religiós	71,4%
Líder	100%
Amant de les arts	85,7%
Supersticiós	14,2%

Taula 6-1 Comparativa Proposicions Teoriques versus discursos Karimov

El gràfic que es deriva d'aquesta taula i que es pot veure a continuació dona una visió clara que corrobora la posició oficial del govern de la República independent de l'Uzbekistan respecte a la imatge del seu heroi nacional: Timur.

Taula 6-2 Comparativa Proposicions Teoriques versus cites Karimov

Pel que fa a la característica de la personalitat de Tamerlà com a personatge *cruel*, en cap moment Karimov, als seus discursos, deixa entendre que Timur ho hagués pogut ser. En canvi, a les obres analitzades al capítol anterior el percentatge al que arribava la característica de *cruel* era del 85,5% si es té en compte totes les tipologies d'obres barrejades. Són, doncs, visions molt allunyades entres sí.

Amb la proposició teòrica de la característica de la psicologia de Tamerlà com a personatge *just* ens trobem amb un 71,4% pel que fa a la consideració dels discursos de Karimov. Per a la versió oficial no resulta un element dels més destacables tot i que, com veiem, es valora molt positivament i s'esmenta tot sovint a les cites normalment barrejant-lo amb paraules que fan referència al paper de Tamerlà com a líder i gran governant (proposició teòrica número quatre). S'utilitza també aquest adjectiu per a justificar qualsevol element que pogués fer pensar que Tamerlà havia dut a terme actes cruels. S'expliquen les accions i es diu que hi havia una raó que el va fer actuar així igual que l'actual govern té les seves raons de pes per a actuar com ho fa encara que se'l critiqui a nivell internacional.

Pel que fa a Timur com a personatge *religiós*, per a Karimov, en els seus discursos, l'espiritualitat de Tamerlà ha de ser un exemple per a tots, especialment en el segle actual. El valor al que arriba és el 71,4% dels discursos que esmenten aquesta proposició. No es cita expressament la religió musulmana (tot i que es sobreentén) ja

que, a nivell internacional el govern de l'Uzbekistan s'intenta desmarcar de la situació d'algun dels seus veïns com és el cas d'Afganistan.

Als discursos de Karimov la proposició teòrica de *líder* com a característica de la personalitat de Tamerlà és la que obté els valors més elevats de totes. Concretament un 100%. És a dir, que tots els discursos estan dedicats, en algun moment, a lloar el paper de Timur com a líder d'una gran nació. Pel president actual del país, Timur és un exemple per a la política exterior que ha de dur el país. Amb això no vol dir conquerir els països veïns sinó obtenir un paper preponderant a la conjuntura política i econòmica de l'Àsia Central. Karimov diu que la societat uzbeka necessitava un líder que portés el país al desenvolupament, un líder ferm i fort políticament per a dur a terme els canvis polítics que el país independent havia de fer en el moment de la independència. Aquest líder és Karimov però sempre comparant-se amb la figura de Tamerlà i sempre buscant legitimació en paral·lelismes amb aquest personatge històric.

Per a la proposició teòrica d'*amant de l'art*, Karimov hi està d'acord en un 85,7% dels seus discursos. Això vol dir que hi dona una gran importància. De fet, diu sovint que cal preservar les creacions històriques timúrides com a model per a les joves generacions i com a mostra de la importància que tenia el país en altres èpoques. Creu que la imatge de Tamerlà com a reformador de l'edat mitjana i patró de les ciències i les arts ha sobreviscut als segles malgrat algunes influències ideològiques injustes. Amb això fa referència a l'època soviètica on les construccions timúrides van patir per la manca de recursos emprats en la seva reconstrucció.

A la versió oficial que es dona actualment del personatge de Tamerlà a l'Uzbekistan, pràcticament no hi ha lloc per a parlar de la característica de *supersticiós* (només un 14,2%), entenent aquest adjectiu com a mereixedor de auguris i signes premonitoris o pensant que actua com a enviat de Déu. Simplement s'ha trobat un discurs en que s'esmenta que Tamerlà es creia amb la força de Déu per a actuar i aconseguir ser un heroi.

6.6 Conclusió

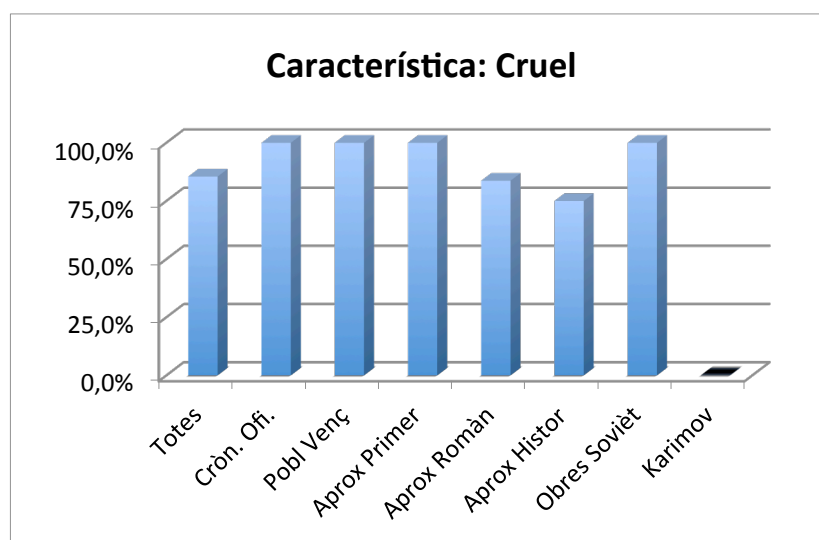
Segons el que s'ha exposat fins aquí, es pot dir que en l'època soviètica interessava destacar uns trets per sobre d'uns altres, concretament els negatius per sobre dels positius, i evitar així la possibilitat que sorgís un moviment d'orgull nacionalista en aquestes terres. Avui en dia, en canvi, es posen en alça tota una altra sèrie de característiques i fets que busquen justament el contrari, el sentiment d'orgull i afiliació a la política identitària de la nació.

Seguint els preceptes de l'escola modernista es pot dir que el passat no té importància per si mateix, de forma natural, sinó que és emprat com una eina poderosa en l'argumentació que es fa des d'un estat central. Per tant, la imatge de Tamerlà es segueix transmetent tant als habitants del país com al món en general però no es limita a ser simplement descrita sinó que es busca utilitzar-la activament, com a eina política.

Per a poder-ho fer ha calgut una reescriptura d'aquesta imatge de Tamerlà, una reinterpretació de les seves característiques que contrasta no només amb les obres que s'havien escrit a Occident al llarg dels segles sinó, molt especialment, amb la imatge que s'havia ofert de Tamerlà a l'època immediatament anterior: l'època soviètica.

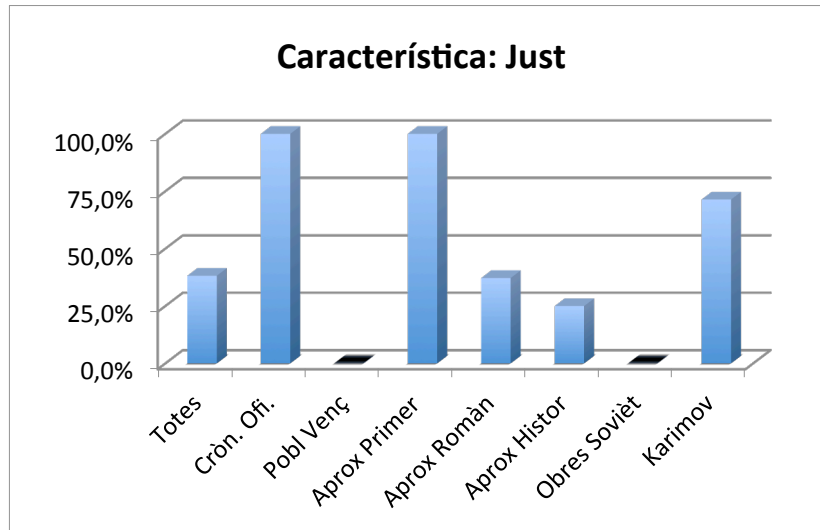
7 Discussió

Per tal de contestar la pregunta de recerca i donar una visió clara de l'evolució de la imatge de Tamerlà transmesa a Occident al llarg de la història i fins al dia d'avui cal comparar els gràfics obtinguts als dos capítols anteriors.

Taula 7-1 Proposició Teòrica cruel per a tots tipus d'obres inclòs Karimov

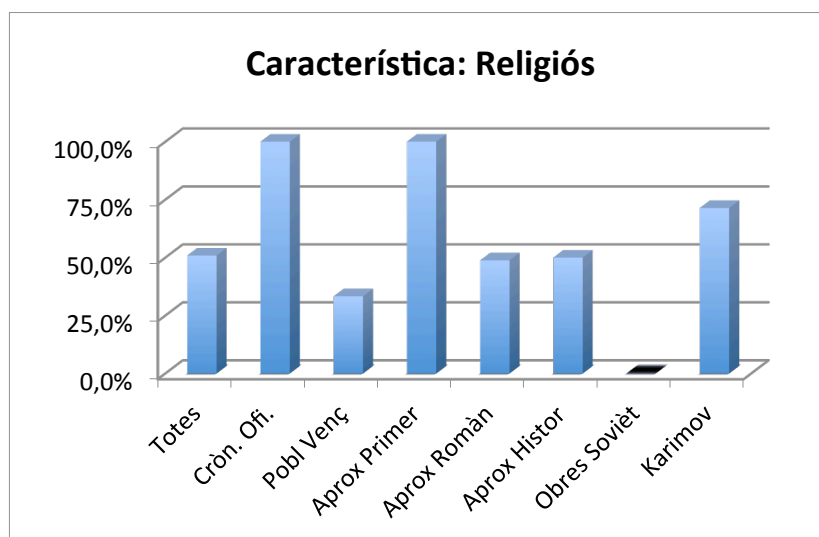
La imatge de Tamerlà com a personatge *cruel* ha patit una evolució dràstica al llarg de la història ja que va començar a l'època del conqueridor amb un valor del 100% tant en les cròniques oficials de la seva cort (on no era vist com una característica negativa), com a les obres fetes pels pobles que havien estat vençuts per ell, com a les obres fetes per europeus que van tenir un contacte directe amb la cort de Samarcanda. Els valors van baixar lleugerament en les obres occidentals d'aproximació romàntica que, de vegades, donaven més importància a altres aspectes com les grans fites aconseguides per Tamerlà en quant a batalles, extensió geogràfica del seu imperi i meravelles assolides a nivell del patrimoni artístic. El mateix passa amb les obres europees d'aproximació historicista amb el resultat d'obtenir amb aquest tipus d'obres el valor més baix fins a l'època actual on, com dèiem, a la versió oficial de la història no hi ha cabuda per a aquest adjectiu.

Taula 7-2 Proposició Teòrica just per a tots tipus d'obres inclòs Karimov

Pel que fa a l'evolució de la imatge de Tamerlà en quant a aquesta característica ens trobem, com es pot apreciar al gràfic, amb dades força disperses. Mentre que per a les cròniques oficials, com és lògic, el conqueridor és totalment just en la seva forma de fer (100%), pels pobles vençuts no ho és gens (0%). Els ambaixadors europeus a la cort de Samarcanda recullen a les obres d'aproximació primerenca la versió que se'ls hi dona des de la mateixa cort. L'època en que les obres van ser escrites, doncs, no és lo més important sinó la forma en que s'acosten al conqueridor, els antecedents de relació preexistents.

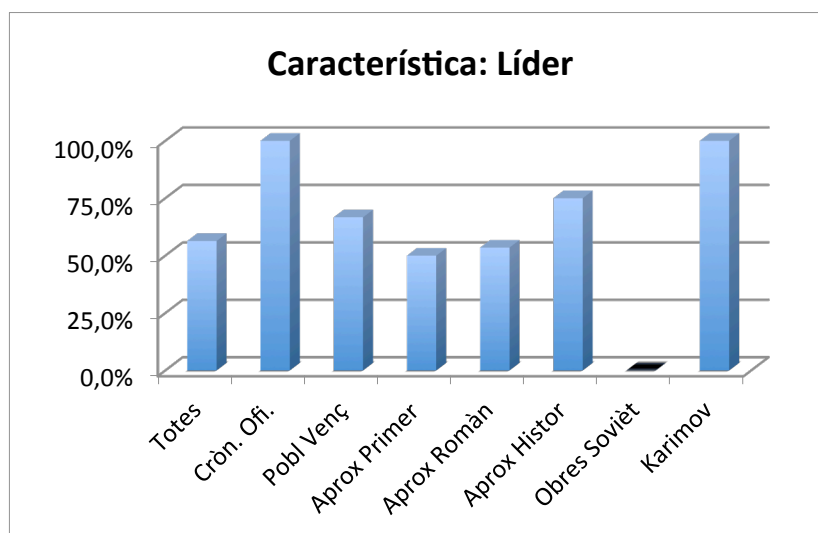
Per a les obres soviètiques Tamerlà no és just en absolut 0% ja que es volien potenciar precisament els trets més negatius del personatge. A mig camí trobem les obres occidentals d'aproximació romàntica i les d'aproximació historicista amb valors de 37,2% i 25% respectivament. Aquestes dades s'expliquen segons utilitzessin com a font principal les cròniques oficials o bé les cròniques fetes pels pobles vençuts que, com s'ha vist, tenen una opinió radicalment oposada pel que fa al conqueridor. Finalment amb la versió actual de la història que es fa servir a l'Uzbekistan, com diem, es torna a pujar fins a xifres més altes (71,4%) per la necessitat de justificar algunes accions que es duen a terme des del govern i que, en alguns casos, es critiquen a nivell internacional.

Taula 7-3 Proposició Teòrica religiós per a tots tipus d'obres inclòs Karimov

L'evolució que es pot veure per a la proposició teòrica de *religiós* és semblant a la de la característica anterior. La imatge que es transmet a les cròniques oficials és la mateixa que recullen els viatgers europeus a les seves obres d'aproximació primerenca. En ambdós casos el valor és del 100%. A l'extrem contrari, amb el 0%, trobem les cròniques fetes pels pobles vençuts i les obres soviètiques. Pels primers, tot i que amb un valor del 33,3%, perquè en la seva visió de pobles que han patit les conquestes i les repressions de Tamerlà no han trobat, o no massa sovint, el perdó o la generositat que seria de desitjar per a un bon musulmà. Això no treu que puguin esmentar de vegades que compleix amb alguns preceptes com el fet de resar cinc cops al dia. Pels soviètics, en canvi, perquè la religiositat era un aspecte tabú pels preceptes comunistes.

Les obres d'aproximació romàntica i d'aproximació historicista es queden amb uns valors al voltant del 50% ja que poden destacar igualment que Tamerlà era un bon musulmà com el fet que podia oblidar-ho quan els seus interessos així li demanaven. Per a la versió actual de la imatge del conqueridor el valor torna a pujar fins al 71,4% malgrat l'intent, com dèiem, del govern de deixar clar a nivell internacional que no es té cap problema amb l'integrisme religiós que afecta països del seu voltant.

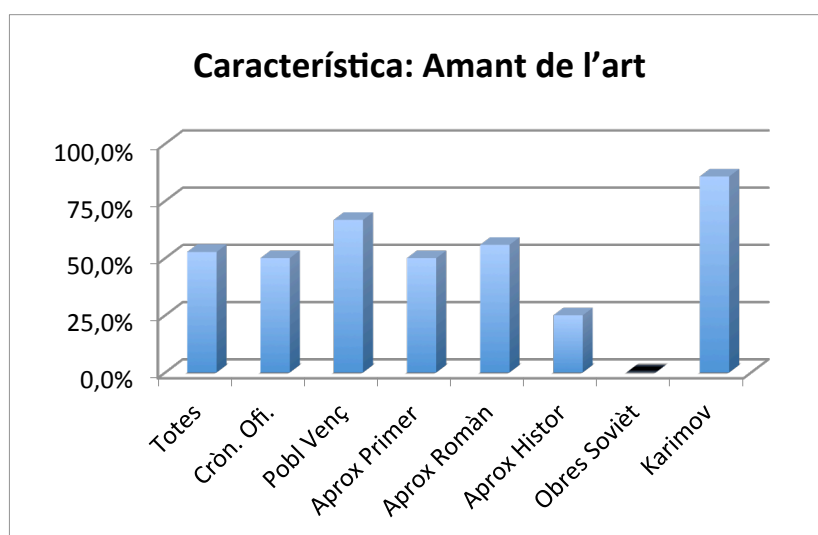
Taula 7-4 Proposició Teòrica líder per a tots tipus d'obres inclòs Karimov

L'evolució de la imatge de Tamerlà pel que fa a la característica de *líder*, és a dir, bon governant al capdavant del seu país i bon estratega al capdavant dels seus soldats comença amb un elevat valor ofert per les cròniques oficials de la cort del conqueridor. Els pobles vençuts per les seves tropes també li reconeixen la seva capacitat innata com a líder, especialment militar. És gràcies a aquestes habilitats que ha pogut, precisament, vèncer-los. Per a les obres occidentals d'aproximació primerenca aquest valor baixa a la meitat (50%) en lloc de recollir l'opinió donada per la cort de Samarcanda com havia passat amb altres proposicions teòriques vistes anteriorment. El motiu és, probablement, que es comparava la seva forma de governar amb la dels reis occidentals que era, en realitat, a qui anaven dirigides les obres. Per tant, en la comparació, havien de sortir guanyant aquests monarques occidentals.

Per a les obres d'aproximació romàntica el valor està lleugerament per sobre del 50% i en les obres historicistes puja fins al 75%. En les primeres es recull, entre d'altres fonts, les opinions expressades per les obres d'aproximació primerenca europea i això fa baixar el percentatge. En les segones obres, en tenir una voluntat més científica, es fixen més en les fites aconseguides per la societat timúrida i que no haguessin estat possibles sense un govern ben organitzat i en les grans fites assolides per les tropes de Tamerlà i que el van portar a tenir un dels imperis més grans de la història de la humanitat.

Pels autors soviètics Tamerlà no era mereixedor de cap comentari positiu ni pel que fa a la societat ni pel que fa al personatge com a estratega. La versió soviètica era la de remarcar només els aspectes negatius d'aquest conqueridor i, en cap cas es volia posar èmfasi en el fet que Tamerlà regnava al capdavant d'un gran país. La política de l'antiga URSS incloïa mètodes per a intentar evitar qualsevol sentiment de pertinença a una nació que no fos la Unió Soviètica en general.

Com a contrapartida, a l'actualitat, la història que s'explica de forma oficial a l'Uzbekistan independent és la de Tamerlà com a personatge que s'ha de recuperar després dels malintencionats intents soviètics d'esborrar-lo de la història. Per tant, es posen de manifest contínuament les seves virtuts com a líder del poble i del país i se'n fa el paral·lelisme constant amb la figura del seu president.

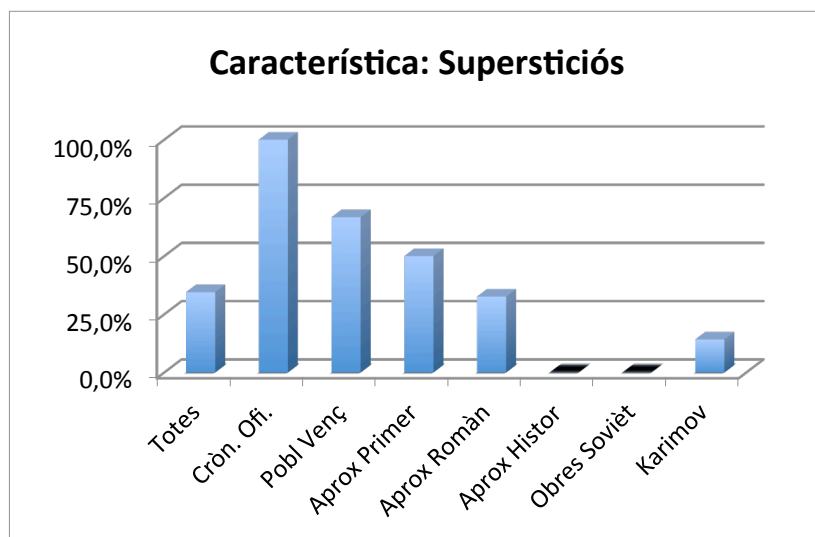

Taula 7-5 Proposició Teòrica amant de l'art per a tots tipus d'obres inclòs Karimov

L'evolució que podem observar de la imatge de Tamerlà com a amant de l'art comença amb les obres escrites a la seva pròpia època. Aquí tornen a posar-se d'acord les cròniques oficials de la cort de Samarcanda i les obres europees d'aproximació primerenca amb un valor, en ambdós casos del 50%. Es considera meravellós el que fa Tamerlà per a embellir la seva capital, els recursos que hi dedica, l'estil artístic que s'hi desenvolupa però, en aquella època, encara està tot a mig construir.

Pels pobles vençuts per Tamerlà, curiosament, el valor puja fins al 66,7%, possiblement pel fet que molts dels artistes que triomfaven a Samarcanda construint i decorant la capital eren, en realitat, naturals de les seves nacions. Tamerlà podia ser implacable amb les poblacions que conqueria però sempre salvava els artistes i científics que hi vivien i els portava cap a la seva capital per tal que contribuïssin a la grandesa de la ciutat.

Per a les obres occidentals d'aproximació romàntica el valor baixa al 55,8% perquè recullen moltes la visió de les obres primerenques i de les cròniques oficials. L'aproximació historicista és la que dona el valor més baix amb un 25% ja que posa especial èmfasi en les conquestes militars i en la creació del gran imperi timúrida però no sempre en el patrimoni cultural que s'hi va crear. Karimov, pel contrari, hi dedica una especial atenció, com dèiem, com a model a seguir i considera el patrimoni cultural, especialment l'arquitectònic, com un reclam molt poderós per a atraure el turisme internacional i, per tant, com a font d'ingressos pel país.

Taula 7-6 Proposició Teòrica supersticiós per a tots tipus d'obres inclòs Karimov

Per a les cròniques oficials de la cort de Samarcanda, Tamerlà era mereixedor d'aquesta proposició teòrica de *supersticiós* en un 100%. S'ha d'insistir que el que es qualifica com a supersticiós inclouïa tota una sèrie de fenòmens d'origen sobrenatural:

auguris, somnis premonitoris, senyals divines, etc. Amb això es vol dir que, en aquella època, no tenia cap connotació negativa sinó tot el contrari. Les cròniques dels pobles vençuts ho redueixen al 66,7% ja que no sempre consideraven el conqueridor com a intermediari entre la voluntat de Déu i la terra. Reflecteixen només els aspectes més escabrosos o plasmen Tamerlà com un personatge que efectivament pensava que estava inspirat per la voluntat divina però veient això de forma negativa. Les aproximacions primerenques europees també es debaten entre acceptar la versió oficial de la cort i pensar que podia ser el dimoni i no Déu qui inspirés de vegades les seves accions. Per això el percentatge és del 50% en aquest tipus d'obres.

En les obres d'aproximació romàntica el valor baixa encara més (32,6%) perquè segueix aquest debat que dèiem entre considerar els fenòmens d'origen sobrenatural com a bons o com a signes dolents i a les obres d'aproximació historicista i soviètiques cau fins al 0% ja que són aspectes que no consideren científics i dignes de posar per escrit.

Per a la visió actual que es dona de la història a la República de l'Uzbekistan, com s'ha vist, tampoc són aspectes que interessa remarcar de forma especial i no se'ls hi ofereix un gran interès.

Com a resum podem dir que la imatge de Tamerlà transmesa a Occident al llarg de la història no és la imatge típica de l'heroi. No és un personatge pla, plasmat sempre com a bo o com a vilà sinó que depenent de l'època en la que s'ha escrit l'obra i, també, depenent del tipus d'aproximació que es fa, aquesta visió pot variar molt.

Inclús es pot trobar una visió totalment diferent en dues obres de la mateixa època i del mateix tipus d'aproximació. En aquests casos resulta fonamental veure en quina font s'inspiren. Les cròniques contemporànies a Tamerlà, que són les obres de referència per a la majoria d'obres posteriors, donen una imatge del conqueridor diametralment oposada segons siguin fruit de la seva cort o de pobles vençuts.

Així, doncs, ens trobem davant d'un personatge històric complex i que no posa d'acord als autors que l'han volgut abordar al llarg del temps. Per a la majoria dels

autors antics Tamerlà va ser, amb matisos i amb altres característiques posades en major o menor valor, el *flagell de Déu*. La seva imatge actual, forçada i reescrita segons l'interès de la política nacionalista del país, fa d'ell el *pare de la nació*.

Ens trobem davant del Gran Khan de Samarcanda, capaç del millor i del pitjor però sempre intensament fascinant per a qualsevol que vulgui conèixer-lo una mica millor.

8 Conclusions finals

Habitualment, la majoria dels grans personatges històrics solen mostrar-se a les cròniques que parlen d'ells com a personatges plans i lineals, ja sigui plasmats com a herois o com a vilans. En canvi, en fer la lectura de les obres dedicades a Tamerlà, el gran conqueridor centreesiàtic del segle XIV, es descobreix un personatge molt complex i ple de contradiccions. Aquest va ser el punt de partida per a intentar analitzar i entendre la imatge transmesa a Occident d'aquest personatge històric al llarg del temps.

Per a fer aquesta anàlisi es va partir de l'estudi de les principals fonts bibliogràfiques que tractaven sobre Tamerlà o Timur que és el seu nom original en llengua túrquica.

Aviat es va fer evident que calia crear una classificació de les obres per a poder analitzar-les millor. Aquesta classificació que s'ha proposat a la present tesi separava, per una banda les obres contemporànies al personatge, per una altra les obres occidentals posteriors al mateix i, per una altra encara les obres del període de dominació soviètica i, en darrer lloc, les obres actuals de l'Uzbekistan independent, és a dir, a partir del 1991.

Pel que fa al primer grup, és a dir, les obres contemporànies al personatge, es poden dividir segons siguin cròniques oficials, fetes per encàrrec de la cort i, per tant, oferint una visió pràcticament idíllica del personatge, cròniques escrites per pobles vençuts pel conqueridor i que, per tant, ofereixen una visió molt negativa de Tamerlà, o bé siguin obres d'aproximació europea primerenca a mans de viatgers enviats pels reis Enric III de Castella i Charles VI de França.

En quant a les obres del segon grup, les posteriors a Tamerlà, s'han dividit en obres escrites d'aproximació romàntica amb dades que no sempre són fidedignes i que perpetuen i exageren els trets positius o negatius del personatge segons les obres en les que es basin, les aproximacions occidentals de vocació historicista i, en darrer

lloc, les traduccions a llengües occidentals de les obres contemporànies al personatge que han permès que aquestes obres es conservin fins a avui en dia.

A continuació trobem les obres escrites durant el període soviètic que han estat pràcticament impossibles de trobar però que potencien els fets més escabrosos i foscos de Tamerlà i que són responsables, si més no, d'influir amb la seva visió a alguns escriptors occidentals.

En darrer lloc, les obres de l'Uzbekistan independent que mostren a Tamerlà com a heroi nacional i base de la política identitària duta a terme pel govern del país. Els millors exemples són els discursos publicats del President de la república, Islam Karimov.

Com a limitacions cal dir que l'estudi es va focalitzar en les obres occidentals degut a la impossibilitat d'aconseguir i entendre obres fora d'aquest context. Malgrat això es va incloure, per la seva importància, les obres de l'Uzbekistan independent que, en ser obres dels darrers anys, ja es poden considerar obres globals que es poden trobar en xarxa i traduïdes a l'anglès i, per tant, són susceptibles d'influenciar no només aquell context geogràfic sinó a tot el món en general.

Per tant, amb la classificació feta de les obres que parlen del personatge al llarg de la història i la conseqüent creació i delimitació del corpus literari que s'anava a analitzar, es considera assolit el primer objectiu operatiu que s'havia marcat: determinar la presència de la figura de Tamerlà a la literatura occidental.

El segon objectiu operatiu establert era contribuir, encara que fos a petita escala, a omplir el buit de coneixement existent en relació a un personatge històric de gran importància i transcendència com és Tamerlà però que és gairebé desconegut a Occident. Es considera que amb la realització de la tesi en general i del capítol 4 en particular, dedicat a la contextualització geogràfica, històrica i patrimonial del personatge, s'ha aconseguit també aquest objectiu.

El següent objectiu operatiu era establir com a proposicions teòriques una sèrie de característiques concretes de la personalitat de Tamerlà per tal de poder

analitzar l'evolució de la seva imatge en les fonts estudiades. Per a assolir aquest objectiu es van aïllar al capítol 5 sis característiques de la personalitat d'aquest conqueridor sota les quals fer la lectura i la posterior anàlisi de les fonts bibliogràfiques. Són: Tamerlà com a personatge cruel, just, religiós, líder, amant de les arts i supersticiós.

El motiu per a escollir aquests sis aspectes va ser que eren els que més es repetien a les obres i sota els quals es podia analitzar més amplament la imatge del conqueridor. Aquesta decisió va ser igualment consensuada amb dues psicòlogues que van validar-ne l'elecció. En conseqüència es considera també assolit aquest tercer objectiu operatiu.

El darrer objectiu que es volia aconseguir era estudiar fins a quin punt el discurs historiogràfic sobre la figura de Tamerlà defensat per les elits polítiques uzbeques a l'actualitat és contraposat al discurs historiogràfic transmès prèviament des de l'època timúrida i fins a l'època soviètica o quins són els elements que tenen en comú. En aquest sentit s'ha dedicat el capítol 6 a descriure la situació actual a la República independent de l'Uzbekistan, quina és la versió oficial donada sobre la història i el paper de Tamerlà en la creació del present i la legitimació del govern. Va resultar especialment interessant veure el paral·lelisme que es vol trobar entre la figura del conqueridor, convertit en heroi nacional, i la figura del president del país. Per tot això es considera assolit aquest darrer objectiu operatiu.

Finalment, la lectura de les obres que constitueixen el corpus literari a analitzar sota el prisma de les sis proposicions teòriques va permetre extreure'n dades amb uns criteris objectius i comuns a totes les obres. Un cop analitzades les dades es va poder fer una comparativa, plasmada en gràfics al capítol 7, que representava la imatge transmesa de Tamerlà en cada tipus d'obra i en cada època segons les sis proposicions teòriques establertes com a característiques de la personalitat d'aquest personatge. Els resultats obtinguts confirmen la hipòtesi plantejada en el títol de la tesi que és que Tamerlà ha passat de ser *el flagell de Déu* a ser actualment el *Pare de la Nació*. Al llarg dels segles, des de la seva pròpia època i fins als anys noranta del passat segle, l'aspecte de la seva personalitat que ha predominat en les obres de totes les èpoques ha estat el de ser un personatge cruel. En canvi, avui en dia es presenta

com a model a seguir i la característica de la seva personalitat que predomina és la de ser un gran líder al capdavant d'un gran imperi, un bon governant estimat pel seu poble i respectat per tothom.

En definitiva, es respon, doncs, amb el darrer capítol, la pregunta de recerca plantejada ja que ens permet estudiar l'evolució de la imatge de Tamerlà a Occident des de la seva època i fins a l'actualitat.

Partint del present estudi seria interessant investigar com evolucionarà en el futur la imatge de Tamerlà a la República de l'Uzbekistan. Segons el decurs que segueixi la política del país es podria veure si el règim polític es manté i durant quan de temps o si, pel contrari, una autèntica democràcia arriba al país i, amb ella, un canvi de govern i noves llibertats. Aquest canvi ben segur portaria a una nova valoració de les eines de legitimació emprades actualment i, més concretament, a reprendre el personatge de Tamerlà i veure com encaixar-lo en el nou paradigma polític del país. Potser seguiria essent considerat el pare de la nació o potser no degut a l'ús i abús que se'n ha fet als darrers anys.

Per a finalitzar, simplement dir que encara queda molt per dir sobre Tamerlà però confiem en que aquest treball hagi contribuït a aplanar el camí per a futurs estudiosos d'aquest gran personatge històric.

9 Bibliografia

- Adams, Laura. (2010). *The Spectacular State: Culture and National Identity in Uzbekistan*. Durham: Duke University.
- Agraives, Jean d'. (1947). *Le Cimeterre de Tamerlan*. Paris: Les Deux Sirenes.
- Aigle, Denise (dir.). (2000). *Figures Mythiques des mondes musulmanes*. Paris: Edisud.
- Allworth, Edward A. (1990). *The Modern Uzbeks: from the Fourteenth Century to the Present: a cultural history*. Stanford: Stanford University.
- Alonso García, Jorge. (1981). *La biblioteca perdida de Tamerlán*. Granada: Roasa.
- Amat Noguera, Nuria. (1988). *Documentación Científica y Nuevas Tecnologías de la Información*. Madrid: Pirámide.
- Amitrano, Raul. (1985). *Evolución y desarrollo de los criterios de restauración. De la antigüedad al panorama actual*. Madrid: Zugarto Ediciones.
- Annesley Vachell, Horace. (1938). *Lord Samarkand*. London: Cassell and Company.
- Anthony, Piers. (1994). *The Shame of Man*. New York: Macmilan.
- Arabshah, Ibn. (1936). *Tamerlane or Timur the Great Amir*. London: Luzac.
- Arapov, Alexey, V. (2004). *Masterpieces of Central Asia: Samarkand*. Tashkent: San'at.
- Archnet Organisation. (2006). *Digital Library on Islamic Architecture*. Recuperat 18 març 2007 a <http://www.archnet.org>.
- Argote de Molina, Gonzalo. (1999). *Discurso. Dins de Gonzalez de Clavijo, Ruy. Embajada a Tamorlán*. Madrid: Miraguano.
- Attal, Jean-Pierre. (1963). *Tamerlan*. Paris: Julliard.
- Bach, Lydia. (1931). *Orient Sovietique*. Paris: Valois.
- Bacon, Elisabeth E. (1980). *Central Asians under Russian rule: A study in Culture change*. New York: Cornell University.
- Bacqué-Grammont, J. L. (trad.). (1985). *Livre de Babur, mémoires du premier Grand Mogol des Indes*. Paris: Imprimerie nationale.
- Baider, Fabienne; Burger, Marcel i Goutsos, Dionysis. (2004). *La Communication Touristique. Approches Discursives de l'Identité et l'Alterité*. Paris: L'Harmattan.

- Beaupertuis-Bressand, Frédérique. (1993). *Ulug Beg, le Prince astronome*. Paris: Association Timuride.
- Beaupertuis-Bressand, Frédérique. (1997). *L'Or bleu de Samarkand*. Paris: Art International.
- Beaupertuis-Bressand, Frédérique. (2004). *Samarkand la Magnifique*. Paris: Naef.
- Bec-Crespin, Jean du. (1968). *The Historie of the Great Emperour Tamerlan*. New York: Da Capo.
- Benningsen, A.; Quelquejay, Ch. (1961). *The Evolution of the Muslim Nationalities of the URSS and their Linguistic Problems*. Oxford: Central Asian Research Centre.
- Benoist-Méchin, J. (1975). *Tamerlan le terrible construit une merveille: Samarcande*. Paris: Tallandier.
- Berl, Emmanuel. (1958). *Les Impostures de l'Histoire*. Paris: Grasset.
- Bernard, Anne-Marie; Malecot, Claude. (2007). *L'Odyssée de Paul Nadar au Turkestan*. Paris: Patrimoine.
- Beurdeley, Cécile. (1985). *Sur les routes de la soie. Le grand voyage des objets d'art*. Paris: Le Seuil.
- Birgerson, Susanne M. (2001). *After the breakup of a Multi-Ethnic Empire: Russia, Successor States, and Eurasian Security*. Westport: Praeger.
- Blair, Sheila S.; Bloom, Jonathan M. (1999). *Arte y arquitectura del Islam: 1250-1800*. Madrid: Cátedra.
- Blas, Mariano de. (1999). *La jaula de Tamerlán. Catálogo. Texto de Marcos-Ricardo Barnatán*. Segovia: Caja Segovia Obra Social Cultura.
- Bletschacher, Richard. (1973). *Tamerlan*. Basel: Beltz und Gelberg.
- Blin, Arnaud. (2007). *Tamerlan*. Paris: Perrin.
- Booth, Martin. (1989). *Dreaming of Samarkand*. London: Hutchinson.
- Borodin, George. (1945). *Cradle of Splendour. The song of Samarkand*. London: Staples.
- Brion, Marcel. (1963). *Le Mémorial des Siècles: Tamerlan*. Paris: Albin Michel.
- Byron, Robert. (1990). *La route d'Oxiane*. Paris: Payot.
- Capus, Guillaume. (1892). *A travers le Royaume de Tamerlan (Asie Centrale), voyage dans la Sibérie occidentale, le Turkestan, la Boukharie, aux bords de l'Amou-Daria, a Khiva et dans l'Oust-Ourt*. Paris: A. Hennuyer.

- Cardini, Franco. (2009). *Il Signore della Paura*. Milano: Arnoldo Mondadori.
- Castells, Manuel. (2001). *La Galaxia Internet*. Barcelona: Plaza & Janés.
- Castells, Manuel. (2003). *La societat xarxa: L'era de la informació*. Barcelona: Editorial UOC.
- Champdor, Albert. (1942). *Tamerlan*. Paris: Payot.
- Charmoy, F. B. (trad.). (1835). *Expédition de Timour-i-Lenk (Tamerlan, 1336-1405) contre Toqtamiche*. Saint Petersburg: Academie des Sciences.
- Chavannes de la Giraudière, Hippolyte de. (1864). *Conquêtes en Asie par les Mogols et les Tartares sous Gengiskan et Tamerlan*. Tours: A. Mame.
- Cheneviere, Alain. (2001). *Central Asia. The sons of Tamburlaine*. Paris: Vilo International.
- Chivers, C. J. (2001). *Samarkand Journal; Tamerlane's Capital Suffers from Lack of Tourism*. Recuperat el 24 octubre 2014 a <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B01E3DB123FF930A25753C1A9679C8B63>.
- Clévenot, Dominique; Degeorge, Gérard. (1997). *L'art islamique*. Paris: Scala.
- Clévenot, Dominique; Degeorge, Gérard. (2000). *Ornament and Decoration in Islamic Architecture*. London: Thames & Hudson Limited.
- Davis, Gordon; Parker, Clyde A. (1997). *Writing the Doctoral Dissertation*. New York: Barron's educational series.
- Demazière, Albert. (1971). *Les personnages maudits de l'histoire: Tamerlan ou la cruauté guerrière*. Genève: Crémille.
- Denison Ross, Edward; Skrine, Frances Henry. (2012). *The Heart of Asia. A History of Russian Turkestan and the Central Asian Khanates from the Earliest Times*. New York: Routledge.
- Dickens, Mark. (1998). *Soviet Language Policy in Central Asia*. Recuperat 07 novembre 2007 a <http://www.oxuscom.com/centasia.htm>.
- Djalili, Mohammad-Reza; Kellner, Thierry. (2003). *La nueva Asia Central. Realidades y Desafíos*. Barcelona: Bellaterra.
- Dolgih, Vladimir. (2007). *The scenery of Uzbekistan itself has given us a chance*. Recuperat 14 de gener 2015 a <http://www.ut.uz/eng/>
- Dudoignon, Stéphane A. (2002). *Islam et nationalisme en Asie Centrale au début de la période soviétique (1924-1937). L'exemple de l'Ouzbekistan, à travers quelques*

sources littéraires. Recuperat 28 de març 2015 a <http://remmm.revues.org/index230.html>

Dunan, Michele. (1973). *Histoire Universelle: du Xème au XIIIème siècle*. Paris: Larousse.

Duteil, Mireille. (2002). *Samarcande, la porte des caravanes*. Recuperat 21 desembre 2014 a http://www.lepoint.fr/voyages_guide/speciaux/document.html

Eco, Umberto. (2001). *Cómo se hace una Tesis*. Barcelona: Gedisa.

Eliade, Mircea. (1982). *El chamanismo y las técnicas arcaicas del éxtasis*. México: Fondo de Cultura Económica.

Everett-Heath, Tom (ed.). (2003). *Central Asia. Aspects of Transition*. Oxford: Routledge Courzon.

Ezell, Elisabeth et al. (2003). *National identity issues in the new German elites*. Recuperat 08 març 2014 a http://goliath.ecnext.com/coms2/summary_0199-19545_ITM

Fagan, Brian. (2006). *From Stonehenge to Samarkand. An anthology of archaeological travel writing*. New York: Oxford University.

Fallers, Lloyd A. (1974). *The Social Anthropology of the Nation-State*. Chicago: Aldine.

Feeney, John. (1984). *Memories of Samarkand*. Houston: Aramco Services.

Filgueira Valverde, José. (1976). *Payo Gómez de Soutomayor, Mariscal de Castilla, Embajador de Enrique III al Gran Tamerlán*. Pontevedra: Imprenta del Hogar Provincial de Pontevedra.

Finitiskaya, Zoia. (1982). *Samarkand*. Moscow: Progress.

Forbes, Rosita. (2001). *Forbidden Road: Kabul to Samarkand. The Classic 1930s Account of Afghan Travel*. Genève: The Long Rider's Guild.

Forbes-Manz, Beatrice. (1993). *The Rise and Rule of Tamerlane*. Cambridge: Cambridge University.

Fourniau, Vincent. (1994). *Histoire de l'Asie centrale*. Paris: Presses universitaires de France.

Gaidar, Arkady. (1943). *Timur and his gang*. New York: Charles Scribner's sons.

García de Silva. (1999). *Noticias del gran Tamurlan sacadas del libro V de los comentarios MSS. Dins de Gonzalez de Clavijo, Ruy. Embajada a Tamorlán*. Madrid: Miraguano.

- Gellner, Ernest. (1983). *Nations and Nationalism*. New York: Cornell University.
- Gibbon, Edward. (2013). *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Barcelona: Random House.
- Gignes, Joseph de. (1757). *Histoire Générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares occidentaux avant et depuis Jesus-Christ jusqu'à present*. Paris: Desaint et Saillant.
- Giovio, Paolo. (1999). *Vida del Gran Tamorlan. Dins de Gonzalez de Clavijo, Ruy. Embajada a Tamorlán*. Madrid: Miraguano.
- Godard, André. (1969). *El arte del Irán*. Barcelona: Editorial Juventud.
- Goethe, Johann Wolfgang. (1861). *Le divan oriental-occidental. Le livre de Timour*. Paris: Hachette.
- Golombek, Lisa. (1989). *Tamerlane, Scourge of God. Dins d'Asian Art, Vol. II*. Oxford: Oxford University.
- González de Clavijo, Ruy. (1999). *Embajada a Tamorlán. Edición de Francisco López Estrada*. Madrid: Miraguano.
- Gorshenina, Svetlana. (2000). *La Route de Samarcande: L'Asie centrale dans l'objectif des voyageurs d'autrefois*. Genève: Olizane.
- Gorshenina, Svetlana ; Rapin, Claude. (2001). *De Kaboul à Samarcande: Les archéologues en Asie centrale*. Paris : Gallimard.
- Gosset, Pierre et René. (1963). *Les Russiatiques. L'empire de Tamerlan à l'heure du Kremlin*. Paris: Julliard.
- Grodekov, Nikolai Ivanovich; Marvin, Charles. (1880). *Colonel Grodekoff's Ride from Samarcand to Herat: Through Balkh and the Uzbek States of Afghan Turkestan*. London: W.M. H. Allen & Co.
- Grousset, René. (2001). *L'Empire des Steppes*. Paris: Payot.
- Hakimov, Zakhid. (2007). *Tourist as a component of national economy*. Recuperat el 27 març 2014 a http://www.ut.uz/eng/opinion/tourism_as_a_locomotive_of_economic_development.mgr
- Hambly, Gavin. (1985). *Asia Central*. Madrid: Siglo XXI de España.
- Hartmann, Paul (ed.). (1955). *En U.R.S.S. de Mourmansk à Samarcande*. Paris: Hartmann.
- Hattstein, Markus; Delius, Peter. (2004). *L'Islam: Arts et Civilisations*. Toulouse: Könemann

- Hechter, Michael. (2000). *Containing Nationalism*. Oxford: Oxford University.
- Hine, Christine. (2004). *Etnografia virtual*. Barcelona: Editorial UOC.
- Hobsbawm, Eric. (1992). *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University.
- Hookham, Hilda. (1962). *Tamburlaine the Conqueror*. London: Hodder and Stoughton.
- Hourani, Albert. (1992). *Historia de los pueblos árabes*. Barcelona: Ariel.
- Hunter, Shireen. (1996). *Central Asia since Independence*. Westport: Praeger.
- Jakubovski, J. (1947). *История Народов Узбекистана (Història dels pobles d'Uzbekistan)*. Tashkent: Uz Fan.
- John Feeney. (2003). *Memories of Samarkand*. Recuperat 2 octubre 2014 a <http://www.saudiaramcoworld.com/issue/198404/memories.of.samarkand.htm>
- Khaldun, Ibn. (1995). *Le voyage d'Occident et d'Orient*. Paris: Sindbad.
- Katz, James E.; Rice, Ronald E. (2005). *Consecuencias sociales del uso de Internet*. Barcelona: Editorial UOC.
- Kehren, Lucien. (1978). *Tamerlan. L'empire du seigneur de fer*. Paris: Payot.
- Kehren, Lucien. (1990). *La route de Samarkand au temps de Tamerlan. Relation du voyage de l'ambassadeur castillan Ruy Gonzalez de Clavijo au Xvème siècle*. Paris: Imprimerie nationale.
- Kinzer, Stephen. (1997). *Sacking Samarkand Again; Dreams of Tourism, Acts of Genghis Khan*. Recuperat 30 novembre 2013 a <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9F0DE5D61F31F931A35752C1A961958260>
- Lamartine, Alphonse de. (1865). *Les Grands Hommes de l'Orient*. Paris: A. Lacroix.
- Lamb, Harold. (1955). *Tamerlane. Conqueror of the Earth*. New York: Bantam.
- Langlès, L. (1787). *Instituts Politiques et Militaires de Tamerlan, proprement appelé Timour*. Paris: Née de la Rochelle.
- Lentz, Thomas W.; Lowry, Glenn D. (1989). *Timur and the princely vision (exhibition catalogue)*. Washington: Smithsonian Institution.
- Leomy, Fabrice. (1996). *Tamerlan. Le Condottiere invaincu*. Paris: France-Empire.

- Levitin, Leonid. (2001). *Uzbekistan on a historical threshold. Critical observations by a supporter of President Karimov*. Cambridge: Granta.
- López Estrada, Francisco. (1997). *Un nuevo Manuscrito de la "Embajada a Tamorlán"*. Recuperat 8 de novembre 2012 a <http://www.patrimonionacional.es/realbiblioteca/avisos0905.htm>.
- Maalouf, Amin. (1988). *Samarcande*. Ligugé: Jean-Claude Lattès.
- MacCaughrean, Geraldine. (2007). *Tamburlaine's Elephants*. London: Usborne.
- MacLeod, Calum; Mayhew, Bradley. (2002). *Ouzbékistan: Samarcande, Boukhara, Khiva*. Genève: Olizane.
- Magnon, Seigneur de. (1648). *Le grand Tamerlan et Baiazet. Tragedie*. Paris: Toussaint Quinet.
- Mandel, Gabriele. (1993). *Como reconocer el Arte Islámico*. Barcelona: Edunsa.
- Margat, Jean-Baptiste. (1739). *Histoire de Tamerlan, empereur des Mogols et conquerant de l'Asie*. Paris: Guerin.
- Markham, Clements R. (1859). *Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo to the Court of Timour, at Samarcand*. London: Hakluyt Society.
- Marlowe, Christopher. (2003). *Tamburlaine the Great. The complete plays. Edited by Frank Romani and Robert Lindsay*. Londres: Penguin.
- Marozzi, Justin. (2004). *Tamerlane: Sword of Islam, Conqueror of the World*. London: Harper.
- Mazas, Alexandre. (1847). *Les Hommes Illustres de l'Orient, rangés par ordre chronologique. Tome II*. Paris: Lecoffre.
- Melnikova, Galina. (2007). *Living through life hand in hand*. Recuperat 13 agost 2012 a http://www.ut.uz/eng/opinion/in_the_name_of_peace_and_rapport.mgr
- Mexia, Pero. (1999). *Vida del Gran Tamorlan. Dins de Gonzalez de Clavijo, Ruy. Embajada a Tamorlán*. Madrid: Miraguano.
- Michal, Bernard. (1973). *Tamerlan. Dans les Grands Conquérants*. Paris: Crémille.
- Michaud, M.; Poujoulat, M. (1835). *Correspondance d'Orient*. Paris: Ducollet.
- Montejo Jiménez, Carlos. (2004). *Diplomacia Castellana bajo Enrique III. Estudio especial de la Embajada de Ruy González de Clavijo a la corte de Tamerlán*. Madrid: Fondo editorial mixto.
- Moorhouse, Geoffrey. (2008). *Apples in the Snow. A Journey to Samarkand*. London: Faber and Faber.

- Moranville, H. (1894). *Mémoire sur Tamerlan et sa cour par un Dominicain en 1403*. London: Faber and Faber.
- Murray, Craig. (2007). *Murder in Samarkand: A British Ambassador's Controversial Defiance of Tyranny in the War on Terror*. Edinburgh: Mainstream.
- Naumkin, Vitaly. (1992). *Caught in time: great photographic archives. Samarkand*. Londres: Garnet publishing.
- Nève, Félix. (1861). *Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-Rokh dans l'Asie Occidentale d'après la Chronique arménienne inédite de Thomas de Medzoph*. Bruxelles: Hayes.
- Notkine, I.I. (1976). *Problèmes de protection et de reconstruction des monuments de l'architecture ancienne dans les villes historiques de l'Ouzbekistan*. Recuperat 12 agost 2014 a http://www.international.icomos.org/monumentum/vol14/vol14_2.pdf
- Nurullo-Khoja, Nargis. (2000). *Perceptive of Statehood and national identity in the Central Asian region*. http://www.iicas.org/english/Krsten_16_05_00.htm.
- Obaldia, René de. (1986). *Tamerlan des coeurs*. Paris: Grasset.
- O'Brian, Patrick. (1954). *The Road to Samarcand*. London: Harper Collins.
- Ohsson, M. Le Baron d'. (1852). *Histoire des Mongols depuis Tchinguiz-Khan jusqu'à Timour Bey ou Tamerlan*. Amsterdam: Frederik Muller.
- Pacaroni, Chevalier de. (1739). *Bajazet Premier. Tragedie*. Paris: Prault.
- Peltre, Christine. (2006). *Les arts de l'Islam. Itinéraire d'une redécouverte*. Paris: Gallimard.
- Percheron, Maurice. (1951). *Les conquérants d'Asie*. Paris: Payot.
- Petis de la Croix (trad.). (1722). *Histoire de Timour-Bec, connu sous le nom du Grand Tamerlan, empereur des Mogols et Tartares*. Paris: Antonin Deshayes.
- Petric, Boris-Mathieu. (2003). *Un musée Tamerlan en Ouzbekistan*. Recuperat el 23 novembre 2013 a <http://socio-anthropologie.revues.org/document25.html>.
- Pierrard, André. (1970). *On l'appelait Tamerlan*. Paris: Julliard.
- Poe, Edgar Allan. (1827). *Tamerlane and other poems*. Boston: Calvin F. S. Thomas.
- Porras, M. Concepción. (1998). *Grandes Civilizaciones de la Antigüedad: Islam*. Madrid: G.R.U.P.O. S.A.
- Porter, Venetia. (1995). *Islamic Tiles*. London: The British Museum Press.

- Pougatchenkova, Galina. (1981). *Chefs d'oeuvres d'architecture de l'Asie centrale. XIVe-Xve siècle*. Paris: Presses de l'Unesco.
- Pougatchenkova, Galina. (1994). *Miniatures of Central Asia*. Tashkent: Sharq.
- Pradon, Jacques. (1676). *Tamerlan ou la mort de Bajazet*. Lyon: s.n.
- Prawdin, Michael. (1963). *Los creadores del Imperio Mongol*. Barcelona: Juventud.
- Reid, Struan. (1994). *The Silk Road: Cultures and Civilizations*. London: Belitha/UNESCO.
- Reid, Struan. (1993). *The Silk Road: Exploration by Sea*. London: Belitha/UNESCO.
- Reid, Struan. (1994). *The Silk Road: Inventions and Trade*. London: Belitha/UNESCO.
- Abel-Rémusat, Jean-Pierre. (1832). *Mémoires sur les relations politiques des princes chrétiens et particulièrement des rois de France avec les empereurs mongols*. Paris: Moutardier.
- Renan, Ernest. (1990). *Nation and Narration*. New York: Routledge books.
- Richard, Francis. (2007). *Le Siècle d'Ispahan*. Paris: Gallimard.
- Richter, Claus. (1999). *Die Seidenstrasse. Mythos und Gatewart*. Hamburg: Hoffmann und Campe.
- Rigó, Antonia; Genesca, Gabriel. (2000). *Tesis i treballs. Aspectes formals*. Vic: Eumo.
- Robinson, Francis. (1994). *Atlas cultural del mundo islámico. Esplendor de una Fe*. Barcelona: Óptima.
- Roche-Guilhen, Anne de la. (1675). *Asterie, ou Tamerlan*. Paris: Claude Barbin.
- Roux, Jean-Paul. (1991). *Tamerlan*. Paris: Fayard.
- Roux, Jean-Paul. (1997). *L'Asie centrale: Histoires et civilisations*. Paris: Fayard.
- Roux, Jean-Paul. (2003). *Genghis Khan and the Mongol Empire*. New York: Abrams.
- Rowe, Nicholas. (1824). *Tamerlane. A tragedy*. London: W. Simpkin and R. Marshall.
- Roy, Olivier. (1997). *La nouvelle Asie centrale ou la fabrication des nations*. Paris: Le Seuil.
- Said, Edward W. (2003). *L'Orientalisme*. Paris: Seuil.

- Saidkasimov, Saidmoukhtar. (2001). *Amir Temur in World History*. Tashkent: Sharq.
- Sainctyon, Sieur de. (1678). *Histoire du Grand Tamerlan, tirée d'un excellent manuscrit, et de quelques autres originaux*. Amsterdam: Abraham Wolfgang.
- Sainz, Nora. (2003). *Las repúblicas exsoviéticas de Asia Central en el sistema internacional del s.XXI. Balance de una década de independencia*. Valencia: Cuadernos const. Cátedra Fadrique Furió Ceriol. N° 43/44.
- Sainz, Nora. (2005). *Asia en un mundo de cambio*. Barcelona: CIDOB/UAB.
- Sajidov, P. (1991). *Буклет-путеводитель Самарканд (Llibret informació sobre Samarcanda)*. Tashkent: АП ТПК Госкомпечати УзССР.
- Saunders, Charles. (2010). *Tamerlane the Great, a tragedy*. London: The British Library.
- Schiltberger, Johann. (1879). *The bondage and travels of Johann Schiltberger, a native of Bavaria, in Europe, Asia and Africa*. London: The Hakluyt Society.
- Sela, Ron. (2011). *The Legendary Biographies of Tamerlane: Islam and Heroic Apocrypha in Central Asia*. New York: Cambridge.
- Sellier, Jean. (2002). *Atlas de los pueblos del Asia meridional y oriental*. Rubí: Paidós ibérica.
- Serrano, Enrique. (2004). *Tamerlán*. Barcelona: Seix Barral.
- Shterenshis, Michael V. (2014). *Approach to Tamerlane: Tradition an Innovation*. Recuperat 12 novembre 2014 a <http://www.ca-c.org/journal/eng-02-2000/22.shterens.shtml>
- Smith, Anthony D. (1988). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
- Smith, Graham. (2007). *Nation-building in the Post-Soviet borderlands: the Politics of National Identities*. Cambridge: Cambridge University.
- Soltanieh, Jean de. (2012). *La vie et la cour de Tamerlan. Récit de son ambassadeur auprès de Charles VI en 1403*. Paris: Cartouche.
- Sommerie, Comte de. (1741). *Bajazet Premier. Cinquième empereur des turcs, tragedie*. Paris: Prault.
- Steward, Charles (trad.). (1830). *The Mulfuzat Timury or Autobiographical memoirs of the Moghul Emperor Timur*. London: W. Nicol.
- Stier, Roy. (2003). *The Ultimate Warrior*. Santa Barbara: Timeless Voyager Press.
- Stierlin, Henri. (1997). *El Islam: desde Bagdad hasta Córdoba. Las edificaciones de los siglos VII al XIII*. Colònia: Taschen.

- Stierlin, Henri. (2002). *L'Art de l'Islam en Orient: D'Ispahan au Tah Mahal*. Paris: Gründ.
- Stierlin, Henri. (2003). *L'Architecture de l'Islam : Au service de la Foi et du Pouvoir*. Paris: Gallimard.
- Strathern, Paul. (1993). *The Silk Road: Exploration by Land*. London: Belitha/UNESCO.
- Suny, Ronald Grigor. (1993). *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution and the Collapse of the Soviet Union*. Stanford: Stanford University.
- Supo, José. (2015). *Cómo empezar una tesis*. Arequipa: Bioestadístico EIRL.
- Tafur, Pero. (2007). *Travels and adventures*. New Jersey: Gorgias.
- Taylor, S.J.; Bogdan, R. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós.
- Thiebaud, Jean-Marie. (2004). *Personnages marquants d'Asie Centrale du Turkestan et de l'Ouzbekistan: dictionnaire biographique*. Paris: L'Harmattan.
- Thubron, Colin. (1998). *El corazón perdido de Asia*. Barcelona: Península.
- Todiere, L. (1861). *Les Derniers Césars*. Tours: A. Mame.
- Torres, Isabel de. (1999). *Las fuentes de información: estudios teórico-prácticos*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Ure, John. (1980). *The trail of Tamerlane*. London: Constable.
- Urmanov, Rustam. (2007). *Tourism as a locomotive of economic development*. Recuperat 5 septembre 2013 a http://www.ut.uz/eng/opinion/tourism_as_a_locomotive_of_economic_development.mgr
- Vambery, Arminus. (1868). *Voyages d'un faux derviche dans l'Asie Centrale, de Téhéran a Khiva, Bokhara & Samarcand par le grand désert turkoman*. Paris: Hachette.
- Veilletet, Pierre. (2002). *Le prix du sang*. Paris: Arléa.
- Voltaire. (1756). *Essai sur les moeurs et l'esprit de la nation*. Genève: Cramer.
- Voronina, V. (1969). *Architectural Monuments of Middle Asia: Bokhara, Samarkand*. Leningrad (Sant Petersburg): Aurora.
- Waugh, Dan. (2001). *Dan Waugh's Central Asia*. Recuperat 22 octubre 2014 a <http://faculty.washington.edu/dwaugh/CA/intropg.html>

- Wheeler, Geoffrey. (1964). *The Modern History of Soviet Central Asia*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Weisbrode, Kenneth. (1997). *Uzbekistan: In the Shadow of Tamerlane*. Boston: the MIT press.
- Welsh, Louise. (2004). *Tamburlaine Must Die*. Edinburgh: Canongate.
- Wepman, Denis. (1987). *Tamerlan*. New York: Chelsea House.
- Zarcone, Thierry. (2000). *Ahmad Yasavī héros des nouvelles républiques centrasiatiques*. Recuperat 24 de septembre a <http://remmm.revues.org/index284.html>
- VV.AA. (1971). *Les Personnages maudits de l'Histoire N° 4: Tamerlan, Bourreau de Paris, Abdul-Hamid II*. Genève: de Crémille.
- VV.AA. (1983). *Les fausses reputations de l'histoire, fausses reputations à dequiller*. Paris: Tallandier.
- VV.AA. (1989). *Le temps des fléaux. 1300-1400*. Des Moines: Time-Life.
- VV.AA. (1991). *Objectives of Uzbekistan's foreign policy course*. Recuperat 6 octobre 2013 a http://mfa.uz/eng/inter_cooper/
- VV.AA. (1992). *L'Asie centrale aux confins des empires*. Paris: Autrement.
- VV.AA. (1995). *Samarcande 1400-1500: la cité oasis de Tamerlan*. Paris: Autrement.
- VV.AA. (2000). *Àsia, ruta de les estepes. D'Alexandre el Gran a Genguis Khan*. Barcelona: Fundació La Caixa.
- VV.AA. (2001). *De Baty a Tamerlán*. Madrid: Endymion.
- VV.AA. (2001). *Samarkand: Carrefour de Cultures*. Recuperat 17 març 2013 a <http://whc.unesco.org/en/list/603>
- VV.AA. (2002). *The Bukhara Declaration on Silk Road Tourism*. Recuperat 15 maig a <http://www.world-tourism.org/projects/silkroad/>
- VV.AA. (2003). *Central Asian Art*. Londres: Greenwich.
- VV.AA. (2004). *Ouzbekistan: Samarcande*. Recuperat 18 febrer 2014 a <http://www.asie-centrale.com/ouzbekistan>
- VV.AA. (2007). *Central Asia and the Caucasus*. Recuperat 2 febrer 2014 a <http://www.ca-c.org>
- VV.AA. (2007). *Great Silk Road*. Recuperat 23 juny 2015 a <http://www.uzbektourism.uz/en/section.scm?sectionId=2929>

VV.AA. (2007). *Great Silk Road advertising Agency*. Recuperat 15 gener 2015 a <http://www.uzbektourism.uz/en/section.scm?sectionId=2923&contentId=2951>

VV.AA. (2007). *Silk Road Project*. Recuperat 7 desembre 2013 a http://www.unwto.org/silk_road/silkroad/en/silk_road.php

VV.AA. (2007). *UNDP in Uzbekistan*. Recuperat 14 gener 2014 a <http://www.undp.org>

VV.AA. (2007). *Uzbektourism*. Recuperat 23 gener 2014 a <http://www.uzbektourism.uz/en/section.scm?sectionId=2929>

VV.AA. (2007). *World Tourism Barometer*. Recuperat 7 desembre 2013 a <http://unwto.org/facts/eng/barometer.htm>

VV.AA. (2008). *La Timuride. Revues de l'Association pour l'art et l'Histoire Timurides*. Paris: Association Timuride.

VV.AA. (2009). *International Conference: The Global Financial-Economic Crisis, Ways and Measures to overcome it in the Conditions of Uzbekistan*. Tashkent: Uzbekiston.

TAULA COMPARATIVA D'OBRES RESPECTE ALS ASPECTES DE LA PSICOLOGIA DE TAMERLÀ			Criteris					
obra	any 1a publicació	classificació	cruel	just	religiós	líder	amant de l'art	supersticiós
1 Arabshah, Ibn. Sanders, John Herne (trad.). Tamerlane or Timur the Great Amir.	1636	crònica poble vençut	SI		SI	SI	SI	SI
2 Argote de Molina, Gonzalo. <i>Discurso</i> .	1582	aprox. Romàntica					SI	
3 Bec-Crespin, Jean du. <i>The Historie of the Great Empeure Tamerlan</i> .	1753	aprox. Romàntica	SI	SI		SI		
4 Benoist-Méchin, J. <i>Tamerlan le terrible construit une merveille: Samarcande</i> .	1975	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI	SI	
5 Blin, Arnaud. <i>Tamerlan</i> .	2007	aprox. Romàntica	SI		SI	SI	SI	SI
6 Borodin, George. <i>Cradle of Splendour. The song of Samarkand</i> .	1945	aprox. Romàntica	SI					
7 Brion, Marcel. <i>Le Mémorial des Siècles : Tamerlan</i> .	1963	aprox. Romàntica	SI		SI	SI	SI	SI
8 Cardini, Franco. <i>Il signore della paura</i> .	2009	aprox. Romàntica	SI		SI			SI
9 Champdor, Albert. <i>Tamerlan</i> .	1942	aprox. Romàntica	SI		SI	SI	SI	
10 Chavannes de la Giraudière, Hippolyte de. <i>Conquêtes en Asie par les Mogols et les Tartares sous Gengiskan et Tamerlan</i> .	1855	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI	SI	
11 Demazière, Albert. <i>Les personnages maudits de l'histoire: Tamerlan ou la cruauté guérrière</i>	1971	aprox. Romàntica	SI			SI		
12 Figueira Valverde, José. Gómez de Soutomayor: mariscal de Castilla, embajador de Enrique III al Gran Tamerlán.	1976	historicista	SI					
13 Finitskaya, Zola. <i>Samarkand</i> .	1982	obra soviètica	SI					
14 Forbes Manz, Beatrice. <i>The Rise and Rule of Tamerlane</i> .	1993	historicista	SI		SI	SI	SI	
15 García de Silva. <i>Noticias del gran Tamurlan sacadas del libro V de los comentarios MSS</i> .	1618	aprox. Romàntica	SI					
16 Gibbon, Edward. <i>The History of the Decline and Fall of the Roman Empire</i> .	1806	historicista		SI	SI	SI		
17 Gignès, Joseph de. <i>Histoire Générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares occidentaux avant et depuis Jesus-Christ jusqu'à present</i> .	1757	aprox. Romàntica			SI			
18 Giovio, Paolo. <i>Vida del Gran Tamorlan</i> .	1540	aprox. Romàntica	SI	SI			SI	SI
19 Goethe, Johann Wolfgang. <i>Le divan oriental-occidental. Le livre de Timour</i> .	1819	aprox. Romàntica	SI					
20 González de Clavijo, Ruy. <i>Embajada a Tamerlán</i> .	1406	aprox. Primerenca	SI	SI	SI	SI	SI	
21 Grousset, René. <i>L'Empire des Steppes</i> .	1938	aprox. Romàntica	SI		SI	SI	SI	
22 Hookham, Hilda. <i>Tamburlaine the Conqueror</i> .	1962	aprox. Romàntica			SI	SI	SI	
23 Kehren, Lucien. <i>Tamerlan</i> .	1978	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI	SI	SI
24 Khaldun, Ibn. <i>Le voyage d'Occident et d'Orient</i> .	1403	crònica poble vençut	SI					
25 Lamartine, Alphonse de. <i>Les Grands Hommes de l'Orient</i>	1865	aprox. Romàntica	SI		SI	SI	SI	SI
26 Lamb, Harold. <i>Tamerlane. Conqueror of the Earth</i> .	1955	aprox. Romàntica	SI		SI	SI	SI	
27 Langlès, L. <i>Instituts Politiques et Militaires de Tamerlan, proprement appelé Timour</i> .	1787	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI	SI	SI
28 Margat, Jean-Baptiste. <i>Histoire de Tamerlan, empereur des Mogols et conquerant de l'Asie</i> .	1739	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI	SI	SI
29 Markham, Clemens. <i>Travels in Peru and India</i>	1862	aprox. Romàntica				SI		
30 Marlowe, Christopher. <i>Tamburlaine the Great</i> .	1587	aprox. Romàntica	SI			SI	SI	
31 Marozzi, Justin. <i>Tamerlane: Sword of Islam, Conqueror of the World</i> .	2004	aprox. Romàntica	SI	SI	SI		SI	SI
32 Mexia, Pero. <i>Vida del Gran Tamorlan</i> .	1540	aprox. Romàntica	SI	SI		SI	SI	
33 Michal, Bernard. <i>Tamerlan. Dans les Grands Conquérants</i> .	1973	aprox. Romàntica	SI		SI	SI	SI	
34 Michaud, M. ; Poujoulat, M. <i>Correspondance d'Orient</i> .	1835	aprox. Romàntica	SI					
35 Moranvillé, Henri. <i>Mémoire sur Tamerlan et sa cour par un dominicain en 1403</i> .	1894	aprox. Romàntica	SI	SI	SI			SI
36 Nève, Felix (trad.). <i>Exposé des guerres de Tamerlan et de Schah-Rokh dans l'Asie occidentale, d'après la chronique arménienne inédite de Thomas de Medzoph</i> .	1861	crònica poble vençut	SI			SI	SI	SI
37 Pacarony, Chevalier de. <i>Bajazet Premier</i> .	1739	aprox. Romàntica	SI					
38 Percheron, Maurice. <i>Les Conquérants d'Asie</i> .	1951	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI		SI
39 Petis de la Croix (trad.). <i>Histoire de Timur-Bec, connu sous le nom du Grand Tamerlan, empereur des Mogols et Tartares</i> .	1722	cròniques oficials	SI	SI	SI	SI	SI	SI
40 Poe, Edgar Allan. <i>Tamerlane and Other Poems</i> .	1827	aprox. Romàntica	SI				SI	
41 Pradon. <i>Tamerlan ou la mort de Bajazet</i> .	1676	aprox. Romàntica	SI					
42 Roux, Jean-Paul. <i>Tamerlan</i> .	1991	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI		SI
43 Rowe, Nicholas. <i>Tamerlane. A Tragedy</i> .	1824	aprox. Romàntica		SI				

44	Sainctyon, Sieur de. <i>Histoire du Grand Tamerlan, tirée d'un excellent manuscrit, et de quelques autres originaux.</i>	1678	aprox. Romàntica	SI	SI	SI	SI	SI	SI
45	Saunders, Charles. <i>Tamerlane the Great, a Tragedy.</i>	1681	aprox. Romàntica		SI				
46	Schiltberger, Johann. The bondage and travels of Johann Schiltberger, a native of Bavaria, in Europe, Asia and Africa, 1396-1427.	1879	aprox. Romàntica	SI					
47	Soltanieh, Jean de. <i>La vie et la cour de Tamerlan. Récit de son ambassadeur auprès de Charles VI en 1403.</i>	1403	aprox. Primerenca	SI	SI	SI			SI
48	Sommerive, Comte de. <i>Bajazet 1er. Cinquième empereur des turcs, tragedie.</i>	1741	aprox. Romàntica	SI					
49	Steward, Charles (trad.). <i>The Mulfuzat Timury or Autobiographical memoirs of the Moghul Emperor Timur.</i>	1723	cròniques oficials	SI	SI	SI	SI		SI
50	Stier, Roy. <i>The Ultimate Warrior.</i>	2003	aprox. Romàntica	SI	SI	SI		SI	SI
51	Tafur, Pero. <i>Discurso</i>	1582	aprox. Romàntica				SI		
52	Velletet, Pierre. <i>Le prix du sang</i>	2002	aprox. Romàntica	SI				SI	
53	Voltaire. <i>Essai sur les mœurs et l'esprit de la nation.</i>	1756	aprox. Romàntica	SI			SI	SI	
54	VV.AA. <i>De Baty a Tamerlán.</i>	2001	historicista	SI			SI		
55	Wepman, Denis. <i>Tamerlan.</i>	1987	aprox. Romàntica	SI				SI	

Aquesta Tesi Doctoral ha estat defensada el dia ___ d _____ de 201__ al
Centre _____

de la Universitat Internacional de Catalunya, davant el Tribunal format pels
Doctors i Doctores sotasignants, havent obtingut la qualificació:

President/a

Vocal

Vocal*

Vocal*

Secretari/ària

Doctorand/a

(): Només en el cas de tenir un tribunal de 5 membres*